

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษานุกรมวิธานของพืชวงศ์กล้วยไม้บริเวณดอยผ้าห่มปก อุทยานแห่งชาติดอยผ้าห่มปก จังหวัดเชียงใหม่ โดยการสำรวจและเก็บตัวอย่างกล้วยไม้ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2549 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2550 ได้ตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 167 หมายเลข จำแนกได้เป็น 33 สกุล 85 ชนิด (ตาราง 1)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

1. ลักษณะวิสัยและการเจริญเติบโต

กล้วยไม้บริเวณดอยผ้าห่มปกส่วนใหญ่เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย บางครั้งพบเป็นกล้วยไม้ดิน มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นทั้งกล้วยไม้อิงอาศัยและกล้วยไม้ดิน ได้แก่ *Liparis viridiflora* (Blume) Lindl., *Malaxis acuminata* D. Don และ *Thunia alba* (Lindl.) Rchb.f. ทั้งนี้จากการสำรวจไม่พบกล้วยไม้กินซาก (ตาราง 2) ในจำนวนกล้วยไม้ที่สำรวจพบนั้น ส่วนใหญ่มีการเจริญทางข้าง (74 ชนิด) มีเพียง 11 ชนิดเท่านั้นที่มีการเติบโตทางยอด (ตาราง 2)

2. ลำต้นหรือลำลูกกล้วย

ลักษณะลำต้นของกล้วยไม้มีความแตกต่างกันหลายแบบ กลุ่มที่มีการเจริญทางข้างมักมีลำลูกกล้วย โดยบางชนิดมีลำลูกกล้วยกลมขนาดเล็กเพียง 5 – 10 มม. เช่น *Eria muscicola* (Lindl.) Lindl. และ *Porpax lanii* Seidenf. แต่บางชนิดมีลำลูกกล้วยอวบใหญ่ยาวได้ถึง 12 ซม. กว้างได้ถึง 4 ซม. เช่น *Eria discolor* Lindl. หรือบางชนิดลำลูกกล้วยต่อกันเป็นสายยาวได้ถึง 1 ม. หรือมากกว่า เช่น *Dendrobium chrysanthum* Lindl., *D. devonianum* Paxton, *D. falconeri* Hook., *Otochilus albus* Lindl. และ *O. porrectus* Lindl. ส่วนกลุ่มที่มีการเติบโตทางยอดลำต้นมักเป็นรูปทรงกระบอก เช่น *Ornithochilus difformis* (Wall. ex Lindl.) Schltr. และ *Thrixspermum centipeda* Lour. สำหรับกล้วยไม้ในกลุ่มกล้วยไม้ดิน บางชนิดมีหัวเป็นก้อนแบบมันฝรั่ง เช่น *Habenaria limprichtii* Schltr., *H. stenopetala* Lindl. และ *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzzi) Seidenf. แต่บางชนิดมีหัวแบบเผือก เช่น *Anthogonium gracile* Wall. ex Lindl.

3. ใบ

ใบของพืชในวงศ์กล้วยไม้ทั้งหมดเป็นใบเดี่ยว แต่มีความหลากหลายทั้งรูปร่าง ขนาด เนื้อใบและผิวใบ กล้วยไม้ที่มีใบรูปขอบขนาน เช่น *Bulbophyllum careyanum* (Hook.) Spreng.

รูปใบหอก เช่น *Dendrobium falconeri* Hook. รูปรี เช่น *Trichotosia dasyphylla* (C.S.P.Parish. & Rchb. f.) Kraenzl. รูปไข่ เช่น *Malaxis orbicularis* (W. W. Sm. & Jeffrey) Tang & F.T. Wang รูปไข่กลับ เช่น *Bulbophyllum hymenanthum* Hook.f. รูปแถบ เช่น *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume รูปกลม เช่น *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf. รูปทรงกระบอก เช่น *Luisia thailandica* Seidenf., *Cleisostoma fuerstenbergianum* Kraenzl. และ *Oberonia langbianensis* Gagnep. หรือรูปคล้ายเคียว ได้แก่ กล้วยไม้ส่วนใหญ่ในสกุล *Oberonia* Lindl. กล้วยไม้บางชนิดมีใบที่มีลักษณะคล้ายใบหญ้ามาก เช่น *Anthogonium gracile* Wall. ex Lindl. และ *Dendrobium falconeri* Hook.

ขนาดใบ พบตั้งแต่ใบเล็กจนถึงใบใหญ่ กล้วยไม้ที่มีใบขนาดเล็ก เช่น *Bulbophyllum hymenanthum* Hook.f. และ *Trichotosia dasyphylla* (C.S.P.Parish. & Rchb. f.) Kraenzl. โดยมีขนาดเพียง 5 – 10 มม. เท่านั้น แต่บางชนิดมีขนาดใหญ่ เช่น *Otochilus albus* Lindl. และ *O. porrectus* Lindl. กล่าวคือ ใบยาวได้ถึง 20 ซม. กว้างได้ถึง 9 ซม.

เนื้อใบ มีความหลากหลายตามชนิดพันธุ์ กล้วยไม้บางชนิดมีเนื้อใบบางคล้ายกระดาษ เช่น *Anthogonium gracile* Wall. ex Lindl. และ *Dendrobium falconeri* Hook. แต่บางชนิดเนื้อใบอวบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง เช่น *Monomeria barbata* Lindl., *Pholidota imbricata* Lindl. นอกจากนี้ยังพบว่ากล้วยไม้บางชนิดมีใบพับจีบ เช่น สกุล *Dienia* Lindl., *Malaxis* Sol. ex Sw. และ *Otochilus* Lindl.

ผิวใบ กล้วยไม้ส่วนใหญ่มีผิวใบเกลี้ยง เช่น *Ornithochilus yingjiangensis* Z.H. Tsi และ *Habenaria stenopetala* Lindl. แต่บางชนิดมีขนยาวหยาบสั้นหรืออาจจะหลุดร่วงไปบ้าง ได้แก่ *Eria pannea* Lindl. และบางชนิดมีขนหยาบแข็งสีเทาขาวแกมน้ำตาลปกคลุมทั้งด้านบนและด้านล่าง ได้แก่ *Trichotosia dasyphylla* (C.S.P.Parish. & Rchb. f.) Kraenzl.

4. ช่อดอก ตำแหน่งของช่อดอก และการเรียงตัวของดอก

ช่อดอก เป็นช่อกระจະ เช่น *Bulbophyllum morphologorum* Kraenzl. และ *Eria bipunctata* Lindl. บางชนิดเป็นช่อแยกแขนง เช่น *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H.R.Sweet, *Schoenorchis gemmata* (Lindl.) J. J. Sm. และ *Robiquetia pachyphylla* (Rchb.f.) Garay เป็นช่อกระจุก เช่น *Dendrobium chrysanthum* Wall. ex Lindl. และ *Eria truncata* Lindl. เป็นช่อคล้ายซี่ร่ม เช่น *Bulbophyllum forrestii* Seidenf. และ *B. helenae* (Kuntze.) J. J. Sm. แต่กล้วยไม้บางชนิดมีดอกเดี่ยว ได้แก่ *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi)

Seidenf. และ *Sunipia grandiflora* (Rolfe) P. F. Hunt หรือมีเพียง 1 – 2 ดอก เช่น *Dendrobium falconeri* Hook. และ *Panisea tricallosa* Rolfe

ตำแหน่งของช่อดอก มีทั้งที่เกิดจากส่วนโคนของลำลูกกล้วย เช่น *Monomeria barbata* Lindl. และ *Sunipia bicolor* Lindl. หรือเกิดที่ยอดของแขนงอ่อนซึ่งใบและห้วงเจริญไม่เต็มที่ เช่น *Coelogyne nitida* (Wall. ex D. Don) Lindl. และ *Pholidota convallariae* (C.S.P. Parish & Rchb.f.) Hook. f. บางชนิดเกิดที่ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก เช่น *Pholidota articulata* Lindl., *Pholidota imbricata* Lindl., *Pholidota pallida* Lindl. และ *Pholidota recurva* Lindl. หรือเกิดที่ยอดของต้นหรือหัวที่เจริญเต็มที่แล้ว เช่น *Coelogyne fimbriata* Lindl. และ *C. schultesii* S. K. Jain & S. Das สำหรับกล้วยไม้อิงอาศัยที่มีการเติบโตทางยอด ส่วนใหญ่ช่อดอกจะออกตามข้อ โดยมีกอกตรงข้ามกับใบ เช่น *Luisia thailandica* Seidenf. และ *Thrixspermum centipeda* Lour.

การเรียงตัวของดอก เรียงสลับระนาบเดียว เช่น *Pholidota articulata* Lindl. *P. imbricata* Lindl. และ *P. pallida* Lindl. เรียงด้านเดียวบนแกนกลาง เช่น *P. recurva* Lindl. เรียงเวียนรอบแกนกลางเช่น *Oberonia pachyrachis* Rchb.f. ex Hook.f. และ *O. obcordata* Lindl. และเรียงเป็นวงรอบแกนกลาง เช่น *O. acaulis* Griff. และ *O. langbianensis* Gagnep.

5. ดอก

ดอกของกล้วยไม้เป็นดอกสมบูรณ์ (complete flower) และดอกสมบูรณ์เพศ

กลีบเลี้ยงมี 3 กลีบ กลีบเลี้ยงบนมักมีลักษณะต่างกับกลีบเลี้ยงข้าง กล้วยไม้ส่วนใหญ่กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ เช่น *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf. และ *Monomeria longipes* (Rchb.f.) Aver. มีเพียงส่วนน้อยที่กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอด ได้แก่ *Anthogonium gracile* Wall. ex Lindl. และ *Porpax lanii* Seidenf. บางชนิดกลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกับคางเส้า เกสรเกิดเป็นคาง เช่น *Eria muscicola* (Lindl.) Lindl. และ *E. truncata* Lindl. กลีบเลี้ยงของกล้วยไม้ในสกุล *Oberonia* Lindl. และ *Dienia ophrydis* (J.Konig) Seidenf. จะมีจุดใสประปราย โดยเฉพาะบริเวณปลายกลีบ

กลีบดอก มี 3 กลีบ ประกอบด้วยกลีบดอกข้างซึ่งมีลักษณะเหมือนกัน ส่วนกลีบดอกอีก 1 กลีบที่เรียกว่ากลีบปากนั้น มีลักษณะที่ต่างจากกลีบดอกข้างอย่างชัดเจน ทั้ง 3 กลีบ แยกเป็นอิสระ กลีบดอกที่มีจุดใส ได้แก่ กลีบดอกของกล้วยไม้ในสกุล *Oberonia* Lindl., *Dienia ophrydis* (J.Konig) Seidenf. และ *Robiquetia pachyphylla* (Rchb.f.) Garay กลีบปากของกล้วยไม้ส่วนใหญ่มักจะอยู่ทางด้านล่างของดอก ซึ่งเกิดจากการบิดตัวของดอกในระยะที่เป็นดอกอ่อน เช่น

กล้วยไม้ในสกุล *Dendrobium* Sw. และ *Liparis* Rich. แต่ก็มียกล้วยไม้บางกลุ่มที่มีกลีบปากอยู่ทางด้านบน ได้แก่ กล้วยไม้ในสกุล *Anthogonium* Wall. ex Lindl., *Dienia* Lindl., *Malaxis* Sol. ex Sw. และ *Polystachya* Hook. กล้วยไม้หลายชนิดกลีบปากมีลักษณะเป็นแผ่น แยกเป็น 2 ช่วงที่มีลักษณะต่างกัน คือ ช่วงโคนกลีบปาก (hypochile) และช่วงปลายกลีบปาก (epichile) ช่วงโคนกลีบปากของกล้วยไม้บางสกุลมีหูกกลีบปากตั้งขึ้นโอบเส้าเกสรไว้ เช่น กล้วยไม้ในสกุล *Coelogyne* Lindl. แต่ในกล้วยไม้บางสกุลหูกกลีบปากโอบส่วนโคนเส้าเกสรไว้ เช่น กล้วยไม้ในสกุล *Otochilus* Lindl. นอกจากนี้พบว่าในกล้วยไม้บางสกุลช่วงโคนกลีบปากมีลักษณะเป็นตุ่ม เช่น กล้วยไม้ในสกุล *Gastrochilus* D. Don และ *Pholidota* Lindl. หรือช่วงปลายกลีบปากแยกเป็น 2 แฉก เช่น กล้วยไม้ในสกุล *Pholidota* Lindl. แต่ในกล้วยไม้บางชนิดแยกเป็น 3 แฉก เช่น *Habenaria limprichtii* Schltr. และ *H. stenopetala* Lindl. หรือเป็นชายครุย เช่น *Dendrobium stuposum* Lindl. หรือแหวนคล้ายนิ้วมือ เช่น *Ornithochilus difformis* (Wall. ex Lindl.) Schltr. นอกจากนี้ยังพบว่าบนแผ่นกลีบปาก อาจพบสิ่งประดับหลายแบบ อาทิ อาจจะมีสันหรือครีบเป็นแนว เช่น *Cymbidium mastersii* Griff. ex Lindl. และ *Eria amica* Rchb. f. หรือมีตุ่มเนื้อเยื่อ เช่น *Thrixspermum centipeda* Lour. โคนกลีบปากของกล้วยไม้หลายชนิดมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นตุ่มหรือเดือย ซึ่งก็มีลักษณะและขนาดแตกต่างกันไปตามแต่ละชนิด โดยด้านในตุ่มหรือเดือยนั้นอาจมีเนื้อเยื่อหนูนหรือแคลลัส ได้แก่ กล้วยไม้ในสกุล *Cleisostoma* Blume หรือไม่มีเนื้อเยื่อหนูนอยู่ภายใน เช่น กล้วยไม้ในสกุล *Ornithochilus* (Lindl.) Wall. ex Benth. และ *Schoenorchis* Reinw. ex Blume นอกจากนี้ยังพบว่า มีกล้วยไม้บางชนิดที่กลีบปากนอกจากจะไม่แยกเป็นส่วนโคนกลีบและส่วนปลายกลีบอย่างชัดเจนแล้ว ส่วนปลายกลีบยังไม่แยกเป็นแฉก เป็นชายครุย แหวนคล้ายนิ้วมือ หรือมีสิ่งประดับใดๆ บนแผ่นกลีบด้วย ได้แก่ *Platanthera angustilabris* Seidenf.

ขนาดของดอก มีตั้งแต่ขนาดเล็กมากจนถึงขนาดใหญ่ กล้วยไม้ที่ดอกมีขนาดเล็กที่สุดคือ *Oberonia pachyrachis* Rchb. f. ex Hook.f. ดอกบานแผ่ออก มีขนาดประมาณ 1.5 มม. รวมทั้งกล้วยไม้ในสกุล *Oberonia* Lindl. ชนิดอื่นๆ ล้วนมีดอกที่มีขนาดเล็กทั้งสิ้น ส่วนกล้วยไม้ที่ดอกมีขนาดใหญ่ที่สุดคือ *Cymbidium lowianum* (Rchb. f.) Rchb. f. ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 8 ซม. กล้วยไม้บางชนิดดอกมีกลิ่นหอม เช่น *Aerides falcata* Lindl., *Cymbidium mastersii* Griff. ex Lindl., *Dendrobium cariniferum* Rchb.f., *D. chrysanthum* Lindl. *D. heterocarpum* Wall. ex Lindl. *Epigeneium amplum* (Lindl.) Summerh. และ *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume แต่บางชนิดกลับมีกลิ่นไม่ชวนดม เช่น *Bulbophyllum forrestii*

Seidenf., *B. helenae* (Kuntze.) J.J.Sm. *B. morphologorum* Kraenzl. และ *Eria amica* Rchb.f.

6. เสา้เกสร กล้วยไม้หลายชนิดมีเส้าเกสรที่เรียวยาว เช่น *Anthogonium gracile* Wall. ex Lindl. และกล้วยไม้ในสกุล *Otochilus* Lindl. แต่บางชนิดมีเส้าเกสรอ้วนสั้น เช่น *Gastrochilus bellinus* (Rchb.f.) Kuntze. กล้วยไม้ในสกุล *Coelogyne* Lindl., *Otochilus* Lindl., *Panisea* (Lindl.) Lindl. และ *Pholidota* Lindl. ด้านข้างเส้าเกสรจะแผ่ออกเป็นปีกทั้งสองข้าง โดยเฉพาะส่วนปลายของเส้าเกสรปีกจะแผ่ขยายออกมากกว่าส่วนอื่น สำหรับในสกุล *Pholidota* Lindl. ปีกจะยื่นยาวขึ้นไปข้างบนอยู่เหนือฝาปิดอย่างชัดเจน แต่กล้วยไม้หลายชนิดในสกุล *Bulbophyllum* Thouars ส่วนปลายของเส้าเกสรมีรอยงัด หรือเขี้ยวยื่นขึ้นไปข้างบน นอกจากนี้พบว่าส่วนโคนเส้าเกสรของกล้วยไม้บางสกุลจะยื่นยาวออกไปเป็นคางเส้าเกสร เช่น กล้วยไม้ในสกุล *Bulbophyllum* Thouars และ *Eria* Lindl. แต่กล้วยไม้บางสกุลจะไม่มีคางเส้าเกสร เช่น *Liparis* Rich. และ *Malaxis* Sol. ex Sw.

7. เกสรเพศผู้ ฝาปิด กลุ่มเรณู ก้านและแป้นเหนียว

เกสรเพศผู้ของกล้วยไม้ประกอบด้วยฝาปิด และ กลุ่มเรณู ฝาปิดคือส่วนที่อยู่บนสุดของเส้าเกสร ทำหน้าที่บัง หรือห่อหุ้มกลุ่มเรณู ซึ่งมักหลุดร่วงง่าย แต่พบว่ามีกล้วยไม้บางชนิดที่ไม่มีฝาปิดกลุ่มเรณู ได้แก่ *Habenaria limprichtii* Schltr., *H. stenopetala* Lindl. และ *Platanthera angustilabris* Seidenf. แต่ซี่ก้อับเรณูจะแตกตามยาวแทน ผิวของฝาปิดในกล้วยไม้หลายชนิดมักเรียบ เช่น *Dendrobium chrysanthum* Wall. ex Lindl. ในบางชนิดอาจมีรอยย่นหรือปุ่มเล็ก เช่น *Dendrobium ochreatum* Lindl. หรือมีปุ่มหนาม เช่น *Porpax lanii* Seidenf.

สำหรับละอองเรณูของกล้วยไม้นั้นจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เรียกว่า กลุ่มเรณู กลุ่มเรณูของกล้วยไม้บางชนิดเป็นกลุ่มคล้ายผงแป้ง ประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อยจำนวนมากอัดกันแน่นดูคล้ายกลุ่มเดียวกันหรือเรียกว่ามีลักษณะเป็นภาค กล้วยไม้ที่มีกลุ่มเรณูลักษณะเช่นนี้ ได้แก่ *Habenaria limprichtii* Schltr., *H. stenopetala* Lindl., *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf. และ *Platanthera angustilabris* Seidenf. กลุ่มเรณูของกล้วยไม้ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นก้อนแน่นคล้ายขี้ผึ้ง เช่น กล้วยไม้ในสกุล *Bulbophyllum* Thouars และ *Dendrobium* Sw. แต่ก็พบว่ามีกล้วยไม้หลายชนิดที่กลุ่มเรณูมีลักษณะเป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน เช่น สกุล *Cleisostoma* Blume และสกุล *Ornithochilus* (Lindl.) Wall. ex Benth. กลุ่มเรณูของกล้วยไม้ส่วนใหญ่มักมีผิวเกลี้ยง ไม่มีรูหรือร่องเว้า แต่มีกล้วยไม้บางชนิดที่กลุ่มเรณูมีรู เช่น *Luisia thailandica* Seidenf. หรือมีร่องเว้า เช่น *Aerides falcata* Lindl. & Paxton และกล้วยไม้ในสกุล *Cymbidium* Sw.

กล้วยไม้ส่วนใหญ่กลุ่มเรณูอยู่ในช่องเดียวกัน แต่มีกล้วยไม้บางชนิด ได้แก่ *Habenaria limprichtii* Schltr., *H. stenopetala* Lindl. และ *Platanthera angustilabris* Seidenf. กลุ่มเรณูจะอยู่กลุ่มละช่อง

ในกล้วยไม้หลายสกุล กลุ่มเรณูติดอยู่บนก้าน เช่น *Sunipia* Lindl. และ *Cleisostoma* Blume ซึ่งมักจะมีแป้นเหนียวติดอยู่บริเวณส่วนโคน ทำหน้าที่คล้ายกาวยึดกลุ่มเรณูให้สามารถเกาะติดกับพาหะถ่ายเรณู แต่ในกล้วยไม้บางชนิดกลุ่มเรณูไม่มีก้านมีแต่เยื่อกลุ่มเรณู เช่น *Thelasis pygmaea* (Griff.) Blume นอกจากนี้ยังพบว่ากล้วยไม้หลายสกุลไม่มีทั้งก้าน แป้นเหนียว และเยื่อกลุ่มเรณู เช่น กล้วยไม้ในสกุล *Bulbophyllum* Thouars และ *Dendrobium* Sw.

8. เกสรเพศเมีย

เกสรเพศเมีย ประกอบด้วยส่วนยอดของเกสรเพศเมียและรังไข่ โดยยอดเกสรเพศเมีย มีลักษณะเป็นแฉ่งขนาดเล็ก ผิวมักขาบบางๆ ด้วยน้ำหวานที่มีลักษณะใสและเหนียว อยู่บริเวณด้านหน้าของเส้าเกสร กล้วยไม้ที่สำรวจพบส่วนมากยอดเกสรเพศเมียมีอันเดียว มีเพียงกล้วยไม้สกุล *Habenaria* Willd. ที่ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 ยอด แต่ละยอดอยู่บนก้านซึ่งแยกเป็นอิสระจากกลีบปาก โดยยอดเกสรเพศเมียจะมีรูปร่างและขนาดแตกต่างกันไปตามชนิดพันธุ์ของกล้วยไม้

รังไข่ของกล้วยไม้ อยู่ในตำแหน่งใต้วงกลีบ ส่วนใหญ่มีลักษณะแคบยาว โดยฝังตัวอยู่ในก้านดอกใกล้กับโคนดอก มีผิวเรียบเกลี้ยง เช่น *Ornithochilus yingjiangensis* Z.H.Tsi หรือมีขน เช่น *Trichotosia dasyphylla* (C.S.P.Parish. & Rchb. f.) Kraenzl. บางชนิดมีครีบทหรือสันตามยาว เช่น *Dendrobium cariniferum* Rchb.f. และ *Panisea tricallosa* Rolfe หรือบิดเวียน เช่น กล้วยไม้ในสกุล *Habenaria* Willd.

9. ผลหรือฝัก

ผลของกล้วยไม้ เรียกว่า ฝัก ซึ่งมีรูปร่างหลากหลาย ทั้งรูปทรงกระบอก เช่น *Eria spicata* (D. Don) Hand.-Mazz. รูปขอบขนาน เช่น *Platanthera angustilabris* Seidenf. รูปไข่หรือรูปรี เช่น *Pholidota imbricata* Lindl. เมื่อยังอ่อนมักจะมีสีเขียว และเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเมื่อแก่ เมื่อแห้งหรือแก่จัดจะแตกออกตามยาว

10. ถิ่นที่อยู่

กล้วยไม้ที่สำรวจพบส่วนมากจะพบอยู่ในป่าที่ค่อนข้างโปร่ง มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก และมีแสงแดดส่องทั่วถึง โดยสำรวจพบในป่าดิบเขาต่ำ 27 สกุล 65 ชนิด รองลงมาคือ ป่าดิบเขาสูง 19 สกุล 34 ชนิด และมีเพียง 11 สกุล 15 ชนิดที่พบในป่าสน ในจำนวนนี้มีเพียง *Dendrobium*

infundibulum Lindl. และ *Monomeria longipes* (Rchb.f.) Aver. เท่านั้นที่สามารถพบได้ทั้งในป่าสน ป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูง (ตาราง 2)

จากจำนวนกล้วยไม้ทั้งสิ้น 33 สกุล 85 ชนิด ที่สำรวจพบ ได้จัดทำรูปวิธานแยกสกุลและชนิด และคำบรรยายลักษณะโดยละเอียด ดังนี้

รูปวิธานแยกสกุล

1. กล้วยไม้ดิน
  2. ต้นมีหัวสะสมอาหารใต้ดิน ไม่มีลำลูกกล้วย
    3. หัวทรงกลม
      4. ใบมีจำนวน 1 ใบต่อหัว 17. *Nervilia*
      4. ใบมีจำนวน 2 ใบ ต่อหัว หรือมากกว่า 2. *Anthogonium*
      3. หัวรูปขอบขนาน 12. *Habenaria*
    2. ต้นไม่มีหัวสะสมอาหารใต้ดิน มีลำลูกกล้วย
      5. ใบมีจำนวนมากกว่า 16 ใบ เรียงเป็น 2 แถว ข้างลำลูกกล้วย 32. *Thunia*
      5. ใบมีจำนวน 3 – 6 ใบ เรียงเวียนหุ้มลำลูกกล้วย
        6. กลีบปากอยู่ด้านล่าง 13. *Liparis*
        6. กลีบปากพลิกกลับอยู่ด้านบน
          7. กลีบปากไม่มีหูหรือติ่ง 8. *Dienia*
          7. กลีบปากมีหูหรือติ่งยื่นออกไปทั้งสองข้างของเส้าเกสร 15. *Malaxis*
1. กล้วยไม้อิงอาศัย
  8. ลำต้นเจริญทางข้าง (sympodial)
    9. ใบแบนด้านข้าง (lateral compressed) (ภาพ 66 (1)) หรือทรงกระบอก
      10. ใบและช่อดอกมีขนยาวห่างสีขาว 10. *Eria*
      10. ใบและช่อดอกเกลี้ยง 18. *Oberonia*
    9. ใบแบน (normal leaves) (ภาพ 77 (1)) หรือพับจีบ
      11. ใบแบน
        12. ต้นมีหัว (tuber) 23. *Platanthera*
        12. ต้นไม่มีหัว
          13. ลำลูกกล้วยลดรูปเป็นปุ่มปม หรือไม่มี

14. ใบมีขน 33. *Trichotomia*
 14. ใบเกลี้ยง 3. *Bulbophyllum*
13. ลำลูกกล้วยเจริญดี
15. ลำลูกกล้วยประกอบด้วยปล้องเพียง 1 ปล้อง
16. ลำลูกกล้วยปกคลุมด้วยเยื่อคล้ายตาข่าย
17. กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอด 25. *Porpax*
 17. กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ 10. *Eria*
16. ลำลูกกล้วยเกลี้ยง ไม่มีเยื่อคล้ายตาข่ายปกคลุม
18. ใบมีจำนวน 1 ใบ ในแต่ละลำลูกกล้วยที่เจริญเต็มที่แล้ว
19. ช่อดอกเกิดบริเวณปลายลำลูกกล้วย 13. *Liparis*
 19. ช่อดอกเกิดจากโคนลำลูกกล้วย
20. กลีบปากเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรคล้ายบานพับ
 เคลื่อนไหวได้
21. กลีบเลี้ยงเชื่อมติดคางเส้าเกสรที่ยื่นยาวโดยตลอด 3. *Bulbophyllum*
 21. กลีบเลี้ยงเชื่อมติดคางเส้าเกสรเฉพาะส่วนปลาย 16. *Monomeria*
20. กลีบปากเชื่อมติดแน่นกับส่วนโคนเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้
22. เส้าเกสรรูปขอบขนาน ยาว ด้านข้างแผ่ออกเป็นปีก 21. *Panisea*
 22. เส้าเกสรอ้วนสั้น ด้านข้างไม่แผ่ออกเป็นปีก
23. กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ 29. *Sunipia*
 23. กลีบเลี้ยงส่วนโคนเชื่อมติดกัน 30. *Thelasis*
18. ใบมีจำนวน 2 ใบ หรือมากกว่าในแต่ละลำลูกกล้วยที่เจริญเต็มที่
24. ช่อดอกเกิดจากส่วนโคนของลำลูกกล้วย 3. *Bulbophyllum*
 24. ช่อดอกเกิดจากปลายลำลูกกล้วย หรือยอดของแขนงใหม่
25. ดอกเดี่ยว 9. *Epigeneium*
 25. ดอกช่อ
26. ก้านและแกนช่อดอกมีขน 10. *Eria*

26. ก้านและแกนช่อดอกเกลี้ยง
27. กลีบปากพลิกกลับอยู่ด้านบน
24. *Polystachya*
27. กลีบปากอยู่ด้านล่าง
28. กลีบปากส่วนโคนมีลักษณะเป็นถุง
22. *Pholidota*
28. กลีบปากส่วนโคนแบน
29. กลีบปากไม่มีหูกลีบ
13. *Liparis*
29. กลีบปากมีหูตั้งขึ้นโอบเข้าหาเสอ
5. *Coelogyne*
15. ลำลูกกล้วยประกอบด้วยปล้องมากกว่า 1 ปล้อง
30. ใบเรียงสลับกันเป็น 2 แถวตลอดลำลูกกล้วย
6. *Cymbidium*
30. ใบออกสลับหรือตรงข้ามบริเวณปลายยอดหรือด้านข้างค่อนข้างค่อนไปทางส่วนปลาย
31. ช่อดอกเกิดจากตาบริเวณแอ่งหรือหลุมตามข้อ
10. *Eria*
31. ช่อดอกเกิดด้านข้างค่อนไปทางปลายหรือปลายลำต้น
7. *Dendrobium*
11. ใบพับจีบ
32. ใบมีจำนวนมากกว่า 16 ใบ
32. *Thunia*
32. ใบมีจำนวนน้อยกว่า 7 ใบ
33. ใบมีจำนวน 1 – 2 ใบ เกิดบริเวณปลายลำลูกกล้วย
34. กลีบปากส่วนโคนเป็นถุง ปลายแยกเป็น 2 แฉก
22. *Pholidota*
34. กลีบปากส่วนโคนเรียบหรือเป็นแอ่งตื้น ปลายแหลม
20. *Otochilus*
33. ใบมีจำนวน 3 – 6 ใบ เรียงเวียนหุ้มลำลูกกล้วย
15. *Malaxis*
8. ลำต้นเติบโตทางยอด (monopodium)
35. ใบรูปทรงกระบอกหรือเป็นแท่งกลม
36. ลำต้นห้อยลง
4. *Cleisostoma*
36. ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอนเล็กน้อย
14. *Luisia*
35. ใบแบนหรือพับหากันตามยาว
37. ปลายใบแหลม
19. *Ornithichilus*
37. ปลายใบเว้า (ภาพ 19 (1))

38. ปลายใบเว้ามน

39. กลีบปากมีเดือย

40. เดือยยาวลงทางด้านล่าง

41. เดือยมีเนื้อเยื่อชูณอยู่ภายใน

4. *Cleisostoma*

41. เดือยไม่มีเนื้อเยื่อชูณอยู่ภายใน

27. *Robiquetia*

40. เดือยยื่นไปด้านหน้าหรือด้านหลัง

42. เดือยยื่นไปด้านหน้า

1. *Aerides*

42. เดือยยื่นไปด้านหลัง

28. *Schoenorchis*

39. กลีบปากไม่มีเดือย

31. *Thrixspermum*

38. ปลายใบเว้าแหลมหรือเว้าตัด

43. ใบแบน ปลายใบเว้าแหลม

11. *Gastrochilus*

43. ใบพับเข้าหากันตามยาว ปลายใบเว้าตัด

26. *Rhynchostylis*

1. สกุล *Aerides* Lour., Fl. Cochinch.: 525. 1790; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 25. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเติบโตทางยอด รากยาวและแข็ง ลำต้นมีหลายข้อ ใบมีจำนวนมาก เรียงเป็น 2 แถว โคนใบเป็นข้อและแผ่เป็นกาบ กาบใบติดคงทน ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่กว้าง ข้อดอกแบบกระจะหรือแบบแยกแขนง เกิดที่ข้างลำต้นตามซอกใบ ดอกขนาดกลาง กลีบเลี้ยงแยกจากกันเป็นอิสระ กลีบดอกขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากแยกเป็น 3 แฉก โคนกลีบปากเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ เดือยรูปกรวยแคบ ชี้ไปทางด้านหน้า เส้าเกสรสั้นและหนา มีคางเส้าเกสร จะงอยเล็กแคบยาว กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็ง มี 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีร่องเว้า ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 20 ชนิด พบในประเทศไทย 7 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Aerides falcata* Lindl. & Paxton, Paxton's Fl. Gard. 2: 142. 1851; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 171. 1963; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 1 (Prelim.list): 553. fig. 406, 412. 1963; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 823. 1964; Seidenf., Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 21, 1 – 2: 66. 1963; Bot. Tidsskr. 68, 1: 73. fig. 29. 1973; Opera Bot. 95: 245. fig. 153. pl. 26d. 1988; Opera Bot. 114: 428. 1992. (ภาพ 6)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน ใบรูปแถบ ยาว 20 – 30 ซม. กว้าง 2.5 – 3.5 ซม. เรียงเป็น 2 แถวห่างกัน ปลายใบเว้ามน ขอบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง แผ่นใบค่อนข้างบาง แต่เหนียว บิดพลิ้วเล็กน้อย ข้อดอกแบบกระจะ ยาวใกล้เคียงกับใบ ออกข้างลำต้น เป็นพวงห้อยลง มีหลายดอก มักมีมากกว่า 1 ข้อ ก้านข้อดอก (peduncle) ยาว 8 – 12 ซม. แกนกลาง (rachis) ยาว 10 – 20 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 2 – 2.5 ซม. ดอกบานแผ่ออกขนาดประมาณ 2.5 ซม. สีขาวยกเว้นปลายกลีบปากมีสีม่วง กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้นมีเส้น 9 – 11 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรีกว้างจนเกือบกลม ยาว 12 – 14 มม. กว้าง 8 – 9 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่กว้างเบียดถึงรูปครึ่งวงกลมเบียด ยาว 6 – 8 มม. กว้าง 10 – 15 มม. โคนกลีบเชื่อมกับคางเส้าเกสร กลีบดอกรูปรีเบียดเล็กน้อย ยาว 10 – 13 มม. กว้าง 7 – 9 มม. ปลายมน ขอบกลีบค่อนข้างไปทางส่วนปลายหักเป็นที่พื้นไม่สม่ำเสมอ มีเส้น 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากแยกเป็น 3 แฉก แฉกกลางมีขนาดใหญ่รูปค่อนข้างรูปกลม ยาว 15 – 18 มม. กว้าง 12 – 15 มม. ปลายเว้า ขอบหักเป็นที่พื้นไม่สม่ำเสมอ กลางกลีบคอด ส่วนโคนมีเนื้อเยื่อรูปเกือบกลม แฉกข้างรูปเคียวแกมรูปขอบขนาน (falcate-oblong) ยาว 8 – 10 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ เตี้ยรูปทรงกระบอก ยาว 10 – 13 มม. กว้างประมาณ 2 มม. เส้าเกสรยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 3 มม. คางเส้าเกสรยาว 10 – 13 มม. ฝ่าปิดรูปคล้ายจะงอยของปากนก (beaklike) ยาว 5 – 7 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม กลุ่มเรณูรูปกลม ขนาดประมาณ 1.5 มม. ก้านรูปแถบ ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 1.7 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม, ปางหมู) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, แม่แจ่ม, ดอยสะเก็ด) ลำปาง (งาว)แพร่ (ร้องกวาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสงหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (น้ำพรม, น้ำหนาว) สกลนคร (ภูพาน) นครพนม (ดอนตาล) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (บ้านขุนแสง) อุบลราชธานี (นาใหญ่) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ทองผาภูมิ, ไทรโยค) ภาคกลาง กรุงเทพฯ (บางเขน), สระบุรี (เมือง, สามลาน) นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ชลบุรี จันทบุรี (มะขาม, สอยดาว) ตราด ภาคใต้ กระบี่ (แหลมนาง)

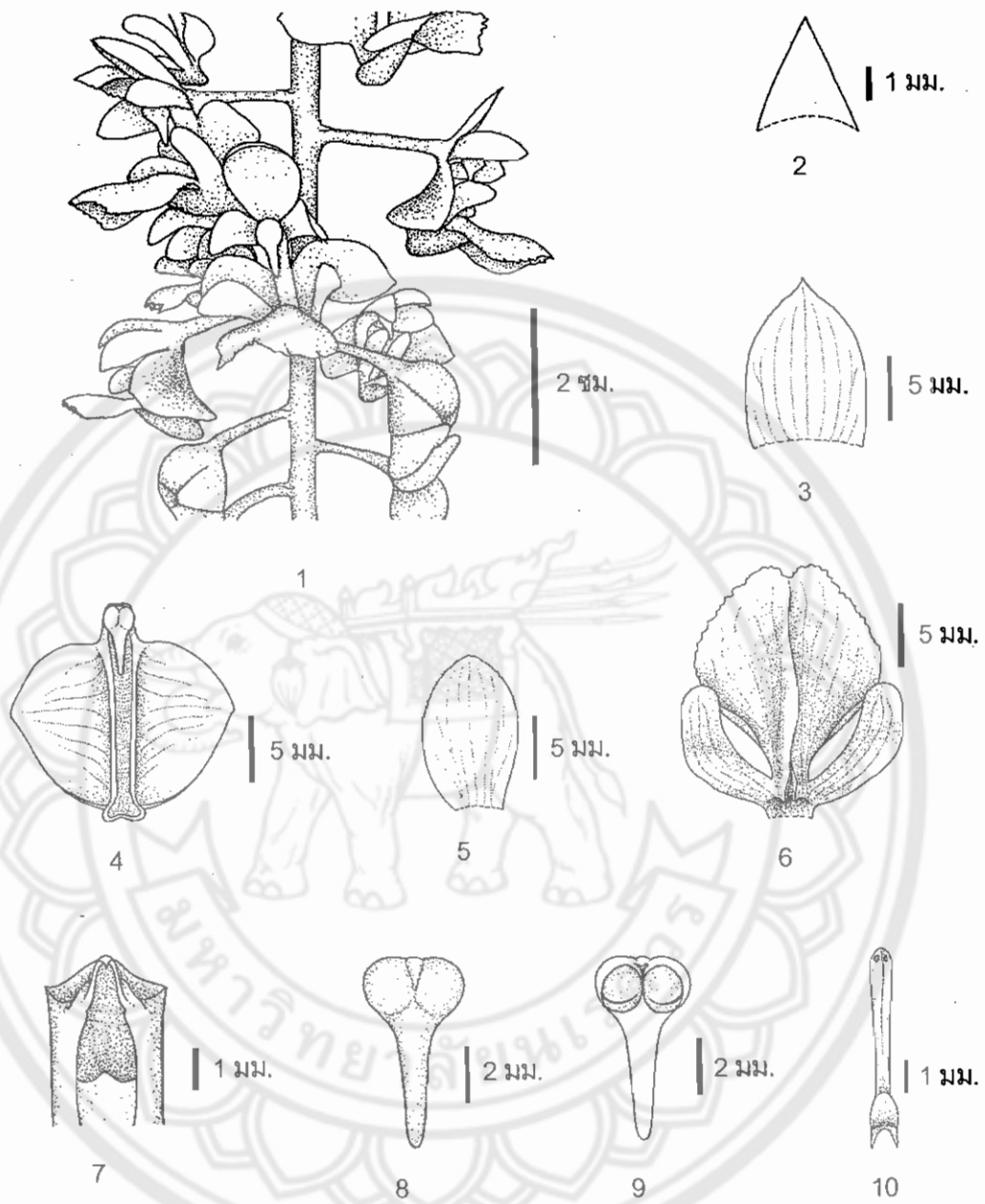
การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- กล้ายไม้อิงอาศัยพบในป่าสน และป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

ชื่อท้องถิ่น.– กุหลาบกระเป๋าเปิด (ภาคกลาง) กุหลาบ (ลำปาง) คำสบนก (แม่ฮ่องสอน)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Bunnak 62 (BKF); Chira 956 (BK); Cumberlege 113 (BKF); J.F. Maxwell 71-438, 74-437, 74-517 (BK); P. Pudjaa 1429 (BKF); S. Damapong 167 (PNU)

ภาพ 6 กุหลาบกระเป๋าดำเปิด *Aerides falcata* Lindl. & Paxton

1 ช่อดอก 2 ใบประดับย่อย 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้างและ
เส้าเกสร 5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เส้าเกสร 8 ฝาปิด ด้านหน้า
9 ฝาปิดด้านหลัง 10 ก้านและแป้นเหนียว (S. Damapong 167)

2. สกุล *Anthogonium* Wall. ex Lindl., Intr. Nat. Syst. Bot., ed. 2: 341. 1836; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 27. 2000.

กล้วยไม้ดินเจริญทางข้าง มีเหง้าสั้น ลำต้นใต้ดินเป็นหัวแบบเผือกมีกาบหุ้ม ใบแคบ กลี้ง มี 2 – 3 ใบ พับจีบตามยาว โคนใบแผ่เป็นกาบ ช่อดอกแบบกระจจะ เกิดทางด้านข้างค่อนไปทางส่วนปลายของหัว ดอกในช่อจำนวนน้อย กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอดแคบๆ กลีบดอกซ่อนอยู่ในหลอดของกลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ด้านบน แยกเป็น 3 แฉก ไม่มีเดือย เส้าเกสรเรียวยาว ไม่มีคางเส้าเกสร กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 4 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้านและแป้นเหนียว

ทั่วโลกมี 1 ชนิด พบในประเทศไทย 1 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Anthogonium gracile* Wall. ex Lindl., Intr. Nat. Syst. Bot., ed. 2: 341. 1836.; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 327. fig. 249. 1961; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 792. 1964; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 115. 1967; Seidenf., Opera Bot. 89: 67. fig. 33. 1986; Opera Bot. 114: 102. 1992. (ภาพ 7)

ลำต้นเหนือดินสูงได้ถึง 50 ซม. หัวใต้ดินกลม ขนาด 1 – 2 ซม. ใบรูปหอกแคบ ยาว 20 – 30 ซม. กว้าง 1.4 – 1.8 ซม. ปลายแหลม เกิดจากส่วนปลายของหัว มี 2 – 5 ใบ แผ่นใบบาง คล้ายกระดาษ ช่อดอกยาวได้ถึง 30 ซม. ก้านช่อดอกยาว 17 – 24 ซม. ดอกในช่อมี 4 – 13 ดอก ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม ติดคงทน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ดอกบานขนาดประมาณ 8 มม. สีมันแปรจากขาวอมชมพู สีม่วง สีม่วงอ่อน ไปจนถึงสีม่วงเข้ม ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 10–15 มม. กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันประมาณ 2 ใน 3 ของความยาว ปลายแผ่เป็น 3 แฉก กลีบเลี้ยงปลายมนถึงปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้นยาว 3 – 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนานแกมรูปหอก ยาวประมาณ 15 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปเคียวแกมรูปซ้อน ยาวประมาณ 15 มม. กว้างประมาณ 4 มม. กลีบดอกรูปขอบขนานแกมรูปซ้อน ยาวประมาณ 15 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบปากเป็น 3 แฉก ยาว 13 – 15 มม. กว้าง 7 – 9 มม. แฉกกลางรูปรีถึงรูปไข่ ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบหรือหยักไม่สม่ำเสมอเล็กน้อย แฉกข้างรูปค่อนไปทางรูปไข่ ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน (ภาพที่ 7(6)) เส้าเกสรยาว 10 – 15 มม. มีขนสั้น ส่วนปลายงอโค้งไปด้านหน้า ยอดเกสรเพศเมียกลม ขนาดประมาณ 0.4 มม. ฝาปิดกลม ขนาดประมาณ 8 มม. ปลายเว้า กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม.

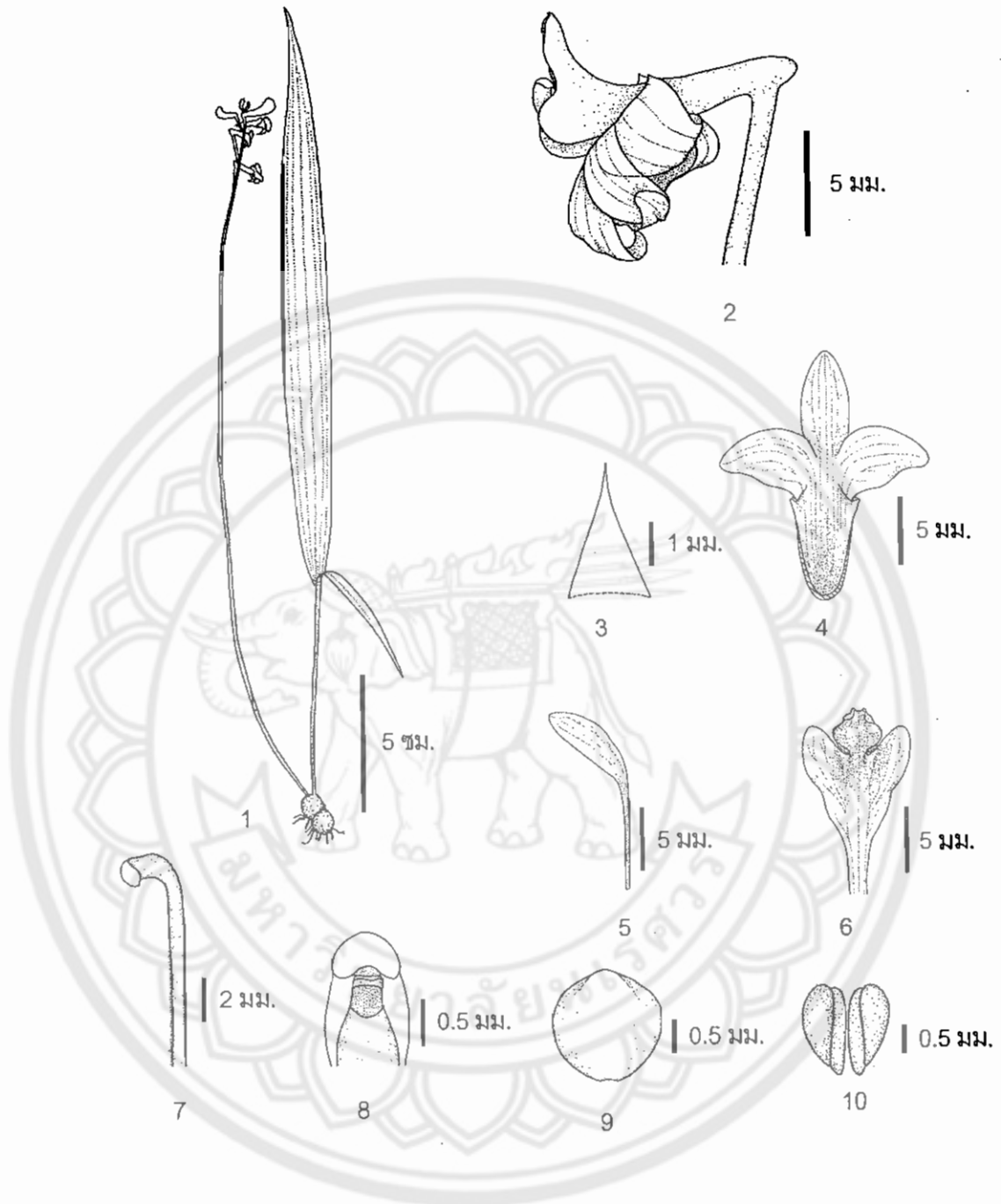
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว ดอยอ่างขาง, ดอยสุเทพ, ดอยนาง, ดอยช้าง, ผาม่อน, แม่แตง, ฮอด, ช้างเคียน) เชียงราย (ขุนแจ เวียงป่าเป้า) น่าน (ดอยภูคา) ลำปาง (แจ้ห่ม) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูกระดึง)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) อินเดีย จีน พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– ก่อสร้างไม้ดินพบในป่าดิบเขาต่ำ และป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,800 – 1,900 ม. ออกดอกเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน

ชื่อท้องถิ่น.– ว่านพร้าว (ภาคกลาง) ว่านป่า (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Jaray 604 (BK); J.F.Maxwell 87-1331 (BKF), 95-1036 (BKF), 96-1454 (BKF), 97-1326 (BKF), 97-1349 (BKF); K. Bunchuai 1365 (BKF); K. Larsen *et al.* 46940 (BKF); M. C. Lakshnakara 1463 (BK); Prayad 159 (BK); P. Srisanga 289 (QBG), 1146 (QBG); S. Damapong 110 (PNU), 121 (PNU,QBG); S. Intamusik 143 (QBG), 145 (QBG); Soradej 328 (BKF); S. Phusomsaeng s. n. BKF 31960 (BKF); S. Suddee *et al.* 1648 (BKF); S. Watthana 1417 (QBG) 1440 (QBG); TDBS 5551 (BKF), 6257 (BKF); T. Shimizu *et al.* 20742 (BKF), 20771, 20772 (BKF); T. Smitinand 2039 (BKF), 4926 (BKF) 7602 (BKF), 8570 (BKF); W. Nanakorn *et al.* 1928 (QBG), 4774 (QBG), 9973 (QBG)

ภาพ 7 ว่านพร้าว *Anthogonium gracile* Wall. ex Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
และกลีบเลี้ยงข้าง 5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เส้าเกสรด้านข้าง
8 เส้าเกสรด้านหน้า 9 ฝักปิด 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 110)

3. สกุล *Bulbophyllum* Thouars, Hist. Orch. Tabl. Esp. 3. 1822; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 32. 2000. – *Cirrhopetalum* Lindl., Bot. Gen. sub. t. 832. 1824; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29, 1: 10. 1973. – *Mastigion* Garay, Hamer & Siegerist, Nord. J. Bot. 14, 6: 635. 1994. – *Rhytionanthos* Garay, Hamer & Siegerist, Nord. J. Bot. 14, 6: 637. 1994.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง เหง้าเลื้อย มีหรือไม่มีลำลูกกล้วย ลำลูกกล้วยมี 1 ปล้อง อยู่ชิดกันเป็นกลุ่มหรือห่างกัน ใบมี 1 หรือ 2 ใบที่ยอดของลำลูกกล้วย (หายากที่มี 3 ใบ) ในกรณีไม่มีลำลูกกล้วย ใบเกิดบนเหง้า โคนใบไม่แผ่เป็นกาบ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ข้อดอกเกิดจากส่วนโคนของลำลูกกล้วย หรือจากข้อของเหง้า เป็นข้อที่มีดอกเดียวหรือมีหลายดอกที่บานจากโคนไปสู่ปลายข้อ ดอกมีขนาดเล็กไปจนถึงขนาดปานกลาง กลีบเลี้ยงมักจะแยกจากกันและขนาดต่างกัน กลีบเลี้ยงข้างมักจะยาวกว่ากลีบเลี้ยงบนและมักจะเชื่อมกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคาง กลีบดอกมักจะมีขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยงมาก กลีบปากอยู่ทางด้านล่างหรือด้านบน โคนกลีบปากเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรแบบบานพับเคลื่อนไหวได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรสั้น ด้านข้างแผ่ออกเป็นปีก ส่วนโคนยืดยาวออกเป็นคางเส้าเกสร ด้านบนมีติ่งหรือรยางค์ กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นคล้ายขี้ผึ้งมี 2 หรือ 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูและปุ่มหรือแป้นเหนียว

ทั่วโลกพบประมาณ 1,000 ชนิด พบในประเทศไทย 162 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 11 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. ใบมี 2 ใบ สำหรับแต่ละลำลูกกล้วย	9. <i>B. sanitii</i>
1. ใบมี 1 ใบ สำหรับแต่ละลำลูกกล้วย	
2. ลำลูกกล้วยลดรูป	
3. ดอกในช่อมีจำนวนมากกว่า 20 ดอก	5. <i>B. khasyanum</i>
3. ดอกในช่อมี 1 – 3 ดอก	4. <i>B. hymenanthum</i>
2. ลำลูกกล้วยเจริญ ไม่ลดรูป	
4. กลีบเลี้ยงข้างยาวคล้ายหาง (prolong) และบิด ขอบบนและขอบล่างเชื่อมติดกันเป็นหลอด	
5. กลีบเลี้ยงบนขอบเป็นชายคิ้วหรือจักฟันเลื่อย (serrate)	3. <i>B. helenae</i>
5. กลีบเลี้ยงบนขอบเรียบ	2. <i>B. forrestii</i>
4. กลีบเลี้ยงข้างสั้น ขอบกลีบไม่เชื่อมติดกัน	

6. ช่อดอกแบบกิ่งซี่ร่ม

7. กลีบดอกขอบเรียบ ยาวน้อยกว่า 4 มม. 10. *B. shweliense*
 7. กลีบดอกขอบเป็นชายครุยหรือจักฟันเลื่อย ยาวมากกว่า 5 มม. 11. *B. sp.*

6. ช่อดอกแบบกระจะ

8. กลีบปากไม่มีหูหรือติ่ง (auricles) 8. *B. reptans*
 8. กลีบปากมีหูหรือติ่ง
 9. ปลายกลีบดอกไม่เป็นเส้น (thread) 7. *B. propinquum*
 9. ปลายกลีบดอกเป็นเส้นเรียวเล็ก
 10. โคนเส้นเกสรมีเนื้อเยื่ออ่อน อยู่ล่างยอดเกสรเพศเมีย 6. *B. morphologorum*
 10. โคนเส้นเกสรไม่มีเนื้อเยื่ออ่อน 1. *B. careyanum*

1. *Bulbophyllum careyanum* (Hook.) Spreng., Syst. Veg. 3; 732.1826; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 428. fig.321. 1961; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 805. 1964; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33, 3: 145. fig. 98. 1979; Opera Bot. 114: 275. 1992. (ภาพ 8)

ลำลูกกล้วยรูปรีหรือเกือบกลม สีเขียว ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. อยู่ห่างกันบนเหง้า 8 – 10 มม. ผิวมันเกลี้ยง ส่วนโคนเมื่อยังอ่อนมีกาบบางๆ หุ้ม เมื่อแก่เหลือเพียงเส้นใยบาง ๆ เหง้ามีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3 – 4 มม. ใบมี 1 ใบรูปขอบขนาน ยาว 10 – 15 ซม. กว้าง 2.5 – 3 ซม. ปลายมน ส่วนโคนสอบเป็นก้านยาว 4 – 7 มม. แผ่นใบหนา แข็งและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกแบบกระจะตั้งขึ้นหรือทอดเฉียง ก้านช่อดอกยาว 15 – 20 ซม. มีกาบหุ้ม 2 – 3 กาบ แกนกลางยาว 3 – 5 ซม. ดอกในช่อมีประมาณ 10 ดอก ใบประดับย่อยรูปรีแกมรูปใบหอก ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวถึงปลายกลีบ ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 4 – 5 มม. ดอกบานขนาดประมาณ 5 มม. สีครีมหรือเหลืองอ่อน มีแถบตามยาวสีน้ำตาลแดงหรือม่วงคล้ำ กลีบเลี้ยงรูปไข่หรือรูปรี ขอบเรียบ มีเส้น 3 – 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม กลีบดอกรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายเรียวแหลมคล้ายรยางค์ ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ ทั้งห่ากลีบสีเหลืองและมีแถบสีน้ำตาลเข้มถึงสีน้ำตาลแดงทั่วกลีบ กลีบปากรูปขอบขนาน อวบน้ำ ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ โคนมีรยางค์เขียวยื่นขึ้น เส้นเกสรขนาด ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมีเชี้ยวรูปลิ้มแคบยื่นขึ้นไปด้านบน คางเส้น

เกสร ยาว 2 – 3 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปรี ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ปลายเว้า ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ห้วยโฮ) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) ลิกขิม ภูฏาน ฮัสสัม พม่า

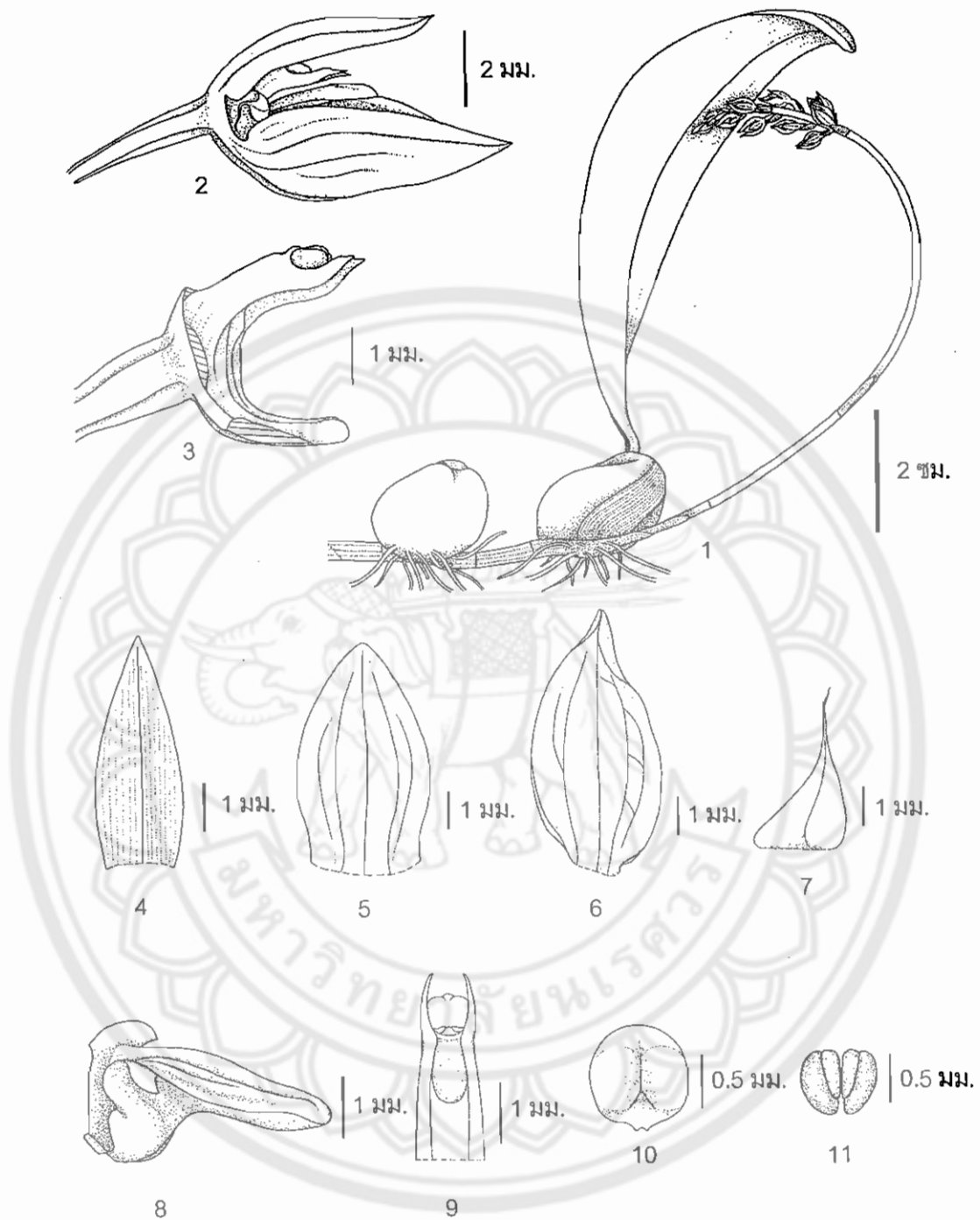
นิเวศวิทยา.– กล้วยไม้อิงอาศัยในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม.

ออกดอกเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องกิบม้ายาย (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– P. Triboun 432 , 463 , 849 , 883 (BK); S. Damapong 129 (BKF, PNU)

ภาพ 8 เหืองกิมม้าลาย *Bulbophyllum careyanum* (Hook.) Spreng.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 เส้าเกสร 4 ใบประดับย่อย 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 กลีบปากด้านข้าง 9 เส้าเกสร 10 ฝาปิด 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 129)

2. *Bulbophyllum forrestii* Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29, 1: 120. 1973; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33, 3: 165. fig. 113. 1979; –*Cirrhopetalum aemolum* W. W. Smith, Not. Bot. Gard. Edinb. 13: 195. 1921. –*Rhytionanthos aemolum* (W. W. Sm.) Garay, Hamer & Siegerist, Garay, Hamer & Siegerist, Nord. J. Bot. 14, 6: 637. 1994; Seidenf., Opera Bot. 124: 51. 1995. (ภาพ 9, 94 (1))

ลำลูกกล้วยรูปไข่ สีเขียวแกมเหลือง ยาว 2 – 3 ซม. กว้าง 1 – 2 ซม. อยู่ห่างกันบนเหง้า 1 – 2 ซม. ใบ ส่วนโคนมีกาบบางๆ หุ้มหรือเหลือเพียงเส้นใยบาง ๆ เหง้ามีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3 – 4 มม. ใบมี 1 ใบรูปขอบขนานแกมรูปแถบ ยาว 15 – 25 ซม. กว้าง 1.5 – 2.5 ซม. ปลายมน เว้าเล็กน้อย ส่วนโคนสอบแคบเป็นก้านยาว 2 – 3 ซม. ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ข้อ ดอกคล้ายข้อที่รม ตั้งขึ้น ยาว 13 – 18 ซม. มีกาบบางๆ หุ้ม 3 – 4 กาบ ดอกมากถึง 10 ดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ดอกบานขนาดประมาณ 6 มม. สีเหลืองสด ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 12 – 15 มม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่ ยาว 7 – 10 มม. กว้างประมาณ 4 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปใบหอกขนาด ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบกลีบ เชื่อมกันเป็นหลอด ผิวด้านนอกมีปุ่มเล็กขรุขระและมักมีจุดเข้มทั่วกลีบ กลีบดอกรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบกลีบหักฟันเลื่อยไม่สม่ำเสมอ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปปลิ้น อวบน้ำ ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมนและโค้งลง ขอบเรียบ โคนกลีบไม่มีมีรยางค์ เส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. มีไข่รูปลิ่มแคบยื่นขึ้นไปด้านบน ยาวประมาณ 0.5 มม. คางเส้าเกสรยาวประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกลม ขนาดประมาณ 0.8 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.8 มม. ปลายตัด ด้านบนมีตุ่ม กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.6 กว้างประมาณ 0.3 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.4 กว้างประมาณ 0.2 มม.

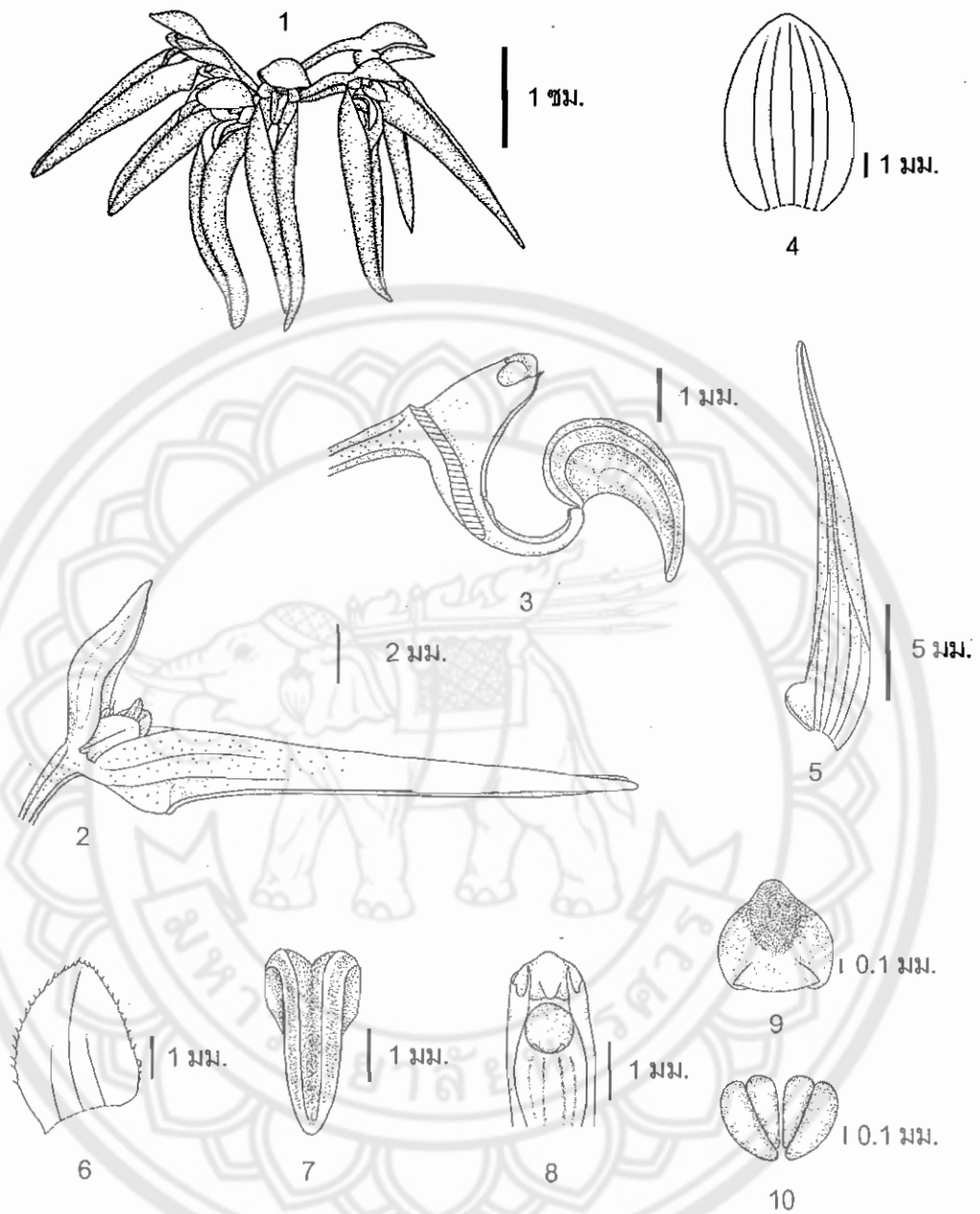
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยขุนห้วยโป่ง) กำแพงเพชร (ช่องเย็น)

การกระจายพันธุ์.– จีน (type) พม่า

นิเวศวิทยา.– กล้วยไม้อิงอาศัยในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.– สิงโตกลีบหลอด (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– S. Damapong 45 (BKF, PNU, QBG); S. Suddee 1586 (BKF)

ภาพ 9 สิงโตกลีบหลอด *Bulbophyllum forrestii* Seidenf.

- 1 ช่อดอก 2 ดอก 3 เส้าเกสรและกลีบปาก 4 กลีบเลี้ยงบน
5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝาปิด
10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 45)

3. *Bulbophyllum helenae* (Kuntze.) J. J. Sm., Bull. Buitenz. 2 s. 8: 24. 1912; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29, 1: 71. fig. 28. 1973; Dansk Bot. Ark. 33, 3: 157. fig. 108. 1979. –*B. curvatum* auct. non Rchb. f., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 364. 1961. –*B. picturatum* auct. non (Lodd.) Rchb., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 367. fig. 2761961. –*Cirrhopetalum cornutum* Lindl., Bot. Reg. 24: misc. 75. 1838. –*Rhytionanthos cornutum* (Lindl.) Garay, Hamer & Siegerist, Garay, Hamer & Siegerist, Nord. J. Bot. 14, 6: 637. fig.5. 1994; Seidenf., Opera Bot. 124: 51. 1995. (ภาพ 10)

ลำลูกกล้วยรูปไข่แคบ ยาว 3 – 5 ซม. กว้าง 1 – 1.5 ซม. ส่วนโคนมีเส้นใยตาข่ายหุ้มอยู่ห่างกันบนเหง้า 3 – 5 ซม. เหง้ามีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5–7 มม. มีเส้นใยกาบหุ้มอยู่ ใบมี 1 ใบรูปขอบขนาน ยาว 15 – 20 ซม. กว้าง 2.5 – 3 ซม. ปลายมน เว้ามุมเล็กน้อย ขอบเรียบ ส่วนโคนสอบแคบเป็นก้านใบ ยาว 2 – 4 ซม. ผิวเกลี้ยง แผ่นใบหนา เหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกคล้ายช่อซี่ร่ม มี 1 – 2 ช่อ ยาว 12 – 18 ซม. มีกาบหุ้ม 3 – 4 กาบ กาบยาว 10 – 14 มม. ปลายแหลม ดอกมีจำนวน 6 – 10 ดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 6 – 7 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานขนาดประมาณ 7 มม. สีเหลืองสดหรือสีเหลืองแกมเขียว มีจุดสีแดงประปราย ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 10 – 15 มม. กลีบเลี้ยงปลายแหลม มีเส้น 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรีหรือรูปไข่และเป็นอู้งยาว 7 – 8 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ขอบกลีบหยักซี่ฟันถี่ (denticulate) กลีบเลี้ยงข้างรูปใบหอก ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. ขอบเรียบและเชื่อมติดกันเป็นหลอด ผิวกลีบด้านนอกมีปุ่มเล็กละเอียด (finely papillate) กลีบดอกรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลมเข็ม (aristate) เชื่อมติดกับคางเส้าเกสร ขอบเป็นชายครุย มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากอวบน้ำ รูปไข่แกมใบหอกยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ส่วนโคนเป็นร่อง (notched) เส้าเกสรยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ส่วนบนมีปีกยื่นออกไปด้านหน้า มีเขี้ยวรูปลิ้มแคบ (subulate) ยื่นขึ้นไปด้านบน ยาวประมาณ 0.5 มม. คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ปลายมน ผิวด้านบนมีปุ่มเล็กละเอียด กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่รูปไข่กลับ ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. อันเล็กรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง, ปางมะผ้า, ชุนยวม) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, ดอยขุนห้วยโป่ง, แม่สลา, แม่แจ่ม, ดอยสะเก็ด) ตาก (บ้านมูเซอ, แม่สอด) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ทองผาภูมิ)

การกระจายพันธุ์.- เนปาล อินเดีย (type) สิกขิม จีน พม่า

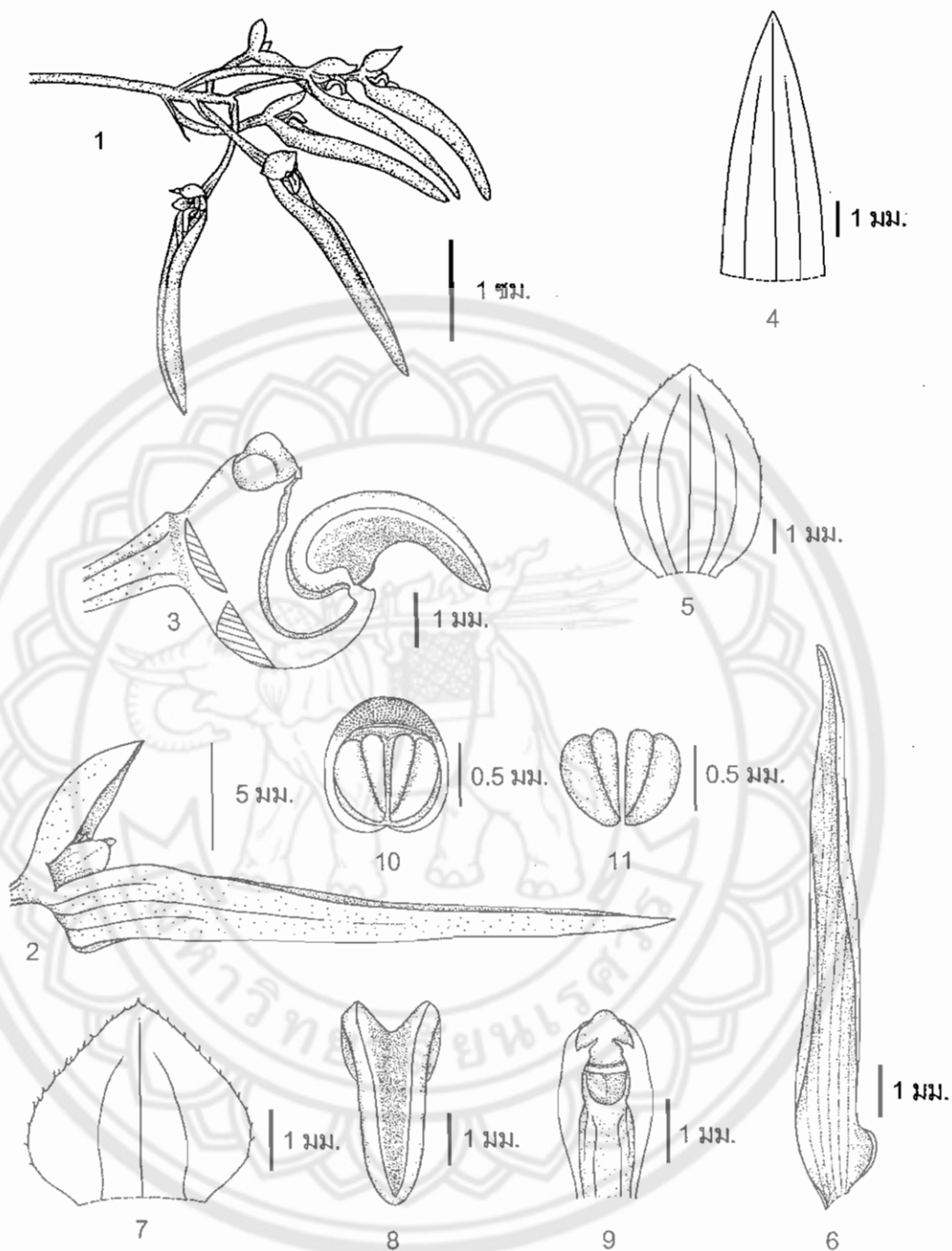
นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม ติดฝักเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.- พวงถุงคำ (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- S. Damapong 100 (BKF, PNU), 113 (PNU), 118 (PNU); S. Pumicong & M. Wongnak 484 (QBG); S. Watthana 1839 (QBG); W. S. 34 (BKF)

ภาพ 10 พวงอุ้งค้ำ *Bulbophyllum helenae* (Kuntze.) J. J. Sm.

1 ช่อดอก 2 ดอก 3 เส้าเกสรและกลีบปาก 4 ใบประดับย่อย

5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 กลีบปาก

9 เส้าเกสร 10 ฝักปัด 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 118)

4. *Bulbophyllum hymenanthum* Hook.f., Fl. Brit. India 5: 767. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 394. fig.297. 1961; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33, 3: 184. fig. 131. 1979; Opera Bot. 114: 266. pl. 16c. 1992. (ภาพ 11)

ไม่มีลำลูกกล้วย เหง้าขนาดเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. รากออกตามข้อ ใบอวบหนาออกตามข้อต่อ รูปรีหรือรูปไข่กลับ ยาว 8 – 12 มม. กว้าง 5 – 7 มม. ปลายมน ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยง อยู่ห่างกันบนเหง้า 10 – 15 มม. มีอายุหลายฤดูก่อนหลุดร่วง ช่อดอกแบบกระจะออกจากเหง้า ยาว 1.5 – 2 ซม. เรียวเล็ก มีกาบบางรูปทรงกระบอกหุ้ม 1 หรือ 2 กาบ ดอกมีจำนวนน้อยเพียง 1 – 2 ใบประดับย่อยสีม่วงแดงรูปรี ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายเป็นติ่งหนาม ขอบเรียบ ติดคงทน มีเส้น 1 เส้นยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานขนาดประมาณ 4 มม. สีขาวใส ยกเว้นกลีบปากสีขาวแกมเหลือง ด้านล่างกลีบมีแต้มสีม่วง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาวประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. กลีบเลี้ยงข้างรีแกมรูปไข่ เบี้ยวเล็กน้อย ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ปลายเป็นติ่งหนาม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปรี ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ปลายมนและโค้งลง อวบหนา ไม่มีรอยค้ำเส้าเกสรยาวประมาณ 0.5 มม. คางเส้าเกสรยาวประมาณ 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.2 มม. ฝาปิดสีขาวรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ปลายมน กลุ่มเรณูมี 2 กลุ่ม รูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม.

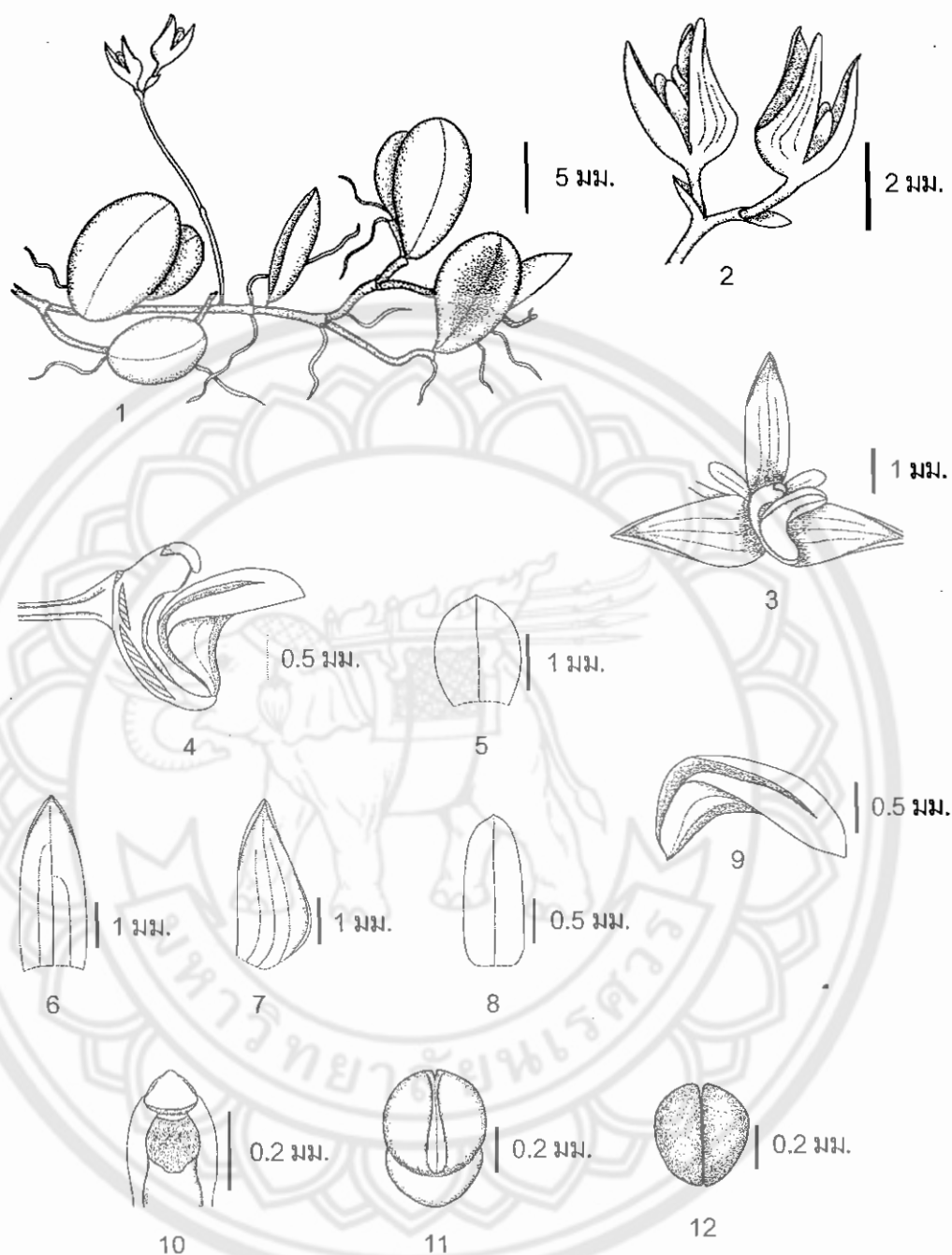
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยอินทนนท์) ภาคตะวันออก ฉะเชิงเทรา-เหนือ เลย (ภูกระดึง)

การกระจายพันธุ์.– ภูฏาน อินเดีย (type) สิกขิม จีน เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– กล้วยไม้อิงอาศัยในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

ชื่อท้องถิ่น.– เปี้ยไม้ดอกขาว (เชียงใหม่) เปี้ยไม้ (เลย) สิงโตแคระ (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Put 3451 (BKF); S. Damapong 175 (BKF, PNU, QBG); T. Smitinand 2141 (BKF)

ภาพ 11 เบี้ยไม้ดอกขาว *Bulbophyllum hymenanthum* Hook.f.

1 ต้นและช่อดอก 2 ช่อดอก 3 ดอก 4 เสาเกสรและกลีบปาก

5 ใบประดับย่อย 6 กลีบเลี้ยงบน 7 กลีบเลี้ยงข้าง 8 กลีบดอก

9 กลีบปาก 10 เสาเกสร 11 ฝาปิด 12 กลุ่มเรณู (S. Damapong 175)

5. *Bulbophyllum khasyanum* Griff., Not. Pl. Asiat. 3: 284. 1851; Seidenf., Bot. Tidsskr. 68, 1: 60. fig. 20. 1973; Dansk Bot. Ark. 33, 3: 180. fig. 128. 1979; Opera Bot. 114: 265. 1992; Garay, Hamer & Siegerist, Nord. J. Bot. 14, 6: 633. 1994; –*B. cylindraceum* auct. non. Lindl., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 394. 1961. (ภาพ 12, 94(2))

ลำลูกกล้วยลดรูปเป็นปม ขนาดประมาณ 5 – 10 มม. อยู่ห่างกันบนเหง้า 10 – 15 มม. เหง้ามีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ใบมี 1 ใบรูปขอบขนาน ยาว 10 – 15 ซม. กว้าง 3 – 4 ซม. ปลายมน ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยง โคนสอบแคบเป็นก้านแข็ง ยาว 2 – 3 ซม. ช่อดอกแบบกระจะ ยาว 8 – 12 ซม. มีกาบหุ้ม 1 – 2 กาบ แกนช่อย่อยลง ยาว 5 – 7 ซม. ใบประดับย่อยรูปไข่ กว้าง ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายเรียวแหลม ดอกบานขนาดประมาณ 5 มม. สีม่วงแดง ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาวประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปใบหอก ยาวประมาณ 6 มม. กว้างประมาณ 4 มม. ปลายเรียวแหลมและม้วนขึ้นเป็นวง กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนานเบี้ยว ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน กลีบดอกรูปใบหอกเบี้ยว ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปปลิ้น ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ด้านบนมีปุ่มเล็ก เส้าเกสร ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. มีไข่รูปปลีมีแคบยาวประมาณ 1 มม. โคนเส้าเกสรยาวประมาณ 1 มม. ฝาปิดรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายเว้าตื้น ด้านท้ายมีขนยาว กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม.

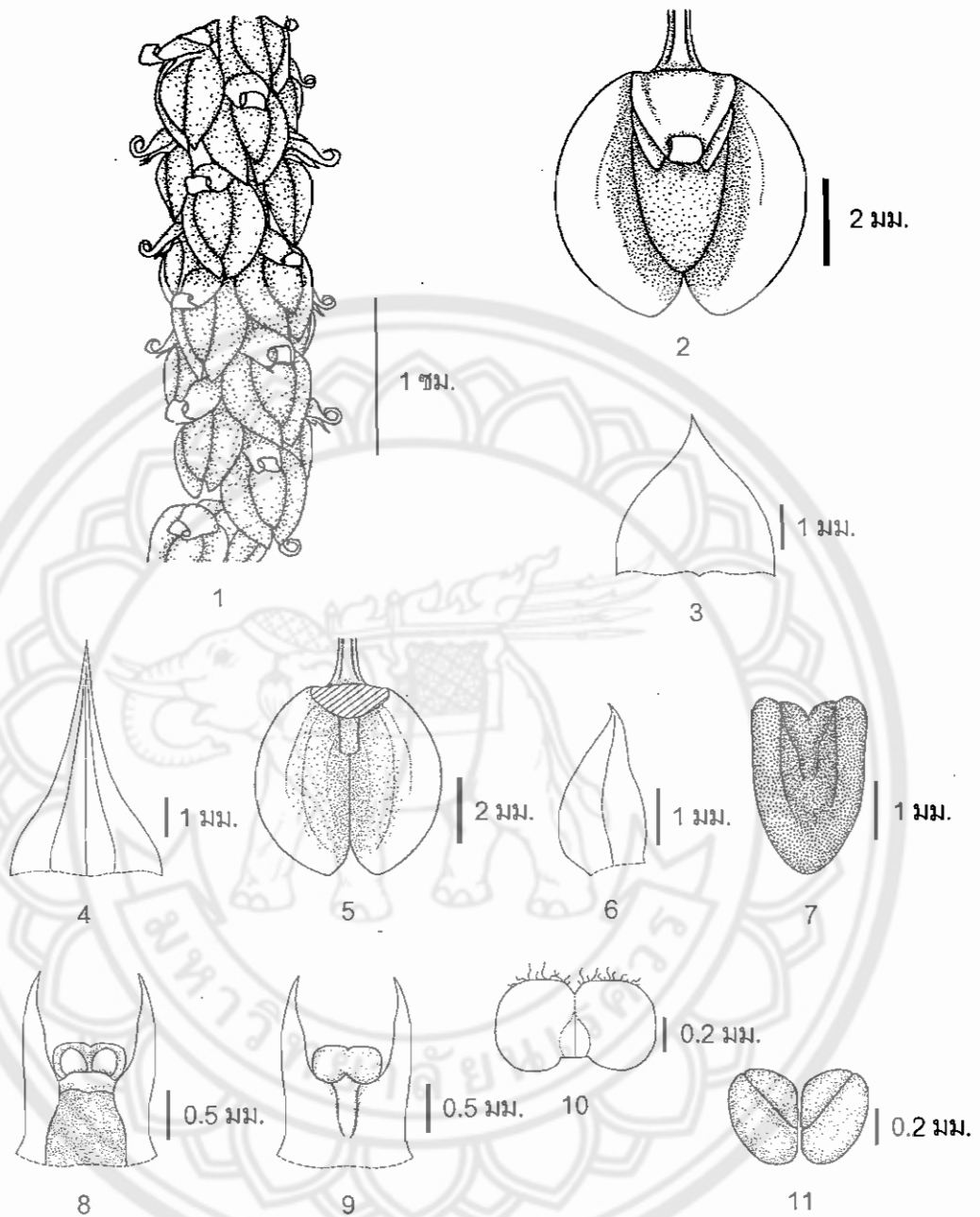
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ) กำแพงเพชร (ช่องเย็น) ภาคตะวันออกเจียงเหนือ เลย (ภูหลวง)

การกระจายพันธุ์.– ภูฏาน อินเดีย (type) ลิกซิม จีน เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– กล้วยไม้อิงอาศัยในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนกันยายน – ตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.– สิงโตกลีบม้วน สิงโตพุ่ม (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– C.ChermSirivathana 1076 (BKF); S. Damapong 91 (BKF, PNU); S. Suddee *et al.* 1588 (BKF)

ภาพ 12 สิงโตกลีบม้วน *Bulbophyllum khasyanum* Griff.

1 ช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสรด้านหน้า 9 เส้าเกสรด้านหลัง 10 ฝาปิด 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 91)

6. *Bulbophyllum morphologorum* Kraenzl., Orchis 2: 89. 1908; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33, 3: 136. fig. 91. 1979; Opera Bot. 114: 271. 1992; –*B. dixonii* Rolfe, Kew Bull.: 442. 1908; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 429. fig. 322. 1961; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22: 116. 1967. (ภาพ 13)

ลำลูกกล้วยรูปไข่ สีเขียวแกมน้ำตาล ยาว 3.5 – 5 ซม. กว้าง 2 – 3.5 ซม. อยู่ห่างกันบนเหง้า 1 – 2 ซม. ผิวมันและมีสันมนตามยาว 4 สัน ส่วนโคนเมื่อยังอ่อนมีกาบบางๆ หุ้มเมื่อแก่มีหลอดร่วงไป เหง้ามีขนาด เส้นผ่านศูนย์กลาง 4 – 5 มม. ใบมี 1 ใบ รูปขอบขนาน ยาว 12 – 20 ซม. กว้าง 2.5 – 3 ซม. ปลายแหลม ส่วนโคนสอบแคบเป็นก้านยาว 1 – 2 ซม. ขอบเรียบ แผ่นใบหนาแข็งและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกแบบกระจะ ตั้งขึ้นหรือทอดเอียง ยาว 15 – 20 ซม. มีกาบหุ้ม 3 – 4 กาบ แกนช่อห้อยลง ยาว 8 – 15 ซม. ดอกในช่อแน่นและมีจำนวนมาก ใบประดับย่อยรูปขอบขนาน ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ดอกบานขนาดประมาณ 5 มม. สีเหลืองมีจุดสีน้ำตาลเข้มถึงสีน้ำตาลแดง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 4 – 5 ซม. กลีบเลี้ยงรูปรีหรือรูปไข่ ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 – 4 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนยาว 7 – 9 มม. กว้าง 4 – 5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 8 – 12 มม. กว้าง 4 – 5 มม. กลีบดอกรูปเกือบสามเหลี่ยม ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายเรียวแหลมเป็นเส้นยัดยาว ขอบกลีบเป็นชายครุยเล็กน้อย มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปลิ้น อวบหนา ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. ปลายมน ขอบหยักฟันเลื่อยเล็กน้อย โคนกลีบมีรอยคี่ยื่นไปข้างบน เส้าเกสร อ้วนสั้น ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. มีเขี้ยวรูปลิ้มแคบยื่นขึ้นไปด้านบน ยาวประมาณ 1 มม. คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ปลายตัด ด้านบนมีตุ่มเล็กน้อย กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง, ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, ดอยปุย, ดอยสันยาว, ผาง, แม่สา, อมก๋อย, ดอยสะเก็ด) ลำปาง (ดอยขุนตาน)

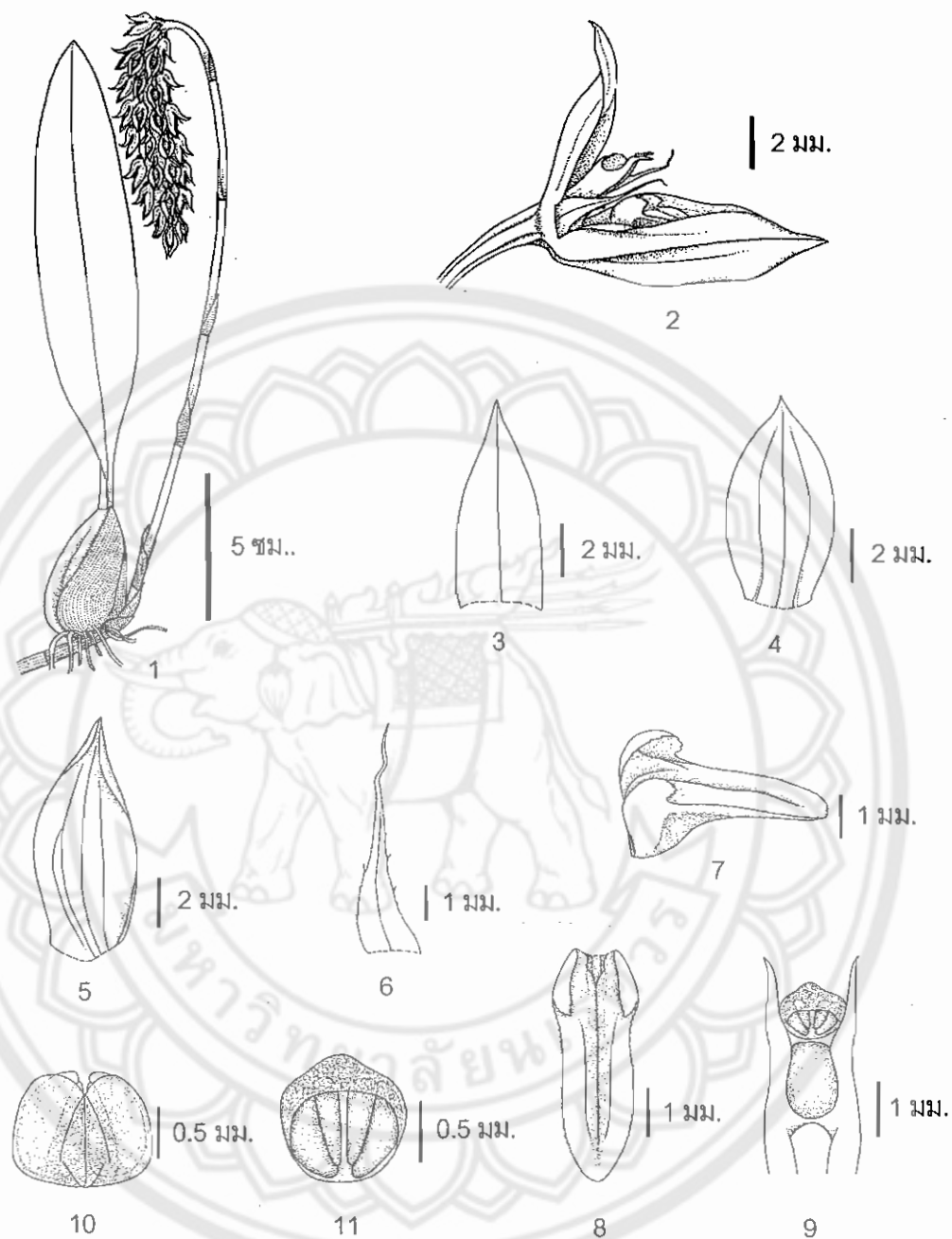
การกระจายพันธุ์.– ไทย (type) เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– กล้วยไม้อิงอาศัยในป่าสน และป่าดิบเขาต่ำที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.- สิงโตรวงข้าว (ภาคเหนือ) สิงโตรังแตน (ภาคกลาง) เอื้องกลีบม้าม
(เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- C. Maknoi 611 (QBG); J. F. Maxwell 95-1251 (BKF); Put 3448
(BKF); S. Damapong 127 (PNU, QBG); S. Pumicong 65 (QBG); S. Watthana 2278
(QBG), 2308 (QBG)

ภาพ 13 สิงโตรวงข้าว *Bulbophyllum morphologorum* Kraenzl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปากด้านข้าง 8 กลีบปาก
ด้านบน 9 เส้าเกสร 10 ฝาปิดด้านบน 11 ฝาปิดด้านล่างแสดง
กลุ่มเรณู (S. Damapong 127)

7. *Bulbophyllum propinquum* Kraenzl., Orchis 2: 62. 1908; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33, 3: 123. fig. 81. pl.4. 1979. – *B. chlorostachys* Schltr., Orchis 6: 62. 1912; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 432. 1961. (ภาพ 14, 92 (1))

ลำลูกกล้วยรูปไข่ ยาว 3 – 4 ซม. กว้าง 2 – 3 ซม. เกือบเป็นมัน ส่วนโคนมีกาบบางๆ หุ้ม อยู่ติดกันบนเหง้า เหง้ามีเส้นผ่านศูนย์กลาง 3 – 4 มม. ใบมี 1 ใบรูปขอบขนาน ยาว 12 – 17 ซม. กว้าง 3 – 4 ซม. ปลายแยกเป็น 2 แฉกเล็กน้อย โคนสอบแคบเป็นก้านใบ ยาว 1 – 2 ซม. ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยงเป็นมัน แผ่นใบหนาและเหนียว ช่อดอกแบบกระจับ โค้งลง ยาว 7 – 12 ซม. มีกาบบางๆ รูปพัดหุ้ม 2 – 3 กาบ แกนกลาง ยาว 4 – 5 ซม. ดอกในช่อมี 10 – 16 ดอก ใบประดับย่อยรูปรี ยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ ดอกบาน ขนาด 4 – 5 มม. สีเขียวแกมเหลือง มีแถบสีม่วงแดงทั่วดอก ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 4 – 5 มม. กลีบเลี้ยงรูปไข่แกมรี ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 4 – 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 3 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 8 – 9 มม. กว้าง 3 – 4 มม. กลีบดอกรูปสามเหลี่ยมเบี้ยว ยาว 2 – 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบจักฟันเลื่อย มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปใบหอก ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ส่วนโคนมีรยางค์ ยาวประมาณ 0.5 มม. เส้นเกสรอันสั้น ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. มีเขี้ยวรูปลิ้นแคบ ยาวประมาณ 1 มม. คางเส้นเกสร ยาวประมาณ 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ปลายตัด ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม.

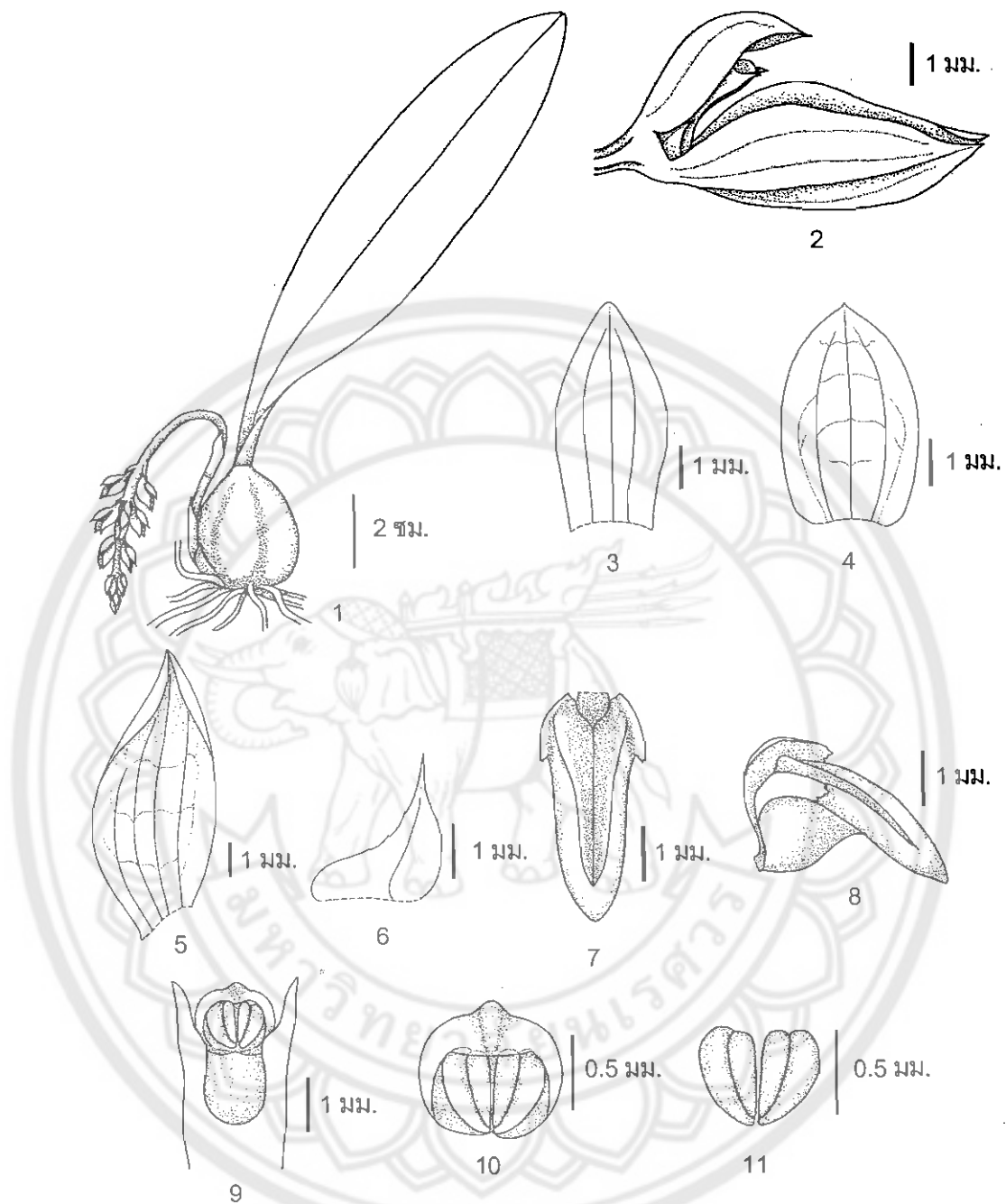
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ, ดอยสะเก็ด)

การกระจายพันธุ์.– ไทย (type)

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าสน ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,700 ม. ออกดอกเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม ติดฝักเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องกิบม้าขาว (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– S. Damapong 119 (PNU)

ภาพ 14 เห็องกิบม้าขาว *Bulbophyllum propinquum* Kraenzl.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7-8 กลีบปาก 9 เส้าเกสร
 10 ฝัก 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 119)

8. *Bulbophyllum reptans* (Lindl.) Lindl., Gen. Sp. Orch.: 51. 1830; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33, 3: 109. fig. 70. 1979; Opera Bot. 114: 303. 1992. (ภาพ 15)

ลำลูกกล้วยรูปไข่ ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้างประมาณ 1 ซม. ขณะยังอ่อนมีกาบหุ้มส่วนโคน อยู่ห่างกันบนเหง้า 5 – 9 ซม. เหง้ามีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 – 3 มม. มีกาบรูปท่อหุ้ม 2 – 3 กาบ ใบมี 1 ใบรูปแถบแคบ ยาว 6 – 8 ซม. กว้าง 8 – 15 มม. ปลายมนและเว้ามุมเล็กน้อย ส่วนโคนสอบแคบเป็นก้านใบ ยาว 1 – 2 ซม. ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยง หนาคล้ายแผ่นหนัง มีอายุหลายฤดู ใบแก่หลุดร่วงที่ข้อต่อ ข้อดอกแบบกระจะ ยาว 4 – 6 ซม. แกนกลาง ยาว 2 – 3 ซม. มีกาบหุ้ม 3 – 4 กาบ ดอกในซอมีจำนวน 3 – 6 ดอก ใบประดับย่อยรูปขอบขนาน ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ติดคงทน ดอกบานขนาดประมาณ 5 มม. สีเหลืองอ่อนแกมเขียว ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 3 – 5 มม. กลีบเลี้ยงรูปใบหอก ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ ด้านหลังกลีบเป็นสัน กลีบเลี้ยงบน ยาว 8 – 9 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูป ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปลิ้น อวบหนา ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมนและโค้งลง ขอบเรียบ เส้าเกสรอันสั้น ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. มีเขี้ยวรูปลิ้นแคบ ยาวประมาณ 0.8 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.7 มม. ฝาปิดรูปรี ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย

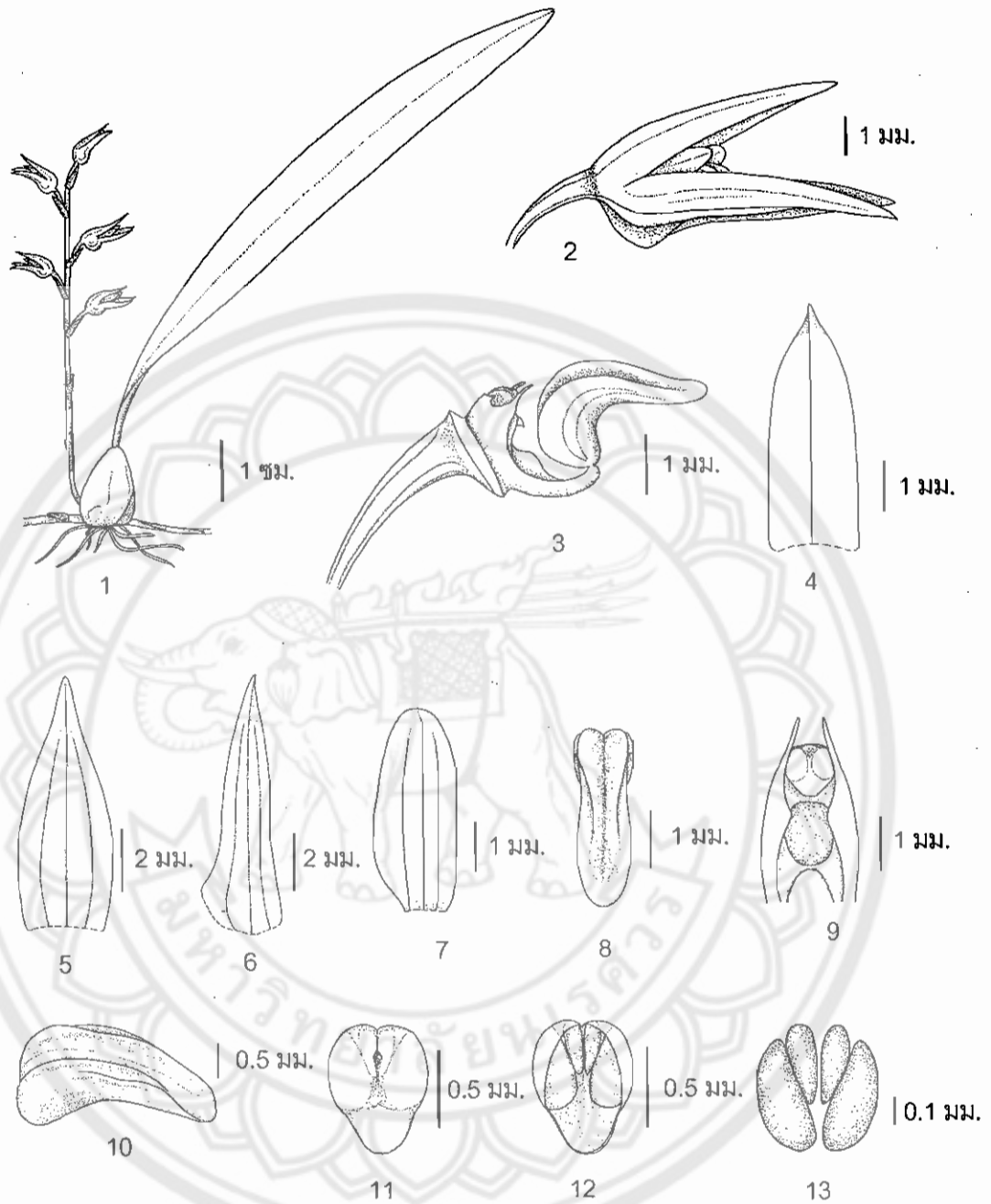
(ภูหลวง)

การกระจายพันธุ์.- เนปาล (type) ภูฏาน สิกขิม อินเดีย พม่า จีน เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามกิ่งไม้ ในที่โล่งในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.- สิงโตเลื้อย สิงโตภูหลวง (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Chira 1188 (BKF); E. S. 106 (BKF); M. Tagawa & K. Iwatsuki 1579 (BKF); S. Damapong 124 (BKF, PNU), 136 (PNU, QBG), 137 (PNU)

ภาพ 15 สิงโตเลื้อย *Bulbophyllum reptans* (Lindl.) Lindl.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 เส้าเกสรและกลีบปาก
 4 ใบประดับย่อย 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง
 7 กลีบดอก 8 กลีบปากด้านบน 9 เส้าเกสร
 10 กลีบปากด้านข้าง 11 ฝาปิดด้านบน 12 ฝาปิดด้านล่าง
 13 กลุ่มเรณู (S. Damapong 136)

9. *Bulbophyllum sanitii* Seidenf., Bot. Tidsskr. 65: 345. fig. 18. 1970; Dansk Bot. Ark. 29, 1: 236. fig. 129. 1973; Dansk Bot. Ark. 33, 3: 195. fig. 142. 1979. (ภาพ 16)

ลำลูกกล้วยรูปไข่ สีเหลืองแกมเขียว ยาวประมาณ 2.5 ซม. กว้างประมาณ 2 ซม. เหน้้าแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ใบมี 2 ใบรูปขอบขนานแคบ ยาว 12 – 20 ซม. กว้าง 2.5 – 3 ซม. ปลายแหลม ส่วนโคนสอบแคบเป็นก้านใบ ยาว 3 – 4 มม. ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยง หนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกแบบกระจะ ยาว 15 – 28 ซม. มีกาบหุ้ม 2 กาบ ดอกในช่อมีจำนวนมากกว่า 30 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานขนาดประมาณ 5 มม. สีครีมถึงเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาวประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ ด้านในของกลีบมีขนสั้นนุ่ม มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปใบหอก ยาว 6 – 7 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปแถบแกมรูปเคียว ยาวประมาณ 2 ซม. กว้างประมาณ 3 มม. กลีบปิด ขอบด้านล่างของกลีบเชื่อมติดกันประมาณกึ่งหนึ่งของความยาวของกลีบ กลีบดอกรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเป็นชายครุย มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากอวบ รูปดิ่ง ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมนและโค้งลง ด้านล่างสีส้มแกมแดง ด้านบนสีม่วงแกมดำ มีร่องเล็กน้อย ขอบและด้านล่างมีขนแผง (barbate) เส้นเกสรอันสั้น สีขาว ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. มีไข้วรูปลิ้มแคบยื่นขึ้นไปด้านบน ยาวประมาณ 0.5 มม. ปลายโค้งออกเล็กน้อย ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.7 มม. สีม่วงอ่อน ปลายตัด ด้านบนมีปุ่มเล็ก กลุ่มเรณู มี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดต่างกัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม.

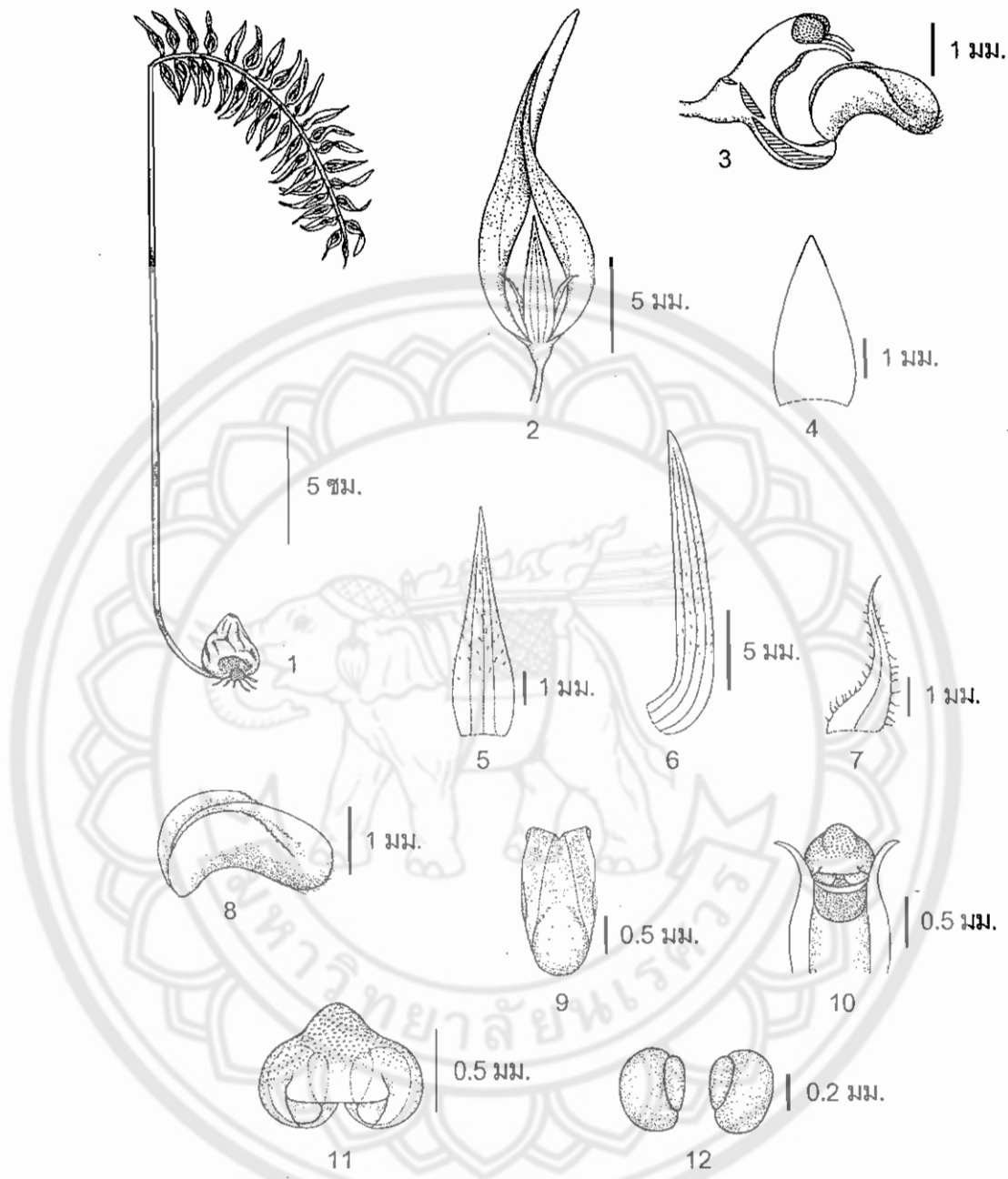
ประเทศไทย.— ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก)

การกระจายพันธุ์.— ไทย (type) เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— เกาะอาศัยตามกิ่งไม้ ในที่โล่งในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,700 ม. ออกดอกเดือนมีนาคม – เมษายน

ชื่อท้องถิ่น.— สิงโตซานิต (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.— Kerr 410 (BK); S. Damapong 145 (BKF, PNU)

ภาพ 16 สิงโตซานิต *Bulbophyllum sanitii* Seidenf.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 เส้าเกสรและกลีบปาก
 4 ใบประดับย่อย 5 กลีบเลี้ยงบนด้านใน 6 กลีบเลี้ยงข้าง
 ด้านใน 7 กลีบดอก 8 กลีบปากด้านข้าง 9 กลีบปากด้านบน
 10 เส้าเกสร 11 ฝักปัด 12 กลุ่มเรณู (S. Damapong 145)

10. *Bulbophyllum shweliense* W. W. Sm., Notes Roy Bot. Gard. Edinb. 13: 19. 1921; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33, 3: 85. fig. 51. 1979; Garay, Hamer & Siegerist, Nord. J. Bot. 14, 6: 634. 1994. –*B. craibianum* Kerr, Kew Bull.: 219. 1927; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33, 3: 72. fig. 38. 1979. (ภาพ 17, 92 (2))

ลำลูกกล้วยรูปชอบชานแถมรูปรี ยาว 10 – 15 มม. กว้าง 4 – 5 มม. อยู่ห่างกันบนเหง้า 2 – 4 ซม. เหง้ามีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ใบมี 1 ใบรูปชอบชาน ยาว 2 – 3 ซม. กว้าง 5 – 10 มม. ปลายมน และเว้าเล็กน้อย ส่วนโคนสอบแคบเป็นก้านยาว 1 – 2 มม. แผ่นใบเกลี้ยง ช่อดอกแบบกิ่งช่อซี่ร่ม ยาว 3 – 4 ซม. มีกาบรูปทรงกระบอกหุ้ม 3 – 4 กาบ ดอกในช่อมีจำนวน 4 – 10 ดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายแหลม ดอกบานขนาด 4 – 5 มม. สีเหลืองอ่อนถึงเหลืองส้ม ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1 – 2 มม. กลีบเลี้ยงรูปใบหอก ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 7 – 8 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบดอกรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปปลิ้น อวบน้ำ ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมนและโค้งลง ขอบเรียบ เกลี้ยง เต้าเกษตร ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. มีเขี้ยวรูปปลีแคบ ยาวประมาณ 0.5 มม. คางเต้าเกษตร ยาวประมาณ 0.6 มม. ยอดเกษตรเพศเมียรูปหัวใจแคบ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดต่างกัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม.

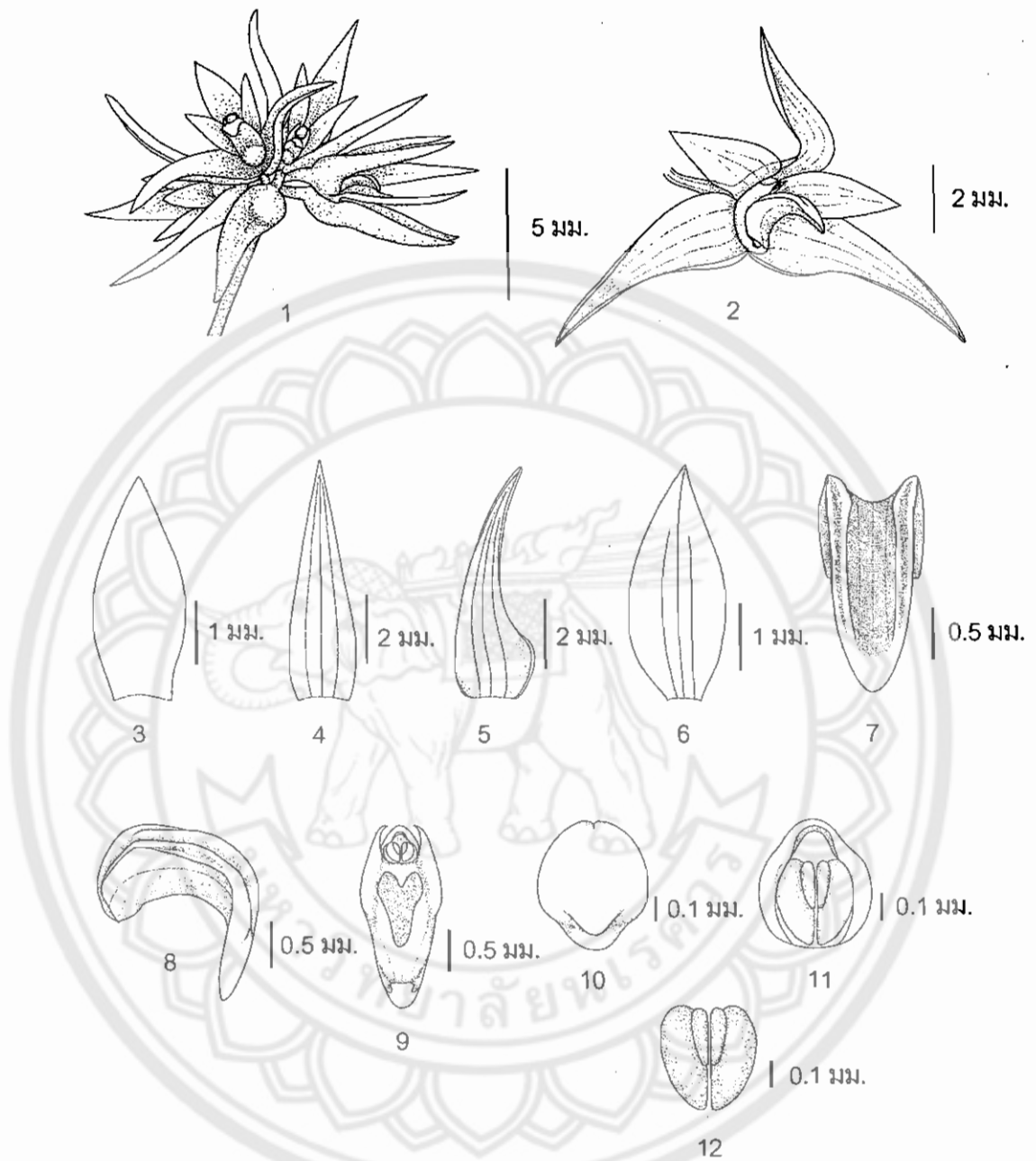
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.– จีน (type)

นิเวศวิทยา.– กล้วยไม้อิงอาศัยในป่าดิบเขาที่ระดับความสูง 1,700 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.– สิงโตชเวลี (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– J. F. Maxwell 02-327 (BKF); S. Damapong 53 (PNU)

ภาพ 17 สิงโตชเวลิ *Bulbophyllum shweliense* W. W. Sm.

1 ช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก ด้านบน 8 กลีบปากด้านข้าง 9 เส้าเกสร 10 ฝาปิดด้านบน 11 ฝาปิดด้านล่าง 12 กลุ่มเรณู
(S. Damapong 53)

11. *Bulbophyllum* sp. (ภาพ 18)

ลำลูกกล้วย รูปรีแคบ ยาว 2 – 3 ซม. กว้าง 8 – 12 มม. อยู่ชิดกันบนเหง้า สีเขียวเข้ม แกมน้ำตาลคล้ำ โคนมีกาบสีน้ำตาลบางๆ หุ้ม เหง้าต้นมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 – 3 มม. ราก ออกบริเวณโคนของลำลูกกล้วย ใบมี 1 ใบ ใบรูปขอบขนาน ยาว 8 – 10 ซม. กว้าง 13 – 16 มม. ปลายมน โคนสอบแคบเป็นก้านใบ ยาว 5 – 8 มม. ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง แผ่นใบหนาและเหนียว คล้ายแผ่นหนัง ด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีเขียวสด อาจมีจุดเล็กละเอียดสีน้ำตาลแดง **ช่อดอก** แบบกิ่งช่อซี่ร่ม ก้านช่อดอก ยาว 7 – 9 ซม. มีกาบรูปพัดหุ้ม 2 – 3 กาบ แกนกลาง ยาว 1.5 – 2.5 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 8 – 14 ดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานขนาดประมาณ 1.5 ซม. สีเขียวอ่อนแกมเหลือง ถึงนวล มีเส้น สีม่วงแดงประปราย ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 8 – 10 มม. กลีบเลี้ยงรูปใบหอก ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 – 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 10 – 12 มม. กว้าง ประมาณ 3 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 14 – 16 มม. กว้าง 3 – 4 มม. กลีบดอกรูปใบหอก ยาว 6 – 7 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเป็นชายครุยเล็กน้อย มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลาย กลีบ กลีบปากรูปลิ้น ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลมมน โค้งลง ขอบเรียบ ไม่มี รยางค์ เล้าเกสร ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ด้านบนมีเขี้ยวยาวประมาณ 0.8 มม. คางเล้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. มีเนื้อเยื่อรูปขอบขนานแคบยาวเรียวมาจนถึงส่วนปลายของ คางเล้าเกสร ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่ ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. ฝาปิดรูป คล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ปลายมน ผิวด้านบนมีปุ่มเล็ก กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม.

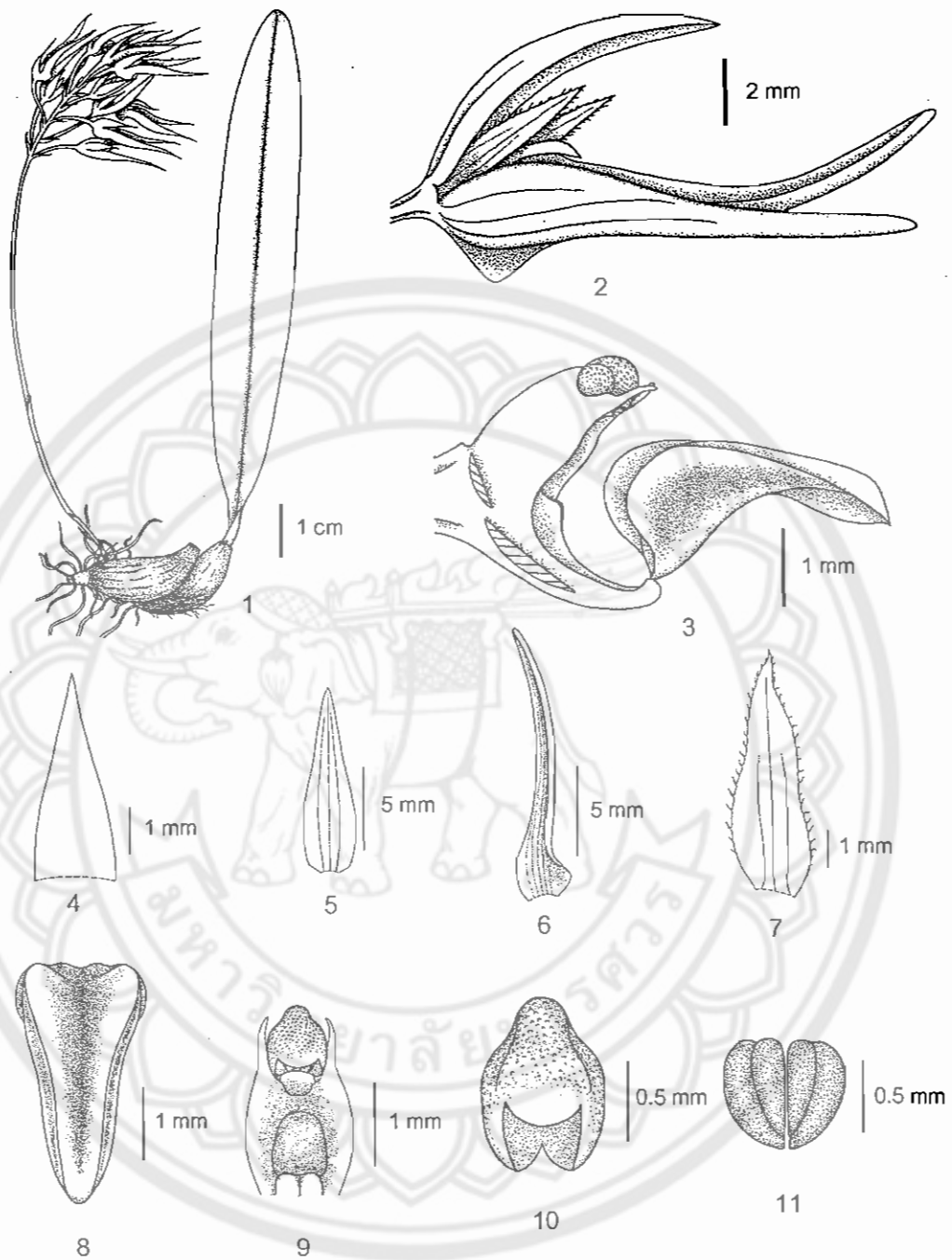
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก)

การกระจายพันธุ์.– ไทย

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม.
ออกดอกเดือนมีนาคม – พฤษภาคม

ชื่อท้องถิ่น.– สิงโตผ้าห่มปก (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– S. Damapong 12 (PNU), 146 (PNU), 160 (PNU, QBG)

ภาพ 18 สิงโตผ้าหมวกปก *Bulbophyllum* sp.

- 1 ต้นและช่อดอก 2-3 ดอกด้านข้าง 4 ใบประดับย่อย
 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 กลีบปาก
 9 เส้าเกสร 10 ฝาปิด 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 160)

4. สกุล *Cleisostoma* Blume., Bijdr. 6: t. 3, fig. 27, & 8: 362. 1825; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam; 37. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเติบโตทางยอด ลำต้นแข็ง ตั้งขึ้นหรือห้อยลง มีหลายข้อ ใบมีจำนวน 2 – 3 ใบ ไปจนถึงจำนวนมาก เรียงเป็น 2 แถว โคนใบแผ่เป็นกาบ มีทั้งกลุ่มที่ใบเป็นแผ่นแบนและทรงกระบอก ใบอ่อนพับกลางตามยาว ปลายใบแหลมหรือมน และแยกเป็นสองแฉกเบี้ยว ช่อดอกแบบกระจะหรือแยกแขนง เกิดบริเวณข้อข้างลำต้น ดอกมีขนาดเล็ก อวบ กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างมักเบี้ยว กลีบดอกขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากมีสามแฉก เชื่อมติดเป็นเนื้อเดียวกับโคนเส้าเกสร ส่วนโคนมีรูปร่างเดือย ภายในเดือยมีแผ่นเยื่อบางๆ กันตามยาว ใกล้เคียงขอบทางเปิดของเดือยทางด้านหลังมีเนื้อเยื่อหนูน เส้าเกสรหนาและสั้นมักจะไม่มีความ กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน มี 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและเป็นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 90 ชนิด พบในประเทศไทย 25 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 2 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. ใบแบน

1. *C. duplicilobum*

1. ใบทรงกระบอก

2. *C. fuerstenbergianum*

1. *Cleisostoma duplicilobum* (J. J. Sm.) Garay, Bot. Mus. Leaflet. 23: 171. 1972; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 29, 3: 36. fig. 15. 1975; Opera Bot. 114: 390. pl. 26a. 1992. – *Sarcanthus carinatus* Rolfe ex Downie, Kew Bull.: 408. 1925; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 667. fig. 494. 1964. – *S. rostellatus* auct. non. Ridl., Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 171. 1963; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 667. fig. 495. 1964. (ภาพ 19)

ลำต้นตั้งขึ้น ต้นรูปทางกระบอก ยาว 10 – 30 ซม. กว้าง 4 – 5 มม. ปล้องยาว 1 – 2.5 ซม. ใบรูปขอบขนาน ยาว 10 – 16 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายเว้ามน ขอบเรียบ โคนใบแผ่เป็นกาบ ผิวเกลี้ยง แผ่นใบหนาและเหนียว ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ยาว 15 – 25 ซม. แกนกลางยาว 8 – 12 ซม. ดอกในช่อมีจำนวนมาก ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 1 ซม. สีเหลืองอ่อนแกมเขียว มีแถบสีน้ำตาลแกมแดง ยกเว้นส่วนปลายกลีบปากมีสีเหลืองอ่อน ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 6 – 8 มม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขนาน ยาว 5

- 6 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยว ยาว 5 - 6 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ส่วนโคนเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร กลีบดอกรูปขอบขนานโค้งเล็กน้อย ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก แฉกกลางอวบ รูปหัวใจหรือสามเหลี่ยม ด้านบนมนเล็กน้อย เดือยรูปเกือบกลมขนาด 2 - 3 มม. ปลายเว้าบุ๋ม (concave) ด้านในมีแคลลัสรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ปลายด้านบนเว้าตื้น ปลายด้านล่างเว้าบุ๋ม มีขนสั้นนุ่ม แฉกข้างตั้งขึ้น รูปคล้ายสามเหลี่ยม ปลายโค้งเข้าด้านใน ยาวใกล้เคียงกับแฉกกลาง เส้าเกสรรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ฝาปิดรูปห้าเหลี่ยม ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายเว้าแยกเป็นสามแฉก กลุ่มเรณูรูปคล้ายเมล็ดถั่ว ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ก้านรูปปลี (cuneate) ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ปลายสอบแคบ แบนเหนียวรูปสี่เหลี่ยม ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก

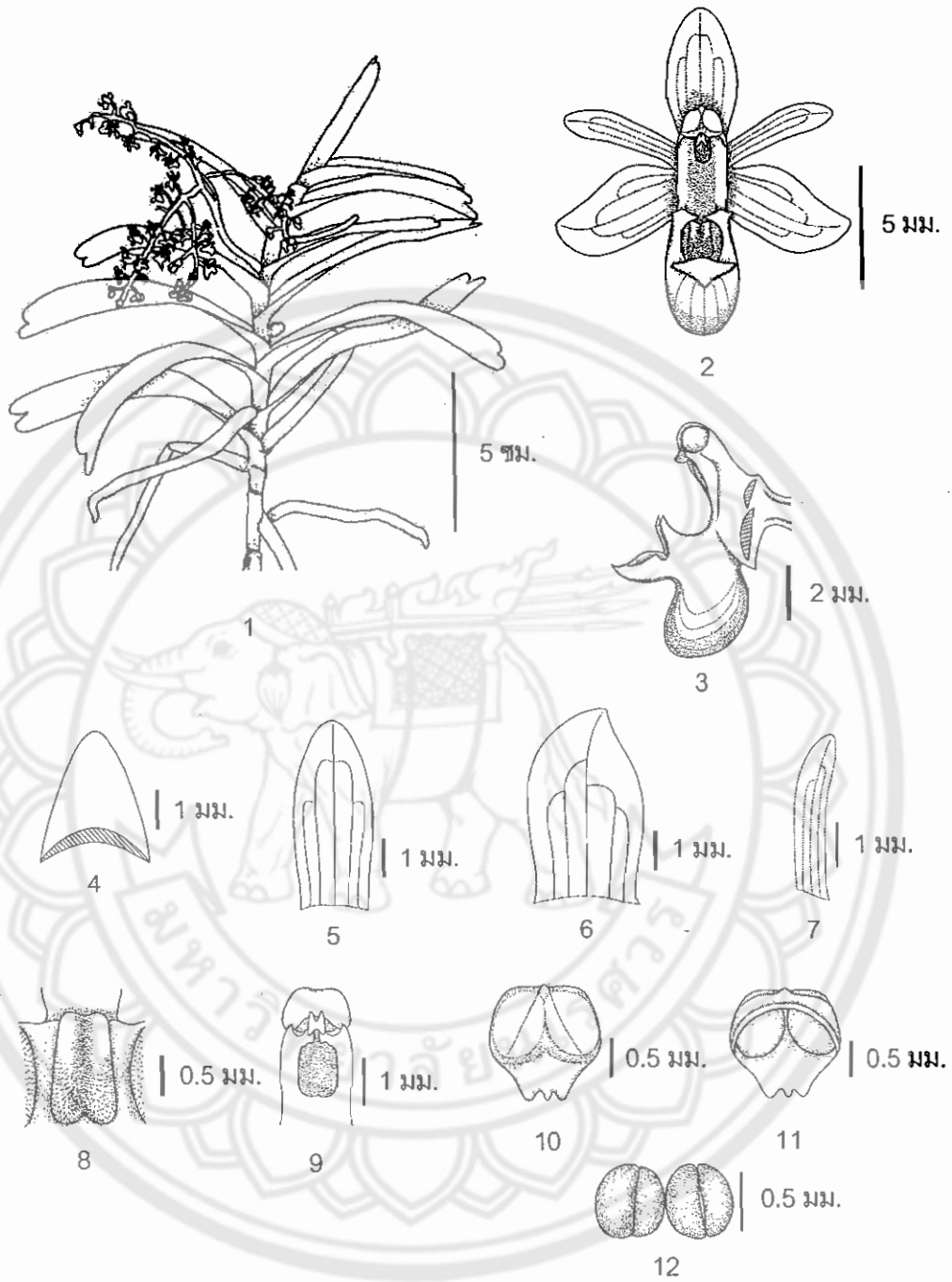
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ดอยยาว, ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, อมก๋อย) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันตก เชียงใต้ กาญจนบุรี (ศรีสวัสดิ์, ไทรโยค) ภาคตะวันออก เชียงใต้ จันทบุรี (เขาสอยดาว)

การกระจายพันธุ์.- ลาว เวียดนาม สุมาตรา ชวา (type)

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 - 1,800 ม. ออกดอกเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน

ชื่อท้องถิ่น.- เขื่องศรีสง่า (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- J. F. Maxwell 74-655 (BK); S. Damapong 185 (PNU, QBG); S. Pumicong 249 (QBG); S. Watthana 1207 (QBG)

ภาพ 19 เหืองศรีสง่า *Cleisostoma duplicilobum* (J. J. Sm.) Garay

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 เส้าเกสรและกลีบปาก 4 ใบประดับย่อย
 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 แคลลัส 9 เส้าเกสร
 10 ฝาปิดด้านบน 11 ฝาปิดด้านล่าง 12 กลุ่มเรณู (2 - 12 จาก
 S. Damapong 185)

2. *Cleisostoma fuerstenbergianum* Kraenzl., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. 7: 39. 1908; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 29, 3: 59. fig. 26. 1975; Opera Bot. 114: 395. pl. 28a. 1992. – *Sarcanthus crucicallus* (Burkill) Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 701. 1964. – *S. flagelliformis* Rolfe ex Downie, Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 697. fig. 519 & 520. pl. 30. 1964; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 118. 1967. – *S. fuerstenbergianus* (Krzl.) J. J. Sm., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 700. 1964. – *S. geoffrayi* Guill., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 699. fig. 521. 1964. (ภาพ 20)

ลำต้นห้อยลงเป็นสาย ต้นรูปทรงกระบอก ยาว 40 – 60 ซม. กว้าง 4 – 5 มม. แยกหรือไม่แยกแขนง มีกาบแข็งสีน้ำตาลหุ้มตลอดลำต้น ปล้องยาว 2 – 3 ซม. ใบรูปทรงกระบอกอวบ ยาว 12 – 25 ซม. กว้าง 2 – 4 มม. ปลายแหลม โคนใบเป็นข้อ ผิวเกลี้ยง และย่นเมื่อเหี่ยว ช่อดอก ยาว 15 – 28 ซม. แกนกลางยาวได้ถึง 20 ซม. ดอกในช่อมีจำนวนมาก ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปใบหอกหรือรูปสามเหลี่ยม ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมนหรือแหลมเล็กน้อย ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 10 – 12 มม. สีน้ำตาลคล้ำมีแถบสีเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 7 – 10 มม. ใ้เกสรสีเหลือง กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ขอบเรียบ สีน้ำตาลเข้ม มีแถบสีเหลือง 1 แถบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม โคนเชื่อมติดกับคางใ้เกสร กลีบดอกรูปขอบขนานแคบ ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้นยาวไม่ถึงปลายกลีบ สีน้ำตาลคล้ำ มีแถบสีเหลืองกลาง 1 แถบ กลีบปากสีขาว แยกเป็นสามแฉก แฉกกลางอวบ รูปหัวใจหรือสามเหลี่ยม เด็ดยรูปเกือบกลมขนาด 2 – 3 มม. ปลายเว้ามน ด้านในมีแคลลัสรูปสามแฉก ส่วนโคนมีปุ่มเล็กหนาแน่น แฉกข้างตั้งขึ้น รูปคล้ายสามเหลี่ยม ปลายรูปเคียวและโค้งเข้าด้านใน ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ใ้เกสรยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. คางใ้เกสร ยาวประมาณ 2 มม. ฝาปิดรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายตัด กลุ่มเรณูขนาดต่างกัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ก้านรูปลิ้ม เป็นเหนียวรูปเกือบกลม ขนาดกว้างกว่าก้าน ปลายเว้าเล็กน้อย

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง, ปาย, ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (ดอยอิน-ทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ-ปุย, ดอยสะเก็ด, ห้วยน้ำดัง, แม่แตง, สัน

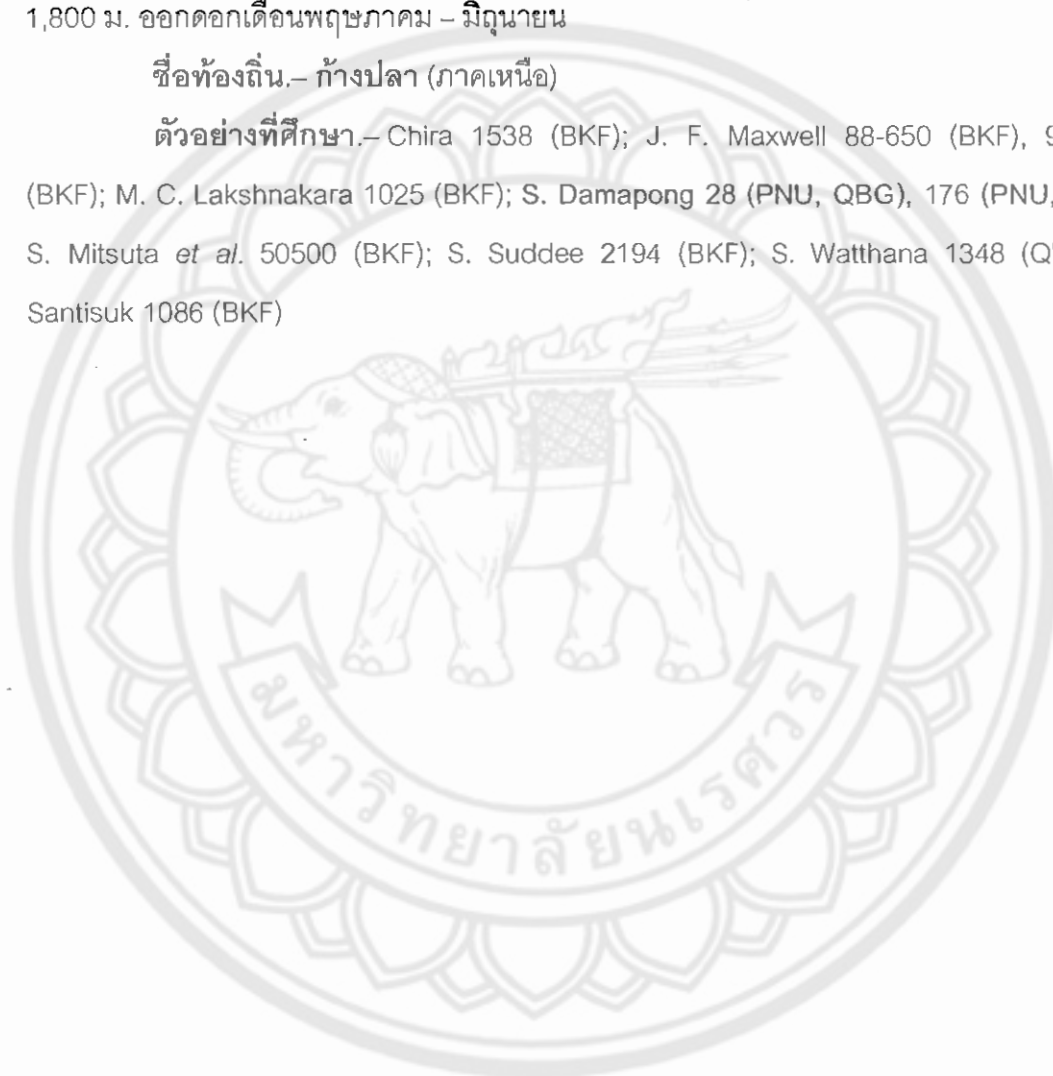
กำแพง, ฮอด,) น่าน (บ่อเกลือ) แพร์ (เด่นชัย) ตาก (วังเจ้า) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพชรบูรณ์ (หล่มสัก) สกลนคร (ภูพาน) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ไทรโยค) ประจวบคีรีขันธ์ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (ขลุง) ปราจีนบุรี ภาคใต้ พังงา (บางตะพาน)

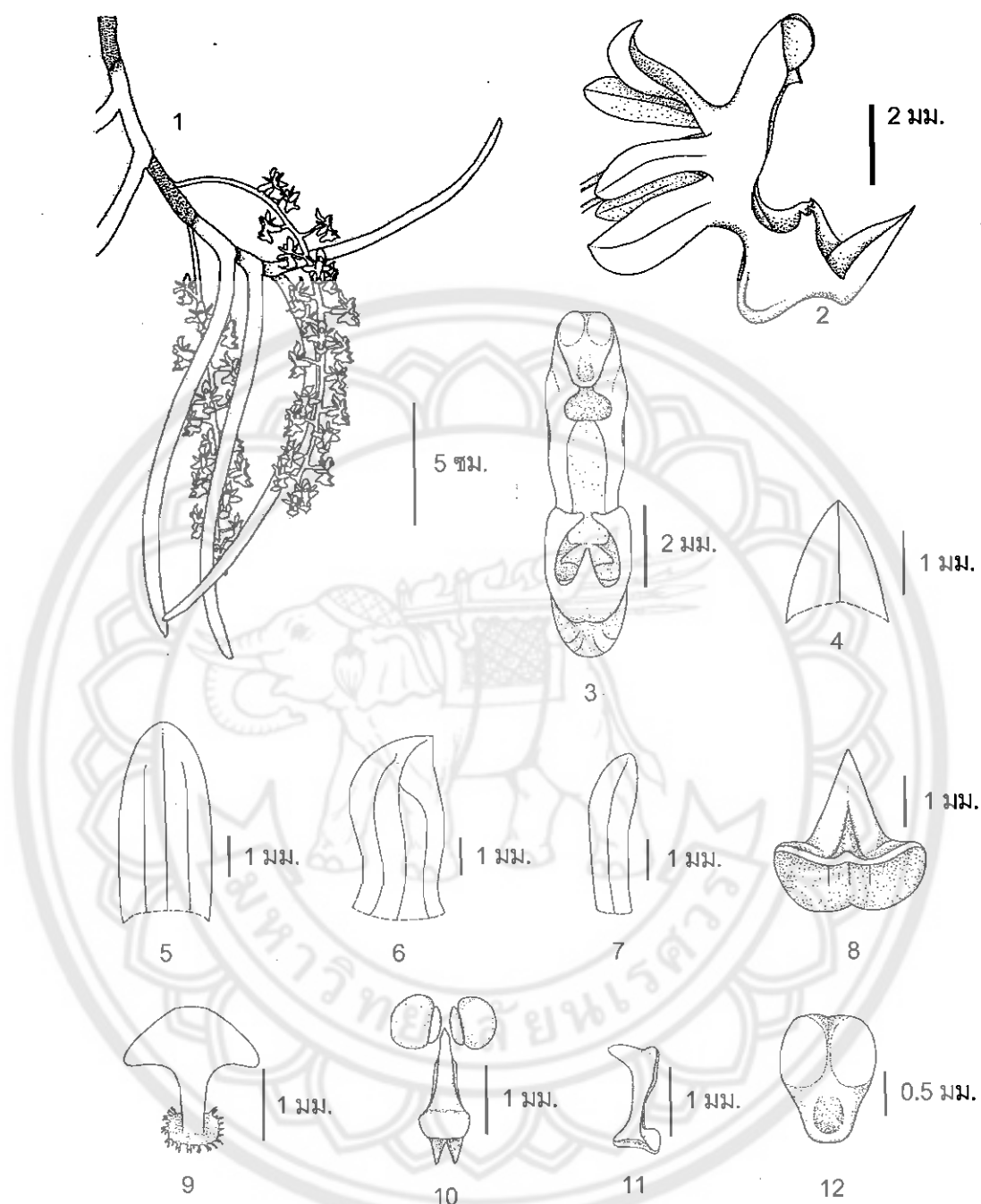
การกระจายพันธุ์.- จีน ไทย (type) ลาว กัมพูชา เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามกิ่งไม้ที่มีแสงจ้า ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

ชื่อท้องถิ่น.- ก้างปลา (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Chira 1538 (BKF); J. F. Maxwell 88-650 (BKF), 96-1212 (BKF); M. C. Lakshnakara 1025 (BKF); S. Damapong 28 (PNU, QBG), 176 (PNU, QBG); S. Mitsuta *et al.* 50500 (BKF); S. Suddee 2194 (BKF); S. Watthana 1348 (QBG); T. Santisuk 1086 (BKF)

ภาพ 20 ก้างปลา *Cleisostoma fuerstenbergianum* Kraenzl.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 เส้นเกสร 4 ใบประดับย่อย
 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 กลีบปาก
 9 แคลลัส 10 กลุ่มเรณู ก้านและแป้นเหนียว 11 ก้านและแป้น
 เหนียว 12 ฝาปิดด้านบน (2 - 12 จาก S. Damapong 28)

5. สกุล *Coelogyne* Lindl., Coll. Bot.: t. 33. 1821; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 38. 2000; Clayton, Genus *Coelogyne*: 11. 2002.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มักมีข้อหนาแน่นและมีกาบหุ้ม ลำลูกกล้วยมี 1 ปล้อง อยู่ห่างกันบนเหง้า ส่วนโคนมีกาบรูปเรือหุ้ม ใบเกิดที่ส่วนยอดของลำลูกกล้วย ใบมี 1 – 2 ใบ ไม่มี กาบใบ มักจะพับจีบตามยาว ใบอ่อนม้วนตามยาว หรือพับกลางตามยาว ช่อดอกแบบกระจจะ เกิด ที่ยอดของแขนงพิเศษที่จะไม่เจริญให้ใบหรือหัวต่อไป (heteranthous) หรือเกิดที่ยอดของแขนง อ่อนซึ่งใบและหัวยังเจริญไม่เต็มที่ (proteranthous) หรือเกิดที่ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไป พร้อมๆ กับดอก (synanthous) หรือเกิดที่ยอดของต้นหรือหัวที่เจริญเต็มที่แล้ว (hyateranthous) ดอกในช่อมีจำนวนน้อยไปจำนวนมาก หายากที่มีดอกเดี่ยว ดอกขนาดกลางไปจนถึงขนาดใหญ่ เติบโต กิ่งเล็กแยกเป็นอิสระ ด้านหลังกลีบเลี้ยงข้างมักเป็นสัน กลีบดอกมักเป็นรูปแถบ กลีบปาก อยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ แผ่นกลีบปากมักมี 3 แฉก แฉกข้างหรือหูกลิบตั้งขึ้นและโอบเส้า เกสรไว้ แฉกกลางมักมีสันหรือครีบก 2 – 5 ครีบ เส้าเกสรยาว ส่วนปลายขยายออกเป็นปีกทั้งสองข้าง ไม่มีคางเส้าเกสร กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นคล้ายขี้ผึ้งมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่ไม่มี ก้านและเป็นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 250 ชนิด พบในประเทศไทย 27 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 3 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. ดอกในช่อทยอยบานทีละดอก	1. <i>C. fimbriata</i>
1. ดอกในช่อบานพร้อมกัน	
2. ก้านช่อดอก มีกาบช่อย่อย (glume)	3. <i>C. schultesii</i>
2. ก้านช่อดอก ไม่มีกาบช่อย่อย	2. <i>C. nitida</i>

1. *Coelogyne fimbriata* Lindl., Edward's Bot. Reg. 11: t. 868. 1825; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 112. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 752. fig. 559. 1964; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 29, 4: 15. fig. 4. 1975; Opera Bot. 114: 109. 1992; Clayton, Genus *Coelogyne*: 51. fig. 7(2). Pl. 3A. 2002. –*C. laotica* Gagnep., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 112. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 752.

1964. –C. *pallen* Ridl., Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 29, 4: 13. fig. 3. 1975; Opera Bot. 114: 109. 1992. (ภาพ 21)

ลำลูกกล้วยรูปไข่แคบ ยาว 2 – 3 ซม. กว้าง 5 – 15 มม. อยู่ห่างกันบนเหง้า 2 – 4 ซม. เหง้ามีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ปล้องยาว 3 – 6 มม. โคนลำลูกกล้วยมีกาบรูปไข่ ยาว 10 – 15 มม. กว้าง 8 – 10 มม. หุ้มอยู่ 2 – 3 กาบ กาบหลุดร่วงเมื่อแก่ ใบมี 2 ใบ รูปรี รูปขอบขนาน หรือขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 5 – 10 ซม. กว้าง 1 – 2 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเข้า เป็นก้านใบ ยาว 1 – 1.5 ซม. ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ช่อดอก มี 1 ช่อเกิดจากส่วนยอดลำลูกกล้วยที่เจริญเต็มที่แล้ว ยาว 5 – 10 ซม. ก้านช่อดอกยาว 2 – 3 ซม. โคนก้านช่อดอกมีกาบรูปท่อหุ้ม 2 – 3 กาบ หุ้มแน่น ดอกมักมี 1 – 2 ดอก ทอยบานที่ละดอก ปลายยอดมีกาบสีขาวหุ้ม ใบประดับย่อยร่วงง่าย ดอกบานแผ่ออกขนาด 2.5 – 3 ซม. ดอกสีเหลืองอ่อนแกมเขียว ยกเว้นกลีบปากมีสีขาวหรือเหลืองอ่อนและมีจุดสีน้ำตาลคล้ำ ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1 – 1.2 ซม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 2.5 – 3 มม. กว้าง 6 – 8 มม. กลีบดอกรูปแถบแคบ ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่ แยกเป็นสามแฉก ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้างประมาณ 1.5 ซม. แฉกกลางรูปรี ยาว 1 – 1.5 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลม ขอบเป็นชายครุย บนแผ่นกลีบมีครีบ 2 ครีบ ยาวจากโคนกลีบถึงค่อนไปทางปลายกลีบ โคนกลีบมีครีบสั้นๆ ยาวประมาณ 2 – 4 มม. อยู่ระหว่างครีบยาว 2 ครีบ ครีบหยักไม่สม่ำเสมอ แฉกข้างรูปไข่ ยาว 6 – 8 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายมน ขอบเป็นชายครุย เส้นเกสรโค้งไปด้านหน้า ยาว 10 – 14 มม. กว้าง 2 – 3 มม. มีปีกแผ่ออกทั้งสองข้างประมาณ 1 มม. แล้วสอบเข้ามาสู่โคนเส้นเกสร ปลายเส้นเกสรหยักไม่สม่ำเสมอ ยอดเกสรเพศเมียเกือบกลม ขนาดประมาณ 2 มม. ฝาปิดรูปคล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน เกสรตัวผู้ กลุ่มเรณูยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ฝักรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 2 ซม. กว้าง ประมาณ 1 ซม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ห้วยไฮ) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก ดอยสุเทพ, แม่แจ่ม) เชียงราย น่าน (ดอยภูคา) ภาคตะวันออกเชิงเขาได้ จันทบุรี

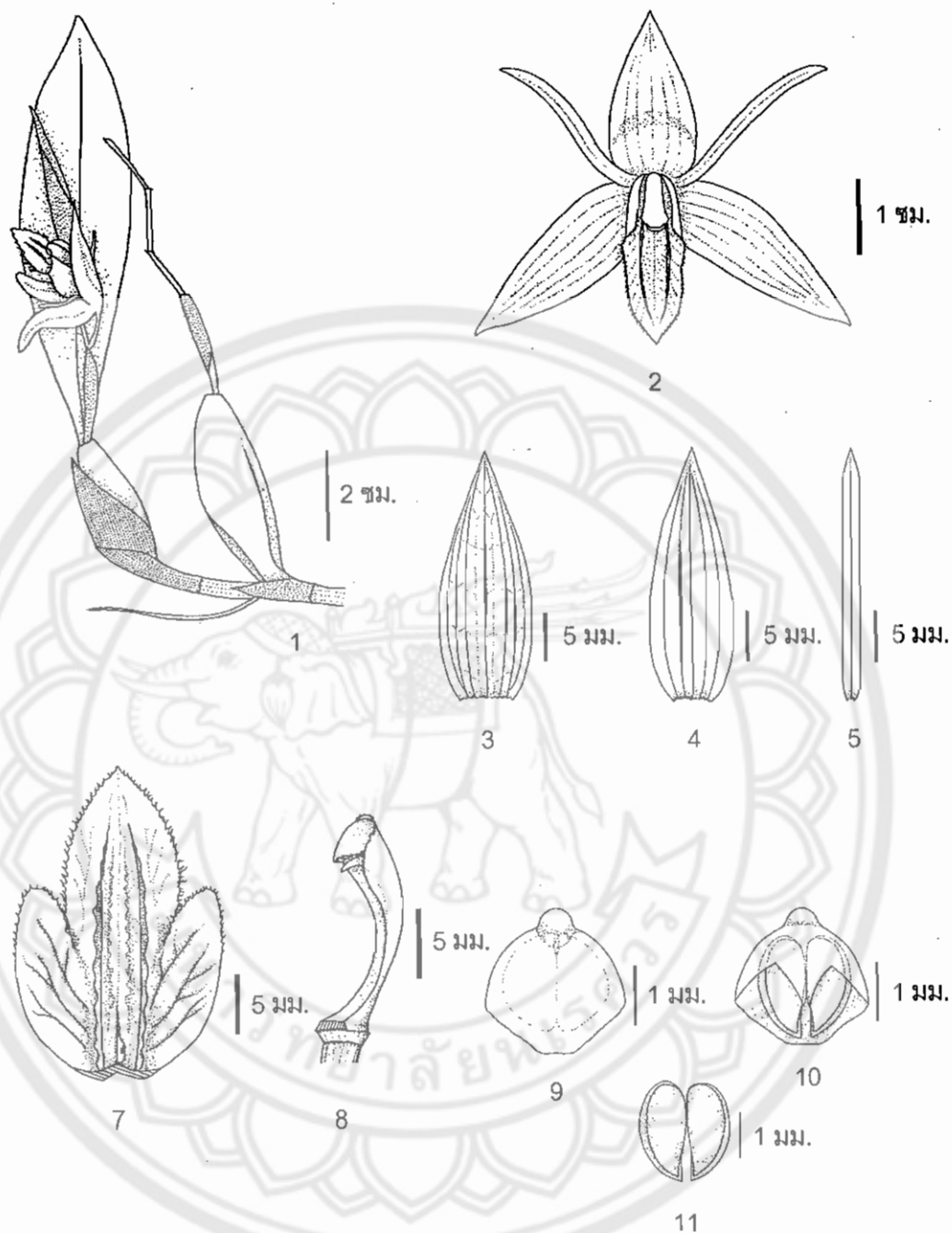
การกระจายพันธุ์.– เนปาล ภูฏาน อินเดีย จีน (type) พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม ติดฝักเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.- เลื่องเทียนโบรี เลื่องกางเขน (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- B. Himanong *et al.* 156 (BKF); P. Pumicong 27 (QBG), 36 (QBG); P. Srisanga 2232 (QBG); P. Triboun 413 (BK); S. Damapong 117 (BKF, PNU), 138 (PNU, QBG); S. Suddee *e al.* 2105 (BKF); S. Watthana & K. Kirdsawang 2265 (QBG)

ภาพ 21 เอื้องเทียนใบริ *Coelogyne fimbriata* Lindl.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง
5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เส้นเกสร 8 ฝาปิดด้านบน
9 ฝาปิดด้านล่าง 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 117)

2. *Coelogyne nitida* (Wall. ex D. Don) Lindl., Coll. Bot.: t. 33. 1821; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 118. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 753. 1964; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 29, 4: 53. fig. 20. 1975; Opera Bot. 114: 113. 1992; Clayton, Genus *Coelogyne*: 189. fig. 24(3). Pl. 22C. 2002. (ภาพ 22)

ลำลูกกล้วยรูปขอบขนานแกมรูปรี ยาว 1.5 – 3 ซม. กว้าง 1 – 1.5 ซม. สีเขียวเข้มถึงเหลืองอ่อนแกมน้ำตาล ผิวเป็นมันเงา (vernicose) และเหี่ยวย่นเป็นร่องตามยาว (sulcate) ลึกชัดเจนเมื่อแห้ง ลำลูกกล้วยอยู่ชิดกันเป็นกลุ่มแน่น ส่วนโคนมีกาบหุ้ม เหง้าแข็งหนา มีกาบหุ้ม ใบมี 2 ใบรูปรีแคบ ยาว 6 – 8 ซม. กว้าง 1.3 – 1.6 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนสอบเข้าเป็นก้านใบ ยาว 1.5 – 2 ซม. ผิวเกลี้ยง แผ่นใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกเกิดที่ยอดของแขนงอ่อนซึ่งใบและห้วยังเจริญไม่เต็มที่ ก้านช่อดอก ยาว 8 – 14 ซม. โคนหุ้มด้วยใบอ่อนที่ม้วนพันอยู่ แกนกลางชิกแข็ง ยาว 6 – 8 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 2 – 5 ดอก ใบประดับย่อยร่วงง่าย ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 3.5 ซม. สีขาวบริสุทธิ์ มีแต้มสีเหลืองที่กลีบปาก ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1.5 – 2.2 ซม. กลีบเลี้ยงรูปรีหรือรูปรีแกมขอบขนาน ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้าง 1 – 1.3 ซม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้าง 8 – 11 มม. กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่ มีสามแฉก ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. แฉกกลางรูปสามเหลี่ยมแกมรูปรี ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ บนแผ่นกลีบมีสันยาว 3 สัน สันกลางไม่ค่อยชัดเจน ส่วนสันคู่ข้าง 2 สันหนา ทั้ง 3 สัน ยาวจากโคนกลีบถึงโคนของแฉกกลาง ด้านข้างบริเวณโคนแฉกข้างมีแต้มสีเหลืองกลมขอบสีน้ำตาลแดงทั้งสองด้าน โคนของแฉกกลางมีแต้มสีเหลืองค่อนข้างกลมขอบสีน้ำตาลแดง 2 แต้มชิดกัน แฉกข้างรูปไข่กลับ ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ยอดเกสรเพศเมียเกือบกลม ขนาดประมาณ 2 มม. เส้าเกสรโค้งไปด้านหน้า ยาว 10 – 12 มม. กว้างประมาณ 2 มม. มีปีกแผ่ออกทั้ง 2 ด้านตั้งแต่ส่วนโคนถึงปลาย ส่วนปลายหยักเป็นคลื่น ยื่นพ้นเหนือฝาปิดประมาณ 1 มม. ฝาปิดรูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน เกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาวประมาณ 1.8 มม. กว้างประมาณ 1 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, แม่แตง)

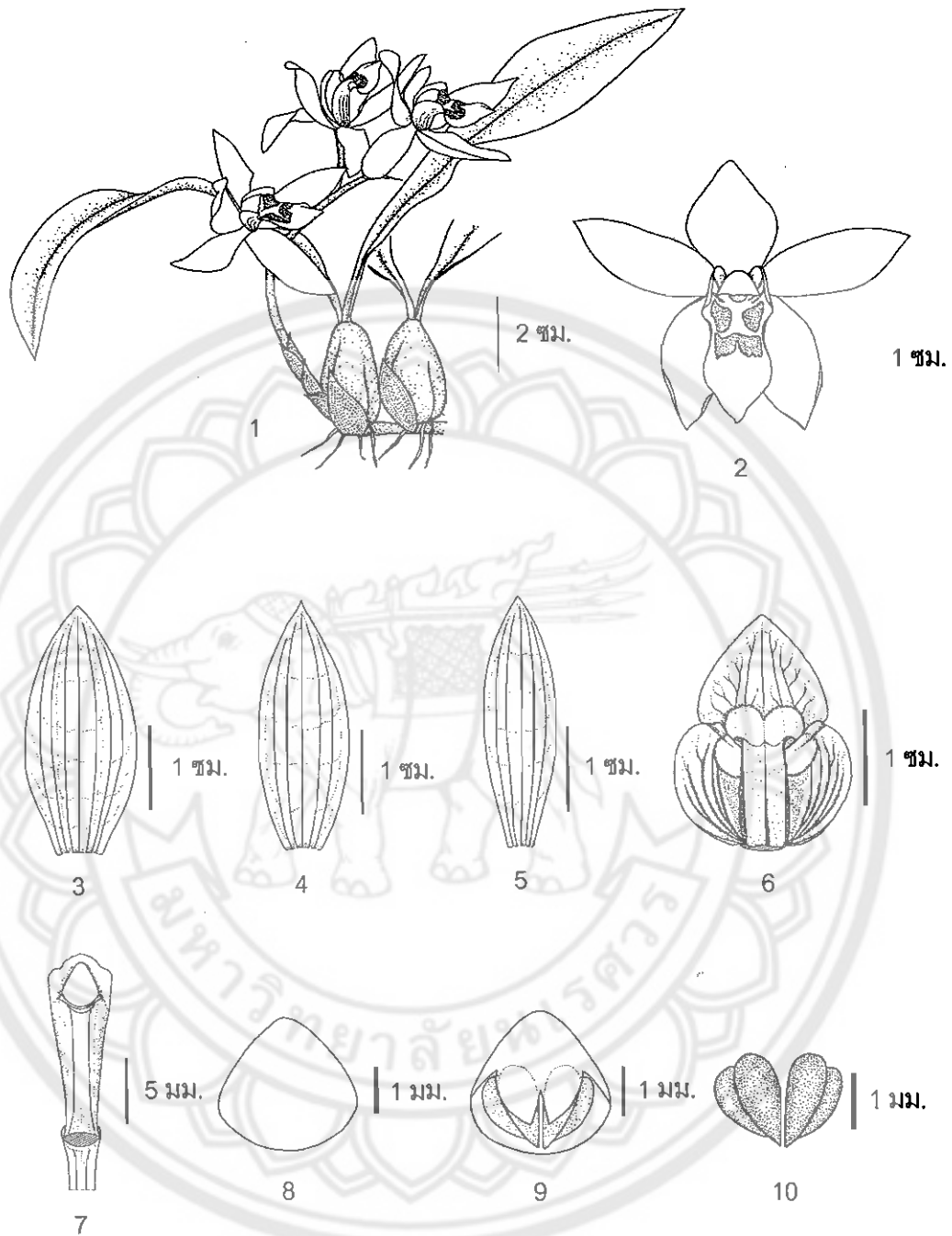
การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาที่ระดับความสูง 1,900 – 2,200 ม. ออกดอกเดือนมีนาคม – เมษายน

ชื่อท้องถิ่น.– สกาวจันทร์ (ภาคกลาง) เอื้องเทียนขาว เอื้องหมากเลื่อม (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– F. Konta *et al.* 4386 (BKF); Garrett 639 (BK); H. P. Nootboom *et al.* 841 (BKF); J. F. Maxwell 89-257 (BKF); Kerr 407 (BK); Pinit 2 (QBG); S. Damapong 08 (PNU); S. Pumicong 209 (QBG); T. Koyama *et al.* 15412 (BKF); T. Smitinand 10310 (BKF)

ภาพ 22 สกาวจันทร์ *Coelogyne nitida* (Wall. ex D. Don) Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง
5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เส้าเกสร 8 ฝาปิดด้านบน 9 ฝาปิด
ด้านล่าง 10 กลุ่มเรณู (2 - 10 จาก S. Damapong 08)

3. *Coelogyne schultesii* S. K. Jain & S. Das, Proc. Indian Acad. Sci., B, 87, 5: 119. 1978; Seidenf., Contr. Orchid Fl. Thailand 13: 22. 1997; Clayton, Genus Coelogyne: 46. fig. 6(4). Pl. 2E. 2002. –*C. flavida* auct. non Lindl., Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 161. 1963; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 29, 4: 82. 1975; Opera Bot. 114: 119. 1992. –*C. longipes* auct. non Lindl., Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 29, 4: 80. 1975; Opera Bot. 114: 119. 1992. –*C. prolifera* auct. non Lindl., Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 29, 4: 78. 1975; Opera Bot. 114: 119. 1992. (ภาพ 23)

ลำลูกกล้วยรูปไข่หรือไข่แคบ ยาว 2.5 – 6 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. เกี้ยง มีรอยย่นเมื่อเหี่ยว เหง้ามีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5 – 7 มม. มีกาบคล้ายแผ่นหนังหุ้มแน่น ใบมี 2 ใบ รูปรีหรือรูปขอบขนานแคบ ยาว 10 – 16 ซม. กว้าง 1.5 – 2.5 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเป็นก้านใบ ยาว 3 – 7 ซม. ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง เนื้อใบเหนียว ช่อดอก มี 1 ช่อ เกิดระหว่างใบตรงส่วนปลายของลำลูกกล้วยที่เจริญเต็มที่แล้ว ก้านช่อดอก ยาว 5 – 25 ซม. ส่วนยอดของแกนกลาง (ในกรณีนี้สร้างช่อดอกช่อใหม่ในปีถัดไป) มีกาบช่อย่อย แกนกลาง ยาว 5 – 8 ซม. ชิกแตกไปมาซ้าย-ขวาน้อย ดอกในช่อมีจำนวนหลายดอก บานพร้อมกัน ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปรี รูปรี หรือรูปใบหอก ยาว 1.8 – 2 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ร่วงง่าย ดอกบานแผ่ออกขนาดประมาณ 1.5 ซม. สีเขียวแกมเหลือง น้ำตาลอ่อนแกมเหลือง จนถึงน้ำตาล กลีบปากสีน้ำตาล ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1.2 – 1.4 ซม. กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่แกมรูปรี ยาว 1.3 – 1.5 ซม. กว้าง 6 – 8 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนาน ยาว 1.3 – 1.5 ซม. กว้าง 5 – 6 มม. กลีบดอกรูปแถบแคบ ยาว 1.2 – 1.4 ซม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาว 1.2 – 1.4 ซม. กว้าง 1 – 1.2 ซม. มี 3 แฉก แฉกกลางรูปขอบขนานกว้าง ขนาดยาว 8 – 9 มม. กว้าง 7 – 8 มม. ปลายเว้าตื้น ขอบเป็นคลื่น บนกลีบมีแผ่นบางตามยาว 2 แผ่น สูงเด่นชัดเจนมากบริเวณกลางกลีบ แฉกข้างรูปไข่ ยาว 5 – 7 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ยอดเกสรเพศเมียเกือบกลม ขนาดประมาณ 1.8 มม. เส้าเกสรยาว 8 – 11 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ด้านบนมีครีบแผ่ออกทั้ง 2 ด้าน ยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ฝาปิดรูปคล้ายหมวก ทหาร ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปไข่กลับเบี้ยว ขนาดใกล้เคียงกัน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย, ห้วยไฮ) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ-ปุย, แม่อาาย, ดอยสะเก็ด) น่าน (ดอยภูคา) ตาก (ดอยมูเซอ) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง)

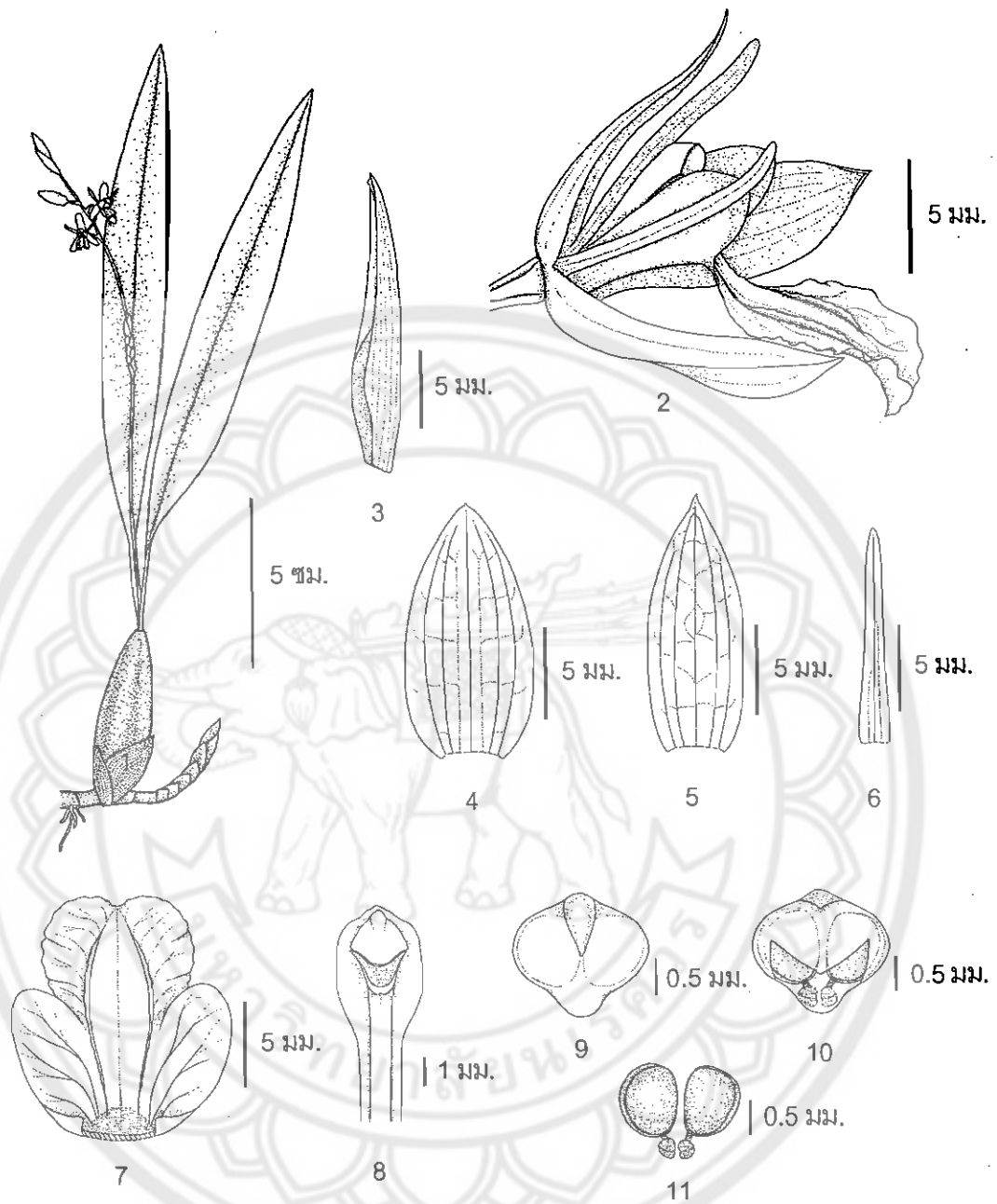
การกระจายพันธุ์.– เนปาล ภูฏาน อินเดีย (type) จีน พม่า

นิเวศวิทยา.– เกาะอา ค้ายตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาที่ระดับความสูง 1,600 – 2,200 ม.
ออกดอกเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องเทียนหนู เอื้องหิน (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– FTP 1016 (BKF), 2467 (BKF); P. Palee 230 (BKF); P. Srisanga *et al.* 821 (QBG); P. Triboun 745 (BK); S. Damapong 26 (PNU, QBG), 27 (PNU), 58 (PNU), 170 (PNU), 192 (PNU); S. Pumicong 291 (QBG), 421 (QBG); S. Pumicong & M. Wongnak 272 (QBG); T. Smitinand 6026 (BKF), 8307 (BKF)

ภาพ 23 เอื้องเทียนหนู *Coelogyne schultesii* S. K. Jain & S. Das
 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบ
 เลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบ-ปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝาปิดด้านบน
 10 ฝาปิดด้านล่าง 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 58)

6. สกุล *Cymbidium* Sw., Nova Acta Regiae Soc. Sci. Upsal. 6: 70. 1799; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 41. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางช้าง หน้าสั้นหรือเกือบไม่มีเหง้า หายากที่ขึ้นตามพื้นดิน ลำลูกกล้วยรูปไข่ รูปรี หรือรูปกระสวย (spindle-shaped) มี 1 – หลายปล้อง ใบ 2 – 3 ใบ หรือหลายใบ เรียงตัวเป็น 2 แถว โคนใบเป็นกาบ มีข้อ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่กว้าง ช่อดอกแบบกระจะเกิดทางด้านข้างของลำลูกกล้วย ตั้งขึ้น หรือห้อยลง ดอกในช่อจำนวน 2 – 3 ดอก หรือหลายดอก ดอกขนาดกลางไปจนถึงขนาดใหญ่ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกกันเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง มี 3 แฉก แฉกข้างตั้งขึ้น มักโอบหุ้มเส้าเกสรไว้ แฉกกลางโค้งลง กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรยาว มักโค้งไปข้างหน้า ด้านข้างแผ่ออกเป็นปีก กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็งแน่นคล้ายขี้ผึ้ง มี 2 กลุ่ม เป็นร่องเว้า หรือมี 4 กลุ่ม ขนาดไม่เท่ากัน แบ่งเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว (ทั้งก้านและแป้นเหนียวต่อเนื่องเป็นโครงสร้างเดียวกัน)

ทั่วโลกมีประมาณ 45 ชนิด พบในประเทศไทย 18 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 2 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. ลำลูกกล้วยรูปคล้ายรูปไข่ (ovoid) ดอกสีเหลืองอ่อนแกมเขียว	1. <i>C. lowianum</i>
1. ลำลูกกล้วยรูปกระสวย หรือรูปค้อนไปทางรูปทรงกระบอก ดอกสีขาว	2. <i>C. mastersii</i>

1. *Cymbidium lowianum* (Rchb. f.) Rchb. f., Gard. Chron., n.s., 11: 332. 1879; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 504. fig. 373. 1961; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 117. 1967; Seidenf., Opera Bot. 72: 86. fig. 47. pl. 6a. 1983; Opera Bot. 114: 343. 1992. – *C. hookerianum* var. *lowianum* (Rchb. f.) Wu & Chen, Acta Phytotax. Sin. 18, 3: 303. 1980. (ภาพ 24, 94 (3))

ลำลูกกล้วยรูปรีแคบ ยาว 6 – 10 ซม. กว้าง 2 – 5 ซม. หุ้มด้วยกาบใบ ใบมี 5 – 7 ใบรูปแถบ ยาว 60 – 90 ซม. กว้าง 2.5 – 3.5 ซม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม แผ่นใบค่อนข้างอวบแต่เหนียวคล้ายหนัง ช่อดอกทอดเอนหรือโค้งลงในแนวระนาบ เกิดจากส่วนโคนของลำลูกกล้วยซึ่งถูกกาบใบหุ้มไว้ ยาว 60 – 80 ซม. หรือมากกว่า ดอกเกิดค่อนไปทางปลายช่อ จำนวน 10 – 20 ดอก หรือมากกว่านั้น ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ขนาดประมาณ 3 ซม. ดอกบานแผ่ออกขนาด 7 – 9 ซม. สีเขียวแอมเปิ้ลหรือสีเหลืองแกมเขียว มีเส้นสีแดงน้ำตาลตามยาว กลีบปากสี

เหลืองอ่อน แฉกกลางมีจุดสีแดงเข้มรูปสมอเรือหรือรูปตัววีและมีเส้นกลาง 1 เส้น ก้านดอกย่อย และรังไข่ยาว 3 – 5 ซม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 11 เส้น ยาวไม่ถึง ปลายกลีบกลีบเลี้ยงบน ยาว 5 – 6 ซม. กว้างประมาณ 2 ซม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 5 – 6 ซม. กว้าง 1.7 – 2 ซม. กลีบดอกรูปขอบขนานแคบและโค้ง ยาว 5 – 6 ซม. กว้างประมาณ 1 ซม. ปลายแหลม กลีบปากรูปไข่กว้าง ยาว 3.5 – 4 ซม. กว้างประมาณ 3 ซม. ปลายมนหรือแหลมเล็กน้อย ส่วนโคนเชื่อมกับเส้าเกสร 3 – 4 มม. มี 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1.8 ซม. กว้างประมาณ 1.5 ซม. ปลายแหลมมน บนแผ่นกลีบมีจุดรูปสมอเรือและมีขนรูปตะขอหนาแน่น ขอบหยักเป็นคลื่นเล็กน้อย กลางกลีบปากมีครีบหนาตามยาว 2 ครีบและมีขนประปราย แฉกข้างรูปสามเหลี่ยม ขนาดประมาณ 8 มม. ปลายมน มีขนรูปตะขอ หนาแน่นอยู่บริเวณด้านหน้า ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ขนาด 3 – 4 มม. เส้าเกสร ยาว 2.7 – 3 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. โค้งไปด้านหน้า ด้านข้างแผ่ออกเป็นปีก ฝาปิดรูปคล้ายหมวกทหาร ขนาดประมาณ 6 มม. ปลายเว้าตั้ง กลุ่มเรณูมี 2 กลุ่ม รูปไข่เบี้ยว ยาวประมาณ 3.5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. มีร่องเว้า ก้านและแป้นเหนียว ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 4 มม.

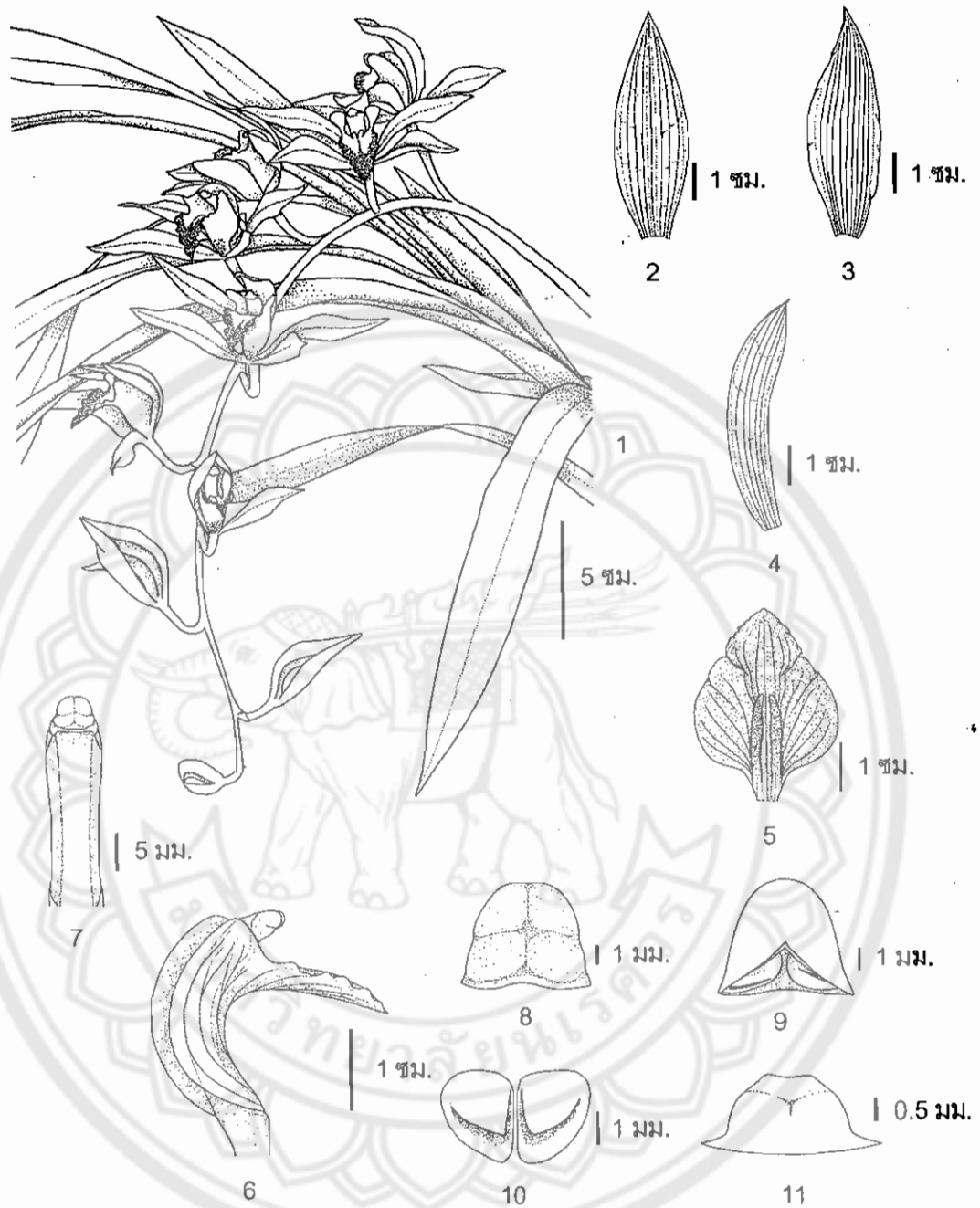
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว)

การกระจายพันธุ์.- จีน พม่า (type) เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามคาบไม้ ในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,100 ม.
ออกดอกเดือนมีนาคม – เมษายน

ชื่อท้องถิ่น.- กระเระร้อนปากนกแก้ว กระเระร้อนดอย (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- C. P. & B. N. 961 (BKF); Garrett 657 (BKF); K. Bunchuai 1426 (BKF); M. Takawa *et al.* 2581 (BKF); S. Damapong 06 (PNU, QBG), 135 (PNU); Somkid 424 (BKF); T. Koyama *et al.* 15636 (BKF); T. Smitinand 4255 (BKF), 10311 (BKF)

ภาพ 24 กะเหรกะร้อนปากนกแก้ว *Cymbidium lowianum* (Rchb. f.) Rchb. f.
 1 ต้นและช่อดอก 2 กลีบเลี้ยงบน 3 กลีบเลี้ยงข้าง 4 กลีบดอก
 5 กลีบปาก 6 เส้าเกสรและกลีบปาก 7 เส้าเกสร 8 ฝาปิดด้านหน้า
 9 ฝาปิดด้านหลัง 10 กลุ่มเรณู 11 ก้านและแป้นเหนียว (2 - 11 จาก
 S. Damapong 06)

2. *Cymbidium mastersii* Griff. ex Lindl., Edward's Bot. Reg. 31: t. 50. 1845; Seidenf., Opera Bot. 72: 91. fig. 52. pl. 6d. 1983. (ภาพ 25, 94 (4))

ลำลูกกล้วยรูปคล้ายกระสวย ยาว 10 – 30 ซม. กว้าง 4 – 8 ซม. ใบรูปแถบ ยาว 25 – 70 ซม. กว้าง 1.5 – 2.5 ซม. ปลายแยกเป็น 2 แฉกแหลม แผ่นใบค่อนข้างหนาและเหนียว เรียงซ้อนสลับกันมีมากถึง 15 ใบหรือมากกว่า ช่อดอก โค้งเอียงขึ้น หรือโค้งลงในแนวระนาบ มี 1 – 2 ช่อ ก้านช่อดอก ยาว 25 – 45 ซม. แกนกลาง ยาว 5 – 10 ซม. ดอกเกิดค่อนข้างไปทางปลายช่อ จำนวน 2 – 5 ดอก หรือมากกว่าใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 4 มม. ดอกบานแผ่ไม่เต็มที่ ขนาดประมาณ 6 ซม. สีขาวบริสุทธิ์ อาจมีแถบสีชมพูอ่อนเล็กน้อย กลางกลีบปากมีจุดสีเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 2 – 3 ซม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 4.5 ซม. กว้างประมาณ 1 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 9 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบดอกรูปขอบขนานแคบและโค้ง ยาวประมาณ 4 ซม. กว้าง 4 – 6 มม. ปลายแหลมและเป็นติ่ง ขอบเรียบ มีเส้น 7 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่กว้าง ยาว 3.5 – 4 ซม. กว้างประมาณ 2.5 ซม. ปลายมน โคนเชื่อมกับเส้าเกสร มี 3 แฉก แฉกกลางรูปไข่ ยาว 1.5 – 1.8 ซม. กว้าง 1.3 – 1.5 ซม. ปลายมนและเป็นอู้ง ขอบหยักเป็นคลื่นเล็กน้อย มีขนหนาแน่นบริเวณกลางกลีบ มีครีบทตามยาว 2 ครีบท แฉกข้างรูปไข่ ขนาดประมาณ 8 มม. ปลายมน มีขนหนาแน่นอยู่บริเวณด้านหน้า ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ขนาดประมาณ 3 มม. เส้าเกสร ยาวประมาณ 3 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. โค้งไปด้านหน้า ทั้งสองแผ่ออกเป็นปีก ฝาปิดรูปคล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 4 มม. ปลายเว้าตื้น ก้านและแป้นเหนียว ยาวประมาณ 2 มม. กว้าง 3 – 4 มม. กลุ่มเรณู มี 2 กลุ่ม รูปไข่เบี้ยว ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. มีร่องเว้า

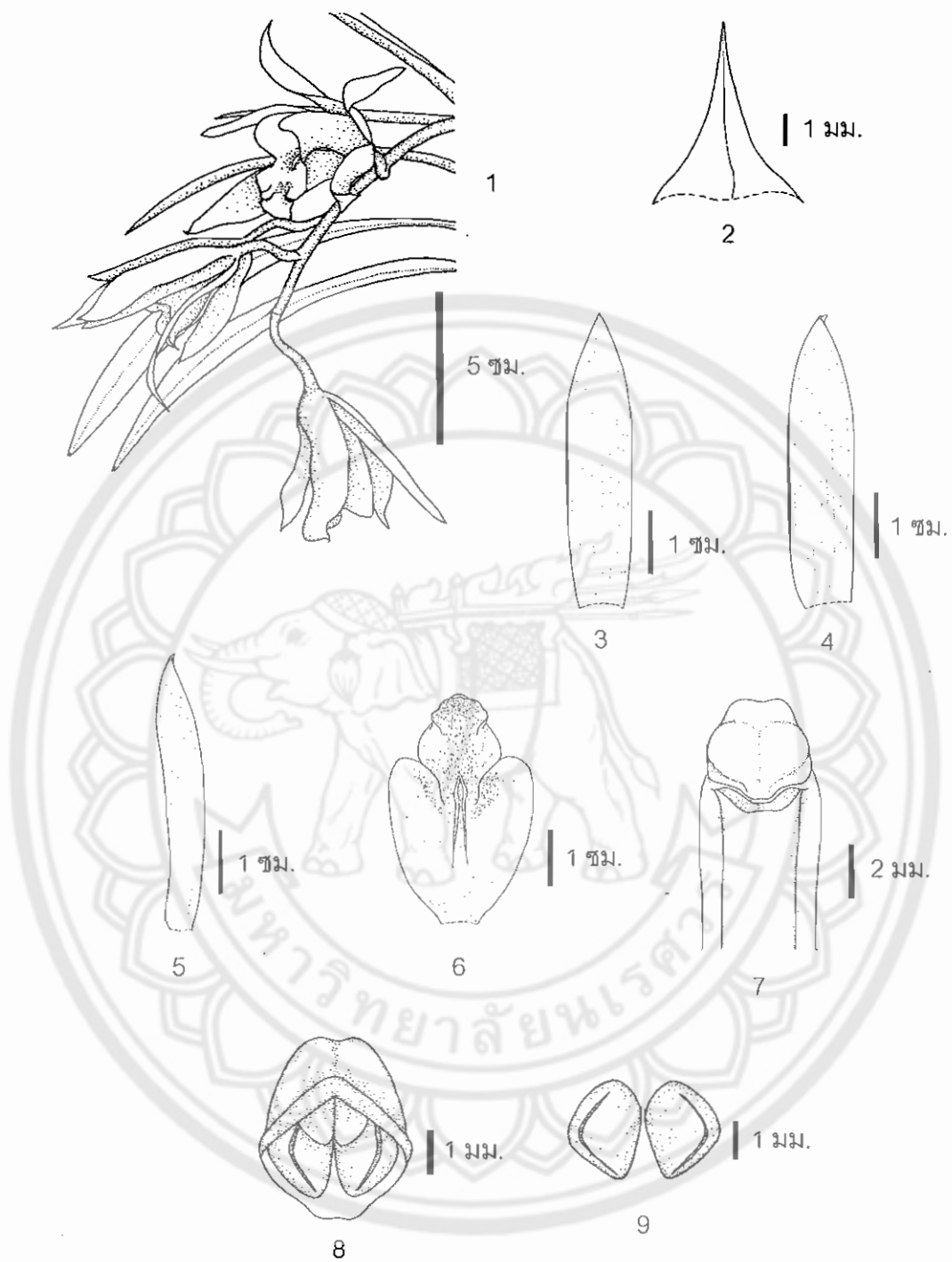
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยผ้าขาว) กำแพงเพชร (ช่องเย็น) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง)

การกระจายพันธุ์.- ภูฏาน อินเดีย (type) จีน

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามคาบไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ และป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,600 – 2,100 ม. ออกดอกเดือนตุลาคม – ธันวาคม

ชื่อท้องถิ่น.- สำเภอินทนนท์ (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- S. Damapong 111 (PNU, QBG); S. Suddee *et al.* 1583 (BKF)

ภาพ 25 ส้าเภอินทนนท้ *Cymbidium mastersii* Griff. ex Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ใบประดับย่อย 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง 5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เสา้เกสรและฝาปิดด้านหน้า 8 ฝาปิด ด้านหลัง 9 กลุ่มเรณู (2 - 9 จาก S. Damapong 111)

7. สกุล *Dendrobium* Sw., Nova Acta Regiae Soc. Sci. Upsal. 2, 6: 82. 1799; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 27. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มักขึ้นเป็นกลุ่ม ลำลูกกล้วยประกอบด้วยหลายข้อ ปล้อง ใบแบน กลมยาว หรือแบนด้านข้าง มี 1 หรือหลายใบ เรียงสลับเป็น 2 แถว มีหรือไม่มีกาบใบ กาบใบบางชนิดมีขน แผ่นใบมักจะไม่มีขน ใบอ่อนพับกลางตามยาว โคนเป็นข้อ ช่อดอกแบบกระจะ หรือบางครั้งแบบช่อกระจุก ตั้งขึ้นหรือห้อยลง เกิดที่ช่วงบนของลำต้นทางด้านข้างหรือเกิดที่ปลายยอด ดอกในช่อมี 2 – 3 ดอก หรือหลายดอก หายากที่มีดอกเดี่ยว ดอกมักจะเด่น กลีบเลี้ยงอันบนเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงด้านข้างส่วนโคนเชื่อมติดกันกับโคนเส้าเกสรและกลีบปาก มีลักษณะคล้ายคาง กลีบดอกอาจแคบกว่าหรือกว้างกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เชื่อมติดกับส่วนปลายของโคนเส้าเกสร บางครั้งมีเดือย กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ เส้าเกสรสั้นและอ้วน ส่วนปลายมักมีเขี้ยว ส่วนล่างมีโคนเส้า กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ไม่มีเขี้ยวหรือก้านหรือแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 900 ชนิด พบในประเทศไทย 157 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 12 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. ใบไม่มีกาบ (leaves sheaths)	12. <i>D. thyrsiflorum</i>
1. ใบมีกาบ	
2. กาบใบมีขนสีดำหรือสีน้ำตาลเข้ม	
3. กลีบดอกรูปไข่แกมรูปใบหอก แคบกว่ากลีบเลี้ยงบน กลีบเลี้ยงด้านหลังมีสันบริเวณเส้นกลางกลีบ	1. <i>D. cariniferum</i>
3. กลีบดอกรูปไข่ กว้างกว่ากลีบเลี้ยงบนมากกว่า 2 เท่า กลีบเลี้ยงด้านหลังไม่มีสันบริเวณเส้นกลางกลีบ	8. <i>D. infundibulum</i>
2. กาบใบไม่มีขน	
4. ช่อดอกแบบกระจะออกก่อนไปทางปลายลำต้น ก้านช่อดอกและแกนกลางยาว ดอกมีจำนวนมาก (มักมากกว่า 10 ดอก)	10. <i>D. strongylanthum</i>
4. ช่อดอกออกเป็นกระจุกที่ข้างลำต้น ก้านช่อดอกสั้น ดอกมีน้อย (1 – 3 ดอก)	
5. กลีบปากแยกเป็น 3 แฉก	

6. กลีบดอกส่วนปลายขอบหยักซี่ฟันไม่เป็นระเบียบ (erose dentate) กลีบปากบริเวณ
แฉกกลางและด้านหน้าของแฉกข้างขอบมีขนครุยยาว (long-ciliate) หนาแน่น
11. *D. stuposum*
6. กลีบดอกและกลีบปาก ขอบเรียบ 3. *D. dantaniense*
5. กลีบปากไม่แยกแฉก บนแผ่นกลีบมีปุ่มเล็ก (papillous) หรือขนสั้นนุ่ม (pubescent)
7. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีเหลืองสด หรือสีเหลืองแกมน้ำตาล
8. ลำต้นตั้งขึ้นหรือโค้งลง (deflexed) ดอกบานหลังจากทิ้งใบ กลีบปากด้านบน
มีขนสั้นนุ่มบริเวณกลางกลีบและตามเส้น 7. *D. heterocarpum*
8. ลำต้นห้อยลง (pendant) ดอกบานไม่ทิ้งใบ กลีบปากด้านบนมีปุ่มเล็ก
9. กลีบปากด้านบนและล่างมีปุ่มเล็กหนาแน่น ฝาปิดผิวเกลี้ยง
2. *D. chrysanthum*
9. กลีบปากด้านบนมีปุ่มเล็กค่อนข้างหนาแน่น ด้านล่างมีปุ่มเล็กเฉพาะตาม
ขอบกลีบ ฝาปิดผิวขรุขระคล้ายหูด 9. *D. ochreatum*
7. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีม่วงหรือสีขาว ปลายกลีบมีแต้มสีม่วง
10. ข้อหรือปล้องไม่พองออกหรือคอดเข้าสลับกันไป 4. *D. devonianum*
10. ข้อหรือปล้องพองออกหรือคอดเข้าสลับกันไป
11. ต้นห้อยลงเป็นสายยาว แยกแขนง 5. *D. falconeri*
11. ต้นตั้งขึ้น ไม่แยกแขนง 6. *D. findlayanum*

1. *Dendrobium cariniferum* Rchb.f., Gard. Chron. 611. 1869; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 222. fig. 169. pl.10. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 773. 1964; Tsi, Acta Phytotax. Sin. 18, 4: 437, 1980; Seidenf., Opera Bot. 83: 120. fig. 75a & 76. pl. 16a. 1985; Opera Bot. 114: 216. fig. 137. 1992. (ภาพ 26)

ลำต้นขึ้นเป็นกอ ลำลูกกล้วยรูปขอบขนาน ยาว 10 – 25 ซม. กว้างประมาณ 1.5 ซม. มีมากกว่า 5 ปล้อง แต่ละปล้องยาว 1.5 – 2 ซม. อวบ ผิวเป็นสันและร่องตามยาว ผิวของต้นอ่อนมีขนหยาบแข็งสีดำหนาแน่น ใบออกเป็นสองแถวค่อนไปทางปลายลำ รูปขอบขนาน ยาว 8 – 15 ซม. กว้าง 1.5 – 2.5 ซม. ปลายมนและแยกเป็นสองแฉกไม่เท่ากัน โคนสอบแล้วแผ่ออกเป็นกาบหุ้มลำ ขอบเรียบ ผิวบนเกลี้ยงเป็นมัน ด้านล่างและกาบใบมีขนหยาบแข็งสีดำหนาแน่น แผ่นใบค่อนข้างหนา เหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกออกบริเวณปลายลำ ดอกในช่อมีจำนวน 2 – 4 ดอก ก้านดอก

ยาว 5 – 10 มม. มีกาบหุ้ม 3 – 4 กาบ ใบประดับย่อยรูปไข่ ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานแผ่ออก ขนาด 3 – 4 ซม. สีนวลแกมเหลือง กลีบปากสีเหลืองแกมส้ม ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 2.5 – 3 ซม. มีเส้น 3 เส้นตามแนวยาว กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรีแกมรูปใบหอก ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 8 – 9 มม. หลังกลีบเป็นสันยาวถึงก้านดอกย่อยและรังไข่ กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนาน ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 8 – 9 มม. โคนเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปรียาวแหลม ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายโค้ง กลีบดอกรูปรีแกมรูปขอบขนาน ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก แฉกกลางรูปขอบขนานขวาง ยาว 7 – 9 มม. กว้าง 10 – 13 มม. ปลายเว้าตื้น ขอบเป็นคลื่น บนแผ่นกลีบมีปุ่มรูปนิ้วมือสั้นหนาหนาแน่นตามเส้นสีส้มหรือแดงสด แฉกข้างรูปไข่กว้าง ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายมน ขอบด้านหน้าเป็นคลื่น เส้าเกสรสีขาวมีแถบสีส้มหรือแดงสด ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 4 – 5 มม. คางเส้าเกสร ยาว 8 – 10 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ฝ่าปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 3.5 มม. ปลายเว้าตื้น ขอบด้านหน้ามีเส้นขนยาวหนาแน่น ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ฝักรูปรี ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ก้านฝักยาว 5 – 10 มม.

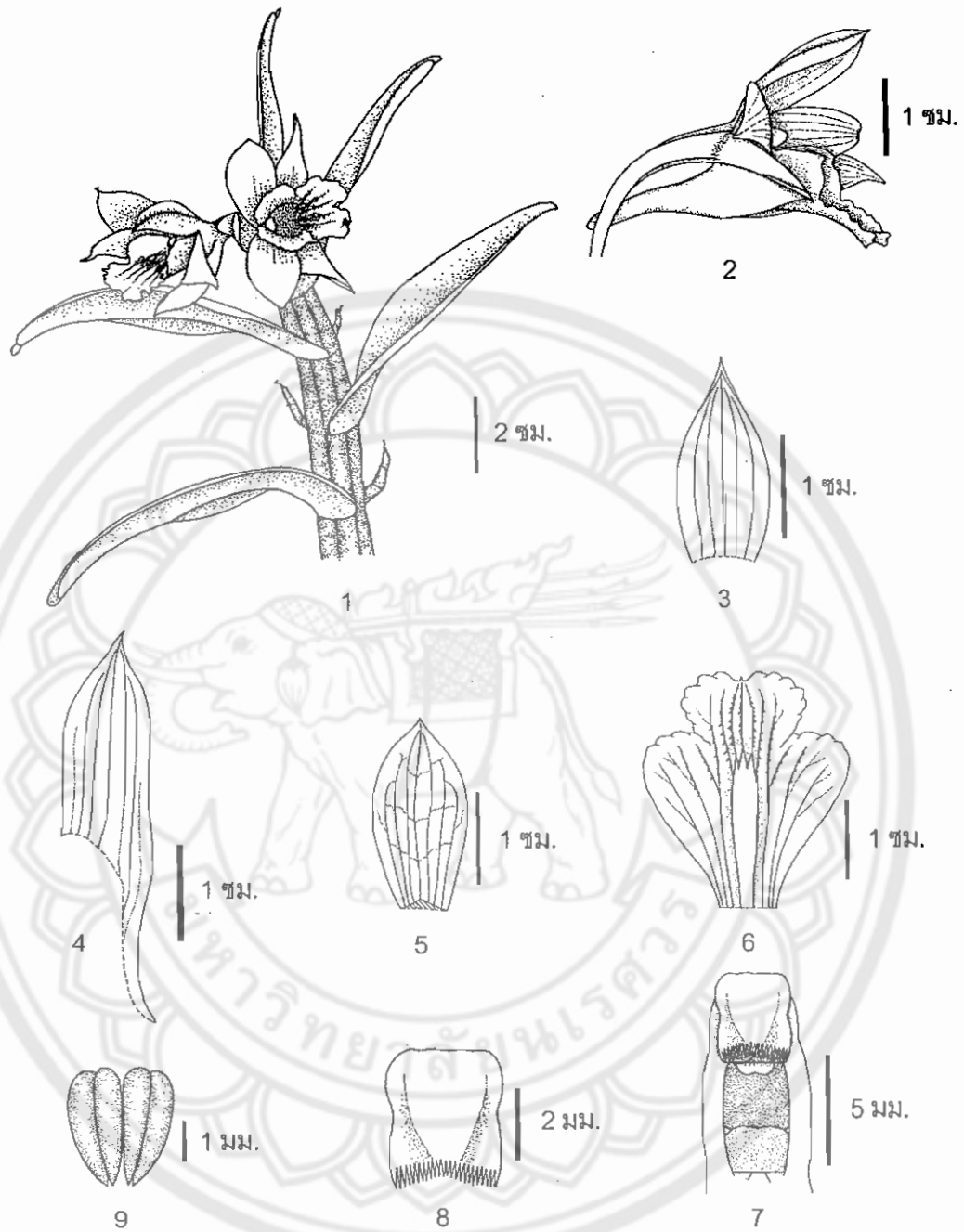
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สนาม, แม่สะเรียง, ปาย) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงใหม่, ดอยสุเทพ-ปุย, แม่ริม, ปางดาว, อมก๋อย, ดอยสะเก็ด, บ้านอรุณชัย)

การกระจายพันธุ์.– อินเดีย (type) จีน พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ไนป่าสน และป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมีนาคม – เมษายน ติดฝักมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องเงินแดง เอื้องกาจก เอื้องชะเหลือง (เชียงใหม่) เอื้องตึง (ลำปาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– P. Jaicham 16 (QBG); S. Damapong 149 (PNU, QBG); S. Pumicong 143 (PNU); S. Suddee *et al.* 2141 (BKF); S. Wathana 1209 (QBG); W. S. 49 (BKF)

ภาพ 26 เอื้องเงินแดง *Dendrobium cariniferum* Rchb.f.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง
5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เสาเกสร 8 ฝาปิด 9 กลุ่มเรณู
(2 - 7 จาก S. Damapong 149)

2. *Dendrobium chrysanthum* Wall. ex Lindl., Edward's Bot. Reg. 15: t. 1299. 1829; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 198. fig. 155. 1960; Tsi, Acta Phytotax. Sin. 18, 4: 439, 1980; Seidenf., Opera Bot. 83: 53. fig. 17e & 27. pl. 6a. 1985; Opera Bot. 114: 229. 1992; Opera Bot. 124: 27. fig. 12 & 14. 1995. (ภาพ 27, 93 (1))

ลำต้นห้อยลงหรือโค้งลง สีเขียวแล้วเปลี่ยนเป็นเหลืองอ่อนหรือเหลืองแกมน้ำตาลเมื่อเหี่ยว ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 50 – 100 ซม. กว้าง 5 – 15 มม. ไม่แยกแขนง มีหลายปล้อง แต่ละปล้องยาว 3 – 4 ซม. เมื่อยังอ่อนมีกาบบาง ๆ หุ้ม และหลุดร่วงไปเมื่อแก่ ใบออกสลับเป็นสองแถวข้างลำ รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 6 – 9 ซม. กว้าง 1.5 – 3 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบผิวเกลี้ยง โคนใบแผ่เป็นกาบสีขาว แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ช่อดอกเป็นกระจุก เกิดจากข้างลำ ก้านช่อดอกสั้นมากมี 2 – 6 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นกลีบเป็นเยื่อบาง ดอกบานขนาด 2 – 2.5 ซม. สีเหลืองสด ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 3.5 – 4 ซม. กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ อวบเล็กน้อย มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรี ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้าง 1 – 1.4 ซม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยมเบี้ยว ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้าง 1.2 – 1.5 ซม. โคนกลีบขยายกว้างและเบี้ยวเล็กน้อย เชื่อมติดกับคางเส้าเกิดเป็นคางกว้างประมาณ 4 มม. ปลายมน กลีบดอกรูปไข่กลับ ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้าง 1 – 1.4 ซม. ปลายมน ขอบหยักไม่เป็นระเบียบเล็กน้อย มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไต (reniform) หรือรูปขอบขนาน ขวาง เป็นอุ้ง ยาว 1.8 – 2.2 ซม. กว้าง 2 – 2.5 ซม. ปลายมน ส่วนโคนสอบแคบ ด้านล่างกลีบมีขนบางรูปตะขอนาเนน (barbellate) ยกเว้นบริเวณกลางกลีบ ด้านบนส่วนโคนมีแคลลัสรูปขอบขนาน 1 อัน กลางกลีบมีแต้มสีม่วงแกมแดงสองข้าง มีสันกว้างและหนา 1 สัน ยาวจากโคนกลีบถึงกลางกลีบ เส้าเกสร ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 4 – 5 มม. คางเส้าเกสร ยาว 5 – 6 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ฝาปิดรูปกรวย ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายเว้าตื้น ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝักรูปทรงกระบอก ยาว 6 – 7 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง)

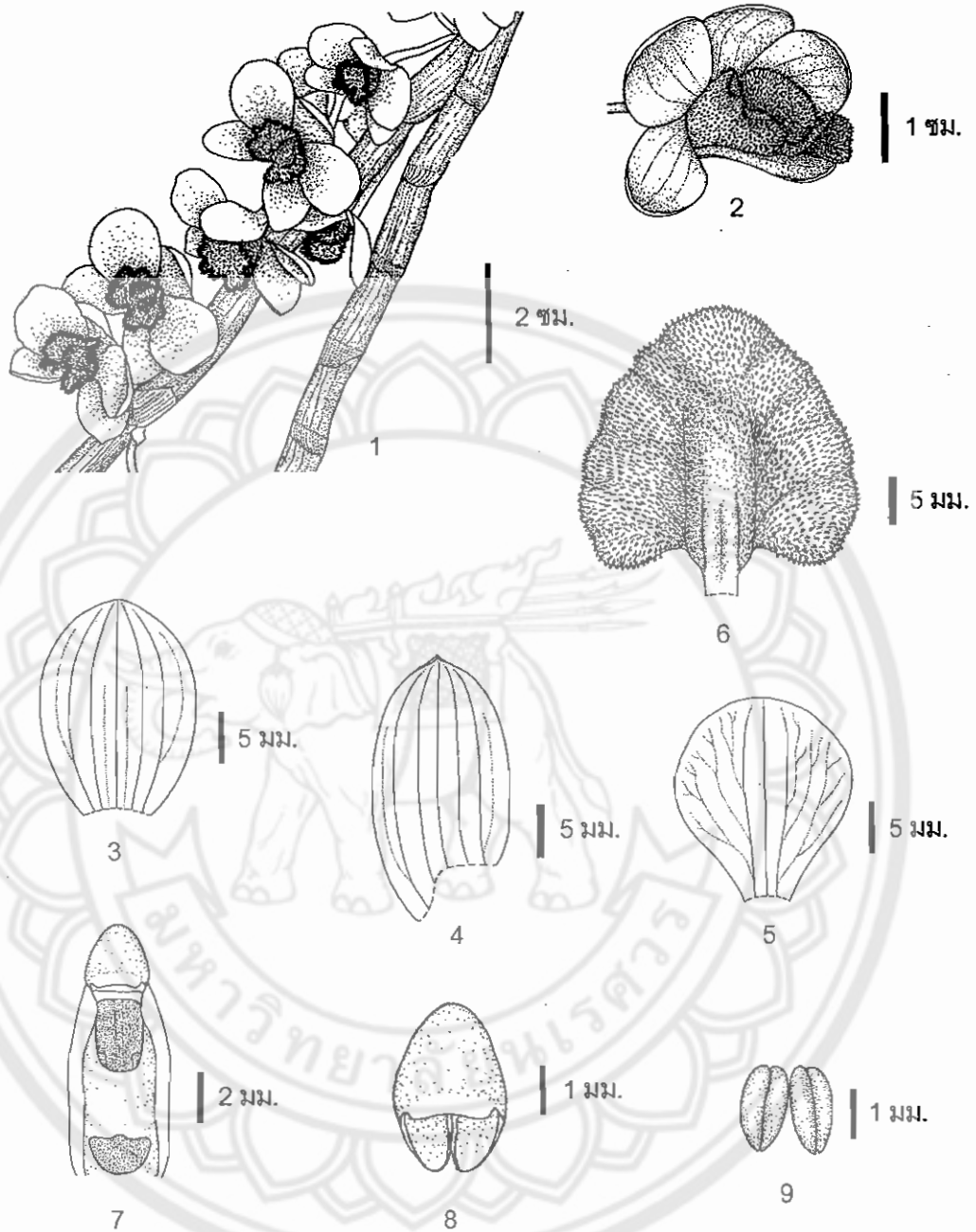
การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมีนาคม – เมษายน

ชื่อท้องถิ่น.- เลื่องสายมรกต (กรุงเทพฯ)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Dee 1004 (BKF); S. Damapong 10 (PNU), 141 (PNU)

ภาพ 27 เอื้องสายมรกต *Dendrobium chrysanthum* Wall. ex Lindl.
 1 ช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง 5 กลีบดอก
 6 กลีบปาก 7 เสาเกสร 8 ฝักปิต 9 กลุ่มเรณู (2-9 จาก
 S. Damapong 141)

3. *Dendrobium dantaniense* Guill., Bull. Mus. Paris 2. s. 28, 6: 547. 1956; Opera Bot. 114: 237.fig. 150. 1992. –*D. alterum* Seidenf., Opera Bot. 83: 100.fig. 58b & 59.pl. 13a. 1985. (ภาพ 28, 92 (3))

ลำต้นเป็นกอ ตั้งขึ้นหรือห้อยลง ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 12 – 30 ซม. กว้าง 5 – 10 มม. มีหลายปล้อง เมื่ออ่อนมีกาบบาง ๆ หุ้ม และหลุดร่วงไป ใบรูปรี ยาว 3 – 5 ซม. กว้าง 8 – 12 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง โคนใบเป็นกาบ เนื้อใบบาง มักร่วงก่อนออกดอก ช่อดอกแบบกระจุกเกิดบริเวณข้อ ก้านช่อดอก ยาว 2 – 3 มม. มีกาบหุ้ม 2 – 3 กาบ ดอกในช่อมีจำนวน 3 – 6 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่กว้าง ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 7 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ ดอกบานขนาด 1 – 1.2 ซม. สีเทาขาวและมีจุดสีม่วงปะปน ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 4 – 5 มม. กลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลมมน ขอบเรียบ มีเส้น 5 – 6 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 4 – 5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 5 – 6 มม. โคนกลีบเชื่อมติดคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปกลม กลีบดอกรูปขอบขนานแกมรูปรี ยาว 6 – 7 มม. กว้างประมาณ 5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 หรือ 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปขอบขนาน เป็น 3 แฉก แฉกกลางรูปครึ่งวงกลม ยาวประมาณ 3 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายมน ขอบหยักมนและโค้งลง แฉกข้างรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ เส้าเกสรยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 2 มม. คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 4 มม. มีช่องเปิดรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม. มีสันยาวแบ่งครึ่งตามยาว 1 สัน ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ฝาปิดรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายตัด ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปขอบขนานแกมรูปแถบ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม.

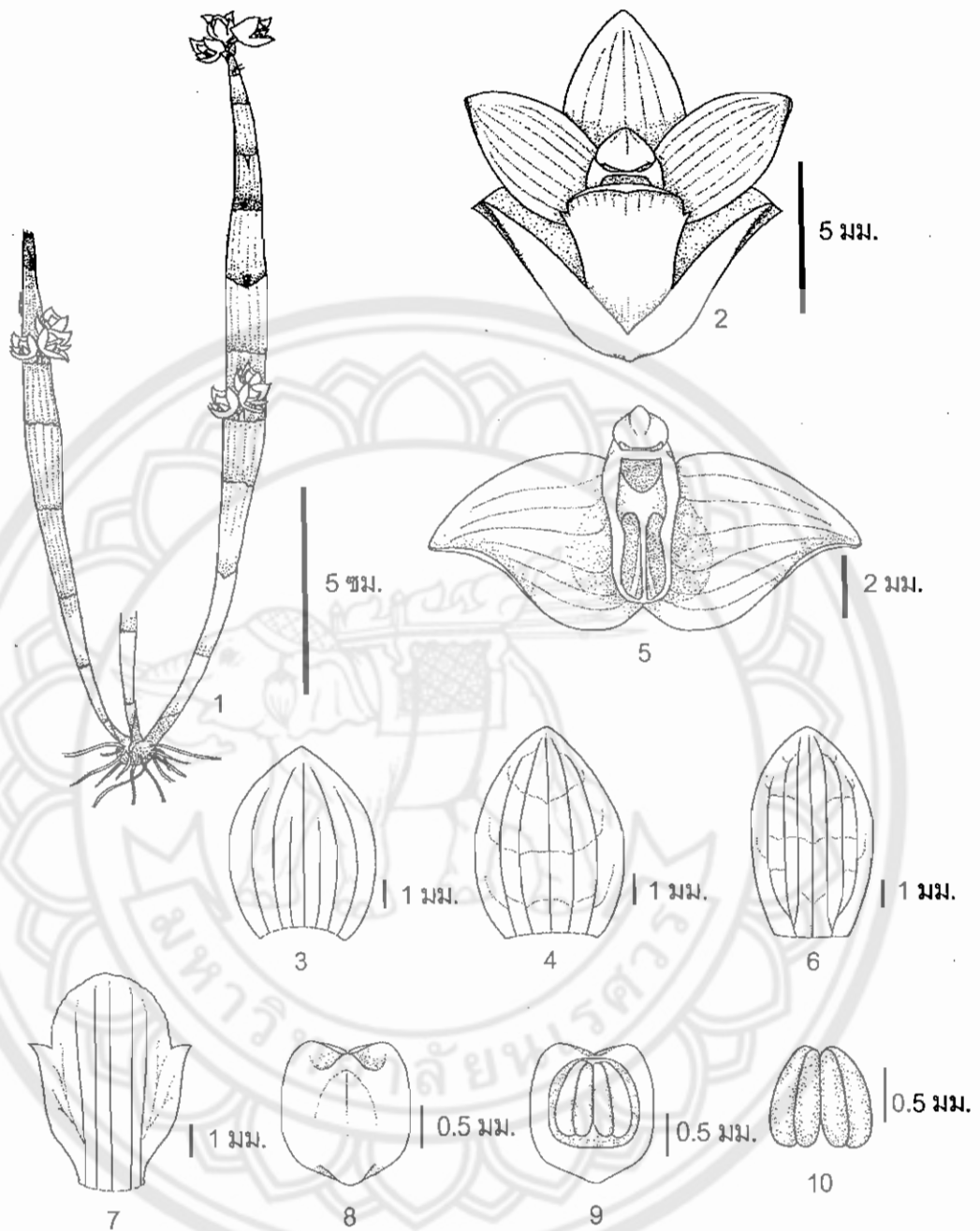
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว, ดอยสันยาว) ตาก (เขาพระวัด, แม่สอด) พิษณุโลก (ภูเมียง) ภาคตะวันออก เชียงเหนือ เลย (ภูหลวง) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขี้ยว)

การกระจายพันธุ์.– เวียดนาม (type)

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องเข็ม (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– S. Damapong 61 (BKF, PNU); S. Suddee 2199 (BKF)

ภาพ 28 เอื้องเข็ม *Dendrobium dantaniense* Guill.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 เส้าเกสรและกลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 ฝาปิด
 ด้านบน 9 ฝาปิดด้านล่าง 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 61)

4. *Dendrobium devonianum* Paxton, Paxton's Mag. Bot. 7: 169. 1840; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 208. pl. 9. 1960; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1-2: 111. 1967; Tsi, Acta Phytotax. Sin. 18, 4: 444, 1980; Seidenf., Opera Bot. 83: 64. fig. 35. pl. 8a. 1985; Opera Bot. 114: 231. 1992. (ภาพ 29, 93 (2))

ลำต้นห้อยลง ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอกแคบ ยาว 50 – 70 ซม. กว้าง 3 – 5 มม. สีน้ำตาลอมม่วงและเปลี่ยนเป็นสีดำเมื่อแห้ง อวบน้ำเล็กน้อย มีหลายข้อ ปล้องยาว 2.5 – 4 ซม. ใบรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 7 – 10 ซม. กว้าง 1 – 1.2 ซม. ปลายเรียวแหลม ออกเรียงสลับระนาบเดี่ยว แผ่นใบบางคล้ายกระดาษและร่วงไปก่อนมีดอก กาบใบมักมีจุดมีม่วงแดง ข้อดอกออกตามข้อของลำเก่าที่ใบหลุดร่วงไปแล้ว มักมีหลายข้อ ก้านช่อดอกยาวประมาณ 4 มม. มีกาบหุ้มที่โคน 2 – 3 กาบ ดอกในช่อมีจำนวน 1 – 3 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่ ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ดอกบานแผ่อกขนาดประมาณ 3 ซม. สีขาว ปลายกลีบมีแต้มสีม่วงชมพู กลีบปากมีแต้มสีเหลืองสดขนาดใหญ่ 2 แต้ม ก้านดอกย่อยและรังไข่สีน้ำตาลม่วง ยาว 2 – 2.5 ซม. กลีบเลี้ยงรูปใบหอก ปลายแหลม ขอบเรียบ สีขาว ปลายกลีบมีแต้มสีม่วง มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 1.8 – 2 ซม. กว้าง 7 – 9 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 8 – 12 มม. โคนกลีบเชื่อมกับคางเส้นเกสรเกิดเป็นคาง รูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 4 มม. กลีบดอกรูปไข่ ยาวประมาณ 2 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลม กลีบสีขาว ปลายกลีบสีม่วง มีเส้นสีม่วง 3 เส้น ขอบเป็นชายครุย (fimbriate) ลึนๆ ด้านบนมีขนละเอียดนุ่ม กลีบปากรูปเกือบกลม ยาวประมาณ 2.5 ซม. กว้างประมาณ 2 ซม. ปลายแหลม โคนสอบแคบ สีขาว ปลายกลีบสีม่วง มีแต้มสีเหลืองทั้งสองด้าน ขอบเป็นชายครุย ด้านบนมีขนนุ่มละเอียด เส้นเกสรรูปขอบขนาน ยาว 3 – 4 มม. สีขาว ด้านหน้ามีเส้นสีม่วง คางเส้นเกสรยาว 4 – 5 มม. มีช่องเปิดรูปสี่เหลี่ยม ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 2 มม. ฝ่าปิตูรูปกรวย ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. สีขาว มีปุ่มเล็กละเอียดหนาแน่น ปลายเว้าตื้นเล็กน้อย ขอบหยักซี่ฟัน (dentate) ไม่สม่ำเสมอ กลุ่มเรณูรูปใบหอก กลีบแคบ ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (บ้านป่าสุย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยผาม่อน, แม่อาฮาย, ฝาง, แม่แจ่ม, ปางดาว, ดอยสะเก็ด, บ้านเวียงดง) น่าน (ดอยขุนฮ้าง) พิษณุโลก (ภูเมียง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว)

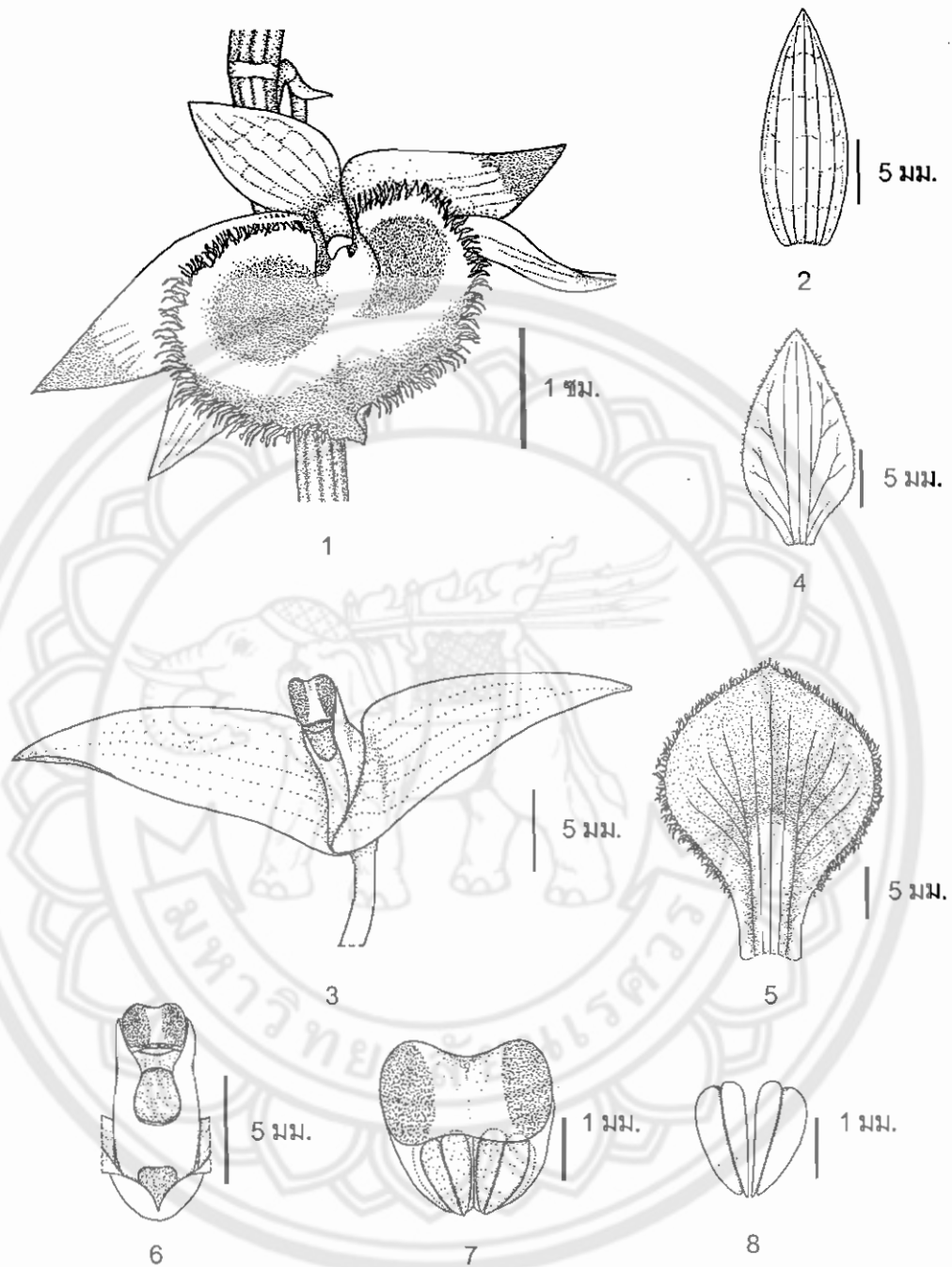
การกระจายพันธุ์.— ภูฏาน อินเดีย (type) จีน พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ และป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง
1,500 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนมีนาคม – พฤษภาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องเมียง เอื้องสายผ้ากั้ว เอื้องสายพระอินทร์ (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Chira 868 (BK); Kerr 911 (BK); S. Damapong 05 (PNU), 150
(BKF, PNU); S. Pumicong 103 (QBG); S. Watthana 1364 (QBG); T. Smitinand 59 (BKF);
W. S. 121 (BKF)

ภาพ 29 เอื้องสายม่านพระอินทร์ *Dendrobium devonianum* Paxton
 1 ช่อดอก 2 กลีบเลี้ยงบน 3 กลีบเลี้ยงข้างและเส้าเกสร 4 กลีบดอก
 5 กลีบปาก 6 เส้าเกสร 7 ฝักปัด 8 กลุ่มเรณู (2-8 จาก
 S. Damapong 05)

5. *Dendrobium falconeri* Hook., Bot. Mag. 82: t. 4944. 1856; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 208. fig. 160. 1960; Tsi, Acta Phytotax. Sin. 18, 4: 440, 1980; Seidenf., Opera Bot. 83: 55. fig. 29. pl. 6c. 1985. (ภาพ 30, 93 (3))

ลำต้นห้อยลงเป็นสายยาว ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 30 – 70 ซม. กว้าง 2 – 4 มม. ยาวได้ถึง 2 ม. แยก แขนง บริเวณข้อเป็นปม ผิวลำต้นสีม่วงคล้ำและมักจะมีขน กลางปล้องโป่งออก ปล้องของลำต้นหลักยาวได้ถึง 3.5 ซม. ปล้องแขนงยาวประมาณ 1 ซม. ใบออกเรียงสลับ รูปใบหอกแคบคล้ายใบหญ้า ยาว 5 – 7 ซม. กว้าง 3 – 7 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำ ใบร่วงก่อนมีดอก ช่อดอกออกด้านข้างลำลูกกล้วย มักจะลดลงเป็นดอกเดี่ยว ก้านช่อดอก ยาว 5 – 15 มม. มีกาบหุ้มรูปท่อหุ้มตรงส่วนโคน 1 – 2 กาบ ใบประดับย่อยรูปไข่ ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน เป็นเยื่อบางคล้ายกระดาษ สีขาว ดอกบานแผ่ออก ขนาด 4 – 6 ซม. สีขาวมีแต้มสีม่วงบริเวณปลายกลีบ ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 2 – 2.5 ซม. กลีบเลี้ยงรูปไข่แกมรูปใบหอก ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้าง 1.5 – 1.7 ซม. โคนเชื่อมติดกับโคนเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 6 มม. กลีบดอกรูปไข่ ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้าง 1.5 – 1.7 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเป็นรูปลิ้ม ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่แกมรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ยาว 3.2 – 3.5 ซม. กว้างประมาณ 2 ซม. ปลายแหลมมน โคนสอบเข้าเป็นรูปลิ้ม ขอบกลีบหยักซี่ฟันถี่ หูกลีบปากรูปครึ่งวงกลมสีเหลือง โคนกลีบมีแต้มเป็นวงสีม่วงเข้ม บนกลีบมีขนบางรูปตะขอหนาแน่น เส้าเกสรรูปขอบขนาน ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. คางเส้าเกสรยาว 4 – 5 มม. มีช่องเปิดรูปกลมขนาดประมาณ 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ฝาปิดสีขาวยาวรูปกรวย ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายตัด ขอบแหว่ง (lacerate) หรือหยักซี่ฟันถี่ ด้านบนมนและเว้ามุม มีปุ่มเล็กหรือขนแข็ง (bristly) หนาแน่น กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, ดอยปุย, ผาง, บ้านเวียงดง) กำแพงเพชร (ช่องเย็น)

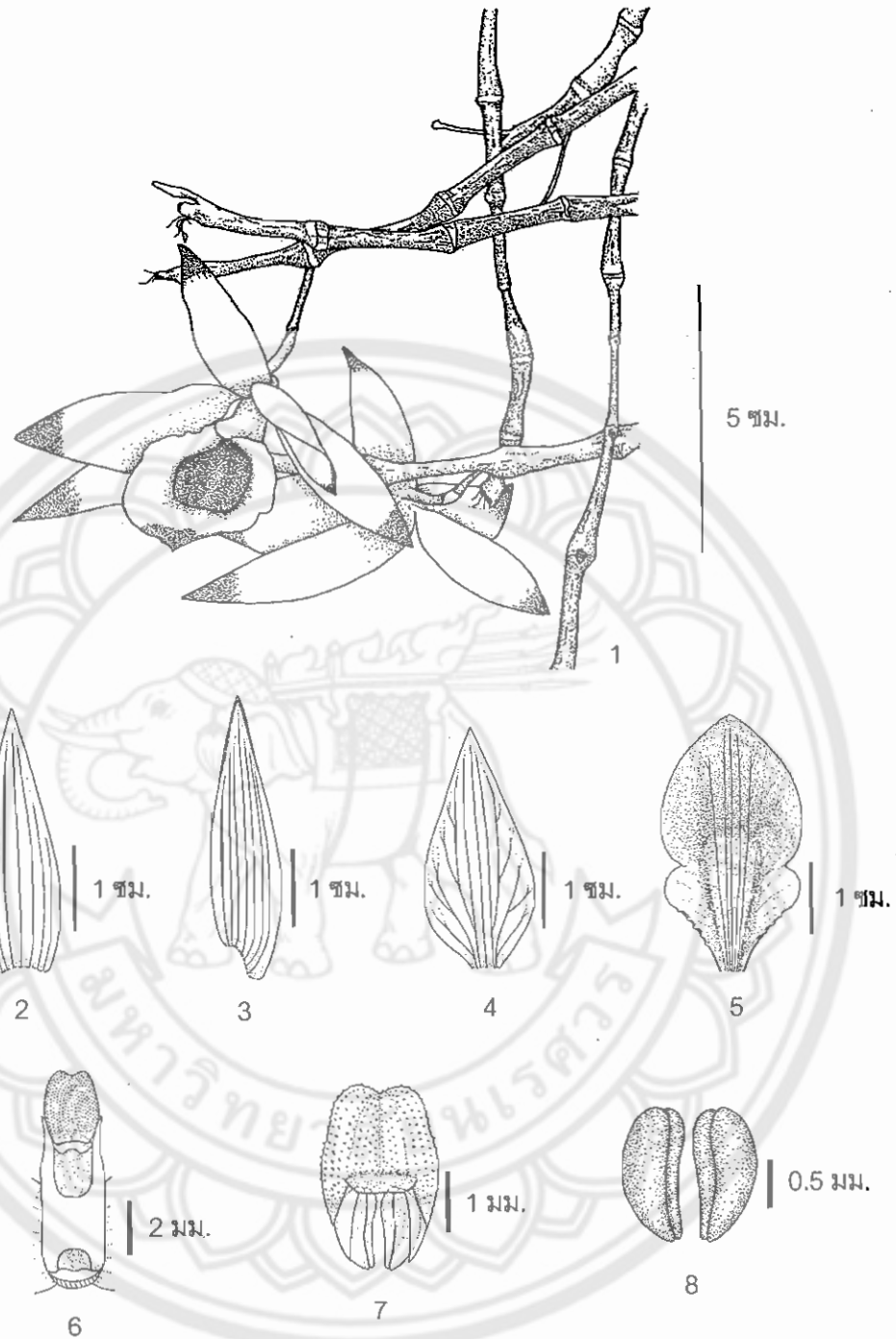
การกระจายพันธุ์.– ภูฏาน (type) อินเดีย จีน พม่า ไต้หวัน

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนเมษายน – พฤษภาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องสายวิสูตร (กรุงเทพฯ) เอื้องหญ้าแพด (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– C. Maknoi 614 (QBG); J. F. Maxwell 88-646 (BKF); R. Pooma
et al. 3894 (BKF); S. Damapong 17 (PNU, QBG), 142 (PNU), 172 (BKF, PNU); W.S.64
(BKF)

ภาพ 30 เอื้องสายวิสูตร *Dendrobium falconeri* Hook.

1 ต้นและดอก 2 กลีบเลี้ยงบน 3 กลีบเลี้ยงข้าง 4 กลีบดอก
5 กลีบปาก 6 เสาเกสร 7 ฝักปัด 8 กลุ่มเรณู (2-8 จาก
S. Damapong 17)

6. *Dendrobium findlayanum* C.S.P.Parish & Rchb.f., Trans. Linn. Soc. London 30: 149. 1874; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 214. fig. 164. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 773. 1964; Seidenf., Opera Bot. 83: 62. fig. 33. pl. 7c. 1985; Opera Bot. 114: 230. 1992. (ภาพ 31)

ลำต้นตั้งขึ้น ลำลูกกล้วยรูปคล้ายกระบองต่อกัน บริเวณข้อคอดเข้า กลางปล้องโป่งออก แต่ละปล้องยาวได้ถึง 3.5 ซม. มีหลายปล้อง ยาวต่อเนื่องกันได้ถึง 20 ซม. กว้าง 7 – 10 มม. ไม่แยกแขนง ผิวต้นสีเขียวสด ใบรูปใบหอก มี 2 – 5 ใบออกเรียงสลับที่ส่วนบนของลำลูกกล้วย ยาว 5 – 8 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายมนและแยกเป็น 2 แฉกไม่เท่ากัน ขอบเรียบ แผ่นใบบาง โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำ ใบร่วงก่อนมีดอก ช่อดอกออกเป็นกระจุก จากด้านข้างค่อนไปทางปลายของลำลูกกล้วย มักจะมี 2 ดอก หรือมากกว่า ก้านช่อดอก ยาว 1 – 2 ซม. มีกาบหุ้มรูปท่อหุ้มตรงส่วนโคน 1 กาบ ใบประดับย่อยสีขาว รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาว 7 – 9 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแหลม เป็นเยื่อบางคล้ายกระดาษ ดอกบานแผ่ออก ขนาด 5 – 6 ซม. สีขาวมีแต้มสีชมพูบริเวณปลายกลีบ ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 3.8 – 4.2 ซม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 2.8 – 3.2 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. โคนเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปทรงกระบอก ขนาดประมาณ 5 มม. กลีบดอกรูปรีกว้าง ยาว 2.8 – 3.2 ซม. กว้าง 1.7 – 2 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนสอบเป็นรูปลิ้ม มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปเกือบกลม ยาว 2.8 – 3 ซม. กว้าง 2.5 – 2.8 ซม. ปลายมน ขอบเรียบ โคนสอบเข้าเป็นรูปลิ้ม กลางกลีบมีแต้มเป็นวงสีเหลือง บนกลีบมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น เส้าเกสรรูปขอบขนาน ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 3 มม. คางเส้าเกสรยาว 4 – 5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ฝักปิดสีขาวยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายตัด ขอบแห้งเป็นหยัก หรือหยักซี่ฟันที่ ด้านบนมนและเว้าบวม มีปุ่มเล็ก หรือมีขนแข็งหนาแน่น กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สนาม, แม่สะเรียง, ขุนยวม, ปาย) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, สะเมิง, แม่แจ่ม, บ้านกองลอย) ลำปาง (ดอยขุนตาน)

การกระจายพันธุ์.– จีน พม่า (type) ลาว

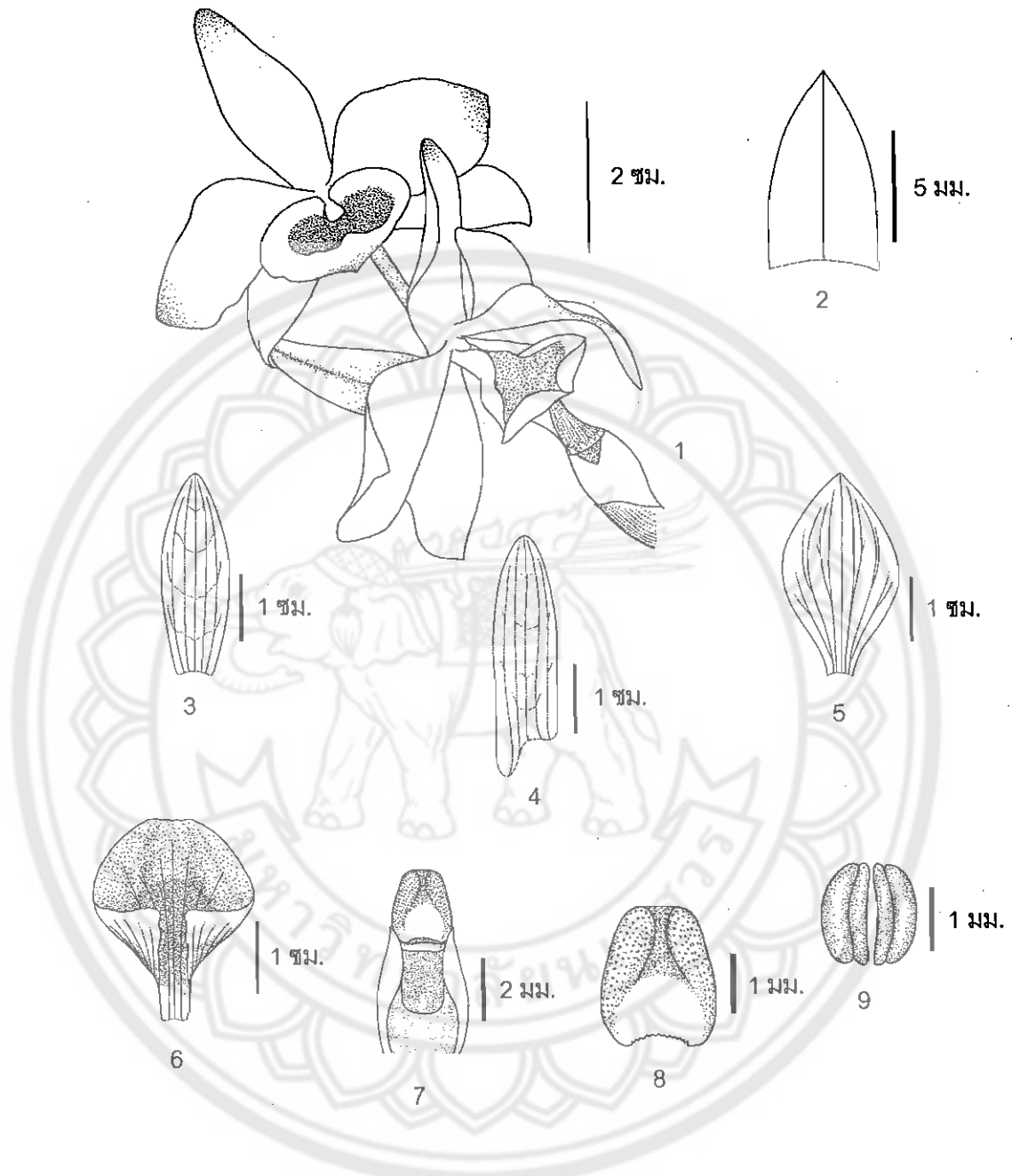
นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมีนาคม – เมษายน

ชื่อท้องถิ่น.– พวงหยก หวายปม (กรุงเทพฯ) เอื้องข้อ (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Chira 1237 (BK); Kasem 662 (BK); K. Bunchuai 820 (BKF); P. Promhitathom s. n. (BKF); **S. Damapong 156 (PNU)**; S. Intamusik 163 (QBG); S. Pumicong 157 (QBG); S. Pumicong & M. Wongnak 181 (QBG); T. Smitinand & G. Seidenfaden s. n. BKF 47641 (BKF); W. S. 41 (BKF)

ภาพ 31 พวงหยก *Dendrobium findlayanum* C.S.P.Parish & Rchb.f.
 1 ช่อดอก 2 ใบประดับย่อย 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง
 5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เสาเกสร 8 ฝักปัด 9 กลุ่มเรณู
 (2 - 9 จาก S. Damapong 156)

7. *Dendrobium heterocarpum* Wall. ex Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 78. 1830; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 199. pl. 8. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 771. 1964; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20, 1-2: 164. 1963; Tsi, Acta Phytotax. Sin. 18, 4: 440, 1980; Seidenf., Opera Bot. 83: 50. fig. 26. pl. 5d. 1985; Opera Bot. 114: 229. 1992. (ภาพ 32)

ลำต้นขึ้นเป็นกอ ตั้งขึ้น หรือทอดเอน ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอกยาว โคนละลาย สอบเข้า มีหลายปล้อง แต่ละปล้องยาว 2 – 3 ซม. ยาวต่อเนื่องกันได้ถึง 25 ซม. กว้าง 7 – 12 มม. ไม่แยกแขนง ผิวต้นสีออกเหลือง ใบรูปหอก ยาว 8 – 10 ซม. กว้าง 1.5 – 2.5 ซม. ปลายมนหยักเว้า ไม่เท่ากัน มี 2 – 4 ใบ ออกใกล้ยอดลำลูกกล้วย แผ่นใบบาง โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำ ใบร่วงก่อนมี ดอก ช่อดอกออกเป็นกระจุก จากด้านข้างค่อนไปทางปลายของลำลูกกล้วย มักจะมีมากกว่า 1 ช่อ แต่ละช่อมี 1 – 3 ดอก ก้านช่อดอก ยาว 3 – 8 มม. ใบประดับย่อย สีขาว รูปสามเหลี่ยม ยาว 6 – 8 มม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายมน เป็นเยื่อบางคล้ายกระดาษ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึง ปลายกลีบ ดอกบานแผ่กางออก ขนาด 3 – 4 ซม. สีเหลืองแกมน้ำตาล สีของดอกจะเข้มขึ้นตาม อายุของดอก โดยเฉพาะสีของกลีบปากเป็นสีเหลืองทองแกมน้ำตาล ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 2.2 – 2.7 ซม. กลีบเลี้ยง รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 3 – 3.3 ซม. กว้าง 7 – 9 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 3.2 – 3.5 ซม. กว้าง 1.2 – 1.5 ซม. โคนเบี้ยวเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปกรวย ขนาดประมาณ 4 มม. กลีบดอกรูปใบหอก ยาว 3 – 3.3 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลม โคน สอบเข้าเล็กน้อย ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปขอบขนาน แกมรูปไข่ ยาว 3 – 3.3 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเข้า ขอบหยักซี่ฟันถี่ กลาง กลีบมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น เส้าเกสรรูปขอบขนาน ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. คางเส้า เกสรยาว 4 – 5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1.5 มม. ฝาปิดสีขาวยาวรูป กรวย ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. ปลายตัด ขอบเรียบ ด้านบนมนและเว้าปุ่ม มี ปุ่มเล็ก หรือมีขนแข็งหนาแน่น กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม, ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ-ปุย, ผาง, แม่แจ่ม, อมก๋อย, เวียงแหง) น่าน ลำปาง (ดอยขุนตาน) พิชณุโลก (ภูเมี่ยง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง, ภูเรือ) ภาคตะวันออก นครราชสีมา (เขาแหลม เขาใหญ่) ภาคใต้ พังงา (Khao Bangto)

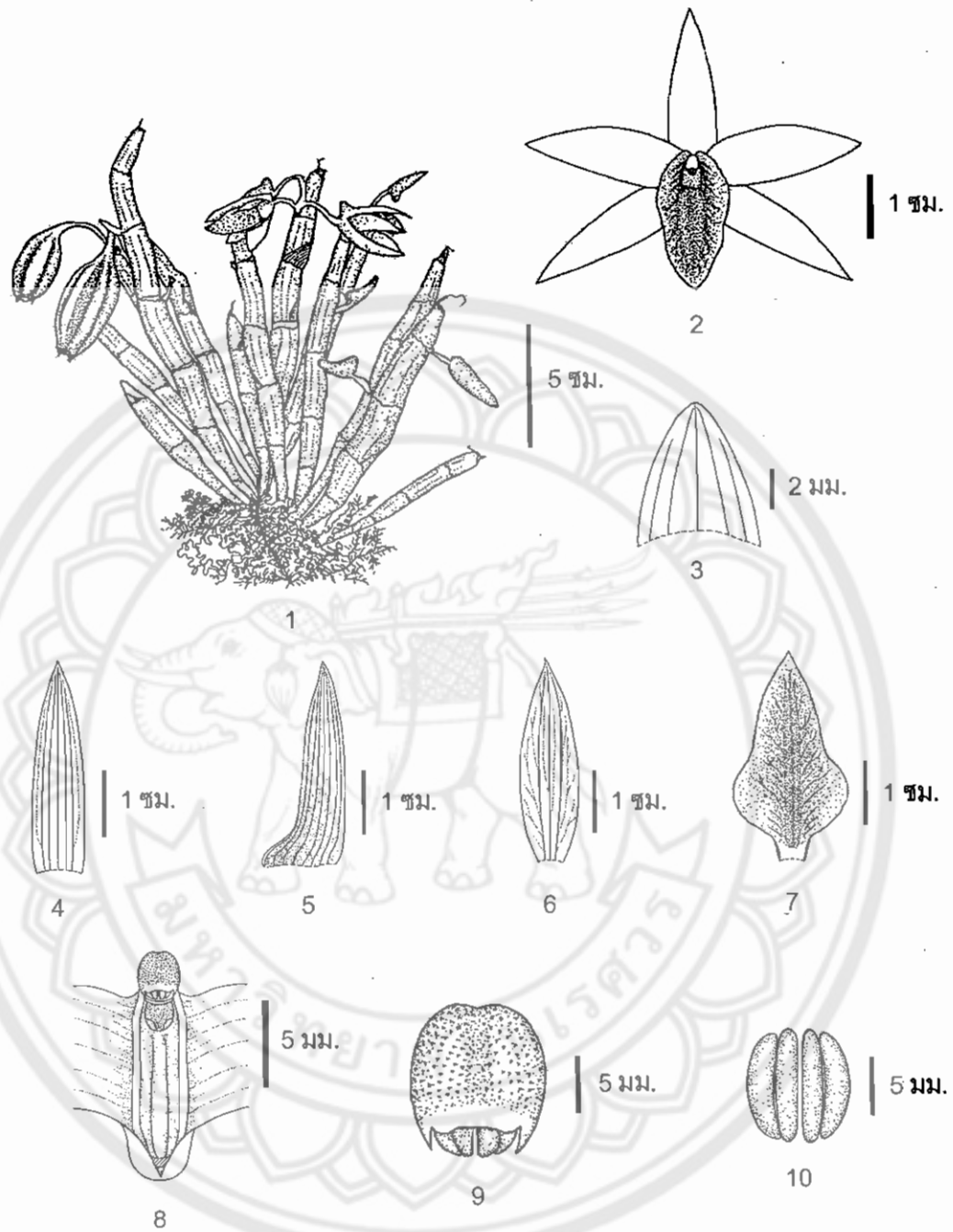
การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว เวียดนาม ฟิลิปปินส์
มาเลเซีย สุมาตรา ชวา ศรีลังกา

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าสน และป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500
– 1,800 ม. ออกดอกเดือนพฤศจิกายน – มกราคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องสีตาล เอื้องชะดง เอื้องสีจูน (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– C. Maknoi 657 (QBG); C. Niyomtham & J. E. Vidal 504 (BKF);
Kasem 511 (BK); Put 3509 (BK); S. Damapong 143 (PNU); S. Watthana & C. Maknoi
1094 (QBG); Winit s.n. BKF 76636 (BKF)

ภาพ 32 เอื้องสีตาล *Dendrobium heterocarpum* Wall. ex Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน

5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝักปิด

10 กลุ่มเรณู (2 - 10 จาก S. Damapong 143)

8. *Dendrobium infundibulum* Lindl., J. Proc. Linn. Soc., Bot. 3: 16. 1859; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 224. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 773. 1964; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 112. 1967; Seidenf., Opera Bot. 83: 117. fig. 72. pl. 15c. 1985; Opera Bot. 114: 215. 1992. (ภาพ 33)

ลำต้นขึ้นเป็นกอ ตั้งขึ้น หรือทอดเอน ลำลูกกล้วยรูปทรงประบอก ยาว 12 – 40 ซม. กว้าง 8 – 15 มม. มีหลายปล้อง ปล้องยาว 3 – 5 ซม. ผิวเป็นสันและมีร่องตามยาว ผิวของต้นอ่อนมีขนหยาบแข็งสีดำหนาแน่น ใบออกสลับระนาบเดียวตั้งแต่ส่วนกลางถึงส่วนปลายของต้น มีมากถึง 10 ใบ ใบรูปรีแกมรูปขอบขนาน ยาว 5 – 8 ซม. กว้าง 1.3 – 2.2 ซม. ปลายมนและแยกเป็นสองแฉกไม่เท่ากัน โคนใบเป็นครีบ(decurrent) แผ่นเป็นกาบหุ้มลำต้นมีขนหยาบแข็ง (hirsute) สีดำหนาแน่น ขอบเรียบ ผิวบนเกลี้ยง ด้านล่างเมื่ออ่อนมีขนหยาบแข็งสีดำ เมื่อแก่หลุดร่วงไปบ้าง แผ่นใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกมี 1 – 3 ดอก ก้านช่อดอก ยาว 5 – 6 มม. โคนก้านมีกาบหุ้ม 3 – 4 กาบ รูปไข่กว้าง ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม ยาว 8 – 12 มม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีขนหยาบแข็งสีดำ ดอกบานแผ่ออก ขนาด 5 – 6 ซม. สีขาว ส่วนโคนด้านในของกลีบปากมีสีเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 3 – 4 ซม. กลีบเลี้ยง ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนาน ยาว 3 – 4 ซม. กว้าง 1 – 1.3 ซม. กลีบเลี้ยงข้างรูปใบหอกเบี้ยว ยาว 3.5 – 4.5 ซม. กว้าง 1.2 – 1.5 ซม. โคนเชื่อมติดคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางเรียวยาวแหลม ยาว 2 – 2.5 ซม. กลีบดอกรูปไข่กลับ ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมนและเป็นติ่งหนาม ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก ยาว 4 – 5 ซม. กว้างประมาณ 3 มม. แฉกกลางรูปกลม ขนาดประมาณ 2 ซม. ปลายแยกเป็นสองแฉก ขอบเป็นคลื่นละเอียด บนแผ่นกลีบมีสัน 5 สัน ยาวจากโคนถึงกลางกลีบ ส่วนโคนของแต่ละสันเชื่อมรวมกัน แล้วแยกเป็น 5 แฉกอย่างชัดเจนบริเวณกลางกลีบ แฉกข้างรูปไข่กลับ ถึงเกือบกลม ขนาดประมาณ 1.5 ซม. ปลายมน ขอบหยัก เส้าเกสรรูปขอบขนาน ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ส่วนบนมีเขี้ยวยื่นขึ้น ยาวประมาณ 2 มม. คางเส้าเกสร ยาว 8 – 12 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปรีถึงรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ฝักรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 3 มม. ปลายเว้าเล็กน้อย ขอบหยักซี่ฟันถี่ ผิวบนเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (เมือง, ขุนยวม, บ้านปะสุย) เชียงใหม่ (เวียงแหง ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยขุนห้วยโป่ง, ปางดาว) น่าน (ดอยภูคา)

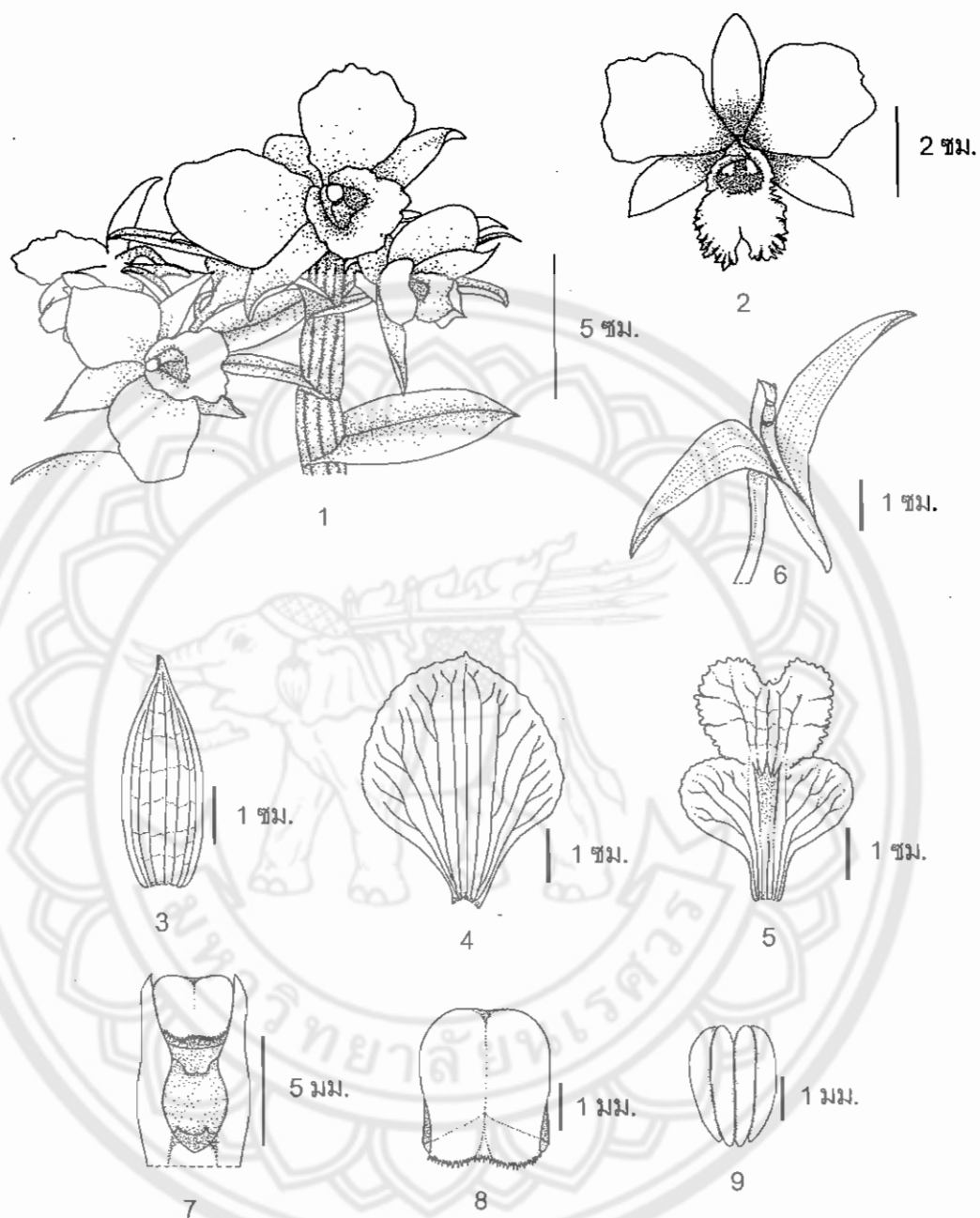
พิษณุโลก (ภูเมียง, ภูหินร่องกล้า) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง, น้ำหนาว) ภาคตะวันตก-
เฉียงใต้ กาญจนบุรี ภาคใต้ สงขลา (เขาไร่ใหญ่)

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า (type) ลาว

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าสน ป่าดิบเขาต่ำ และป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความ
สูง 1,600 – 2,200 ม. ออกดอกเดือนมกราคม – มีนาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องตาเหิน (ภาคกลาง) เอื้องเงินหลวง (แม่ฮ่องสอน)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Beusekom & Phengklai 229 (BKF); 3102 (BKF); C. Chuenchan
s. n. (QBG); Chira 857 (BK); C. Niyomtham & J. E. Vidal 504 (BKF); C. Phengklai *et al.*
10999 (BKF); DB 12759 (BKF); F. Konta *et al.* 4383 (BKF); G. Murata *et al.* T-51493
(BKF); GT 4145 (BK), 9126 (BK); H. Koyama & C. Phengklai 49902 (BKF); H. Koyama *et al.*
33662 (BKF); J. F. Maxwell 89-258 (BKF); K. Bunchuai 1432 (BKF); Kerr 268 (BK);
Koonkhunthod *et al.* 266 (BKF); P. Suksathan 1214 (QBG); Put 3824 (BK); S. Damapong
04 (PNU), 140 (PNU, QBG); S. Intamusik 120 (QBG); S. Watthana 2315 (QBG); S.
Watthana & C. Maknoi 1052 (QBG); TDBS 12759 (BKF); Thai-Dutch 229 (BKF); T.
Shimizu *et al.* 21058 (BKF); T. Smitinand 7189 (BKF); T. Smitinand & Anderson 7297
(BKF)

ภาพ 33 เอื้องตาเหิน *Dendrobium infundibulum* Lindl.

1 ช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบดอก 5 กลีบปาก
6 กลีบเลี้ยงข้างและเส้าเกสร 7 เส้าเกสร 8 ฝาปิด 9 กลุ่มเรณู
(2 - 9 จาก S. Damapong 04)

9. *Dendrobium ochreatum* Lindl., Edward's Bot. Reg. 21: t. 1756. 1835; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 198. fig. 155. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 771. 1964; Seidenf., Opera Bot. 83: 55. fig. 17f & 28. pl. 6b. 1985; Opera Bot. 114: 230. 1992; Opera Bot. 124: 27. fig. 13. 1995. (ภาพ 34)

ลำต้นเป็นกอ ทอดเอนหรือห้อยลง ลำลูกกล้วยเป็นลำคดโค้ง ยาว 15 – 35 ซม. บริเวณข้อพองออกเล็กน้อย สีเขียวอ่อนอมเทา ขอบและอ่อน ใบรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 7 – 8 ซม. กว้าง 2 – 2.5 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ออกตามข้อ เรียงสลับระนาบเดียว แผ่นใบบางและอ่อน สีเขียวอ่อน ทั้งใบหลังมีดอก ข้อดอกเป็นกระจุก บริเวณข้อ มีมากกว่า 1 ข้อ ก้านช่อดอก ยาว 5 – 10 มม. ส่วนโคนมีกาบรูปไข่ ยาว 7 – 9 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายมน จำนวน 3 – 4 กาบหุ้มไว้ ดอกในช่อมีจำนวน 1 – 2 ดอก ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม ยาว 7 – 13 มม. กว้าง 6 – 7 มม. ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสีดำแข็งหนาแน่น ดอกบานแผ่ออกขนาดประมาณ 4 ซม. สีเหลืองสด กลีบดอกอวบ กลางกลีบปากมีวงสีน้ำตาลแกมแดงขนาดใหญ่ 1 วง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 3.4 – 3.8 ซม. กลีบเลี้ยง รูปขอบขนาน ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 2.7 – 3 ซม. กว้าง 1 – 1.5 ซม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้าง 1.2 – 1.5 ซม. โคนกลีบเชื่อมกับคางเส้าเกสรเป็นเดือย เกือบกลม ขนาดประมาณ 5 มม. กลีบดอกรูปไข่กลับเบี้ยวเล็กน้อย ยาว 2.5 – 2.8 ซม. กว้างประมาณ 1.5 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนสอบ มีเส้น 7 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่กลับกว้างถึงเกือบกลม ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้างประมาณ 2.5 ซม. ปลายเว้าตื้นเล็กน้อย ขอบเรียบถึงหยักเป็นคลื่นเล็กน้อย ด้านบนมีปุ่มเล็ก (papillose) หนาแน่น ด้านล่างมีปุ่มเล็กเฉพาะบริเวณด้านขอบของกลีบปากเท่านั้น เส้าเกสร ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 3 – 4 มม. คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 2 ซม. มีช่องเปิดรูปรียาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปรีแกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. ฝาปิดรูปกรวย ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 4 มม. ผิวบนเป็นรอยย่น (rugose) หรือปุ่มเล็ก ปลายเว้า กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม, บ้านปะสุย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ, แม่แจ่ม) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง)

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (type) พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูงที่ระดับความสูง 1,700 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนเมษายน – พฤษภาคม

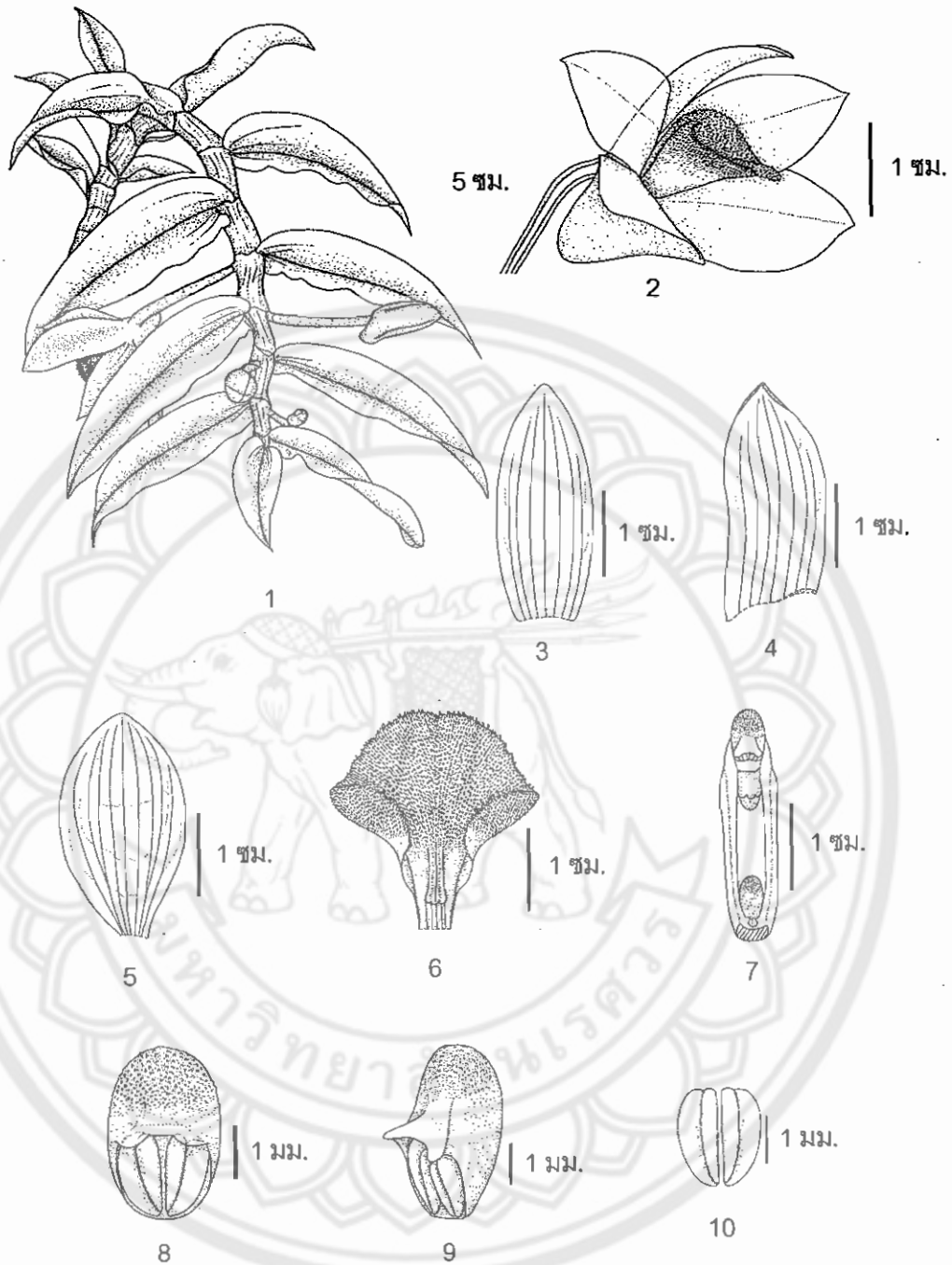

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องคำผักปราบ เอื้องคำซ้อ เอื้องตะขาบ เอื้องงอย (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- S. Damapong 29 (PNU), 161 (BKF, PNU); S. Pomicong 225

(QBG)

ภาพ 34 เอื้องคำผักปราบ *Dendrobium ochreatum* Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง

5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เสาเกสร 8 ฝาปิดด้านหน้า

9 ฝาปิดด้านข้าง 10 กลุ่มเรณู (2 - 10 จาก S. Damapong 161)

10. *Dendrobium strongylanthum* Rchb.f., Gard. Chron. n.s., 9: 462. 1878; Tsi, Acta Phytotax. Sin. 18, 4: 436, 1980; Seidenf., Opera Bot. 83: 142. fig. 95. 1985. (ภาพ 35, 93 (4))

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอียงเล็กน้อย ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอกหรือรูปกระสวย ยาว 5 – 25 ซม. กว้าง 5 – 10 มม. อวบน้ำ มีหลายปล้อง ปล้องใหม่มีกาบหุ้ม ลูกกล้วยใหม่สีเขียวสด ลำลูกกล้วยแก่สีเหลือง ใบรูปขอบขนาน ยาว 5 – 10 ซม. กว้าง 1.5 – 1.7 ซม. ปลายแหลมและแยกเป็นสองแฉกไม่เท่ากัน ขอบเรียบ ออกเรียงเป็นสองแถวสลับกัน แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ โคนใบสอบเข้า มีกาบใบอยู่ได้หลายฤดู เมื่อแห้งม้วนพันกัน ช่อดอกมี 1 – 4 ช่อ เกิดจากปลายลำลูกกล้วยหรือข้างลำลูกกล้วยส่วนปลาย ก้านช่อดอกยาวได้ถึง 12 ซม. ดอกในช่อแน่น มีได้มากถึง 20 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานไม่แผ่ออก ขนาด 1 – 1.3 ซม. สีเหลือง โคนกลีบสีม่วงแกมแดง กลีบปากสีม่วง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 4 – 6 มม. กลีบเลี้ยงปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 – 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปใบหอก ยาว 1.2 – 1.5 ซม. กว้าง 2 – 2.5 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปเคียวแกมรูปใบหอก (falcate-lanceolate) ยาว 1.2 – 1.5 ซม. กว้าง 5 – 7 มม. โคนเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปกรวย ขนาดประมาณ 4 มม. กลีบดอกรูปใบหอกแคบ ยาว 1.2 – 1.4 ซม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก ยาว 7 – 8 มม. กว้างประมาณ 4 มม. แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ขอบย่นและอวบน้ำเป็นสัน (wrinkled and crestlike) กลางกลีบมีครีบ 2 หรือ 3 ครีบ หนาและอวบน้ำ ยาวจากโคนกลีบถึงกลางกลีบ ปลายสันแผ่ขยายออก แฉกข้างรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายหยักซี่ฟัน ขอบหยักแบบซี่หวี (comb-shaped teeth) เส้าเกสรสีม่วงอ่อน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. คางเส้าเกสร ยาว 4 – 5 มม. บริเวณขอบมีปุ่มเล็กละเอียด หนาแน่น ยอดเกสรเพศเมียรูปกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ปลายแหงนหรือหยักซี่ฟันละเอียด ผิวบนเกลี้ยง กลุ่มเรณูขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่รูปไข่กลับแกมรูปรี ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. อันเล็กรูปไข่กลับแกมรูปรีแคบ ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม.

ประเทศไทย.–ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยอ่างขาง, ดอยหลวง)

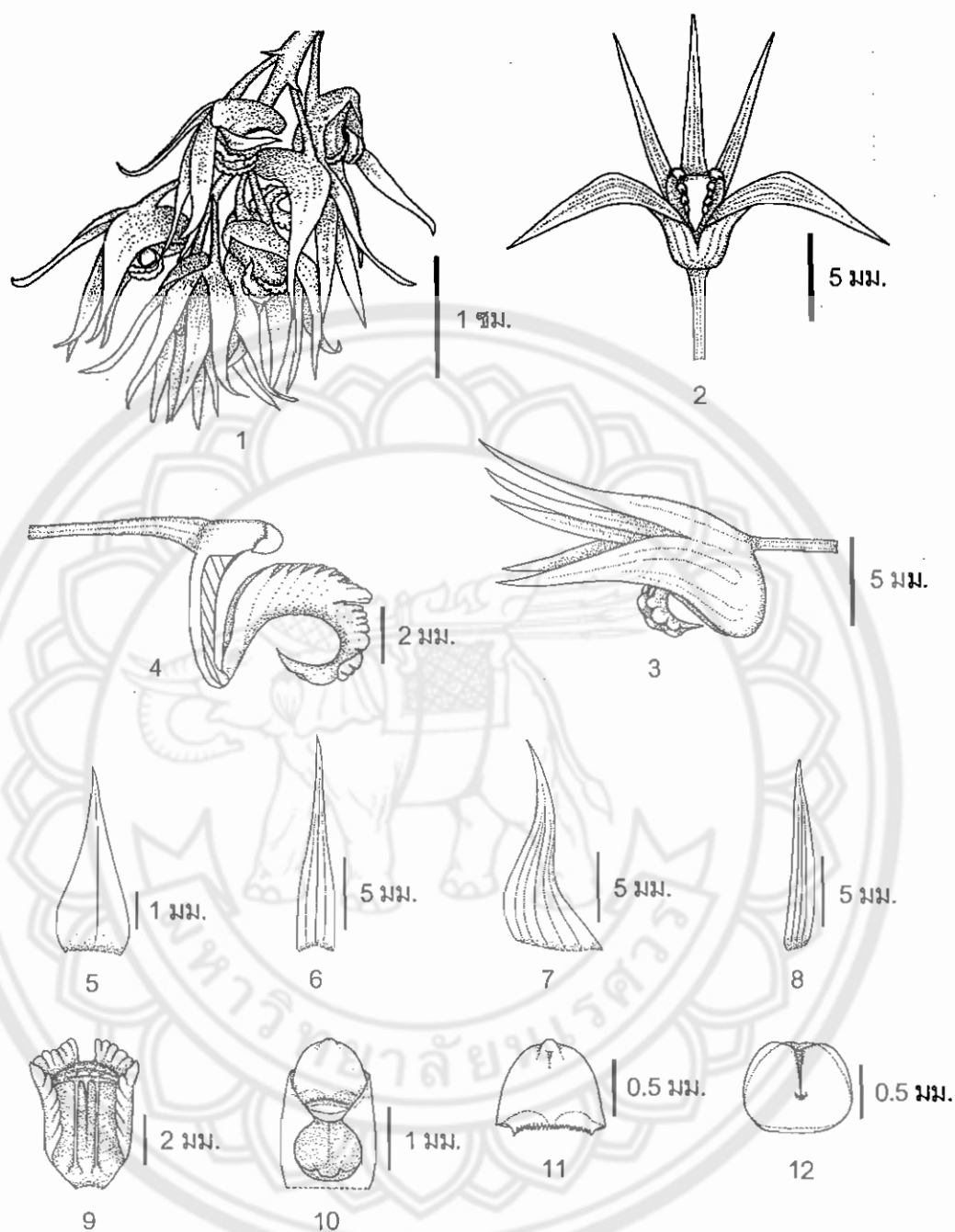
การกระจายพันธุ์.–จีน พม่า (type)

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาที่ระดับความสูง 1,700 – 2,000 ม.
ออกดอกเดือนกันยายน – ตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องเข่าลม เอื้องข้าวตอกน้ำตาล (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– S. Damapong 92 (PNU, QBG); S. Pumicong & P. Suksathan
29 (QBG); S. Watthana 1446 (QBG)

ภาพ 35 เอื้องเข่าลม *Dendrobium strongylanthum* Rchb.f.

1 ช่อดอก 2 ดอก ด้านหน้า 3 ดอกด้านข้าง 4 ดอกด้านข้าง
แสดงเส้าเกสรและกลีบปาก 5 ใบประดับย่อย 6 กลีบเลี้ยงบน
7 กลีบเลี้ยงข้าง 8 กลีบดอก 9 กลีบปาก 10 เส้าเกสร 11 ฝาปิด
ด้านหน้า 12 ฝาปิดด้านหลัง (S. Damapong 92)

11. *Dendrobium stuposum* Lindl., Edward's Bot. Reg. 24: 52. 1838; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 206. fig. 159. 1960; Tsi, Acta Phytotax. Sin. 18, 4: 442, 1980; Seidenf., Opera Bot. 83: 93. fig. 54. pl. 12b. 1985. (ภาพ 36)

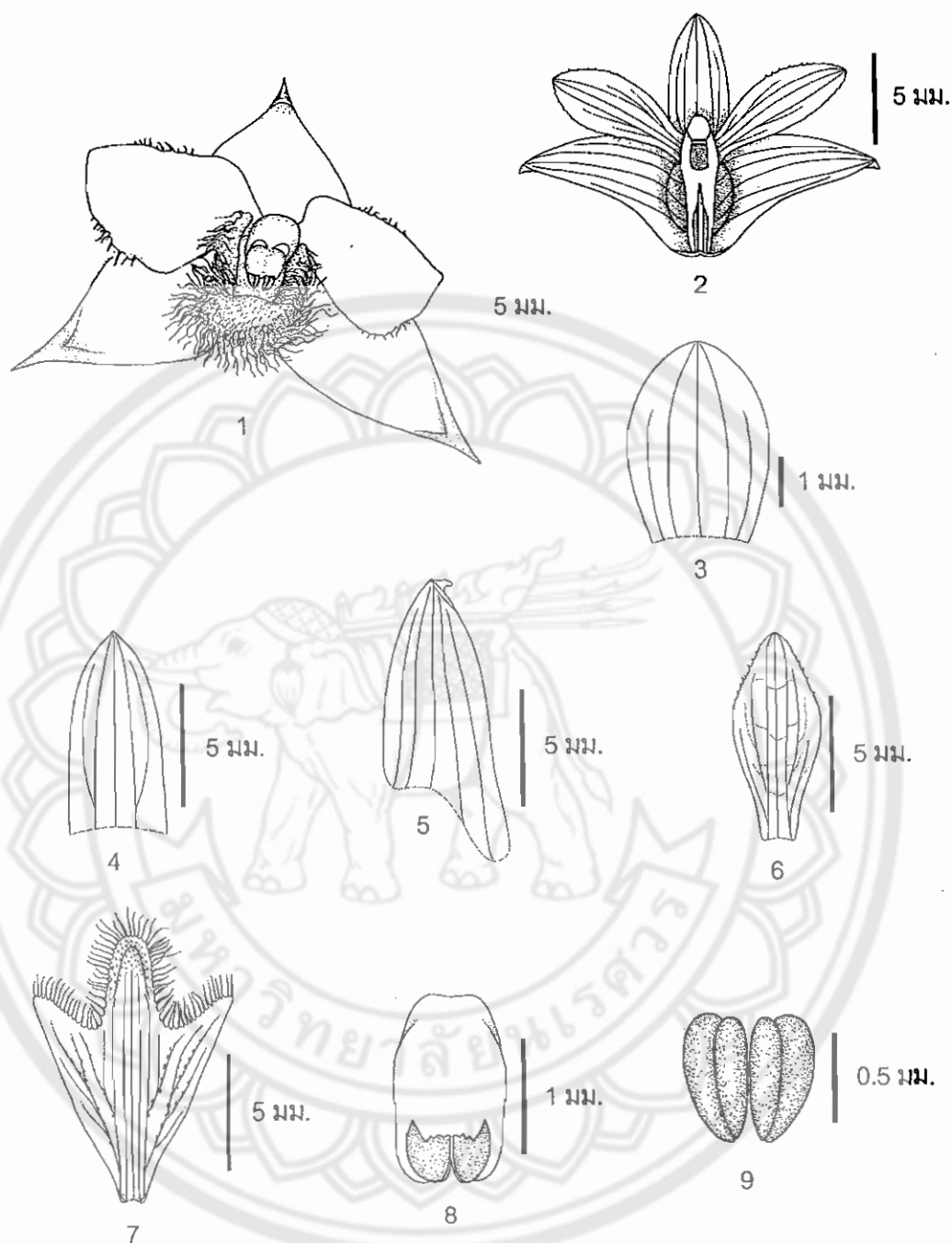
ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอนเล็กน้อย ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก หรือรูปคล้ายกระบอก ยาว 5–30 ซม. กว้าง 3–6 มม. มีปล้องจำนวนมาก แต่ละปล้องยาว 1.5–2.5 ซม. มีสันตามยาวหลายสัน ใบรูปขอบขนานแกมรูปใบหอกแคบ ยาว 4–8 ซม. กว้าง 1.2–1.8 ซม. ปลายมน ขอบเรียบ โคนสอบเข้าแล้วแผ่ออกเป็นกาบใบหุ้มลำ ผิวเกลี้ยง ใบค่อนข้างหนา เหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกออกบริเวณปลายลำแก่ที่ใบร่วงไปแล้ว หรือออกบริเวณข้างลำบริเวณข้อ ก้านช่อดอกยาว 1–1.5 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 2–3 ดอก โคนก้านมีกาบรูปถ้วยหุ้ม 3–4 กาบ ใบประดับย่อยรูปไข่หรือรูปรี ยาว 4–5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางและคู่ข้างเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 1 ซม. สีขาวนวล ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 8–10 มม. กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 หรือ 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนาน ยาว 8–9 มม. กว้าง 3–4 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่แกมรูปใบหอกเบี้ยว ยาว 9–12 มม. กว้าง 5–6 มม. เส้นกลางใบขยายยื่นยาวออกไปเป็นครีบ โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกิดเป็นคางรูปกรวย ขนาดประมาณ 4 มม. กลีบดอกรูปรี ยาว 8–9 มม. กว้าง 3–4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ แต่บริเวณตั้งแต่กลางกลีบถึงปลายกลีบขอบมีขนสั้นประปราย มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก ยาว 1–1.3 ซม. กว้าง 8–10 มม. แฉกกลางรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน ขอบมีขนยาวสีขาวหนาแน่น บนแผ่นกลีบมีขนอูย (villous) หนาแน่นโดยเฉพาะบริเวณเส้น ปลายกลีบอ้วนหนา มีขนอูยหนาแน่น แฉกข้างรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาว 3–4 มม. กว้าง ประมาณ 3 มม. ปลายหยักซี่ฟันแหลม ขอบมีขนยาวสีขาวหนาแน่น เส้าเกสรรูปขอบขนาน ยาว 3–4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. คางเส้า ยาว 3–4 มม. มีช่องเปิดยาวตั้งแต่ส่วนโคนถึงปลายของคางเส้าเกสร ส่วนปลายช่องเปิดเรียวแหลม ด้านในช่องมีสันยาว 1 สัน ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.3 มม. ฝาปิดรูปกรวย ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายตัด ขอบส่วนปลายหยักซี่ฟัน ผิวบนเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ) ภาคใต้ ตรัง (เกาะช้าง)

การกระจายพันธุ์.– ภูมิภาค อินเดียน (type) จีน พม่า

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม.
ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน
ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องสาย (เชียงใหม่)
ตัวอย่างที่ศึกษา.- Chira 1927 (BK); J. F. Maxwell 75-875 (BK); S. Damapong
166 (BKF)

ภาพ 36 เห็องปากฝอย *Dendrobium stuposum* Lindl.

1 ดอก 2 ดอก แสดงกลีบเลี้ยง กลีบดอกและเส้าเกสร
 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง
 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 ฝักปัด 9 กลุ่มเรณู (2-9
 จาก S. Damapong 166)

12. *Dendrobium thyrsoiflorum* Rchb.f. ex Andre, III. Hort. 22: 88. 1875; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 195. pl. 6. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 771. 1964; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 112. 1967; Seidenf., Opera Bot. 83: 25. fig. 9. pl. 2c. 1985; Opera Bot. 114: 208. 1992. (ภาพ 37)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอียงเล็กน้อย ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 20 – 50 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ผิวเกลี้ยงเป็นเงามัน สีเหลืองอ่อนอมน้ำตาล มีสันหรือร่องตื้น ๆ ส่วนโคนสอบแคบ ไม่แยกแขนง มีหลายข้อ ใบมี 3 – 4 ใบ เกิดที่ใกล้ยอดออกเรียงสลับ รูปรีหรือรูปรีแกมรูปไข่ ยาว 7 – 12 ซม. กว้าง 3 – 5 ซม. ปลายแหลมมน ขอบเรียบ แผ่นใบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้ม เกลี้ยง เป็นมัน โคนไม่เป็นครีบแต่สอบแคบเป็นก้านใบยาว 6 – 8 มม. ช่อดอกออกที่ใกล้ยอดของลำเก่าของปีที่ผ่านมา ห้อยลง ก้านช่อดอก ยาว 5 – 8 ซม. แขนงกลางยาว 10 – 15 ซม. โคนมีกาบหุ้ม 3 – 4 กาบ ดอกในช่อมีจำนวนมากถึง 40 ดอก ค่อนข้างแน่น ใบประดับย่อยรูปไข่กลับ สีขาว ยาว 1 – 1.5 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายมน ขอบหยักเป็นคลื่น มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานแล้วออก ขนาด 2.5 – 3 ซม. สีขาว ยกเว้นกลีบปากสีเหลืองสด ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 2.8 – 3.2 ซม. กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรี ยาวประมาณ 2 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่แกมรูปใบหอกเบี้ยว ยาวประมาณ 2 ซม. กว้าง 8 – 1 มม. โคนเชื่อมติดกับคางเส้าเกิดเป็นคางรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 4 มม. กลีบดอกรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 2 ซม. กว้าง 1.2 – 1.5 ซม. ปลายมน มีเส้น 5 เส้น ขอบกลีบค่อนข้างไปทางส่วนปลายหยักซี่ฟันไม่สม่ำเสมอ กลีบปากสีเหลืองส้ม รูปเกือบกลม ยาวประมาณ 2.5 ซม. กว้างประมาณ 2 ซม. ปลายมน มีขนสั้นนุ่มปกคลุมแน่นทั้งด้านบนและล่าง โคนเป็นอุ้งเล็กน้อย เส้าเกสรสีขาว ยาว 2 – 3 มม. กว้าง 2 – 3 มม. คางเส้าเกสรสีเหลืองอ่อน ยาว 4 – 5 มม. มีช่องเปิดรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ฝ่าปิตุรูปทวยสีขาว ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. กลุ่มเรณู ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปางมะผ้า, ปาย, บ้านปะสุย) เชียงใหม่ (แม่ฮ้าง ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยอ่างขาง, ดอยสุเทพ, ดอยผาหมอน, ดอยสันยาว แม่ฮอน, ดอยสะเก็ด) ลำปาง (ขุนตาน) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง) ภาคตะวันออก เชียงเหนือ เลย (ภูหลวง ภูกระดึง) สกลนคร (ภูพาน) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว)

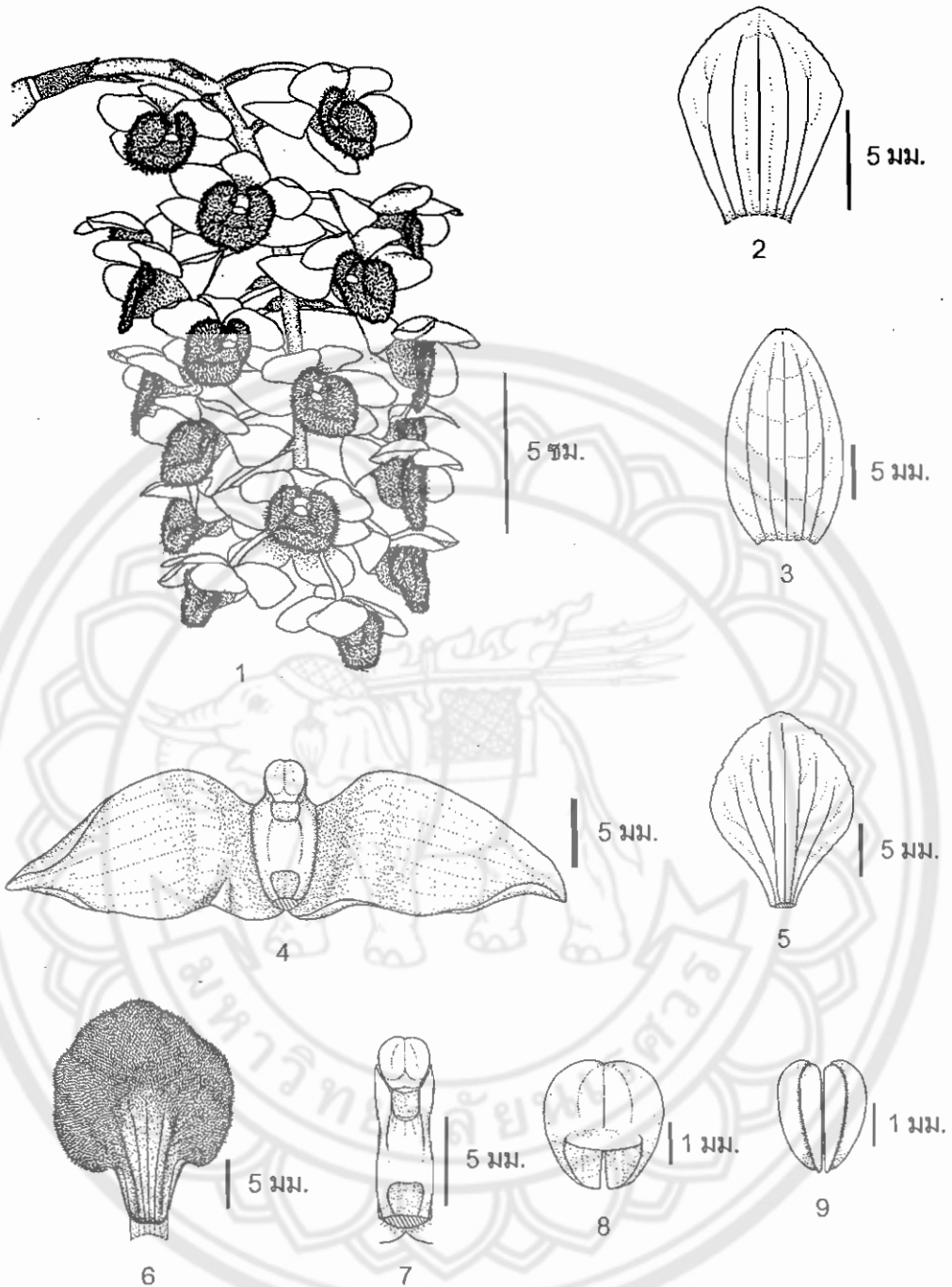
การกระจายพันธุ์.– อินเดีย จีน พม่า (type) ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนเมษายน – พฤษภาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องม่อนไซไบมน ม่อนไซไบมน (ภาคเหนือ) กับแกะ (เลย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Garrett 551 (BK); J. F. Maxwell 97-319 (BKF); K. S. 418 (BKF); S. Damapong 15 (BKF); S. Pumicong 156 (QBG); S. Suddee 2145 (BKF)

ภาพ 37 เคื่องม่อนไขใบมน *Dendrobium thysiflorum* Rchb.f. ex Andre
 1 ช่อดอก 2 ใบประดับย่อย 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้างและ
 เส้าเกสร 5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เส้าเกสร 8 ฝาปิด 9 กลุ่มเรณู
 (S. Damapong 15)

8. สกุล *Dienia* Lindl., Bot. Reg. 10: 825. 1824.

กล้วยไม้ดินเจริญทางข้าง มีเหง้าสั้น ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก มีกาบบางๆ หุ้ม ใบมี 2 – 3 ใบ หรือหลายใบ โคนใบเป็นกาบ โอบหุ้มลำต้นไว้ แผ่นใบบาง พับจีบตามยาว ใบแก่ไม่ร่วง ช่อดอกแบบกระจะ เกิดที่ยอด ตั้งขึ้น ดอกในช่อมีจำนวนมาก ใบประดับย่อยติดคงทน ดอกขนาดเล็ก บานไปสู่ปลายช่อ กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระรูปร่างคล้ายกัน กลีบดอกมักเป็นรูปแถบหรือเส้นด้าย แฉกกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านบน ไม่มีเดือย เคลื่อนไหวไม่ได้ แยกเป็นแฉก 3 แฉก โคนกลีบไม่มีติ่งยื่นไปโอบเส้าเกสรทั้งสองข้าง เส้าเกสรตั้งขึ้น ไม่มีคาง กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นคล้ายขี้ผึ้ง มี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อหรือก้านหรือแป้นเหนียว

ทั่วโลกมี 1 ชนิด พบในประเทศไทย 1 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Dienia ophrydis* (J.Konig) Seidenf., Contr. Orchid Fl. Thailand 13: 18. 1997. – *Malaxis latifolia* J. E. Sm., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 146. fig. 112. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 761. 1964; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 161. 1963; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 33, 1: 45. fig. 35. 1978; Opera Bot. 146: 150. 1992. – *M. carnosula* (Rolfe ex Downie) Seidenf. & Smitinand, in Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 146. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 761. 1964. (ภาพ 38)

ลำต้นตั้งขึ้น สูง 15 – 30 ซม. ลำลูกกล้วย อวบจ๋า ยาว 5 – 10 ซม. กว้าง 1 – 1.5 ซม. มีปล้องหลายปล้อง ใบมี 4 – 5 ใบ รูปไข่แกมรูปรีเบี้ยว รูปไข่ หรือรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 8 – 20 ซม. กว้าง 4 – 9 ซม. ปลายแหลมเรียวแหลม โคนสอบเป็นก้านใบ กาบใบโอบหุ้มลำลูกกล้วย ยาว 3 – 5 ซม. ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวเกลี้ยง ก้านช่อดอกโดด 1 ช่อ ตั้งขึ้นเกิดจากส่วนปลายลำลูกกล้วย ยาว 15–30 ซม. มีครีบเป็นสันแคบๆ ช่อดอกมี 1 ช่อ ยาว 15 – 25 ซม. ก้านช่อดอกยาว 10 – 15 ซม. แกนกลาง ยาว 8 – 15 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอกแคบ ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ ดอกบานขนาดประมาณ 3 มม. สีม่วงแดง ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 3 – 4 มม. มีครีบตามยาว กลีบเลี้ยง ปลายมน ขอบเรียบ มีจุดใสประปรายค่อนข้างไปทางปลายกลีบ มีเส้น 1 หรือ 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนานแคบ ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยว ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. กลีบดอกรูปแถบ ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีจุดใสประปรายค่อนข้างไปทางปลายกลีบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปาก

เป็นคั้ง รูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายหัวเป็น 3 แฉก แฉกกลาง รูปไข่แคบ ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน แฉกข้างสั้นไม่ชัดเจน ปลายมนหรือเกือบกลม เส้นเกสรยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูป ขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 5 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปขอบขนานแคบแกมรูปใบหอก ยาว ประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม. ฝักรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ก้านฝักยาว 2 – 3 มม.

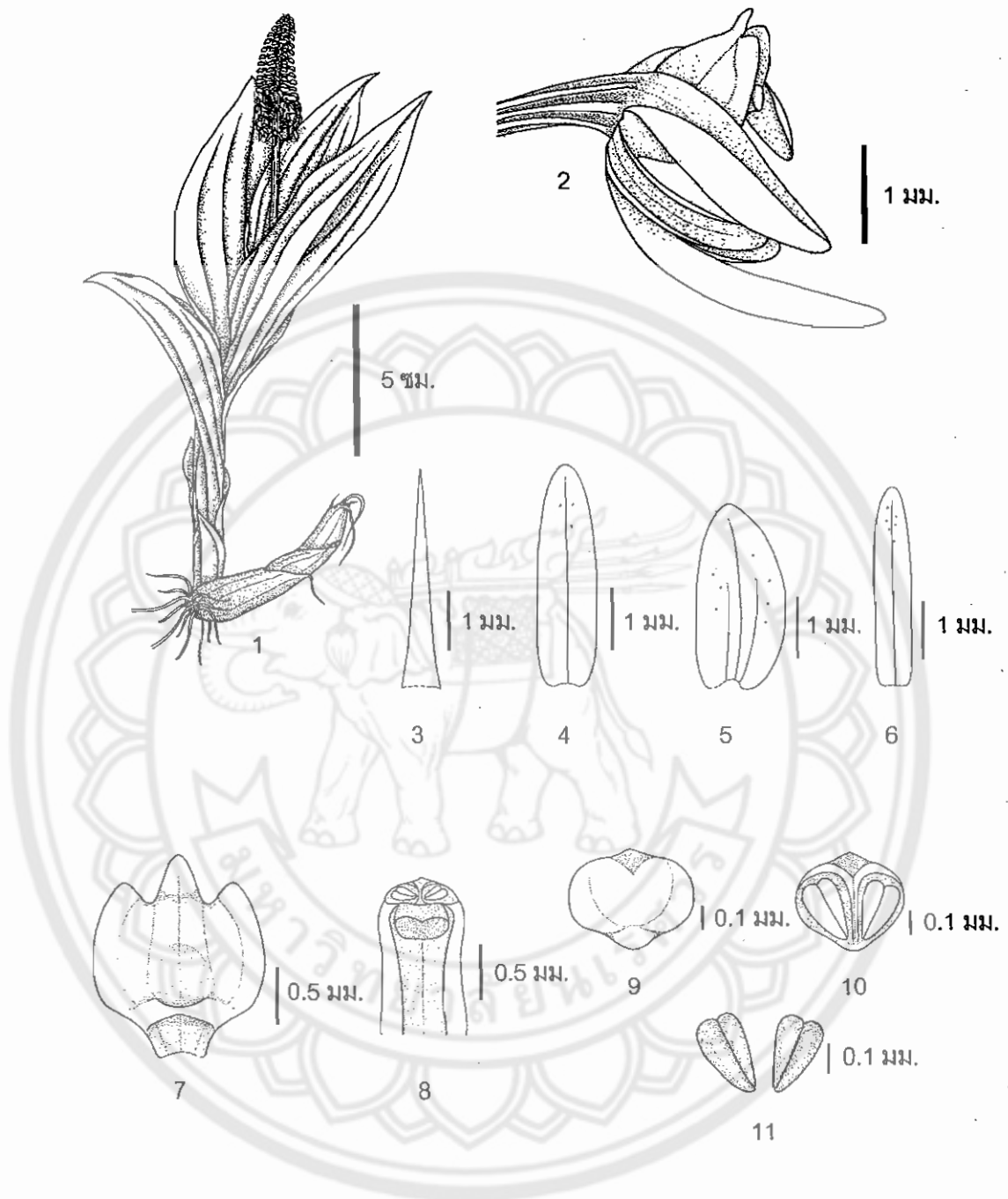
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยอ่างกาน้อย, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, แม่ตื่น, อมก๋อย) น่าน (ดอยภูคา) นครสวรรค์ (เขาป่าโต) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง, ภูกระดึง) ภาคตะวันออก นครราชสีมา (เขาใหญ่, เขาเขียว) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (ลานสิงห์) ภาคใต้ ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี (บ้านนาสาร) พังงา (เกาะพะงัน) นครศรีธรรมราช (คีรีวงค์) สตูล นราธิวาส (บันนังสตา)

การกระจายพันธุ์.- เนปาล (type) อินเดีย จีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน เกาะริวกิว นิวกีนิ ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- กล้ายไม้ดินชื้นในที่ร่ม ในป่าสน และป่าดิบเขาต่ำที่ระดับความสูง 1,400 – 1,700 ม. ออกดอกเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม

ชื่อท้องถิ่น.- สิกุนคล ประะนาคุ่ม (ภาคกลาง) หุดัน (ภาคใต้)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Adisai s.n. (BKF); Chira 1743 (BK); C. Phengkklai 1052 (BKF); C. Phengkklai et al. 4132 (BKF), 6937 (BKF); G. Murata et al. T-17446 (BKF); Kasem 411 (BK); K. Chayamarit et al. 1400 (BKF); Khanchai 176 (BKF); J. F. Maxwell 72-237 (BKF), 96-738 (BKF); Kerr 459 (BK); P. Srisanga 940 (QBG), 1925 (QBG); Put 765 (BK); R. Pooma et al. 1953 (BKF); Sanan 507 (BK); S. Damapong 57 (PNU); S. Suddee et al. 2028 (BKF); William et al. 2026 (BKF)

ภาพ 38 สิขุนคล *Dienia ophrydis* (J. König) Seidentf.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝาปิด
 ด้านบน 10 ฝาปิดด้านล่าง 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 57)

9. สกุล *Epigeneium* Gagnep., Bull. Mus. Hist. Nat. (Paris) ser. 2. 4: 594. 1932; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 47. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง เหง้าเลื้อยยาว แข็ง หุ้มด้วยกาบสีน้ำตาลอ่อนหนาแน่น ลำลูกกล้วยอยู่ห่างกันบนเหง้า มีปล้อง 1 ปล้อง มีกาบหุ้ม ใบมี 1 - 3 ใบ เกิดที่ยอด แผ่นใบคล้ายแผ่นหนัง เกลี้ยง โคนสอบเป็นก้านสั้นๆ หรือไร้ก้าน เป็นข้อ ไม่มีกาบใบ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่กว้าง ข้อดอกแบบกระจะเกิดที่ยอดของลำลูกกล้วย ดอกในข้อมีจำนวน 1 - หลายดอก กาบรองดอกบาง ติดคงทน ดอกขนาดเล็กหรือใหญ่ กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ รูปร่างคล้ายกัน กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกับโคนเส้าเกสรเกิดเป็นคาง กลีบดอกยาวใกล้เคียงกับกลีบเลี้ยงแต่แคบกว่า กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง มี 3 แฉก แฉกข้างตั้งขึ้น แฉกกลางแผ่ออก บนแผ่นกลีบมักมีครีบทตามยาว โคนกลีบเชื่อมติดกับส่วนโคนเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรสั้น มีคางเส้า กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อ ก้านกลุ่มเรณู และเป็นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 30 ชนิด พบในประเทศไทย 3 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Epigeneium amplum* (Lindl.) Summerh., Kew Bull. 12: 260. 1957; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33, 1: 71. fig. 33. 1980; Opera Bot. 114: 255. 1992. -*E. coelogyne* (Rchb.f.) Summeih., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 283. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 780. 1964. (ภาพ 39)

ลำลูกกล้วยรูปคล้ายไข่ (ovoid) หรือรูปรี ยาว 2 - 5 ซม. กว้าง 1 - 2 ซม. สีเหลืองทอง อยู่ห่างกันบนเหง้า 5 - 10 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 4 - 7 มม. เหง้าแยกแขนง และมีกาบบางรูปทรงกระบอกหุ้ม ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 2 ใบ ใบรูปรี ถึงรูปขอบขนานแกมรูปรี ยาว 5 - 10 ซม. กว้าง 2 - 3 ซม. ปลายมนและเว้ามุม (retuse) ขอบเรียบ โคนสอบเป็นก้านใบ ยาว 1 - 2 ซม. ข้อดอกสั้นกว่าใบ มีเพียง 1 ดอก ก้านดอกยาว 1.5 - 2 ซม. มีกาบหุ้ม 2 กาบ กาบรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 ซม. กว้างประมาณ 1 ซม. แผ่นกาบบาง ใบประดับย่อยรูปไข่ ยาวประมาณ 2 ซม. กว้างประมาณ 1.5 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานแผ่ออก ขนาด 5 - 6 ซม. ขณะบานใหม่สีเหลืองแกมน้ำตาล แต่จะเพิ่มความเข้มเป็นสีน้ำตาลแกมแดงในวันต่อๆ มา มีจุดสีน้ำตาลแดงทั่วดอก ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 4 - 5 ซม. กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนานแกมรูปหอก ยาวประมาณ 6 ซม. กว้าง 1.5 - 1.7 ซม. มีเส้นหลัก 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงข้างรูปเคียวแกมรูปใบหอก ยาวประมาณ 6 ซม. กว้าง 1.7 - 2 ซม. โคนกลีบกว้างเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปกลม ขนาดประมาณ 7 มม. มีเส้นหลัก 11 เส้น

เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบดอกรูปแถบแกมรูปใบหอก ยาว 6 – 7 ซม. กว้างประมาณ 1 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้นหลัก 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปเป็นสามแฉก ยาว 5 – 5.5 ซม. กว้าง 2.5 – 3 ซม. ปลายแหลม ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย แฉกกลางรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้างประมาณ 2.5 ซม. ปลายแหลม ขอบเป็นคลื่น บนแผ่นกลีบมีเส้นยาว 3 เส้น เส้นกลางยาวประมาณ 1 ซม. เส้นคู่ข้างยาวประมาณ 2 ซม. แฉกข้างสั้นและเล็กกว่า รูปเกือบสามเหลี่ยม ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลมมน ถึงมน ขอบเรียบ เส้นเกสรหนา ยาว 1 – 1.5 ซม. กว้าง 7 – 10 มม. คางเส้นเกสร ยาว 1 – 1.3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปรีขวง ยาวประมาณ 5 มม. กว้าง 6 – 7 มม. ฝักปิดรูปคล้ายหมวกทหาร ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ป่า) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก แม่แจ่ม) พิษณุโลก (ภูหินร่องกล้า) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง)

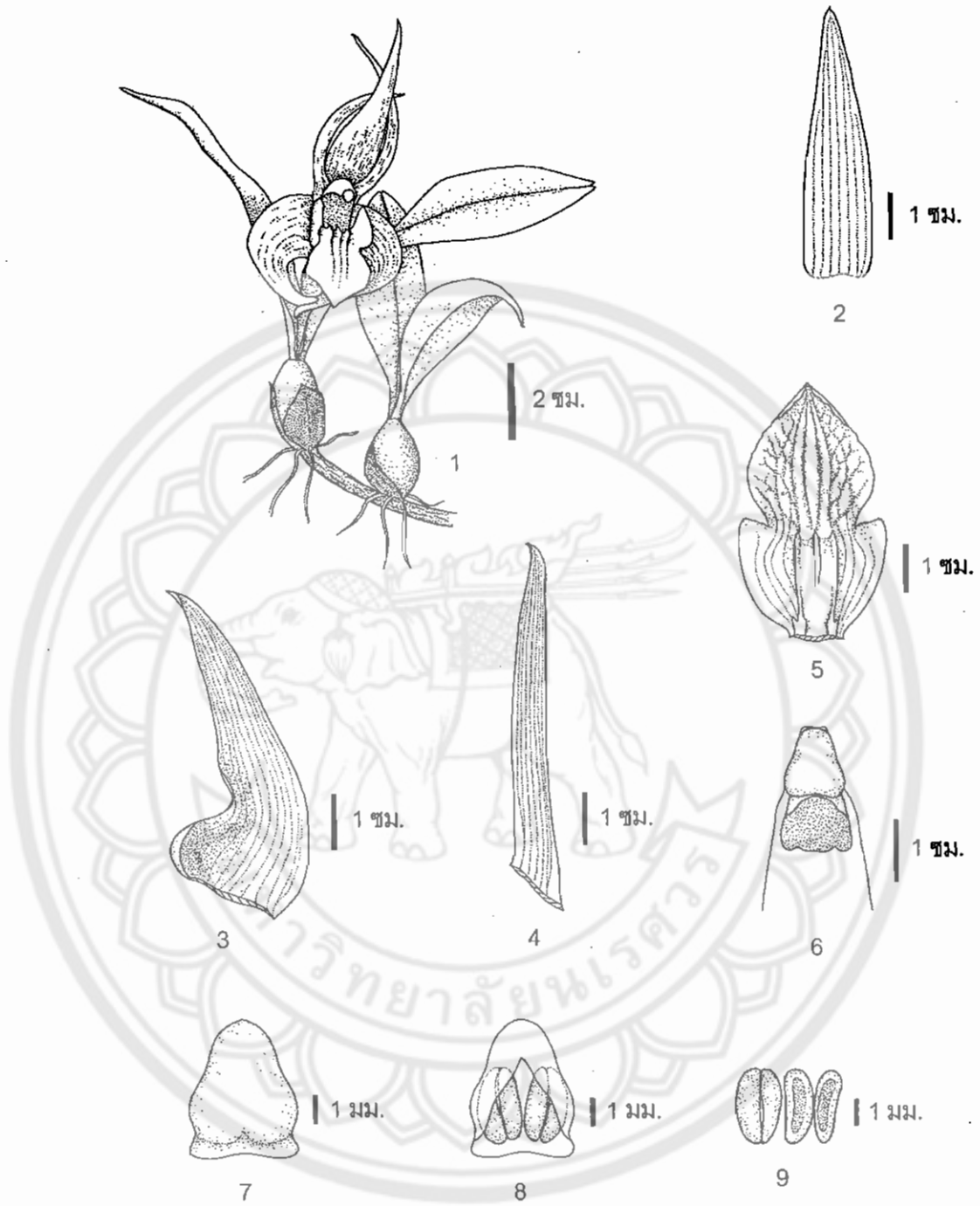
การกระจายพันธุ์.- เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,700 ม. ออกดอกเดือนตุลาคม – ธันวาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องศรีเที่ยง (กรุงเทพฯ) กระเจียง (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Garrett 910 (BKF); Koonkhuntod *et al.* 218 (BKF); P. Suksathan 1295 (QBG); S. Damapong 107 (PNU); S. Pumicong & M. Wongnak 505 (QBG); S. Watthana & P. Suksathan 1542 (QBG); T. Smitinand s. n. (BKF)

ภาพ 39 เอื้องศรีเที่ยง *Epigeneium amplum* (Lindl.) Summerh.

1 ต้นและดอก 2 กลีบเลี้ยงบน 3 กลีบเลี้ยงข้าง 4 กลีบดอก
5 กลีบปาก 6 เส้าเกสร 7 ฝาปิดด้านหน้า 8 ฝาปิดด้านหลัง
9 กลุ่มเรณู (S. Damapong 107)

10. สกุล *Eria* Lindl., Bot. Reg. 11: t. 904. 1825; Seidenf., Opera Bot. 62: 24. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 164. 1992; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 48. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง เหง้าสั้นหรือยาว รากผอมสีน้ำตาล มีขน มีหรือไม่มีลำลูกกล้วย ลำลูกกล้วยประกอบด้วย 1 หรือหลายปล้อง โคนมีกาบหุ้ม ใบมี 1 ถึงหลายใบ ออกปลายลำหรือข้อบนสุด ใบอ่อนม้วนตามยาวหรือไม่ม้วน โคนใบมีหรือไม่มีกาบ กาบใบอาจจะเกลี้ยงหรือมีขน แผ่นใบเกลี้ยง พับกลางตามยาว หรือพับจีบตามยาว ใบแบนตามแนวระนาบ แต่บางชนิดกลมยาวหรือแบนทางด้านข้าง ใบแก่ร่วง ข้อดอกแบบกระจะเกิดทางด้านข้างหรือที่ยอด โดยเกิดจากแฉ่งหรือหลุมเล็กๆ ที่ลำต้น มักจะมีขน ดอกในช่อมีจำนวน 1 หรือหลายดอก บานไปสู่ปลายช่อ ดอกมักมีขนาดเล็ก หายากที่มีขนาดกลางหรือใหญ่ กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ อาจมีหรือไม่มีขน กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคาง กลีบดอกรูปร่างคล้ายกลีบเลี้ยงบนหรือมีขนาดเล็กกว่า กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง มี 3 แฉก บนแผ่นกลีบมักมีสันตามยาวและแคลลัส ไม่มีเดือย บางชนิดเคลื่อนไหวได้ บางชนิดเคลื่อนไหวไม่ได้ เส้าเกสรและคางเส้าเกสรสั้นหรือยาว กลุ่มเรณูมี 8 กลุ่ม มีหรือไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้าน มีหรือไม่มีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 375 ชนิด พบในประเทศไทย 63 พบที่ดอยผ้าห่มปก 8 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. ลำลูกกล้วยมีปล้อง 1 ปล้อง	5. <i>E. muscicola</i>
1. ลำลูกกล้วยมีปล้องมากกว่า 1 ปล้อง	
2. ใบทรงกระบอก	6. <i>E. pannea</i>
2. ใบแบน	
3. กลีบปากเคลื่อนไหวได้	3. <i>E. discolor</i>
3. กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้	
4. ดอกในช่อมี 1 – 3 ดอก	
5. แฉกกลางของกลีบปากลดรูป	8. <i>E. truncata</i>
5. แฉกกลางของกลีบปากไม่ลดรูป	4. <i>E. marginata</i>
4. ดอกในช่อมีมากกว่า 10 ดอก	
6. กลีบปากยึดติดกับคางเส้าเกสรเป็นมุมแคบ ส่วนบนของ	

คางเส้าเกสรไม้กลวง	1. <i>E. amica</i>
6. กลีบปากยึดติดกับคางเส้าเกสรโค้งยาว ส่วนบนของคางเส้าเกสรกลวง	
7. ช่อดอกทรงกลมรี หรือทรงกระบอกสั้น ดอกในช่อแน่น	7. <i>E. spicata</i>
7. ช่อดอกทรงกระบอกยาว ดอกในช่อหลวม	2. <i>E. bipunctata</i>

1. *Eria amica* Rchb. f., Xenia Orchid. 2: 162. 1870; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 308. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 784. 1965; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 166. 1963; Seidenf., Opera Bot. 62: 115. fig. 71. pl.8d. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 188. 1992. (ภาพ 40)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือโน้มเอน สูง 10 – 25 ซม. ลำลูกกล้วยรูปกระสวย (fusiform) ถึงรูปทรงกระบอก ยาว 4 – 12 ซม. กว้าง 5 – 15 มม. มีหลายปล้อง ใบมี 1 – 3 ใบ รูปขอบขนาน ถึงรูปไข่แกมรูปรี ยาว 10 – 15 ซม. กว้าง 1.2 – 2.4 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนสอบแคบ ผิวเกลี้ยง แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ช่อดอกมี 1 – 3 ช่อ ตั้งขึ้นหรือเอียงเล็กน้อย ก้านช่อดอก ยาว 2 – 4 ซม. แกนกลางยาว 3 – 5 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 6 – 10 ดอก หรือมากกว่า ใบประดับย่อยรูปรี ถึงรูปรีแกมรูปใบหอก ยาว 8 – 12 มม. กว้าง 4 – 6 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานขนาด 4 – 6 มม. สีเหลืองมีแถบสีน้ำตาล กลีบปากสีเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาวประมาณ 1 มม. มีขนสั้นนุ่ม กลีบเลี้ยง ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนาน ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปสามเหลี่ยมเบี้ยว ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแหลม โคนเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคาง ขนาดประมาณ 3 มม. กลีบดอกรูปรี ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 5 – 6 มม. แฉกกลางรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 3 มม. ปลายเว้าตื้น ขอบเรียบ กลีบอวบยกเว้นกลางกลีบ บนแผ่นกลีบ มี 3 ครีบก้น ครีบก้นกลางหนากว่าครีบก้นข้าง แฉกข้างรูปไข่ ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 2 ปลายมน ขอบเรียบ เส้าเกสรทรงกระบอก ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 3 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ฝักรูปกลม ขนาดประมาณ 1.5 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ฝักรูปรีแกมรูปทรงกระบอก ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. มีขนสั้นนุ่มสีสนิม ก้านฝักยาว 8 – 10 มม. มีขนสั้นนุ่มสีสนิม

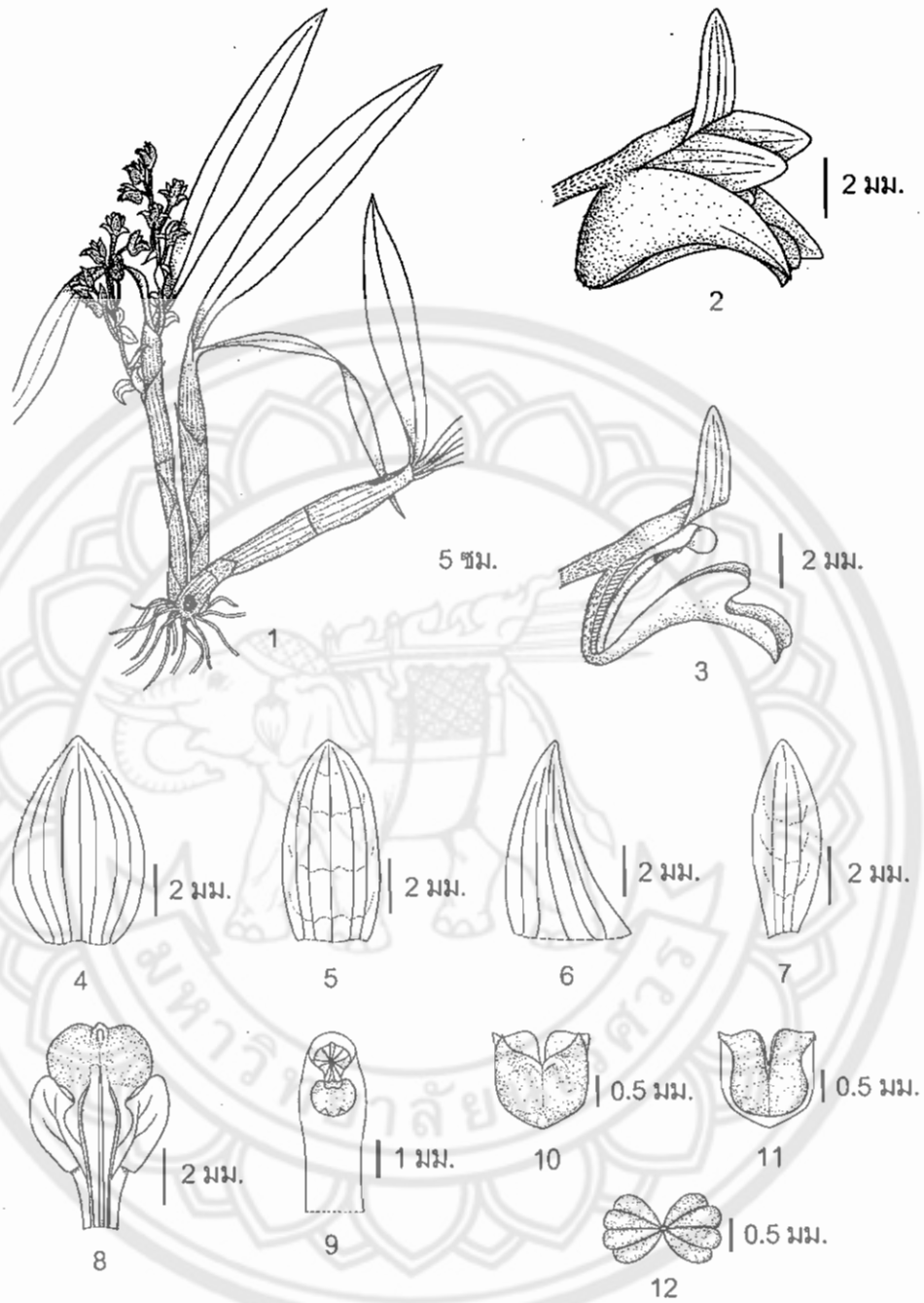
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ-ปุย, ดอยสันยาว, แม่แจ่ม, อมก๋อย, แม่สาง, บ้านเวียงดง) น่าน (ภูหวด) อุตรดิตถ์ (ภูสอยดาว) ตาก (ห้วยเขาแหลม) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง, ภูกระดึง) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ เพชรบุรี (แก่งกระจาน) ประจวบคีรีขันธ์ (ห้วยยาง) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (มะขาม, สอยดาว)

การกระจายพันธุ์.- เนปาล ภูฏาน อินเดีย (type) จีน พม่า ลาว เวียดนาม ไต้หวัน

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,800 ม.
ออกดอกเดือนมีนาคม – เมษายน ติดฝักเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.- นิมมานรติ เขื่องผีพราย (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- C. Chermisrivathana 869 (BKF); Chira 869 (BK); Kerr 142 (BK), 910 (BK); K. William *et al.* 1106 (BKF); Middleton *et al.* 3732 (BK); S. Damapong 144 (PNU, QBG), 153 (BKF, PNU); S. Watthana 1206 (QBG), 1829 (QBG); T. Smitinand s. n. (BKF), 355 (BKF), 1083 (BKF), 6806 (BKF); T. Smitinand *et al.* 10294 (BKF)

ภาพ 40 นิมมานรติ *Eria amica* Rchb. f.

- 1 ต้นและช่อดอก 2-3 ดอก 4 ใบประดับย่อย
 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 กลีบปาก
 9 เส้าเกสร 10 ฝาปิดด้านบน 11 ฝาปิดด้านล่าง
 12 กลุ่มเรณู (1 จาก S. Damapong 153, 2-12 จาก
 S. Damapong 144)

2. *Eria bipunctata* Lindl., Edward, s Bot. Reg. 27(Misc.): 83. 1841; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 306. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim. list): 784. 1965; Seidenf., Opera Bot. 62: 123. fig. 73. pl. 9b. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 190. 1992. (ภาพ 41)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือโน้มเอียง ลำลูกกล้วยรูปไข่ถึงรูปทรงกระบอก ยาว 3 – 5 ซม. กว้าง 7 – 12 มม. ส่วนกลางพองออก มีกาบหุ้ม 2 – 3 กาบ ใบมี 3 – 4 ใบ รูปแถบหรือรูปใบหอก ยาว 3 – 6 ซม. กว้าง 1 – 2 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนสอบแคบ ช่อดอกมี 1–2 ช่อ ออกจากโคนก้านใบ ส่วนปลายลำลูกกล้วย ก้านช่อดอกยาว 2 – 3 ซม. แกนกลาง ยาว 5 – 10 ซม. มีขนสั้นนุ่มประปราย ดอกในช่อมีจำนวนมากกว่า 10 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่ ยาว 5 – 7 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 3 มม. สีขาว ปลายกลีบปากสีเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 3 – 4 มม. มีขนสั้นนุ่ม กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรีกว้าง ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่กว้าง ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 3 – 4 มม. โคนเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางขนาดประมาณ 3 มม. กลีบดอกรูปรี ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 4 มม. มี 3 แฉก แฉกกลางรูปเกือบสามเหลี่ยม ยาว ประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน แฉกข้างรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน เส้าเกสร ยาวประมาณ 1.2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. คางเส้าเกสรยาวประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ฝาปิดรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. กลุ่มเรณูรูปคล้ายกระบอก ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 3 – 4 มม.

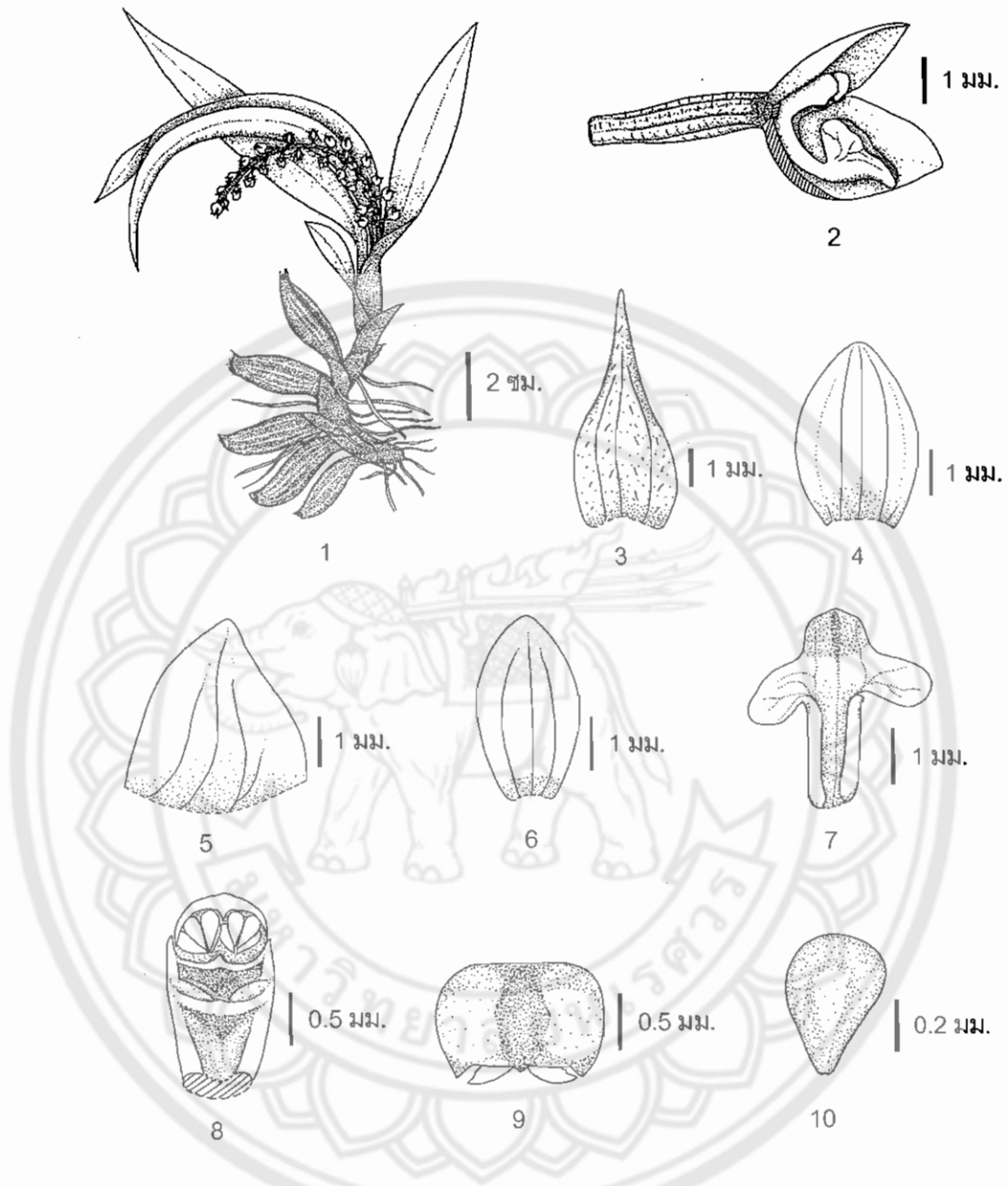
ประเทศไทย.-ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว ดอยสุเทพ, ดอยปุย)

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (type) จีน เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,700 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม

ชื่อท้องถิ่น.- ตะขาบสองตะพัก (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- J. F. Maxwell 88-921 (BKF); S. Damapong 66 (BKF, PNU, QBG)

ภาพ 41 ตะขบสองตะพัก *Eria bipunctata* Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร
 9 ฝักปัด 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 66)

3. *Eria discolor* Lindl., J. Proc. Linn. Soc., Bot. 3: 51, 1859; Seidenf., Opera Bot. 62: 49. fig. 23. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 175. 1992. –*E. pulchella* auct. non Lindl., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 293. fig. 221. 1960; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 784. 1965. (ภาพ 42)

ลำลูกกล้วยรูปรีถึงรูปกระสวย ยาว 4 – 8 (– 12) ซม. กว้าง 3 – 5 ซม. โคนสอบเรียว และมีกาบคลุม ปลายเรียว ผิวเกลี้ยงและเป็นร่อง สีเขียวอ่อน เขียวแกมเหลือง หรือเขียวแกมน้ำตาล เรียงตัวบนเหง้าห่างกัน 8 – 16 ซม. เหง้าเป็นเส้นกลมแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 4 – 6 มม. ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 3 – 6 ใบ ใบรูปขอบขนาน ยาว 10 – 15 ซม. กว้าง 2.5 – 3.5 ซม. ปลายมน และเว้าตื้น โคนสอบและแผ่เป็นกาบเล็กน้อย ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยงเป็นมัน แผ่นใบค่อนข้างหนา และเหนียว ช่อดอกมี 2 – 4 ช่อ ก้านช่อดอก ยาว 5 – 10 ซม. แกนกลาง ยาว 5 – 8 ซม. มีกาบหุ้มดอกในช่อมีจำนวน 1 – 3 ดอก ทยอยบานคราวละดอก มีขนสั้นนุ่มหนาแน่นตลอดช่อ ใบประดับย่อยรูปไข่กว้าง ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ติดคงทน มีขนกำมะหยี่สีน้ำตาลปกคลุม ดอกบานแผ่ขนาด 1.5 – 2 ซม. สีเขียวแกมเหลืองถึงเหลืองส้มหรือน้ำตาล ยกเว้นกลีบปากสีน้ำตาล หรือน้ำตาลเข้มถึงสีม่วงแกมแดงคล้ำ ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1.5 – 2 ซม. มีขนกำมะหยี่สีน้ำตาลปกคลุม กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรี ยาวประมาณ 1 ซม. กว้าง 5 – 6 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่ เบี้ยวค่อนข้างอวบ ยาว 9 – 11 มม. กว้าง 5 – 6 มม. โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาว 8 – 9 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ ทั้งห้ากลีบมีขนกำมะหยี่สีน้ำตาลปกคลุมทั้งสองด้าน แต่ด้านนอกจะหนาแน่นกว่า กลีบปากรูปทรงห้าเหลี่ยม ยาว 4 – 5 มม กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ด้านบนส่วนโคนมีแต้มสีเขียวอ่อนแกมเหลือง กลางแผ่นกลีบมีแคลลัสรูปรีฐาน 1 อัน เส้าเกสรเป็นแท่งกลมเรียวยาว โค้งไปด้านหน้า ยาว 5 – 7 มม. กว้างประมาณ 2 มม. สีเขียวอ่อนถึงน้ำตาล เกลี้ยง คางเส้าเกสร ยาว 5 – 6 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.8 มม. ฝาปิดรูปกึ่งสี่เหลี่ยมคางหมู ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้าง ประมาณ 1.5 มม. ปลายเว้าตื้น ผิวบนเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ฝักรูปทรงกระบอก ยาว 4 – 6 ซม. กว้าง 6 – 8 มม.

ประเทศไทย.–ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว ปางดาว, อมก๋อย, บ่อหลวง) ลำปาง (ดอยขุนตาน) น่าน (ดอยเวา) พิษณุโลก (ภูเมียง) ภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูเรือ, ภูกระดึง, ภูทอง, น้ำหนาว) ภาคตะวันออกเฉียง ชัยภูมิ (ภูเขียว) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคใต้ นราธิวาส (สุโงโลก)

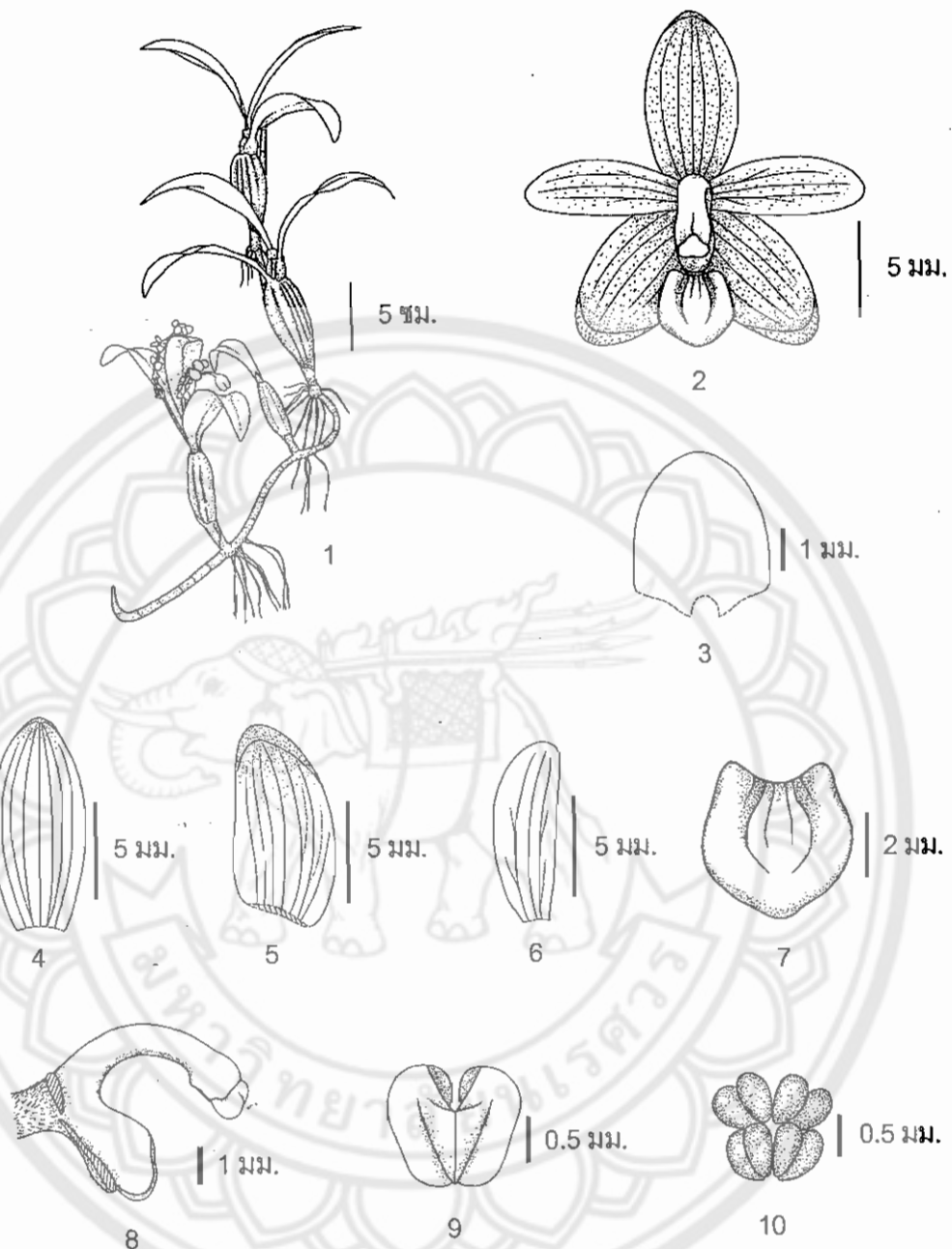
การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (type) พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา บอร์เนียว อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องตาลหิน (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Beusekom & Pengklai 1103 (BKF); C. Chermisrivathana 929 (BKF); Chira 929 (BK); Kerr 159 (BK), 913 (BK); Put 3888 (BK); S. Damapong 163 (PNU); S. Pumicong 504 (QBG); S. Suddee *et al.* 2167 (BKF); T. Smitinand 527 (BKF), 10169 (BKF)

ภาพ 42 เอื้องตาลหิน *Eria discolor* Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝักปิด ด้านบน 10 กลุ่มเรณู (2 - 10 จาก S. Damapong 163)

4. *Eria marginata* Rolfe, Gard. Chron. 1: 200. 1889; Seidenf., Opera Bot. 62: 97. fig. 55. pl.6c. 1982. (ภาพ 43)

ลำต้นเป็นกอตั้งขึ้นหรือทอดเอน สูง 10 – 20 ซม. ไม่มีเหง้าที่ชัดเจน ลำลูกกล้วยรูปคล้ายกระบอง (clavate) ยาว 5 – 10 ซม. กว้าง 2 – 5 มม. โคนสอบแคบ ส่วนกลางและปลายขยายออก มีกาบหุ้ม 3 – 4 กาบ ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 2 – 4 ใบรูปขอบขนานถึงรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 5 – 10 ซม. กว้าง 1 – 2 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียว ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยง ช่อดอกแบบกระจุก (cymose) มี 1 หรือ 2 ช่อ ออกบริเวณส่วนปลายของลำลูกกล้วยและอยู่ห่างใบก้านช่อดอก ยาว 3 – 5 มม. ส่วนโคนมีกาบหุ้ม 1 กาบ แกนกลางยาวประมาณ 1 ซม. ดอกในช่อมักมี 2 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่ ยาว 10 – 12 มม. กว้าง 6 – 7 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นกลีบด้านนอกและด้านใน มีขนสั้นนุ่มหนาแน่น ดอกบานแผ่ออก ขนาด 2.5 – 3 ซม. สีขาว มีกลิ่นหอม ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1 – 1.5 ซม. มีขนคล้ายปุยนุ่มสีขาวหนาแน่น กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 3 หรือ 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรีแกมรูปใบหอก ยาว 1.5 – 1.7 ซม. กว้าง 5 – 7 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยว ยาวประมาณ 1.5 ซม. กว้าง 6 – 7 มม. ปลายแหลม โคนเชื่อมกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคาง ขนาดประมาณ 3 มม. กลีบดอกรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 1.5 ซม. กว้าง 7 – 8 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากมีสามแฉก ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 6 – 7 มม. แฉกกลางรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดแกมรูปพัด (subrhombic-flabellate) ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 6 – 7 มม. ปลายเว้าตื้น ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย โคนมีโหนกรูปเกือบกลมยื่นออกมา 2 อัน กลางกลีบมีสันหนายาวจากโคนกลีบและชัดเจนมากขึ้นบริเวณส่วนกลางของแฉกกลาง มีขนหยาบแข็งหนาแน่นบริเวณสันของแฉกกลาง แฉกข้างตั้งขึ้น รูปไข่ ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมนและเกยทับกับแฉกกลางเล็กน้อย ขอบเรียบ เส้าเกสรยาว 2 – 3 มม. กว้าง 2 – 3 มม. คางเส้าเกสรยาวประมาณ 3 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 2 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1.5 มม. ปลายเป็นจระอยสั้น กลุ่มเรณูยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ฝักรูปรีแกมรูปทรงกระบอก ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้าง 5 – 7 มม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก) พิชณุโลก (ภูหินร่องกล้า) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง)

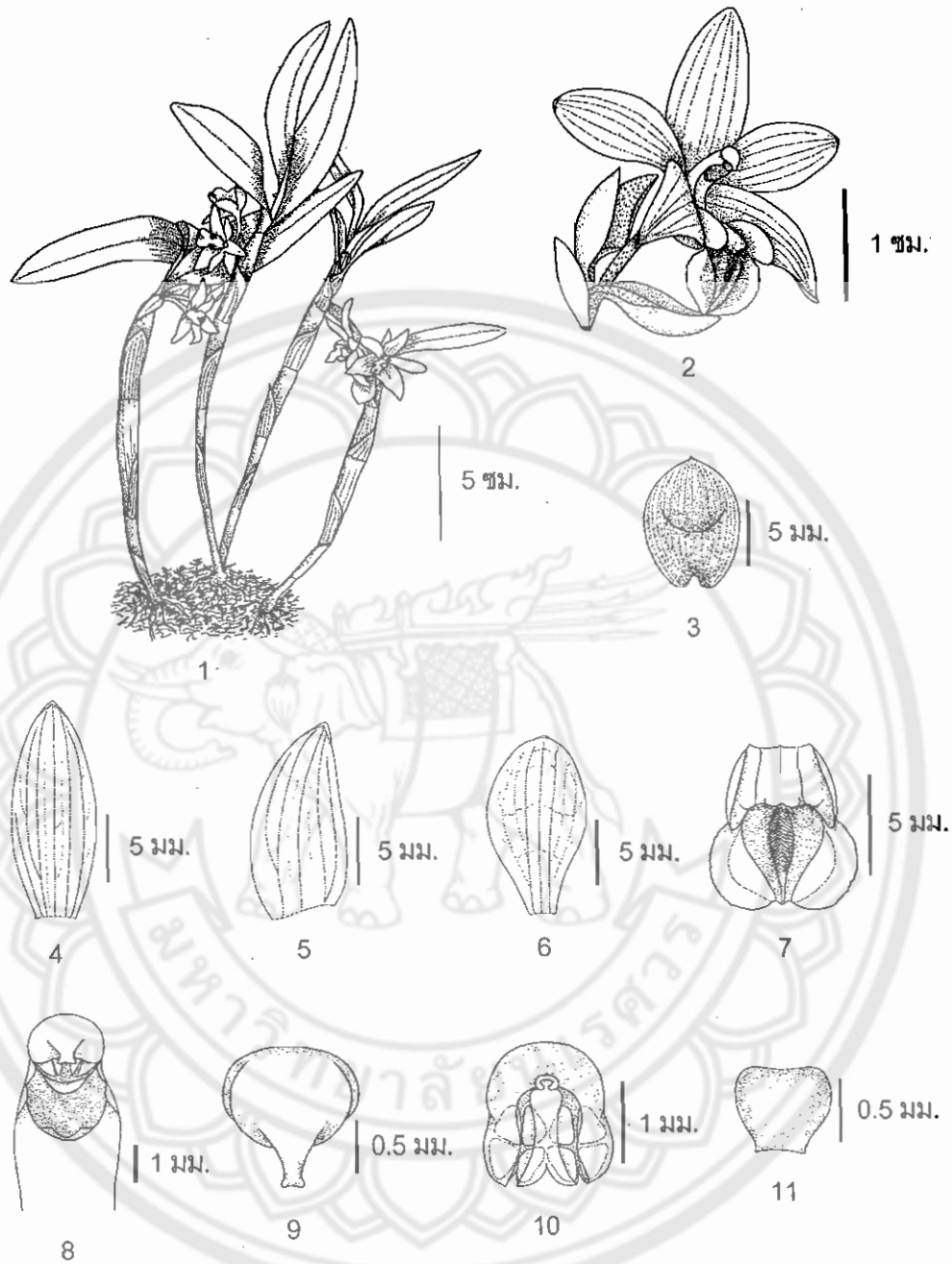
การกระจายพันธุ์.— จีน พม่า (type)

นิเวศวิทยา.— เกาะอาศัยตามต้นไม้ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนเมษายน – พฤษภาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องนินมภู สองอนงค์ปากม่วง เอื้องสะอางค์ (เลย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- H. Koyama et al. T-31593 (BKF); Koonkhunthod *et al.* 235 (BKF); S. Damapong 154 (PNU, QBG); S. Pumicong 17 (QBG); S. Watthana 1843 (BKF); S. Watthana & P. Suksathan 1652 (QBG); Wichien s.n. (BK); W. Nanakorn *et al.* 9975 (QBG)

ภาพ 43 เอื้องน้ิมกุ *Eria marginata* Rolfe

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ช่อดอก 3 ใบประดับย่อย
 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก
 7 กลีบปาก 8 เสาเกสร 9 ฝาปิดด้านบน 10 ฝาปิด
 ด้านหน้า 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 154)

5. *Eria muscicola* (Lindl.) Lindl., J. Linn. Soc., Bot. 3: 47. 1859; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 289. 1960; Seidenf., Opera Bot. 62: 32. fig. 14. pl.2b. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 167. 1992. (ภาพ 44)

ลำต้นขนาดเล็ก สูง 3 – 4 ซม. ไม่มีเหง้าที่ชัดเจน ลำลูกกล้วยรูปเกือบกลมแบน เส้นผ่านศูนย์กลาง 5 – 10 มม. อยู่ชิดกัน มีกาบหุ้มคล้ายตาข่าย ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 2 – 3 ใบ ใบรูปรี รูปใบหอกหรือรูปช้อน ยาว 1 – 3 ซม. กว้าง 4 – 8 มม. ปลายแหลมหรือมนและเป็นติ่งแหลมอ่อน (apiculate) โคนสอบแคบเป็นก้านใบยาว 3 – 4 มม. แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ เกือบ ขอบเรียบ ช่อดอกมี 1 ช่อ เกิดจากโคนด้านในของกาบใบ ก้านช่อดอกยาว 1 – 1.5 ซม. แกนกลางยาวประมาณ 5 มม. ดอกในช่อมีจำนวน 2 – 6 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบจักฟันเลื่อย ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 3 มม. สีเขียวอ่อน. ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาวประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงรูปใบหอก ปลายแหลม ขอบเรียบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 4 – 6 มม. กว้าง 1 – 2 มม. มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 4 – 6 มม. กว้าง 2 – 3 มม. มีเส้น 3 เส้น เฉพาะ เส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ โคนกลีบเชื่อมกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปกรวยเล็ก ขนาดประมาณ 2 มม. ปลายมน กลีบดอกรูปรี ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปรี ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ส่วนกลางกว้างกว่าส่วนอื่นๆ ส่วนโคนสอบแคบ ขอบเรียบ เฉพาะขอบส่วนปลายเป็นคลื่นเล็กน้อย มีเส้น 3 เส้น ยาวถึงปลายกลีบ ส่วนโคนของเส้นข้างทั้ง 2 เส้น จะหนากว่าส่วนอื่นๆ เส้าเกสรอันสั้น ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. คางเส้าเกสรยาวประมาณ 2 มม. ฝาปิดรูปคล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายเว้า กลุ่มเรณูรูปกระบอก ขนาดประมาณ 0.1 มม. ฝักรูปขอบขนานแกมรูปทรงกระบอก ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ห้วยไฮ, ขุนยวม) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ, ดอยผ้าขาว) น่าน (ดอยภูคา) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ ประจวบคีรีขันธ์ (เขาหลวง) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ตราด (เขากวน) ภาคใต้ พัทลุง (เขาสอยดาว)

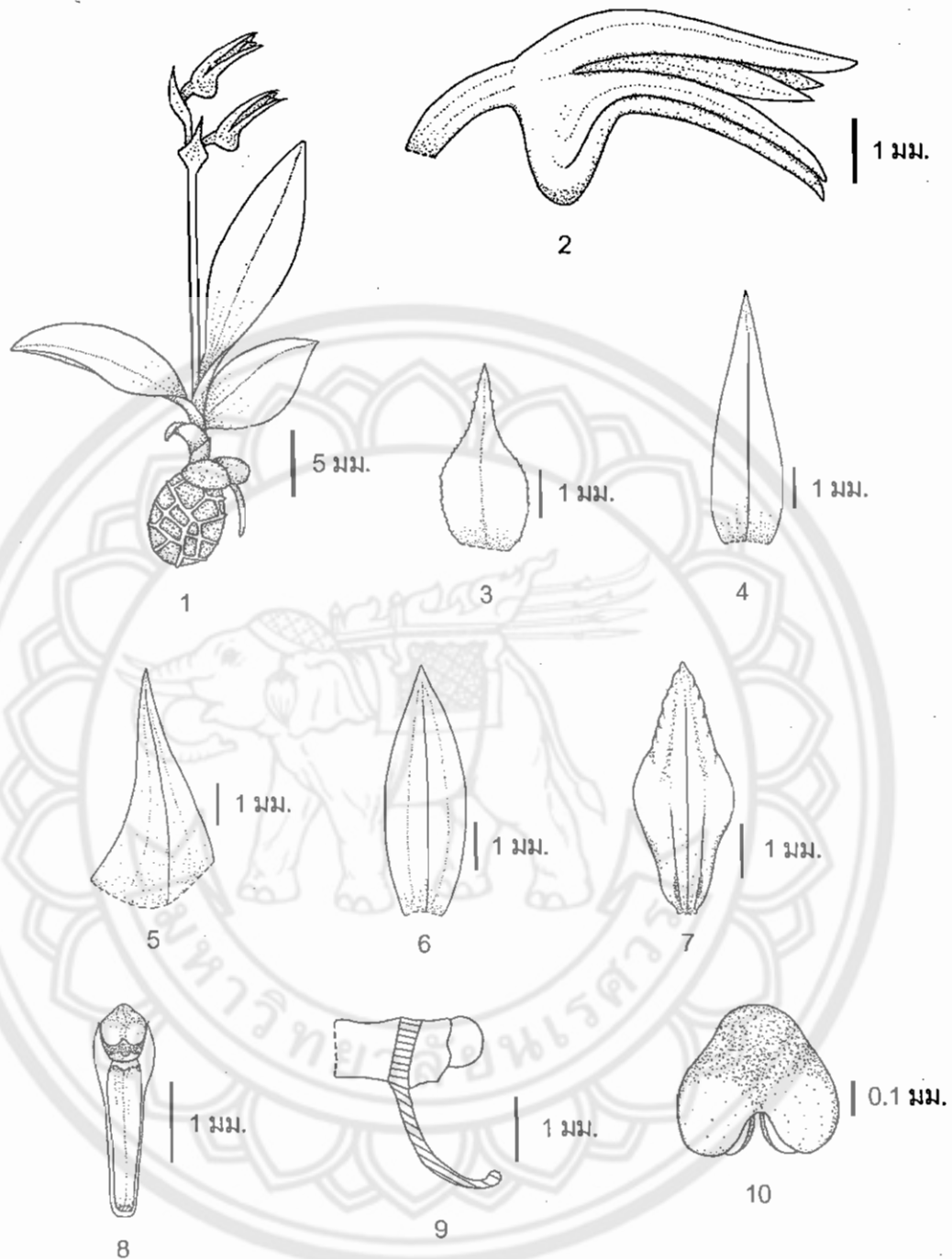
การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) อินเดีย จีน พม่า ลาว เวียดนาม ศรีลังกา

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ที่มีมอสขึ้นปนอยู่หนาแน่นในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม ติดฝักเดือนตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องนึมตาข่าย (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Garrett 670 (BKF); Kerr s. n. (BK); P. Srisanga *et al.* 849 (QBG); P. Triboun 744 (BK); Put 2996 (BK); S. Damapong 47 (BKF, PNU, QBG); T. Smitinand 7727 (BKF)

ภาพ 44 เขื่อนนิมตาข่าย *Eria muscicola* (Lindl.) Lindl.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสรด้านหน้า
 9 เส้าเกสรด้านข้าง 10 ฝักปัด (S. Damapong 47)

6. *Eria pannea* Lindl., Edward's Bot. Reg. 28(Misc.): 64. 1842; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 294. 1960; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim. list): 784. 1965; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 113. 1967; Seidenf., Opera Bot. 62: 45. fig. 20. pl. 3b. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 171. 1992. (ภาพ 45)

ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 1 – 2 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. โคนมีกาบรูปท่อหุ้ม 2 – 3 กาบ ขณะที่ยังไม่เจริญเต็มที่มีขนยาวห่างสีขาวปกคลุม เมื่อเจริญแล้วเกือบเกลี้ยง (glabrescent) ยกเว้นบริเวณช่อดอก เห็นเห็นชัดเจน เส้นผ่านศูนย์กลาง 2 – 3 มม. มีกาบหุ้ม ลำลูกกล้วยอยู่บนเหง้าห่างกัน 2 – 5 ซม. ใบมี 3 – 4 ใบ รูปทรงกระบอกหรือแบนด้านข้างเล็กน้อย อวบน้ำ ยาว 4 – 15 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมนหรือแหลม ท้องใบเป็นร่อง และขอบร่องมักจะมีขนยาวห่างสีขาว ผิวเกลี้ยงหรือมีขนยาวห่างสีขาวเล็กน้อย ช่อดอกมี 1 ช่อ เกิดจากช่อใบบนสุดด้านใน ยาว 3 – 5 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 1 – 4 ดอก ก้านช่อดอกยาว 1 – 1.5 ซม. แกนกลาง ยาว 1 – 2 ซม. โคนก้านมีกาบบางๆ หุ้ม 1 – 2 กาบ ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ด้านหลังแผ่นมีขนยาวห่างสีขาวหนาแน่น ดอกบานขนาด 4 – 6 มม. สีเหลือง กลีบเลี้ยงมีขนยาวห่างสีขาวหนาแน่น ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 8 – 10 มม. มีขนยาวห่างสีขาวหนาแน่น กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนานแกมรูปรี ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 2 – 3 มม. มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยมเบี้ยว ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 6 – 7 มม. โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปกรวย ขนาดประมาณ 2 มม. มีเส้น 7 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ แผ่นกลีบมีขนยาวห่าง มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่กลับแกมรูปรี (subobovate-elliptic) ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ผิวบนมีขนสั้นนุ่มสีขาว ผิวล่างมีขนสั้น ส่วนโคนมีขนยาวห่างสีขาว โคนกลีบสอบแคบและมีแคลลัสรูปแถบ 1 อัน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ค่อนมาทางด้านปลายมีแคลลัสรูปรีถึงรูปไข่ ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน เส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ด้านหลังมีขนยาวห่างสีขาว คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปคล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายเว้าตื้น ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปขอบขนานแคบแกมรูปใบหอก ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม.

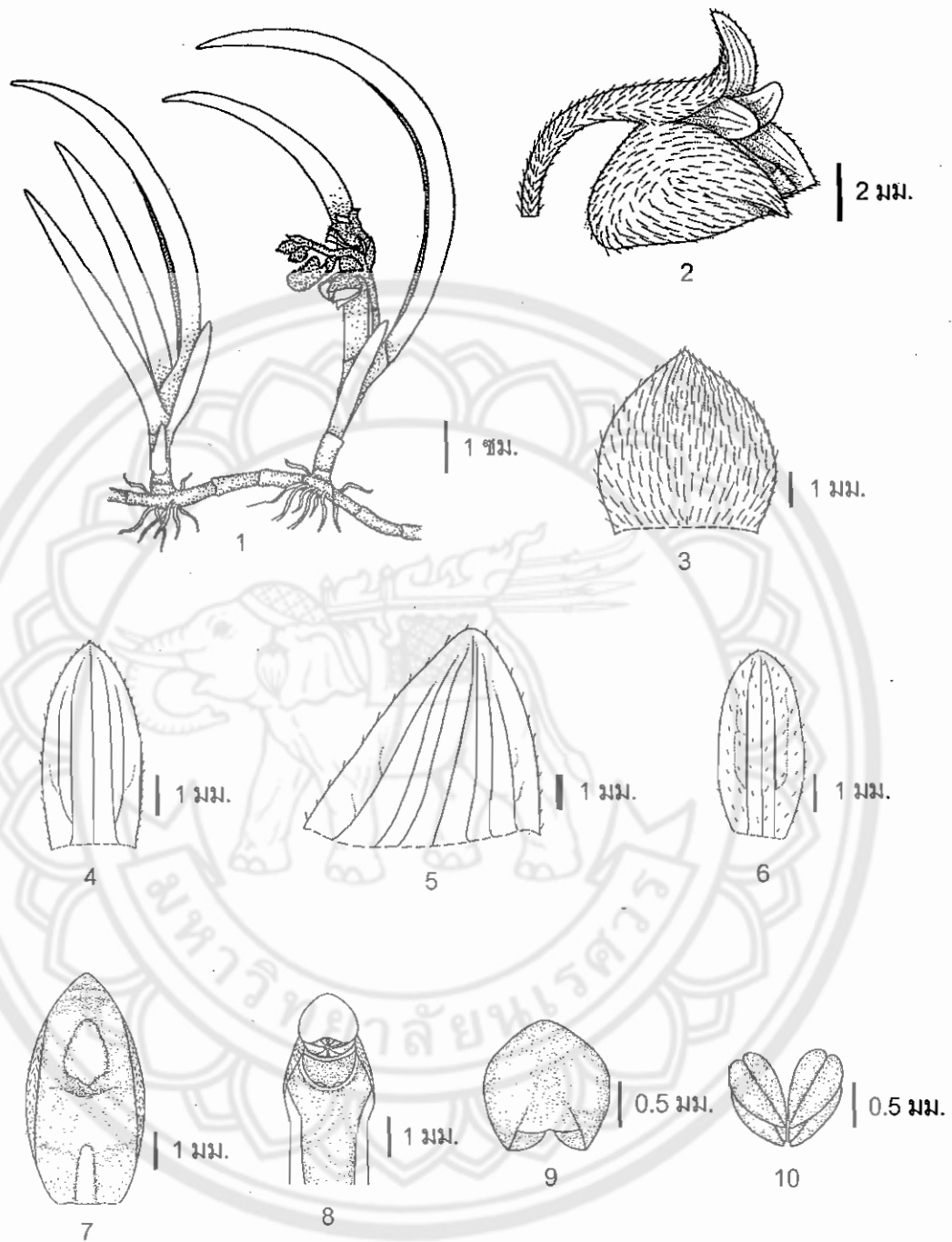
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สนาม) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, แม่แจ่ม, อมก๋อย, แม่สลา, บ่อหลวง, ปางดาว, ตาดน้อย) เชียงราย (เวียงป่าเป้า) ตาก (ดอยหัวหมด, ห้วยเขาแหลม) พิษณุโลก (ร่มเกล้า,ทุ่งแสงหลวง, ภูเมี่ยง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูกระดึง, ภูหลวง) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว, น้ำพอง) ศรีสะเกษ (กันทร-ลักษณะ) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ทองผาภูมิ, ศรีสวัสดิ์, ห้วยบ้านโก) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ตรวด (เขากวบ)

การกระจายพันธุ์.- ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย (type) สุมาตรา บอร์เนียว อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนเมษายน – พฤษภาคม

ชื่อท้องถิ่น.- พรรณี เอื่องนัวนาง พรหมหอมไม้ เอื่องชะนีเหลือง (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- C. Chermisrivatana 834 (BKF); Chira 834 (BK); C. Maknoi 684 (QBG); Din 35 (BKF); FTP 641 (BKF); Garrett 777 (BKF); J. F. Maxwell 73-74 (BK), 76-604 (BK), 98-569 (BKF); Kasem 177 (BK), 207 (BK); Kasin 177 (BK); 207 (BK); Kerr 917 (BK); K. Larsen *et al.* 641 (BKF); L. Avereynov *et al.* 3801 (QBG); Ploenchit 1188 (BKF); Put 2919 (BK), 3813 (BK); R. Geesink *et al.* 5667 (BKF); Sakol 2476 (BK); S. Damapong 155 (BKF, PNU, QBG); S. Pumicong 165 (QBG); Th. Wongprasert *et al.* 045-46 (BKF) T. Smitinand 136 (BKF), 368 (BKF) 10220 (BK) s. n. BKF 72817 (BKF); T. Santisuk s.n. BKF 85613 (BKF)

ภาพ 45 พรรณิ *Eria pannea* Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบ
 เลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก
 8 เส้าเกสร 9 ฝักปัด 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong
 155)

7. *Eria spicata* (D. Don) Hand.-Mazz., Symb. Sin. 7: 1353. 1936; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 306. fig. 229. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 784. 1965; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 166. 1963; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 113. 1967; Seidenf., Opera Bot. 62: 126. fig. 78. 1982. (ภาพ 46)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอกถึงรูปกระสวย ยาว 5 – 15 ซม. กว้าง 5 – 15 มม. เมื่อยังอ่อนมีกาบหุ้ม 5 – 6 กาบ ใบมี 2 – 4 ใบ รูปรีถึงรูปไข่กลับแกมรูปใบหอก ยาว 5 – 20 ซม. กว้าง 2 – 4 ซม. ปลายแหลมมน โคนสอบเรียว ช่อดอกมี 1 – 3 ช่อ เกิดจากบริเวณโคน ก้านใบที่อยู่ด้านปลายของลำลูกกล้วย เป็นช่อแน่น ก้านช่อดอกยาว 1 – 2 ซม. แกนกลาง ยาว 3 – 5 ซม. ดอกในช่อมีหลายดอก ส่วนโคนก้านมีกาบหุ้ม 2 กาบ ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ ผิวกลีบ ด้านนอกมีขนสั้น ปลายกลีบเป็นชายครุยเล็กน้อย ดอกบานขนาดประมาณ 5 มม. สีขาว ปลาย กลีบปากมีสีเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 4 – 5 มม. มีขนสั้นนุ่ม กลีบเลี้ยง ปลายมน ขอบ เรียบ มีเส้น 3 – 4 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรี ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบ เลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยว ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 4 – 5 มม. โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคาง รูปกลม ขนาดประมาณ 3 มม. กลีบดอกรูปรี ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปสี่เหลี่ยมข้างหลามตัด (subrhombic) ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 4 – 5 มม. เป็นสามแฉก โคนสอบแคบและมีเป็นขี้ผึ้ง แฉกกลางรูปคล้ายสามเหลี่ยม ยาว ประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายมน แฉกข้างรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ขนาดใหญ่ กว่าและตั้งฉากกับแฉกกลาง เส้าเกสรยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ส่วนปลายใหญ่ กว่าส่วนโคน คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 3 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.8 มม. ฝาปิดรูปคล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายเว้าและเป็นติ่ง หินาม กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝักรูปทรงกระบอก ขนาดประมาณ 2 ซม. กว้างประมาณ 4 มม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม, ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอย ฟ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยผ้าขาว, แม่แจ่ม, ห้วยตาด) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง) ภาคตะวันออกเจียง-เหนือ เลย (ภูหลวง) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่)

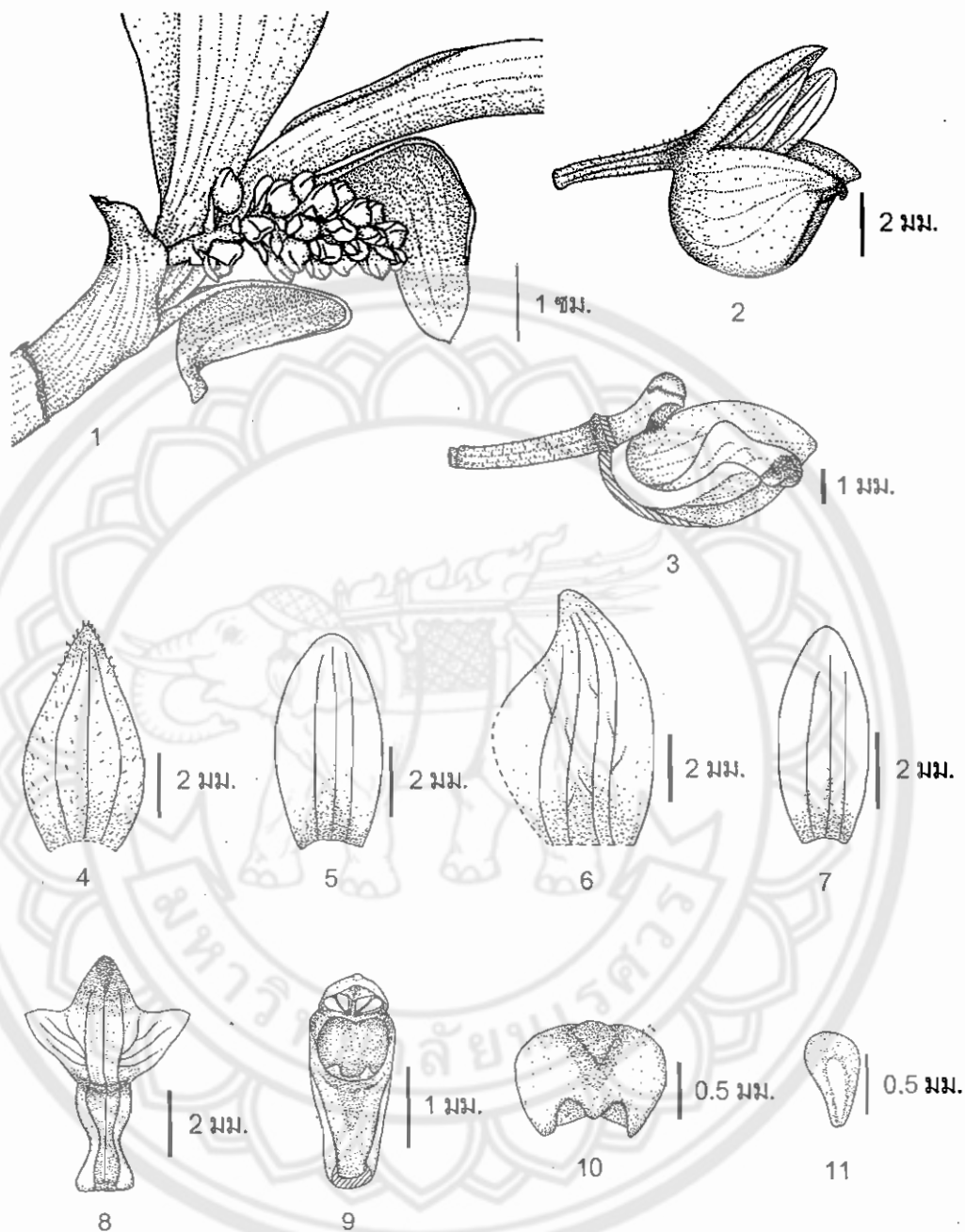
การกระจายพันธุ์.— เนปาล (type) อินเดีย จีน พม่า

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ และป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง
1,700 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องน้่มคอย (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Garrett 671 (BKF); Kerr 496 (BK); S. Damapong 51 (PNU),
60 (PNU, QBG); T. Smitinand & H. Sleumer 1060 (BKF)

ภาพ 46 เอื้องน้ิมดอย *Eria spicata* (D. Don) Hand.-Mazz.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ดอก แสดงเส้าเกสรและกลีบปาก
 4 ใบประดับย่อย 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก
 8 กลีบปาก 9 เส้าเกสร 10 ฝาปิด 11 กลุ่มเรณู (2-11 จาก
 S. Damapong 51)

8. *Eria truncata* Lindl., J. Proc. Linn. Soc., Bot. 3: 58. 1859; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 19: 33. 1958; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II,2 (Prelim.list): 300. fig. 225. 1960; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim. list): 784. 1965; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 114. 1967; Seidenf., Opera Bot. 62: 91. fig. 52. pl. 5d. 1982; Opera Bot. 114: 183. 1992. (ภาพ 47)

ลำต้นเป็นกอตั้งขึ้น ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 5 – 15 ซม. กว้าง 5 – 10 มม. มีหลายปล้อง มีกาบบางคล้ายกระดาษหุ้ม ใบมี 3 – 4 ใบ รูปแถบแกมรูปใบหอก ยาว 6 – 10 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายแหลม โคนสอบแคบ ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง แผ่นใบบาง ช่อดอกแบบกระจุก ออกตามซอกใบด้านบน ค่อนข้างยาว ยอด ก้านช่อดอก ยาวประมาณ 1 ซม. มีขนสั้นนุ่มหนาแน่น แกนกลางยาวประมาณ 1 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 2 – 3 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปรี รูปรี หรือรูปขอบขนาน ยาว 1 – 1.5 ซม. กว้าง 5 – 7 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานขนาดประมาณ 1 ซม. สีขาวบริสุทธิ์ ยกเว้นปลายกลีบปาก เป็นสีแดง ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 5 – 9 มม. มีขนสั้นนุ่มหนาแน่น กลีบเลี้ยง ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนาน ยาว 1 – 1.3 ซม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้างรูปใบหอกแกมรูปเคียว ยาว 1 – 1.3 ซม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายมน โคนเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปกลม กว้างประมาณ 4 มม. กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาว 9 – 11 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 4 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายเว้าตื้นหรือรูปหัวใจกลับ (obcordate) แฉกกลางรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายเว้าตื้นหรือรูปหัวใจกลับ ขอบเรียบ บนแผ่นกลีบส่วนโคนมีสัน 1 สัน บริเวณกลางกลีบมีครีบ 3 ครีบ บรรจบกันทำมุมเป็นรูปสามเหลี่ยมบริเวณส่วนโคนแฉกกลาง มีเนื้อเยื่อหนูนและกระจุกขนบริเวณกลางแฉกกลาง แฉกข้างรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ เส้าเกสรรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. คางเส้าเกสร ยาว 3 – 4 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝักปัดรูปขอบขนานแกมรี ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปแถบแคบ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ป่า) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ) เชียงราย (เวียงป่าเป้า) ลำปาง (ดอยม่อนลาน) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พิษณุโลก (ภูเมี่ยง) เลย (ภูหลวง)

การกระจายพันธุ์.- พม่า (type) ลาว เวียดนาม

การกระจายพันธุ์.– พม่า (type) ลาว เวียดนาม

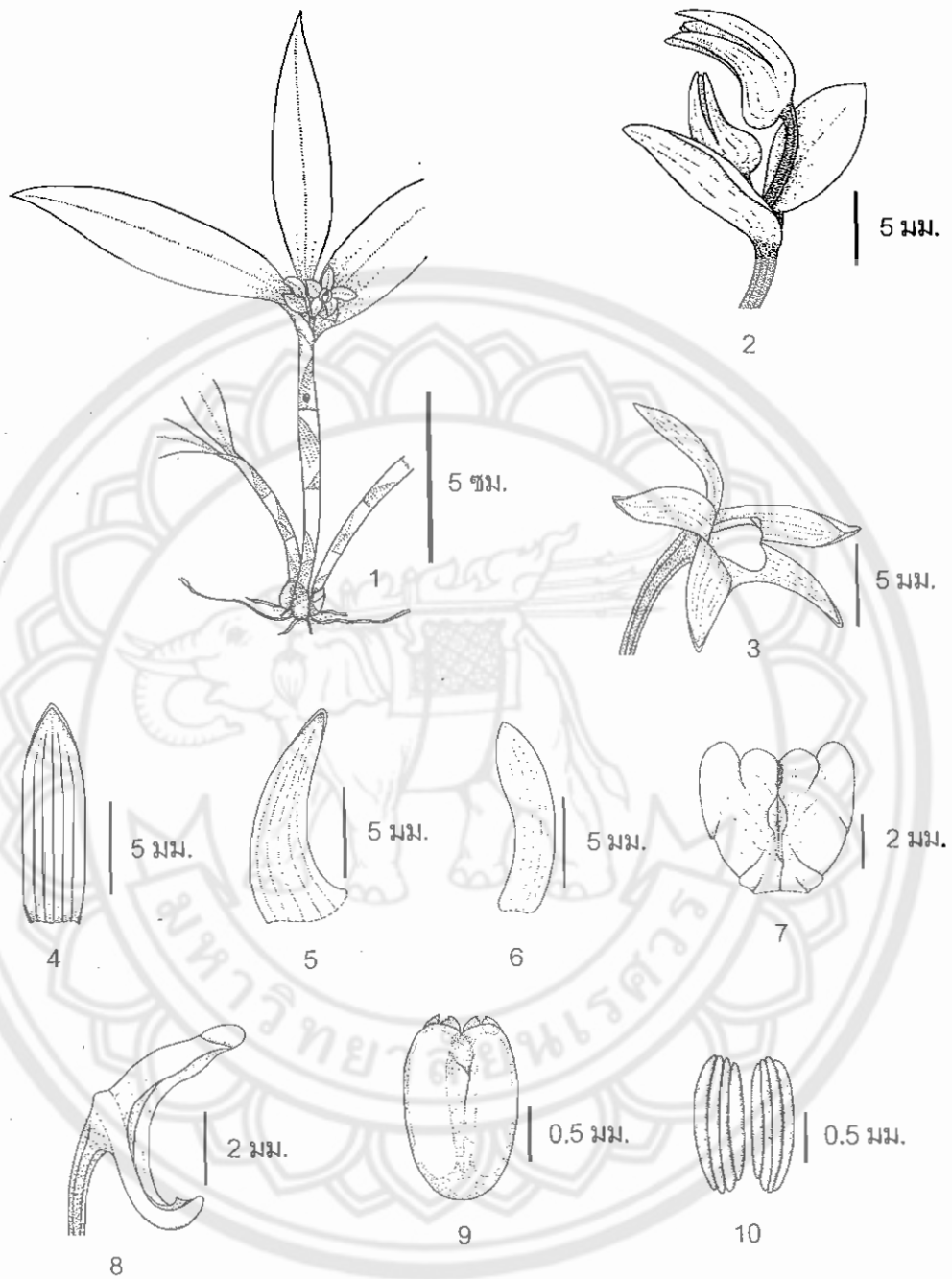
นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,700 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องเงินดอย (เชียงใหม่) เอื้องนึมปากตัด เพื่อนแพง (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– H. Koyama *et al.* T-33215 (BKF); J. F. Maxwell 97-197 (BKF); Put 3723 (BK); S. Damapong 132 (PNU, QBG); S. Watthana 1326 (QBG)

ภาพ 47 เอื้องเงินดอย *Eria truncata* Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ช่อดอก 3 ดอก 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร
 ด้านข้าง 9 ฝักปิดด้านบน 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong
 132)

11. สกุล *Gastrochilus* D. Don Prodr. Fl. Nepal. 32. 1825; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 50. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญเติบโตทางยอด ต้นสั้นถึงยาว มีข้อ 2 – 3 หรือหลายข้อ รากออกตามข้อ ยาวและงอ ใบอวบเล็กน้อยหรือคล้ายแผ่นหนัง เรียงเป็น 2 แถว โคนใบเป็นกาบ ใบอ่อนพับกลางตามยาว **ช่อดอก**แบบซี่ร่มเกิดทางด้านข้าง **ข้อสั้น** ก้านช่อดอกและแกนกลางอวบหนาหรือเรียว มีดอกดกและมักจะแน่น บานจากรอบนอกไปสู่กลางช่อ ดอกขนาดค่อนข้างเล็กถึงขนาดกลาง กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบดอกคล้ายกลีบเลี้ยง กลีบปากอาจจะอยู่หรือไม่อยู่ทางด้านล่าง ส่วนโคนซึ่งมีลักษณะคล้ายถ้วย ส่วนปลายรูปครึ่งวงกลมหรือสามเหลี่ยม เคลื่อนไหวไม่ได้ เส้าเกสรสั้น หนา ไม่มีคางเส้าเกสร จะงอยเล็กสั้น แยกเป็นสองแฉก **กลุ่มเรณู**เป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน มี 2 กลุ่ม รูปค่อนข้างรูปกลม แต่ละกลุ่มมีรอยแยกตื้นๆ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 46 ชนิด พบในประเทศไทย 11 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Gastrochilus bellinus* (Rchb.f.) Kuntze. Rev. Gen. 2: 661. 1891; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 1 (Prelim.list): 633. fig. 406, 475. pl. 29. 1963; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim. list): 828. 1964; Seidenf., Opera Bot. 95: 287. fig. 186. pl.33b. 1988; Opera Bot. 114: 439. 1992. (ภาพ 48)

ลำต้นตั้งขึ้น เอน หรือห้อยลง ต้นยาว 2 – 5 ซม. กว้าง 8 – 1 มม. ใบรูปขอบขนาน ยาว 10 – 20 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายแยกเป็น 2 แฉกไม่เท่ากัน ปลายแฉกเรียวแหลม โคนเป็นกาบหุ้มลำต้น ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง เนื้อใบค่อนข้างอวบหนา **ช่อดอก**มี 1 – 3 ช่อ ดอกในช่อมีจำนวน 4 – 8 ดอก ก้านช่อดอกอ้วนสั้น ยาว 1 – 1.5 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. มีกาบรูปถ้วยหุ้ม 2 กาบ ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 4 มม. ปลายมน ดอกบานแผ่ออกขนาดประมาณ 2 ซม. สีเหลืองแกมเขียว มีแต้มสีน้ำตาลแกมแดงทั่วดอก ยกเว้นกลีบปากมีสีขาวมีจุดสีม่วงแดง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 1 – 1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงรูปรี** อวบแข็ง ขอบเรียบ มีจุดประสีน้ำตาลแดงทั่วกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 1 – 1.5 ซม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 12 – 15 มม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายแหลม **กลีบดอก**รูปขอบขนานแกมรูปช้อน ยาว 8 – 13 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ อวบแข็ง มีจุดประสีน้ำตาลแกมแดงทั่วกลีบ กลีบปากรูปถ้วย ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายกลีบรูปพัด ปลายเว้าตื้นและโค้งลง ขอบเป็นชายครุย ด้านบนมีปุ่มเล็กสีขาวหนาแน่น ยกเว้นบริเวณส่วนกลางซึ่งมีโครงสร้างคล้ายนม

(cushionlike) สีเหลือง โคนกลีบเป็นอุ้งรูปกรวยหรือเกือบกลม กว้าง 8 – 9 มม. ลึก 5 – 6 มม. ปลายอุ้งสีเหลือง บริเวณขอบอุ้งมีจุดประสีม่วงแกมแดงกระจายทั่ว เส้นเกสรอันสั้น ยาว 2 – 3 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ฝาปิดรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายเป็นติ่งรูปสามเหลี่ยม ผิวบนเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 2 มม. มีรู 1 รู ก้านรูปขอบขนานแคบ ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. แป้นเหนียวรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก

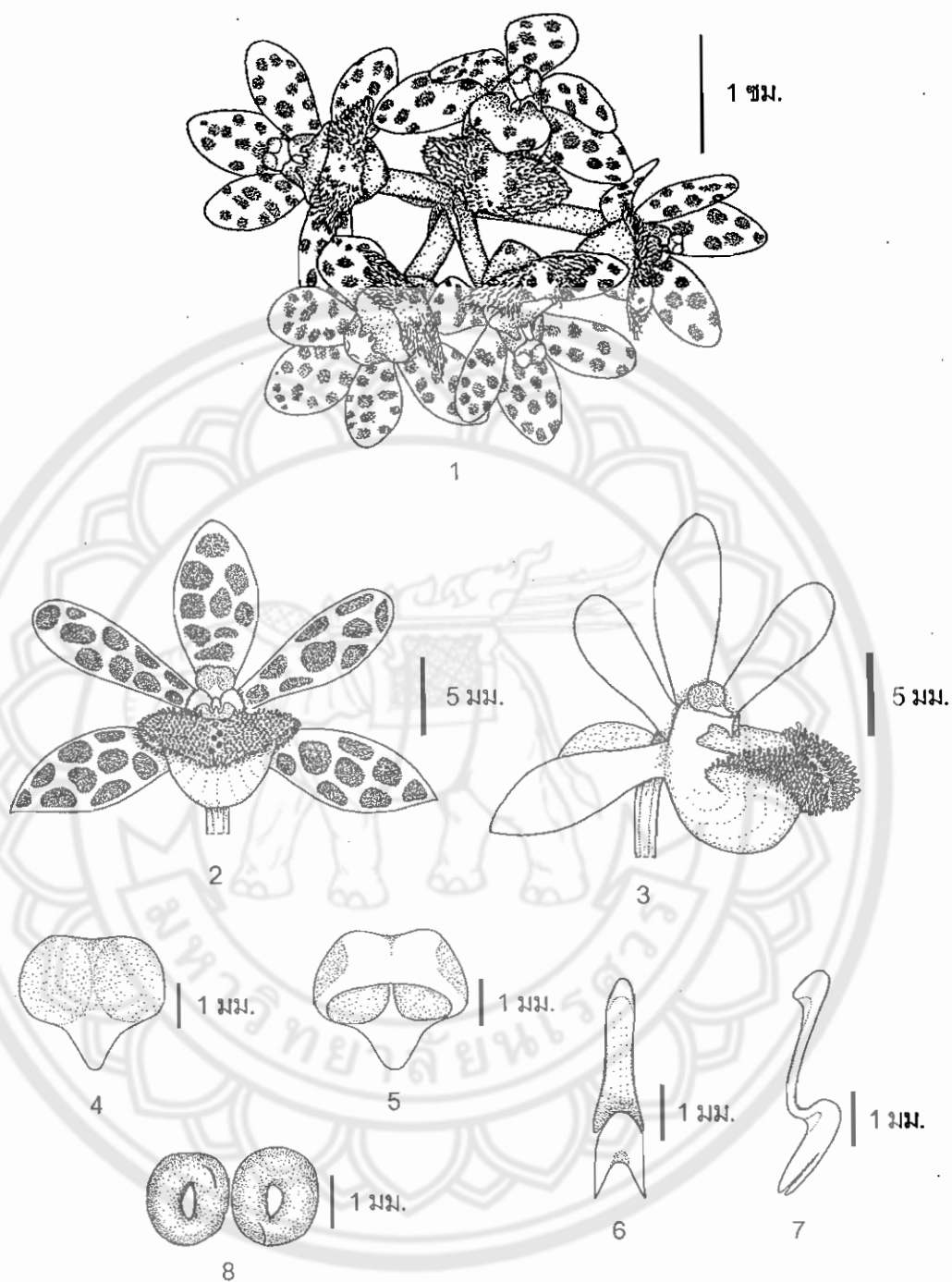
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ)

การกระจายพันธุ์.– จีน พม่า (type) ลาว

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,600 – 2,100 ม. ออกดอกเดือนมกราคม – มีนาคม (– เมษายน)

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องดินเต่า เสือดำ เอื้องลารกี (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Garrett 624 (BKF); K. Bunchuai 721 (BKF); S. Damapong 11 (PNU); TDBS 12631 (BKF); T. Smitinand *et al.* 10288 (BKF)

ภาพ 48 เอื้องดินเต่า *Gastrochilus bellinus* (Rchb.f.) Kuntze.

1 ช่อดอก 2-3 ดอก ด้านหน้าและด้านข้างตามลำดับ

4-5 ฝาปิดด้านบนและด้านล่างตามลำดับ 6-7 ก้าน

ด้านหน้าและด้านข้าง ตามลำดับ 8 กลุ่มเรณู (S. Damapong 11)

12. สกุล *Habenaria* Willd., Sp. Pl. 4: 44. 1805; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 53. 2000.

กล้วยไม้ดินเจริญทางข้าง หัว (แบบมันฝรั่ง) สะสมอาหารอยู่ใต้ดิน อวบ ไม่แยกเป็น แฉก ลำต้นเหนือดินสั้นหรือยาว ตั้งขึ้น โคนมักมีกาบรูปทรงกระบอกหุ้ม เนื้อส่วนโคนมีใบ 1 หรือหลายใบ ใบเรียงกันอยู่อย่างหลวมๆ หรืออยู่เป็นกระจุก ใบอ่อนม้วนตามยาว แผ่นใบเกลี้ยง ใบแก่ไม่ร่วง ช่อดอกแบบกระจะเกิดที่ยอด มีดอกน้อยไปจนถึงมีดอกมาก ดอกขนาดเล็กหรือขนาดกลาง มักมีสีเขียว หรือขาว กลีบเลี้ยงแยกจากกันเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงบนและกลีบดอกอยู่ติดกันเกิดเป็นรูปค่อม (hood-shaped) กลีบเลี้ยงข้างแผ่ออกและโค้งพับลง กลีบดอกอาจแยกเป็นแฉกหรือไม่แยก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง มักมี 3 แฉก ส่วนโคนมีเดือยหรือไม่มีเดือย เคลื่อนไหวไม่ได้ เส้าเกสรสั้นทั้งสองข้างมักมีติ่งซึ่งเกิดจากเกสรตัวผู้ที่เป็นหมัน (staminodes) ไม่มีคาง จะงอยเล็กมักมีขนาดใหญ่และหนา มีแขนยื่นขนานไปกับร่องของอับเรณู กลุ่มเรณู มี 2 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย มีเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้าน แต่ปลายมีปุ่มเหนียว ยอดเกสรเพศเมียแยกกันเป็น 2 ยอด โค้ง (convex) หรือยืดออก (elongate) อยู่ห่างกัน แต่ละยอดอยู่บนก้านซึ่งแยกเป็นอิสระจากกลีบปาก

ทั่วโลกมีประมาณ 600 ชนิด พบในประเทศไทย 37 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 2 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. กลีบดอกไม่แยกเป็น 2 แฉก	1. <i>H. limprichtii</i>
1. กลีบดอกแยกเป็น 2 แฉกลึกสุด (bipartite)	2. <i>H. stenopetala</i>

1. *Habenaria limprichtii* Schltr., Reperit. Spec. Nov. Regni Veg. Beih. 4: 50. 1919; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31, 3: 82. fig. 46. 1977; Opera Bot. 114: 57. 1992. –*H. oligoschista* auct. non Schltr, Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. I (Prelim.list): 44. fig. 32. pl. 2. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 727. 1964. (ภาพ 49, 93 (5))

หัวรูปขอบขนาน ยาว 2 – 4 ซม. กว้าง 1–1.5 ซม. ลำต้นเหนือดินทรงกระบอก ตั้งตรง สูง 20 – 60 ซม. สีเขียวอ่อน มีครีบเล็กน้อย เมื่อแห้งจะเปลี่ยนเป็นสีดำคล้ายถูกไฟไหม้ ใบมี 4 – 7 ใบ รูปไข่จนถึงรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 5 – 10 ซม. กว้าง 1.5 – 3 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ สีเขียวและจะเปลี่ยนเป็นสีดำน้ำตาลแกมดำเมื่อแห้ง ช่อดอกมี 1 ช่อ ก้านช่อดอกยาวได้ถึง 30 ซม. แกนกลางยาว 8 – 15 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 3 – 20 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปใบ

หอก ยาว 3 – 5 ซม. กว้าง 1 – 2 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึง ปลายกลีบ ดอกบานเผือก ขนาด 4 – 5 ซม. สีเขียว ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 2 – 2.5 ซม. รังไข่บิดเวียนตามเข็มนาฬิกา กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึง ปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่แกมรูปรี ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 9 – 12 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนานเบี้ยว ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. กลีบดอกรูปขอบขนานเบี้ยวคล้ายเคียว ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 3 – 5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 2 – 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากแยกเป็น 3 แฉกเล็ก ยาว 2.5 – 3 ซม. กว้าง 2 – 3 มม. แฉกข้างรูปแถบ ยาว 1.5 – 1.8 ซม. กว้าง 1 – 2 มม. มีแฉกเล็กเป็นเส้น 8 – 10 เส้น แฉกกลางรูปแถบ ยาว 1.5 – 1.8 ซม. กว้าง ประมาณ 2 มม. ปลายมน เดือยรูปทรงกระบอก ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ห้อยลง ยอดเกสรเพศเมียรูปคล้ายกระบอง กลุ่มเรณูรูปไข่ มีเยื่อกลุ่มเรณูรูปแถบ เรียว แป้นเหนียวรูปกลมเล็ก จะงอยเล็กมีรยางค์ยื่นยาวออก ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 4 มม.

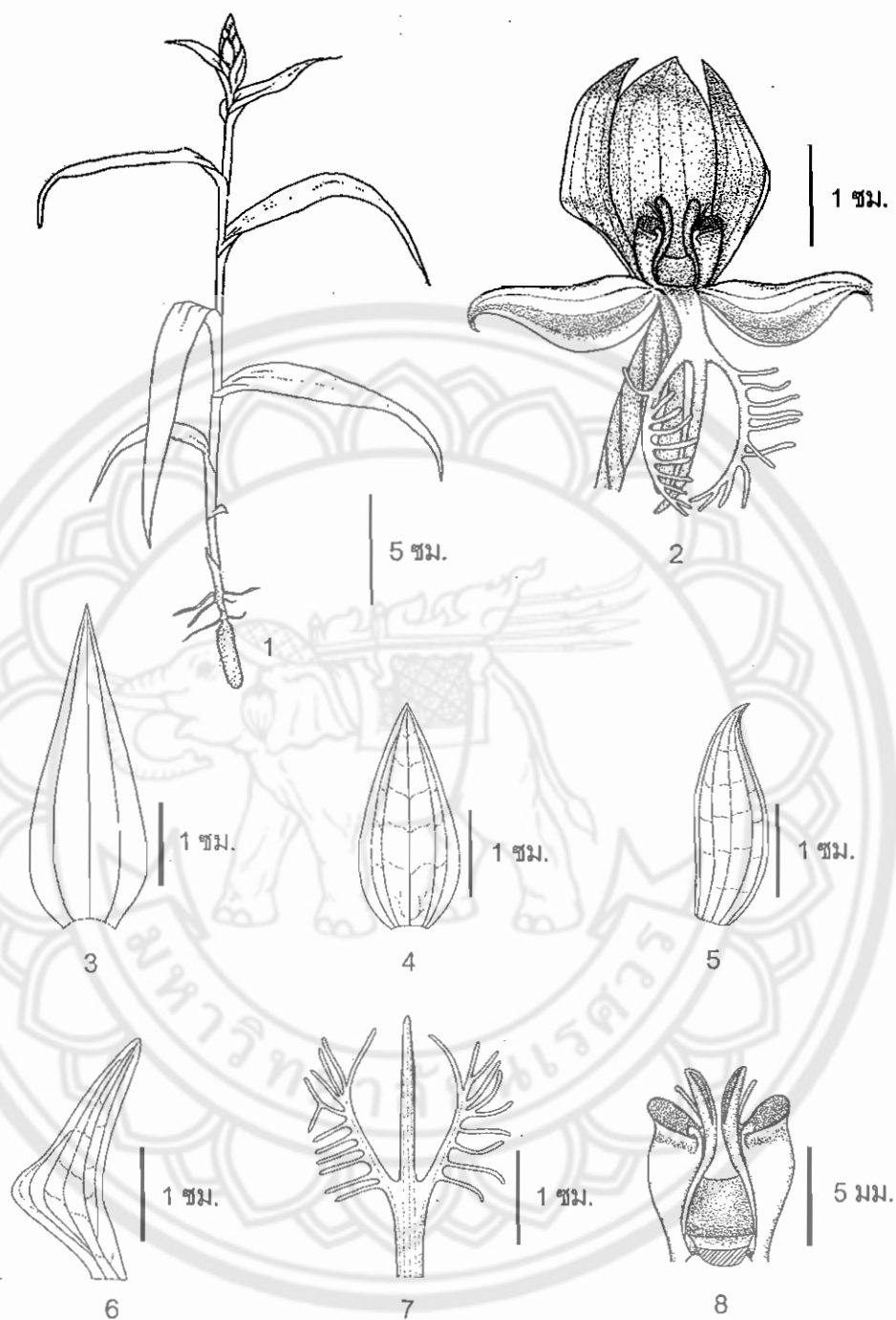
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สนาม) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยอ่างขาง, ดอยสุเทพ, ดอยผ้าขาว) น่าน (ดอยภูคา) พิษณุโลก (ภูสอยดาว)

การกระจายพันธุ์.– อินเดีย จีน (type)

นิเวศวิทยา.– กล้ายไม้ดินพบในที่โล่งแจ้ง ในป่าดิบเขาต่ำ และป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,900 ม. ออกดอกเดือนกันยายน – ตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.– อ้วปากฝอยเชียงดาว (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– A. Boonniti 17 (BK); Garrett 715 (BK); P. Srisanga *et al.* 871 (QBG); P. Suksathan 2707 (QBG); R. Pooma 1034 (BKF); S. Damapong 78 (BKF, PNU), 97 (PNU, QBG); TDBS 4557 (BKF); T. Smitinand & H. Sleumer 8300 (BKF); W. Nanakorn *et al.* 6981 (QBG); W. Pongamornkul 393 (QBG)

ภาพ 49 อ้วปากฝอยเขียงดาว *Habenaria limprichtii* Schltr.

1 ต้นและช่อดอมน 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสรและ
กลุ่มเรณู (2 - 8 จาก S. Damapong 97)

2. *Habenaria stenopetala* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl. 319. 1835; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31, 3: 70. fig. 37. 1977. —*H. sutepensis* Rolfe ex Downie, Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. I (Prelim.list): 34. fig. 24. 1959. (ภาพ 50)

หัวรูปขอบขนานหรือรูปรี ยาว 2 – 5 ซม. กว้าง 1 – 2 ซม. ลำต้นเหนือดิน ทรงกระบอก ตั้งตรงสูง 40 – 80 ซม. สีเขียวเข้ม เมื่อแห้งจะเปลี่ยนเป็นสีดำคล้ายถูกไฟไหม้ มีใบ 5 – 8 ใบบริเวณกลางต้น มีกาบบางๆ หุ้มเกือบตลอดลำต้น ใบรูปรีหรือรูปขอบขนาน ถึงรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 8 – 15 ซม. กว้าง 3 – 5 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ เนื้อใบเหนียว ใบเปลี่ยนเป็นสีดำเมื่อแห้ง ช่อดอกมี 1 ช่อ ก้านช่อดอก ยาว 10 – 25 ซม. แกนกลาง ยาว 5 – 10 ซม. ดอกในช่อแน่น มีจำนวนมาก ใบประดับย่อยรูปใบหอกหรือรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 1.5 – 2.5 ซม. กว้าง 4 – 6 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานขนาด 1 – 1.2 ซม. สีเขียวอ่อน ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาวประมาณ 1.4 – 1.8 ซม. รังไข่รูปทรงกระบอกแกมรูปกระสวย บิดเวียนตามเข็มนาฬิกา เกสรตัวผู้ เกสรตัวเมีย ปลายเรียวแหลมหรือยาวคล้ายหางแกมแหลมแข็ง (caudate-aristate) ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวเกือบถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่แกมรูปรี ตั้งขึ้นและเป็นคู่ ยาว 1.2 – 1.6 ซม. กว้าง 6 – 7 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยว โค้งพับลง ยาว 1.2 – 1.5 ซม. กว้าง 6 – 7 มม. กลีบดอกเป็น 2 แฉก แฉกบนรูปแถบ ยาว 1 – 1.2 ซม. กว้าง 1 – 2 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวเกือบถึงปลายกลีบ แฉกล่างรูปเคียวแคบ ยาว 2 – 2.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. กลีบปากเป็น 3 แฉกลึก ยาว 1 – 1.5 ซม. แฉกกลางรูปแถบหรือรูปดิ่ง ยาว 8 – 10 มม. กว้าง ประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ แฉกข้างรูปแถบโค้งเล็กน้อย ยาว 6 – 8 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ เตื่อยรูปทรงกระบอก ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ห้อยลง ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานแกมรูปกระบอก (oblong-clavate) กลุ่มเรณูรูปไข่ เยื่อกลุ่มเรณูรูปแถบ เรียว แป้นเหนียวรูปกลมเล็ก

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ, ดอยปุย, ปางป่าปาว) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง)

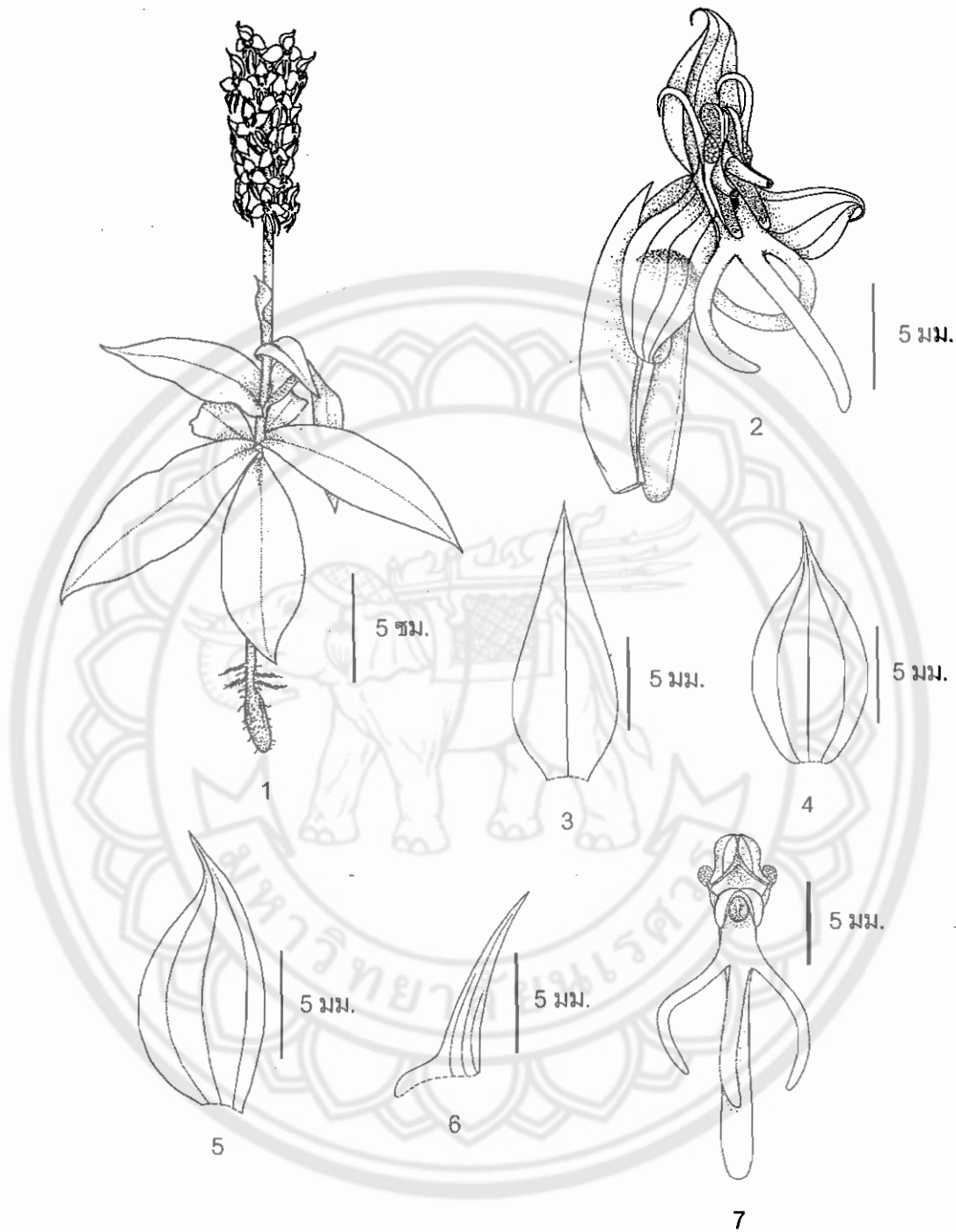
การกระจายพันธุ์.— เนปาล อินเดีย (type) เวียดนาม ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน เกาะริวกิว

นิเวศวิทยา.— ก ล้วยไม้ดินพบในที่ร่ม ในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,100 ม. ออกดอกเดือนสิงหาคม – กันยายน ติดฝักตุลาคม – พฤศจิกายน

ชื่อท้องถิ่น.— อ้อกลีบผอม (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.— J. F. Maxwell 88-977 (BKF); S. Damapong 63 (PNU), 77 (BKF, PNU); W. Pipatmongkolsin s. n. (BKF)

ภาพ 50 วัชกสิบผอม *Habenaria stenopetala* Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปากและเส้าเกสร
 (S. Damapong 77)

13. สกุล *Liparis* Rich., De Orchid. Eur. 21, 30, 38. 1817, nom. cons.; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 56. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยหรือกล้วยไม้ดินเจริญทางข้าง เหง้าสั้นหรือยาว ลำลูกกล้วยมี 1 ถึงหลายปล้อง มักมีกาบบางๆ หุ้ม ใบมี 1 ถึงหลายใบ ออกจากโคนหรือตามลำต้น (กล้วยไม้ดิน) หรือออกช่อบนสุดหรือปลายลำต้น (กล้วยไม้อิงอาศัย) โคนใบสอบเข้าเป็นก้าน ใบพับจีบตามยาว หรือแบน แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วงหรือไม่ร่วง ช่อดอกเกิดที่ยอด หายากที่เกิดจากส่วนโคนของลำลูกกล้วย ใบประดับย่อยติดคงทน ดอกขนาดเล็กหรือเล็กมาก กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ รูปร่างคล้ายกัน กลีบดอกแคบกว่ากลีบเลี้ยง รูปแถบจนถึงรูปเส้นด้าย ห้อยลง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่แยกแฉก หรือบางครั้งอาจแยกเป็น 3 แฉก กลีบช่วงปลายมักจะพับหักลง ไม่มีเดือย เส้าเกสรยาว โค้งไปด้านหน้า ส่วนบนมักมีปีกแผ่ออกไปทั้งสองข้าง ไม่มีคางเส้าเกสร กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นคล้ายขี้ผึ้ง มี 4 กลุ่ม แยกเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อหรือก้านกลุ่มเรณู และไม่มีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 250 ชนิด พบในประเทศไทย 31 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 4 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. กล้วยไม้ดิน โคนใบเป็นข้อ	2. <i>L. regnieri</i>
1. กล้วยไม้อิงอาศัย โคนใบไม่เป็นข้อ	
2. กลีบปากสั้นกว่ากลีบเลี้ยงข้าง เส้าเกสรส่วนปลายมีปีก	3. <i>L. resupinata</i>
2. กลีบปากยาวเท่ากันหรือใกล้เคียงกับกลีบเลี้ยงข้าง เส้าเกสรไม่มีปีก	
3. ใบมี 1 ใบ	1. <i>L. caespitosa</i>
3. ใบมี 2 ใบ หรือมากกว่า	4. <i>L. viridiflora</i>

1. *Liparis caespitosa* (Lam.) Lindl., Bot. Reg. 11: sub t. 882. 1825; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 181. fig. 147 & 148 (var. *breviscapa*). 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 767. 1964; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 163. 1963; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31, 1: 61. fig. 38. 1976; Opera Bot. 114: 139. 1992. (ภาพ 51)

ลำลูกกล้วยรูปไข่หรือรูปไข่แคบ เรียงชิดกันบนเหง้า ยาว 1 – 2 ซม. กว้าง 5 – 8 มม. ผิวมักจะย่น ขึ้นเป็นกลุ่มเล็กๆ ปลายลำลูกกล้วยมี 1 ใบ ใบรูปใบหอกกลับหรือรูปแถบแกมรูปใบหอกกลับ ยาว 5 – 15 ซม. กว้าง 1 – 1.5 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเข้าเป็นก้านใบ ขอบเรียบ กลี้ยง แผ่นใบบาง ข้อดอกตั้งขึ้น เกิดจากหน่อใหม่ ก้านช่อดอก ยาว 5 – 7 ซม. แกนกลางยาว 4 – 6 ซม. ดอกในช่อค่อนข้างแน่น ดอกในช่อมีจำนวน 10 – 40 ดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอกแคบ ยาว 6 – 8 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้นยาวไม่ถึงปลายกลีบ ดอกบานขนาด 3 – 4 มม. สีเขียวหรือเขียวอ่อน ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 3 – 5 มม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่แกมรูปขอบขนานเบี้ยว ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแหลม กลีบดอกรูปแถบแคบ ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้นยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปขอบขนานกว้าง ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายตัดและเป็นติ่งหนามสั้น (mucronulate) ส่วนกลางกลีบกว้างกว่าส่วนอื่นๆ โคนมีหูยื่นแผ่ออกไป 2 ข้าง มีเส้น 5 เส้นยาวไม่ถึงปลายกลีบ ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย เส้าเกสรรูปทรงกระบอก ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. โค้งไปด้านหน้า ยอดเกสรเพศเมียรูปรี ขวาง ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ฝาปิดรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายแหลม กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปรี ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ก้านฝักยาวประมาณ 1 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยผ้าขาว) ตาก (บ้านมูเซอ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ชัยภูมิ (เขาเขียว) นครราชสีมา (เขาใหญ่) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ทองผาภูมิ) ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ชลบุรี (ศรีราชา) ปราจีนบุรี (เขาใหญ่) ตรวด (เกาะช้าง) ภาคใต้ นครศรีธรรมราช (เขาแหลม, ทับช้าง, เขากาลาดิรี) ยะลา (บันนังสตา)

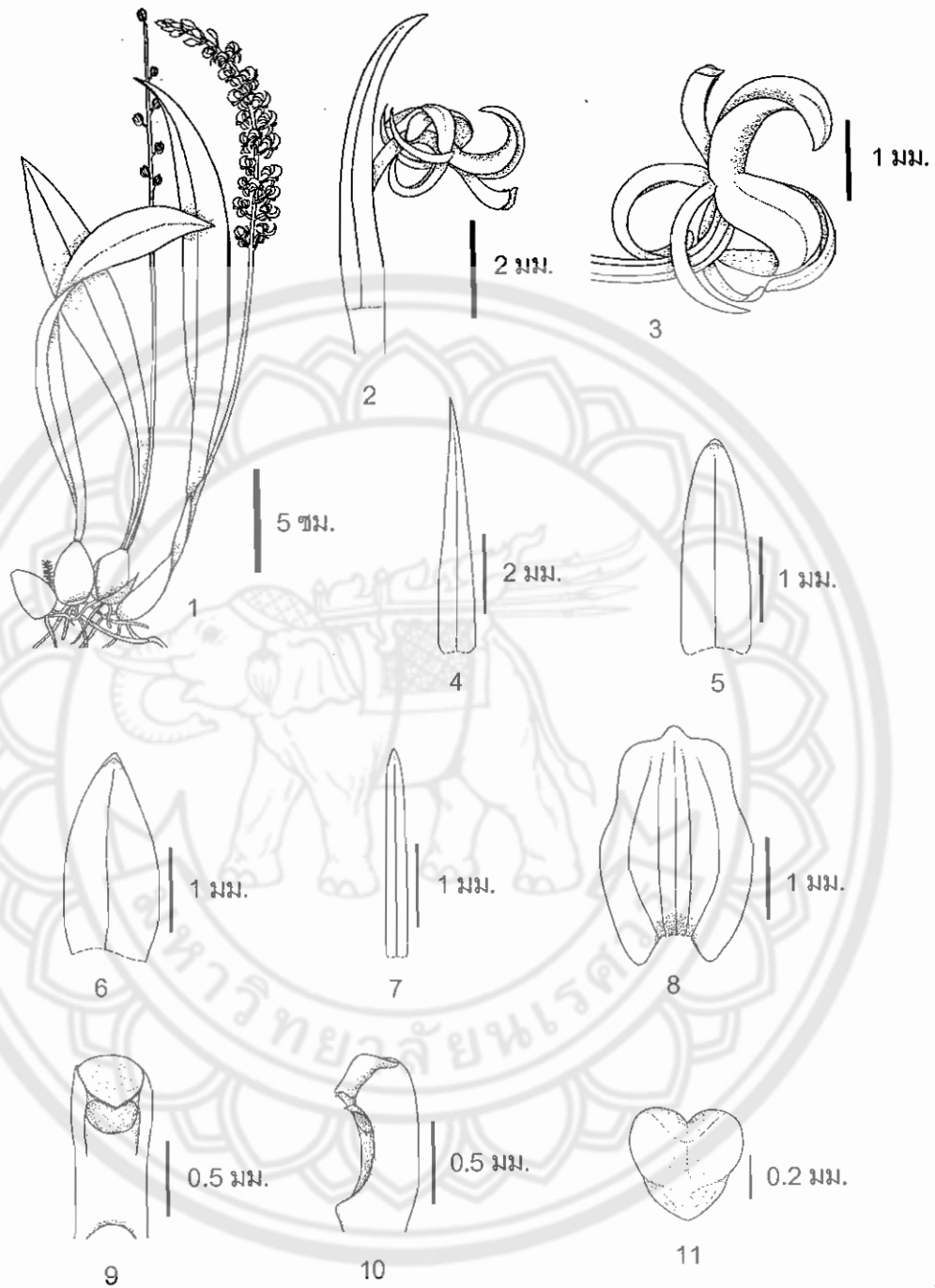
การกระจายพันธุ์.- แอฟริกา เอเชีย แปซิฟิกเขตร้อน

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามกิ่งไม้ที่มีมอสขึ้นปนอยู่หนาแน่น ในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 2,000 – 2,200 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องข้าววนก (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Beusekom *et al.* 2239 A (BKF); B. S. 1438 (BKF); Garrett 689 (BKF); J. F. Maxwell 73-327 (BK), 76-428 (BK); Kasem 398 (BK), 631 (BK); Kerr 105 (BK), 238 (BK); K. Larsen *et al.* 116 (BKF), 153 (BKF), 31330 (BKF); R. Geesink & C. Phengkai 6236 (BKF); S. Damapong 49 (PNU); T. Smitinand 788 (BKF), 797 (BKF), 7432 (BKF), 7525 (BKF); T. Santisuk *et al.* 322 (BKF)

ภาพ 51 เอื้องข้าวนก *Liparis caespitosa* (Lam.) Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2-3 ดอก 4 ใบประดับย่อย 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 กลีบปาก 9 เส้าเกสรด้านหน้า 10 เส้าเกสรด้านข้าง 11 ฝักปัด (S. Damapong 49)

2. *Liparis regneri* Finet, Bull. Soc. Bot. France. 55: 338. 1908; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31, 1: 20. fig. 8. 1976; Opera Bot. 114: 130. fig. 76. 1992. –*L. craibiana* Kerr, Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 167. fig. 139. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 764. 1964. (ภาพ 52)

ลำลูกกล้วยรูปรีถึงรูปไข่ ยาว 2 – 3 ซม. กว้าง 1 – 2 ซม. ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 3 – 5 ใบ รูปรี รูปไข่ หรือรูปไข่กลับ ยาว 10 – 20 ซม. กว้าง 5 – 10 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนสอบ เข้าเป็นก้านใบ โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำลูกกล้วยไว้ ไม่มีข้อ ช่อดอกมี 1 ช่อ ตั้งขึ้น เกิดจากปลายลำลูกกล้วยระหว่างกาบใบ ก้านช่อดอก ยาว 5 – 15 ซม. แกนกลางยาว 5 – 10 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 10 – 20 ดอก ใบประดับย่อยรูปค้อนไปทางรูปสามเหลี่ยมแกมรูปใบหอก ยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้นยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานขนาดประมาณ 5 มม. สีเหลืองแกมเขียวอ่อน ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 9 – 12 มม. มีครีบพับย่นไปมาตามความยาวของรังไข่ 6 ครีบ กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 9 – 11 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 8 – 9 มม. กว้างประมาณ 3 มม. กลีบดอกรูปแถบแคบ ยาว 8 – 10 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้นยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปขอบขนาน ยาว 7 – 8 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายตัดและเป็นติ่งหนาม ขอบเรียบ ส่วนกลางกลีบกว้างกว่าส่วนอื่นๆ โคนมีติ่งหรือแคลลัส 2 อันยื่นขึ้นไปข้างบน ขนาดประมาณ 0.6 มม. มีเส้น 5 เส้นเฉพาะเส้นกลางและเส้นคู่เส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ เส้าเกสร ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. โค้งไปด้านหน้า ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ปลายมน กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม.

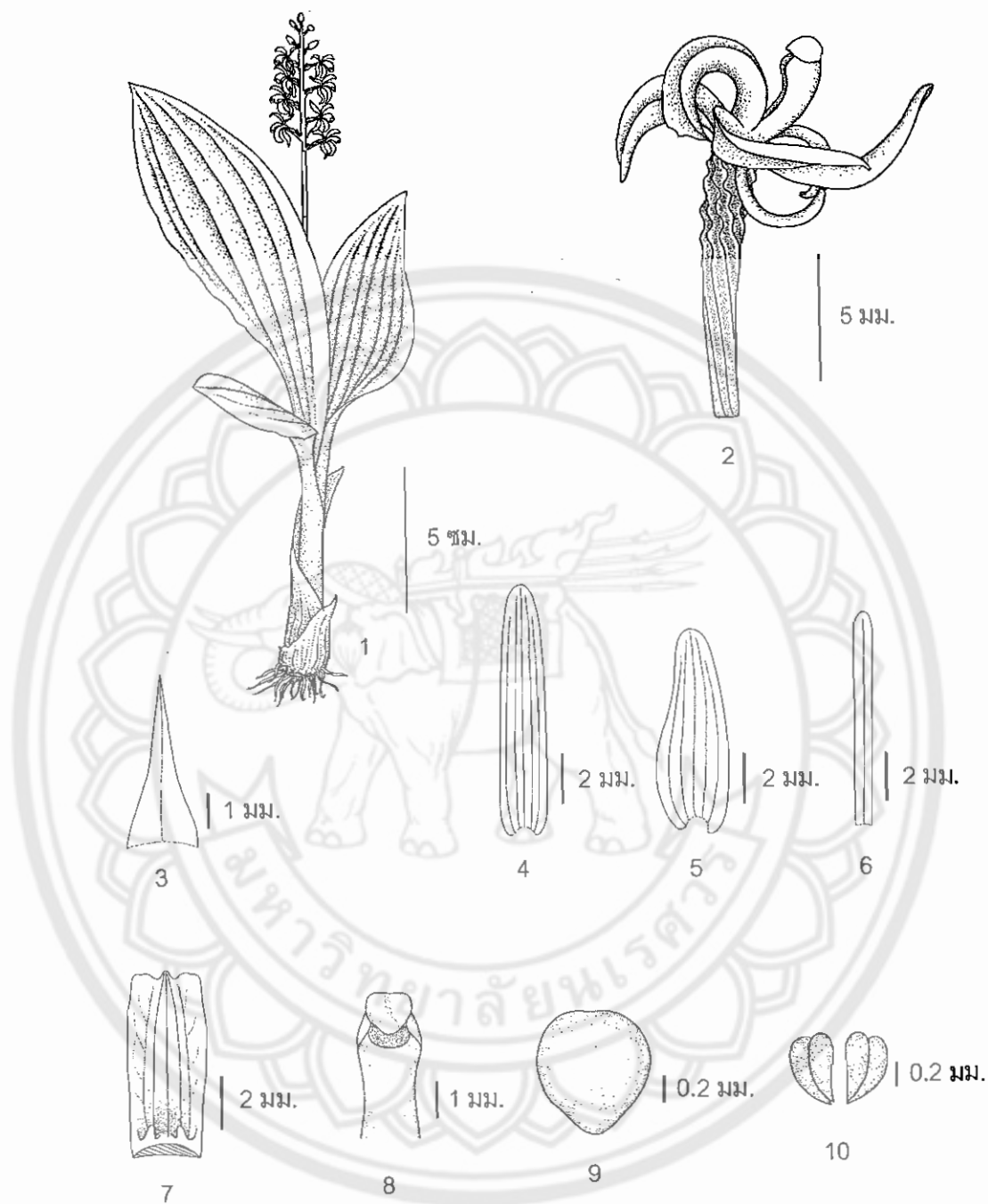
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ) ลำปาง (ดอยผาแดงหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูเรือ) ภาคใต้ นราธิวาส (ตากใบ)

การกระจายพันธุ์.– จีน พม่า เวียดนาม (type)

นิเวศวิทยา.– ขึ้นตามพื้นดิน ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,700 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องหางกระรอก (เชียงใหม่) ปีกกินรี หน้าเปราะนง (นราธิวาส)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– C. Niyomtham et al. 1927 (BKF); Kerr 349 (BK); P. Triboun 886 (BK); S. Damapong 189 (PNU); S. Pumicong 286 (QBG)

ภาพ 52 เอื้องหางกระรอก *Liparis regnierii* Finet

1 ต้น 2 ดอกด้านข้าง 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร
 ด้านหน้า 9 ไข่ปัด 10 กลุ่มเรณู (2 - 10 จาก
 S. Damapong 189)

3. *Liparis resupinata* Ridl., J. Linn. Soc., Bot. 22: 290. 1886; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 768. fig. 573. 1964; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31, 1: 88. fig. 60. 1976. (ภาพ 53, 94 (5))

ลำลูกกล้วยรูปรีถึงทรงกระบอก ยาว 1.5 – 4 ซม. กว้าง 6 – 15 มม. สีเขียวแกมเหลือง อวบจ๋า มีกาบบาง ๆ หุ้มส่วนโคน อยู่เป็นกระจุกแน่นบนเหง้า ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 2 – 4 ใบ ใบ รูปขอบขนานแคบหรือรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 2 – 5 ซม. กว้าง ประมาณ 7 – 10 มม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบ ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ช่อดอกมี 1 ช่อ ค้าง เล็กน้อย ก้านช่อดอก ยาว 1 – 2 ซม. แกนกลาง ยาว 4 – 8 ซม. ดอกในช่อมีมากกว่า 10 ดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ ดอกบานแผ่ออก ขนาด 3 – 4 มม. สีเขียวอ่อนหรือเขียวแกมเหลือง ก้านดอก ย่อยและรังไข่ ยาว 4 – 6 มม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้นยาวไม่ถึง ปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. หลังกลีบเป็นสัน กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบดอกรูปแถบแคบหรือแถบแคบแกมรูปช้อน ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปรีแกม รูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีส่วนเว้า (sinus) สองแฉ่งเหนือส่วนโคนขึ้นมาประมาณ 0.5 มม. ทั้งสองด้านของโคนกลีบมีโครงสร้างรูปตั้งหู บนโคน กลีบมีแคลลัส 1 อัน แยกเป็นสองแฉก เส้าเกสรทรงกระบอก ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ส่วนบนมีปีกแผ่ออกทั้งสองข้าง แต่ละข้างมีโครงสร้างรูปเส้นด้าย (filiform) 1 เส้นห้อยลง ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่ ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาด ประมาณ 0.5 มม. ปลายมน เกลี้ยง กลุ่มเรณูขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่รูปรีแกมรูปขอบขนาน ยาว ประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. อันเล็กรูปแถบ ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม. ฝักรูปขอบขนาน ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ก้านฝักประมาณ 1 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล ภูฏาน อินเดีย (type) จีน พม่า

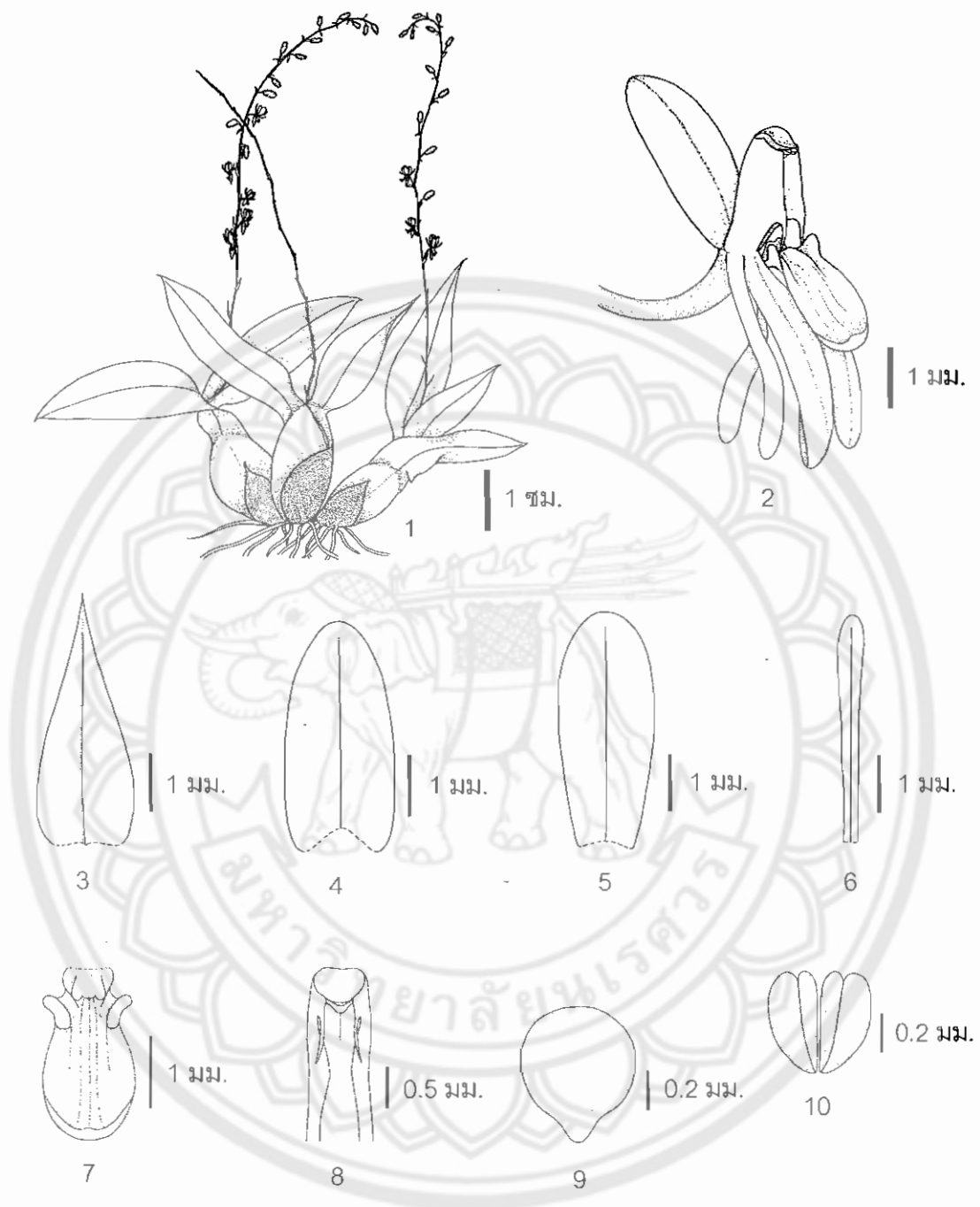
นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,100 ม.

ออกดอกเดือนตุลาคม – ธันวาคม ติดฝักเดือนธันวาคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องข้าวกล้า่านก (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Koonkhunthod et al. 272/1 (BKF); S. Damapong 88 (PNU), 109 (BKF, PNU, QBG), 128 (PNU); T. Smitinand 7628 (BKF)

ภาพ 53 เอื้องข้าวกล้านก *Liparis resupinata* Ridl.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร
 9 ฝักปัด 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 109)

4. *Liparis viridiflora* (Blume) Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl. 31. 1830; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 178. fig. 145. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 767. 1964; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 111. 1967; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31, 1: 82. fig. 55. 1976; Opera Bot. 114: 144. 1992. (ภาพ 54)

ลำลูกกล้วยรูปขอบขนาน ยาว 7 – 15 ซม. กว้าง 4 – 8 มม. ส่วนโคนมักจะเลี้ยว ส่วนปลายตั้งขึ้นและสอบแคบไปหาด้านปลาย อยู่รวมกันเป็นกระจุกแน่น ส่วนปลายลำลูกกล้วยมี 2 ใบ ใบรูปแถบแกมรูปใบหอก หรือรูปแถบแกมรูปหอก ยาว 8 – 25 ซม. กว้าง 1.5 – 3 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเข้าเป็นก้านใบ ยาว 1 – 4 ซม. ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ช่อดอกมี 1 ช่อ ตั้งขึ้น ปลายโค้งลง ก้านช่อดอก ยาว 5 – 10 ซม. บางครั้งแบนข้าง (compressed) และมีครีบแคบๆ ทั้ง 2 ด้าน ส่วนบนมีใบประดับ 1 – 2 ใบใกล้ช่อดอก แกนกลาง ยาว 10 – 20 ซม. ดอกในช่อมีหลายดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอกแคบ ยาว 5 – 7 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ แผ่นกลีบบาง ดอกบานขนาด 3 – 4 มม. สีเขียวอ่อนหรือสีเขียวยอ่อนแกมเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 4 – 6 มม. กลีบเลี้ยงรูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายมน ขอบเรียบ ไม่มีเส้น กลีบเลี้ยงบน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. กลีบดอกรูปแถบแคบ ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ไม่มีเส้น กลีบปากรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายแหลม กลางกลีบกว้างกว่าส่วนอื่น ขอบกลีบเป็นคลื่นเล็กน้อย มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ เส้นเกสรรูปทรงกระบอก ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. โค้งไปด้านหน้า ส่วนโคนขยายออก ส่วนปลายแผ่ออกเป็นครีบ ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่ ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ฝาปิดรูปไข่กลับกว้าง ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมนและโค้งขึ้นด้านบนเล็กน้อย ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่รูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. อันเล็กรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปไข่กลับ ยาว 4 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ก้านฝักยาวประมาณ 1 มม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง, ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงใหม่, ดอยสุเทพ, ดอยผ้าขาว, ผาง, อมก๋อย, บ้านเวียงดง) เชียงราย (ดอยถ้ำยุบ, เวียงป่าเป้า) น่าน (ดอยภูคา) ตาก (อุ้มผาง) กำแพงเพชร (ช่องเย็น) พิษณุโลก (ทุ่งแสงหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูกระดึง, ภูหลวง) ภาคตะวันออก นครราชสีมา (เขาใหญ่) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ศรีสวัสดิ์) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (มะขาม) ตราด (เกาะช้าง) ภาคใต้ ชุมพร (ตางอ, ตาสาน) ระนอง สุราษฎร์ธานี (บางบ่อ

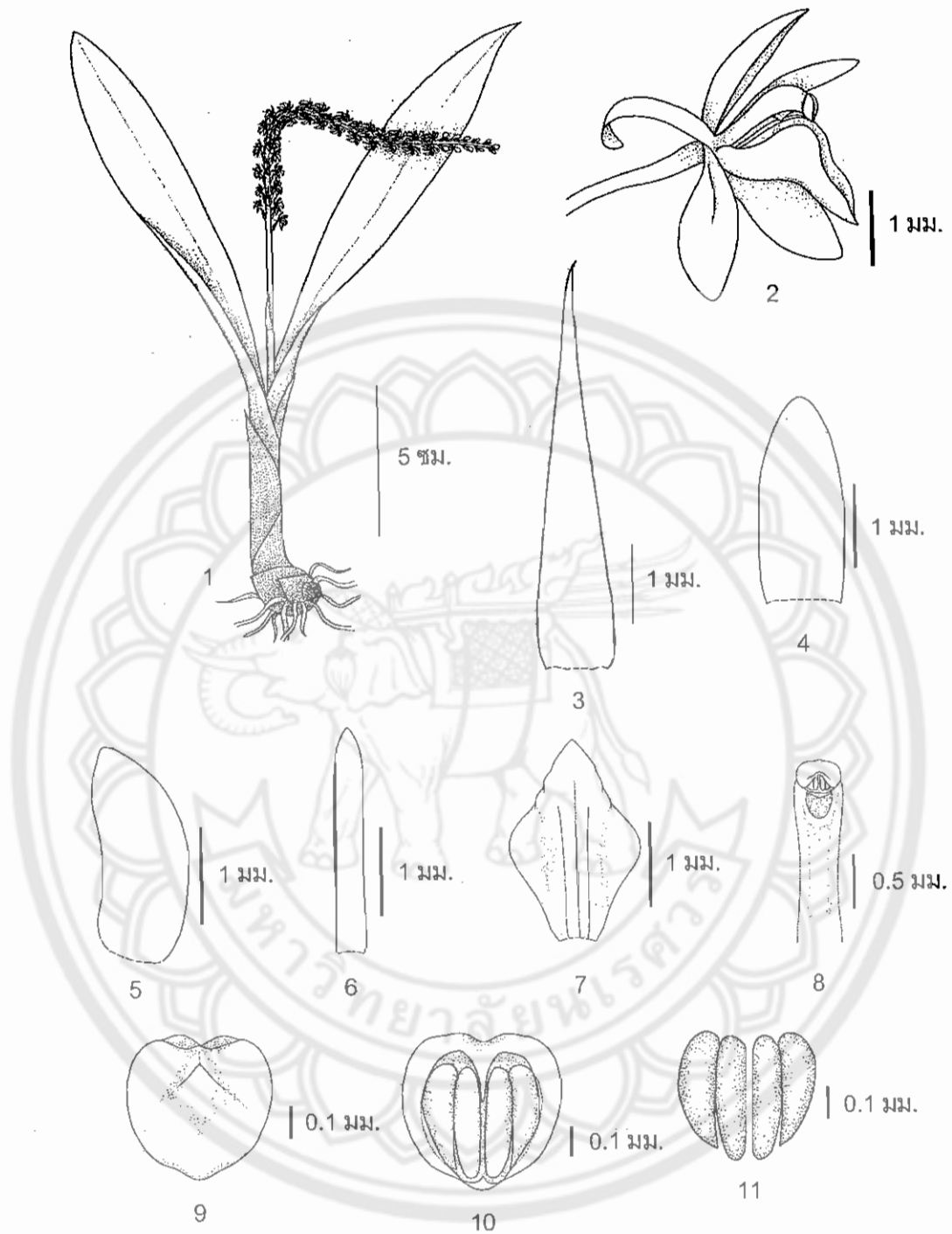
เกาะพะงัน) นครศรีธรรมราช (ทับช้าง, Kapiat) ปัตตานี ยะลา (บันนังสตา, สุโงปาดิ) นราธิวาส (เวียง, สุโงโกลก, น้ำตกฉัตรวารินทร์)

การกระจายพันธุ์.- ได้พบ เนปาล ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย (type) ศรีลังกา ได้พบ ชามัว หมู่เกาะแปซิฟิก

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ และป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,400 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนกรกฎาคม – กันยายน ติดฝักเดือนกันยายน – ตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องข้าวสาร เอื้องดอกหญ้า (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Adisai 708 (BK); Beusekom 3693 (BKF), 3731 (BKF), 3942 (BKF); B. Sangkhachand 1462 (BKF); C. Charoenphol *et al.* 3692 (BKF), 4867 (BKF); Chira 1041 (BK), 2270 (BK); C. Niyomtham 3955 (BKF); C. Phengkklai 466 (BKF); Dee 8 (BKF); Garrett 256 (BKF), 699 (BKF); G. Murata *et al.* T-42082 (BKF), T-43052 (BKF); J. F Maxwell 85-95 (BKF), 94-868 (BKF); Kerr 337 (BK), 664 (BK); K. Larsen 45878 (BKF); K. Larsen *et al.* 33026 (BKF); M.C.Lakshnakara 1516 (BK); M. Tagawa *et al.* T-1205 (BKF); Phusomsaeng 72 (BKF); Ploenchit 226 (BKF); P. Srisanga 308 (QBG); P. Triboun 404 (BK), 882 (BK); Put 226 (BK); R. Geesink *et al.* 7789 (BKF); Sanan 936 (BK); S. Damapong 69 (PNU), 85 (PNU), 200 (BKF, PNU); S. Inthamusik 146 (QBG); S. Indrapong 44 (BKF); S.P. 72 (BKF); S. Suddee *et al.* 1629 (BKF); UNESCO 10289 (BKF)

ภาพ 54 เอื้องข้าวสาร *Liparis viridiflora* (Blume) Lindl.

1 ต้น 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เสาเกสร 9 ฝาปิดด้านบน 10 ฝาปิดด้านล่าง 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 69)

14. สกุล *Luisia* Gaud. in Freyc. Voy. Bot. 426. 1829; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 57. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเติบโตทางยอด ลำต้นรูปทรงกระบอก แข็งและมีหลายข้อ ใบอวบน้ำ กลมยาว เรียงตัวเป็น 2 แถว โคนใบมีข้อและเป็นกาบ ใบแก่ร่วง ข้อดอกแบบกระจะ เกิดทางด้านข้าง มี 1 ดอกหรือหลายดอก ดอกขนาดเล็กไปจนถึงขนาดกลาง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกเป็นอิสระ รูปร่างคล้ายกัน กลีบเลี้ยงข้างอยู่แนบข้างกับกลีบปาก หลังกลีบมักเป็นสันยาวไปถึงปลายกลีบ บางครั้งอาจเห็นเป็นติ่งแหลม กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง อวบน้ำ มักมีสีม่วง ส่วนโคนเชื่อมติดกันกับเส้าเกสร ไม่มีเดือย แผ่นกลีบปากมักจะแบน แยกเป็นช่วงโคน และช่วงปลายที่มีความหนาและผิวต่างกันอย่างชัดเจน ส่วนโคนมักเป็นอุ้งเล็กน้อย และมักมีติ่งตั้งขึ้น ส่วนปลายแผ่ออก ผิวด้านบนมีรอยย่นชัดเจน เส้าเกสรสั้นและหนา ไม่มีโคนเส้าเกสร จะงอยเล็กสั้นและกว้าง ปลายตัด กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน มี 2 กลุ่ม มีรอยแยกตื้นๆ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 30 ชนิด พบในประเทศไทย 14 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Luisia thailandica* Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 27, 4: 28. fig. 11. 1971; Opera Bot. 95: 272. fig. 173. pl. 30c. 1988. (ภาพ 55, 93 (6))

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอนเล็กน้อย ยาว 30 – 50 ซม. กว้าง 4 – 7 มม. มีหลายปล้อง แต่ละปล้องยาว 1.5 – 2 ซม. สีม่วงเข้มหรือค่อนข้างดำ ใบรูปทรงกระบอก ยาว 10 – 20 ซม. กว้าง 4 – 6 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยง มีสีเขียว ข้อดอกมี 1 – 3 ข้อ ออกตามข้อข้างลำต้น ก้านข้อดอก ยาว 5 – 7 มม. มีกาบหุ้ม 2 – 3 กาบ ดอกในข้อมีจำนวน 1 – 3 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่กว้าง ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 2 ซม. สีเขียวอ่อนหรือเขียวแกมเหลือง ยกเว้นกลีบปากสีม่วงหรือม่วงคล้ำ ขอบสีเขียวอ่อนแกมเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1.4 – 1.7 ซม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 5 หรือ 7 เส้นยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่หรือรูปไข่แกมรูปรี เป็นอุ้ง ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยว เป็นอุ้ง ยาว 1 – 1.2 ซม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายแหลม หลังกลีบเป็นสันยาวถึงปลายกลีบ กลีบบิดเล็กน้อยและหลบอยู่ด้านหลังกลีบปาก กลีบดอกรูปไข่กลับ ยาว 1.2 – 1.5 ซม. กว้าง 7 – 9 มม. ปลายมน ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย มีเส้น 7 เส้นยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่กว้าง ยาว 1.6 – 1.8 ซม. กว้าง 1.2 – 1.5 มม. ปลายเว้าบุ๋ม แบ่งเป็นสองส่วน ส่วนโคนแบน รูปไข่กว้าง ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 6 – 8 มม. ปลายมน ส่วนโคนมีแฉกรูปครึ่งวงกลมยื่นออกไปทั้งสองด้านและ

โค้งขึ้นเล็กน้อย ขอบเรียบ ผิวด้านบนเรียบเกลี้ยง ส่วนปลายรูปไข่แกมรูปรี ยาว 1 – 1.5 ซม. ปลายเว้ามน ขอบเป็นคลื่นไม่สม่ำเสมอโค้งลง ผิวบนเป็นรอยย่นในแนวยาว เส้นกึ่งกลางสั้น ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 5 – 6 มม. สีเขียวแกมเหลือง เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 4 มม. ฝักปิดรูปคล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 3 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ผิวบนเกลี้ยง สีเหลืองอ่อน กลุ่มเรณูรูปกลม ขนาดประมาณ 1.5 มม. ก้านรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. เป็นเหนียวรูปรีมีปาก ยาวประมาณ 1 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ฝักรูปขอบขนาน ยาว 3 – 5 ซม. กว้าง 8 – 12 มม. ก้านฝักยาวประมาณ 3 มม.

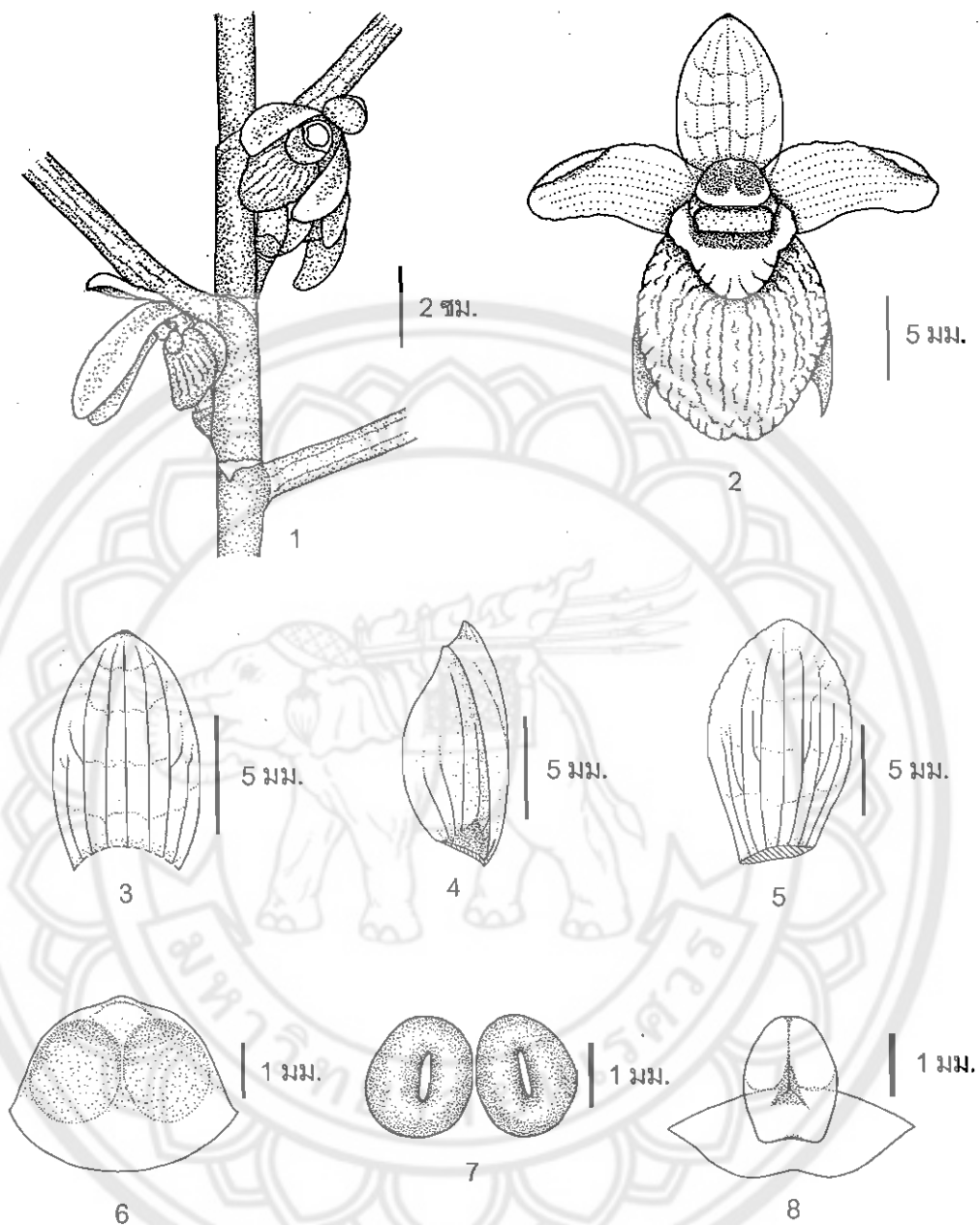
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง, ปาย) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก ดอยเชียงใหม่, ดอยอ่างขาง, ดอยสุเทพ, ดอยสันยาว) ตาก (ดอยพี) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูกระดึง) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว)

การกระจายพันธุ์.- ไทย (type) พม่า

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าสน ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนเมษายน – พฤษภาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องลันดำใหญ่ (เชียงใหม่) งูเขียวปากม่วง (เลย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- S. Damapong 13 (PNU), 173 (BKF, PNU); S. Suddee *et al.* 2132 (BKF); TDBS 2832 (BKF); W. S. 66 (BKF)

ภาพ 55 เอื้องลิ้นดำใหญ่ *Luisia thailandica* Seidenf.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง
5 กลีบดอก 6 ฝาปิด 7 กลุ่มเรณู 8 ก้านและแบริ้นเหนียว
(2-8 จาก S. Damapong 13)

15. สกุล *Malaxis* Sol. ex Sw., Prodr. 8: 119. 1778; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 58. 2000.

กล้วยไม้ดินหายากที่เป็นกล้วยไม้กิ่งอิงอาศัยหรืออิงอาศัยเจริญทางข้าง มีเหง้าสั้นถึงยาว ลำต้นยึดตัวเป็นลำลูกกล้วย มี 1 ถึงหลายปล้อง มีกาบบางๆ หุ้ม ใบมี 2 – 3 หรือหลายใบ โคนใบเป็นกาบ ไม่มีข้อ แผ่นใบบาง พับจีบตามยาว ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ไม่ร่วง ช่อดอกแบบกระจะเกิดที่ยอด ดอกในช่อมีหลายดอก ใบประดับย่อยติดคงทน ดอกขนาดเล็กไปจนถึงเล็กมาก กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระรูปร่างคล้ายกัน หรือกลีบเลี้ยงสั้นและกว้างกว่า กลีบดอกมักเป็นรูปแถบหรือเส้นด้าย แคบกว่ากลีบเลี้ยงอย่างชัดเจน กลีบปากอยู่ทางด้านบน หายากที่อยู่ด้านล่าง ไม่มีเดือย เคลื่อนไหวไม่ได้ เส้าเกสรตั้งขึ้น มักจะสั้นมาก ไม่มีคาง กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นคล้ายขี้ผึ้ง มี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อหรือก้านหรือแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 300 ชนิด พบในประเทศไทย 21 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 3 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. กลีบปาก ขอบหยักซี่ฟัน	3. <i>M. orbicularis</i>
1. กลีบปาก ขอบเรียบ	
2. ใบส่วนขอบสีเขียว กลางใบสีคล้ำ	2. <i>M. calaphylla</i>
2. ใบสีเขียว	1. <i>M. acuminata</i>

1. *Malaxis acuminata* D. Don, Prodr. Fl. Nepal. 29. 1825; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 33, 1: 55. fig. 43. 1978; Opera Bot. 114: 147. 1992. –*M. biloba* (Lindl.) Ames, Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 149. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 761. fig. 567. 1964. –*M. siamensis* (Rolfe ex Downie) Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 150. fig. 117. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 762. 1964. –*Crepidium acuminatum* (D. Don) Szlach., Seidenf., Contr. Orchid Fl. Thailand 13: 18. 1997. (ภาพ 56)

ลำต้นตั้งขึ้น สูง 8 – 13 ซม. ลำลูกกล้วยรูปกรวยหรือรูปรี ยาว 4 – 7 ซม. กว้าง 4 – 5 มม. ใบมีจำนวน 4 – 6 ใบ เรียงเวียนซ้อนกัน รูปไข่หรือรูปรี ยาว 5 – 12 ซม. กว้าง 3 – 6 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเข้าเป็นก้าน ยาว 2 – 3 ซม. ขอบเป็นคลื่น เกือบ ข่อดอกมี 1 ช่อ ตั้งขึ้น ก้านช่อ

ดอกยาว 5 – 10 ซม. แกนกลาง ยาว 5 – 10 ซม. ปลายช่อโค้งลง ดอกเกิดช่วงปลายช่อ โปรง มีจำนวนมากถึง 10 ดอก หรือมากกว่า ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ ดอกบานแผ่ออก ขนาด 1 – 1.5 ซม. สีม่วงแดง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 4 – 7 มม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ปลายมน ขอบเรียบม่วงเข้าหากัน มีเส้น 3 – 4 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ขอบม่วงเข้าหากัน กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 6 – 7 มม. กว้างประมาณ 3 มม. กลีบดอกรูปแถบแคบ ยาว 7 – 8 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากอยู่ด้านบนรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 10 – 13 มม. กว้าง 7 – 8 มม. ส่วนโคนแยกเป็น 2 แฉกเล็ก ยาวประมาณ 5 มม. ปลายแยกเป็น 2 พู่แ้วเล็ก 1 – 2 มม. เส้นเกสรยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ฝักรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ปลายเว้ามุม กลุ่มเรณูรูปกระบอง ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปขอบขนาน ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้างประมาณ 5 มม. ก้านยาว 4 – 5 มม.

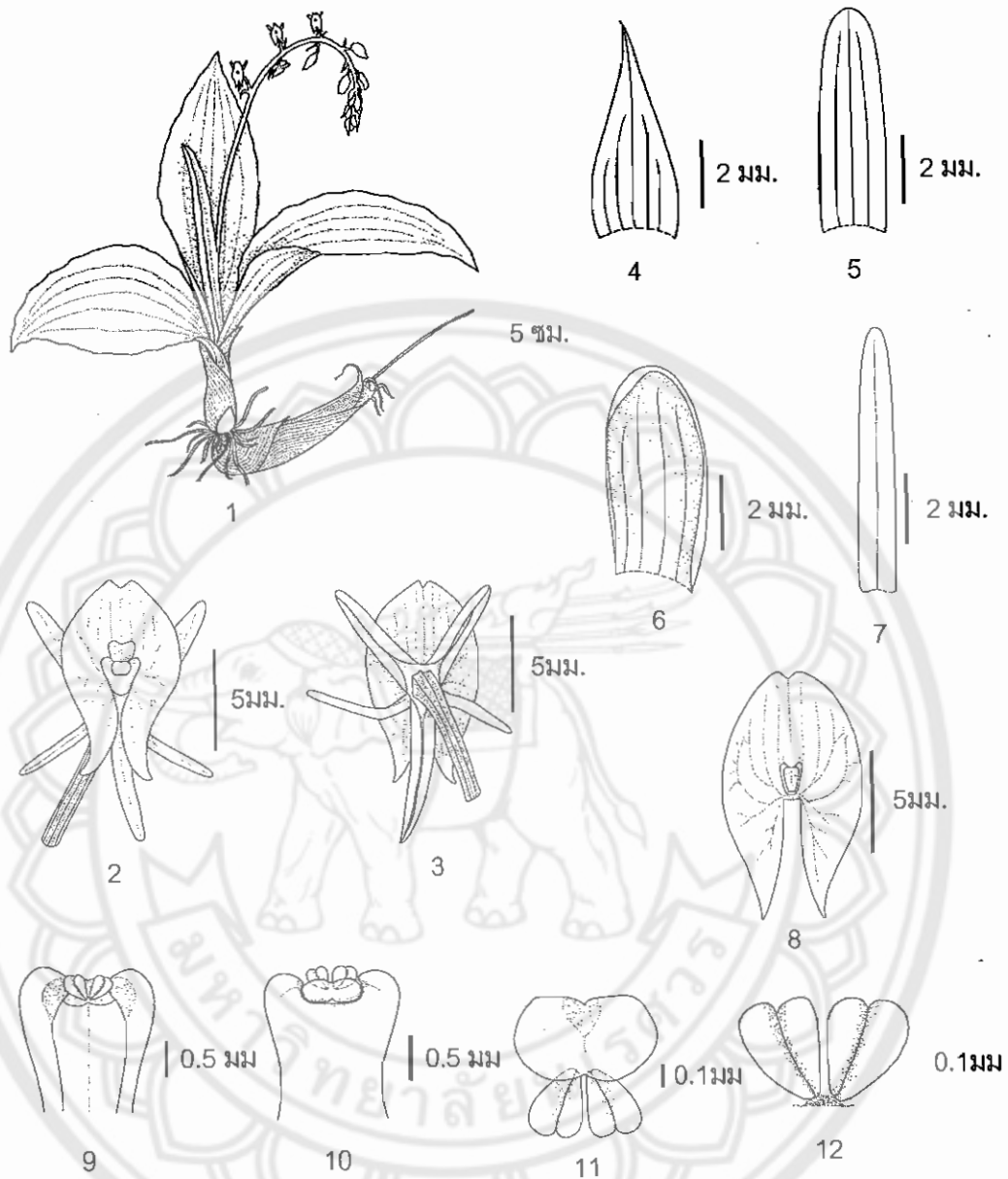
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, ดอยปุย, บ่อหลวง) น่าน (ดอยภูคา) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ ประจวบคีรีขันธ์ (เขาหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ตรวด (คลองใหญ่) ภาคใต้ กระบี่ (พนมเบญจา)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) อินเดีย จีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม สุมัตรา อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เกาะลูซอน

นิเวศวิทยา.– ขึ้นบนพื้นดิน หรือเกาะอาศัยตามกิ่งไม้ที่มีมอสขึ้นอยู่หนาแน่น ในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,700 – 2,100 ม. ออกดอกเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.– หูเสือ (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Beusekom & Phengkklai 1282 (BKF); J. F. Maxwell 74-385 (BK); Garrett 404 (BKF); Kerr 100 (BK), 321 (BK), 437 (BK), 812 (BK); P. Srisanga 1427 (QBG); S. Damapong 37 (PNU, QBG)

ภาพ 56 หูเสือ *Malaxis acuminata* D. Don

1 ต้นและช่อดอก 2-3 ดอกด้านหน้าและด้านหลัง
ตามลำดับ 4 ใบประดับย่อย 5 กลีบเลี้ยงบน
6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 กลีบปาก 9 เส้าเกสร
ด้านหน้า 10 เส้าเกสรด้านหลัง 11 ฝาปิดและกลุ่มเรณู
12 กลุ่มเรณู (S. Damapong 37)

2. *Malaxis calophylla* (Rchb. f.) Kuntze, Revis. Gen. Pl. 2: 673. 1891; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 149 (excl. fig. 116). 1959; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 33, 1: 54. fig. 42. 1978; Opera Bot. 114: 147. 1992. –*M.calophylla* (Rchb.f.) Ktze. var. *brachycheila* (Hook.f.) Tang & F.T.Wang, Acta Phytotax. Sin. 1, 1: 35 & 71. 1951.–*M. biloba* auct. non (Lindl.) Ames, Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): fig.567. 1964. –*Crepidium calophyllum* (Rchb.f.) Szlach., Seidenf., Contr. Orchid Fl. Thailand 13: 18. 1997. (ภาพ 57)

ลำต้นตั้งขึ้น สูง 5 – 10 ซม. ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 2 – 5 ซม. กว้าง 3 – 5 มม. มีหลายข้อ มีกาบใบหุ้มต้น ใบมีจำนวน 2 – 4 ใบ รูปไข่เบี้ยว รูปไข่แกมรูปรี หรือรูปไข่แคบ ยาว 4 – 8 ซม. กว้าง 2 – 4 ซม. ปลายแหลม ขอบเป็นคลื่น โคนสอบเข้าเป็นก้าน ยาว 1 – 2 เรียงเวียนซ้อนกัน สีน้ำตาลอ่อน ขอบกลีบมีแถบของจุดสีขาว ช่อดอกมี 1 ช่อ ตั้งขึ้น ก้านช่อดอกยาว 6 – 9 ซม. แกนกลาง ยาว 4 – 6 ซม. ปลายช่อโค้งลงเล็กน้อย ดอกในช่อโปร่งมีจำนวน 10 – 20 ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 1 – 2 มม. ปลายแหลม ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 5 มม. เหลืองอ่อนแกมเขียว ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาวประมาณ 3 มม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ปลายมน ขอบเรียบและม้วนเข้าหากัน มีเส้น 3 เส้นยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบดอกรูปแถบแกมรูปช้อน ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากอยู่ด้านบน รูปไข่แกมรูปรี หรือรูปขอบขนานกว้าง ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ส่วนโคนแยกเป็น 2 แฉกลึก ยาวประมาณ 2 – 3 มม. ส่วนปลายสอบแคบเป็นดิ่งยื่นขึ้นไปข้างบน ปลายเว้าลึกประมาณ 0.5 มม. แยกเป็น 2 แฉก เส้าเกสรยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ส่วนปลายมีปีกรูปสามเหลี่ยมแกมรูปใบหอกยื่นไปข้างบน ยาวประมาณ 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. ปลายแหลมมน กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ฝักรูปไข่กลับแกมรูปรี หรือรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนานแคบ ยาว 8 – 12 มม. กว้างประมาณ 4 – 5 มม. ก้านยาว 4 – 5 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ, บ่อหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูกระดึง) ภาคใต้ ชุมพร (หลังสวน) สุราษฎร์ธานี (Kantuli)

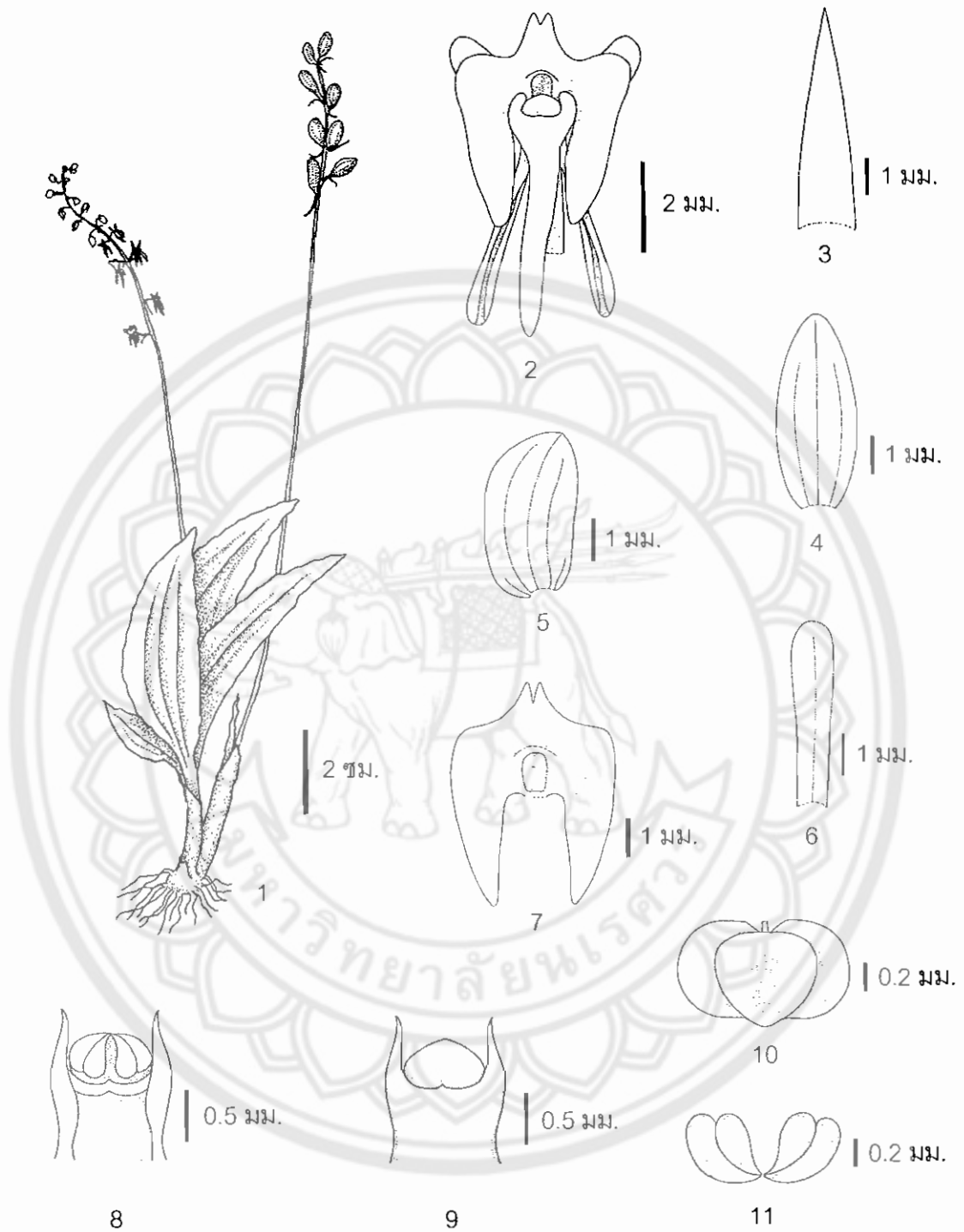
การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน พม่า (type) กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย บอร์เนียว
อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- ขึ้นบนพื้นดิน ในป่าดิบสน ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,600 ม. ออกดอก
เดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

ชื่อท้องถิ่น.- แห้วหมูป่า หูเสือ (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Kerr 276 (BK); S. Damapong 188 (PNU); Soradet 493 (BK);
S. Tsugaru T-61717 (BKF) ; T. Smitinand 533 (BK)

ภาพ 57 หัวหมูป่า *Malaxis calophylla* (Rchb. f.) Kuntze

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสรด้านหน้า
 9 เส้าเกสร ด้านหลัง 10 ฝาปิด 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 188)

3. *Malaxis orbicularis* (W. W. Sm. & Jeffrey) Tang & F.T. Wang, Acta Phytotax. Sin. 1, 1: 36 & 73. 1951; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 150. fig.118. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 762. 1964; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 33, 1: 85. fig. 59. 1978; Opera Bot. 114: 150. 1992. –*Crepidium orbicularum* (W. W. Sm. & J. F. Jeff.) Seidenf., Seidenf., Contr. Orchid Fl. Thailand 13: 18. 1997. (ภาพ 58)

ลำต้นตั้งขึ้น สูง 15 – 20 ซม. ลำลูกกล้วยรูปไข่ ยาว 2 – 3 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. หุ้มด้วยกาบใบสีแดงสด ใบมีจำนวน 3 – 5 ใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก หรือรูปไข่ ยาว 6 – 12 ซม. กว้าง 3 – 5 ซม. ปลายแหลม ขอบเป็นคลื่น ส่วนโคนสอบเข้าเป็นก้าน ยาว 2 – 5 ซม. ช่อดอกมี 1 ช่อ ตั้งขึ้น ก้านช่อดอก ยาว 15 – 25 ซม. แกนกลางยาว 5 – 10 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 10 – 20 ดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 8 – 9 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ ดอกบานแผ่ออก ขนาด 7 – 8 มม. สีแดงเข้มหรือม่วงเข้ม ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 5 – 6 มม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ปลายมน ขอบเรียบและม้วนเข้าหากัน มีเส้น 3 – 4 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 7 – 8 มม. กว้างประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบดอกรูปแถบ ยาว 6 – 7 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากอยู่ด้านบน รูปทรงกลมหรือรูปไข่กลับแกมรูปรีกว้าง ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 6 – 7 มม. โคนกลีบเป็นแยกเป็น 2 แฉกเล็ก ยาวประมาณ 3 มม. ปลายมน ด้านบนรูปเกือบกลม มีหยักซี่ฟันไม่สม่ำเสมอ 15 – 20 หยัก แต่ละหยักยาวประมาณ 1 มม. กลางกลีบเป็นแอ่งเว้ารูปไข่ ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. เส้าเกสรยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมีติ่งรูปขอบขนานแกมรูปรี ปลายมน ยื่นขึ้นไปข้างบน ยาวประมาณ 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดสีแดงเข้ม รูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน กลุ่มเรณูรูปกระบอง ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว ดอยสุเทพ, ดอยปุย, แม่แจ่ม)

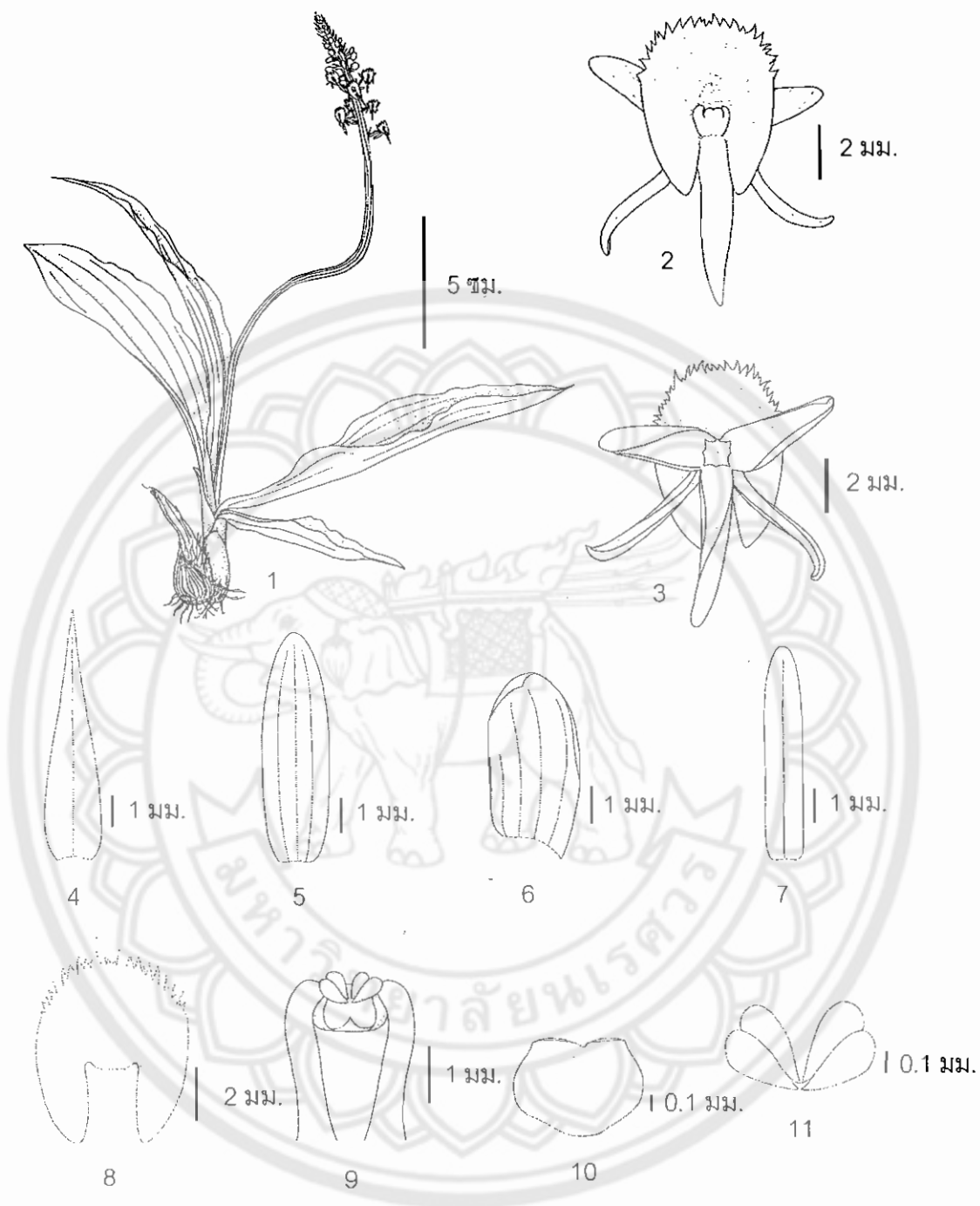
การกระจายพันธุ์.– จีน (type) เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– กล้วยไม้ดิน ขึ้นในที่โล่งแจ้งแสงแดดจัด ดินร่วนปนทราย จนถึงดินลูกรัง ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,700 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม

ชื่อท้องถิ่น.– มังกรแดง หัวหมูป่าดอกแดง (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Garrett 880 (BKF); J. F. Maxwell 88-978 (BKF); Kerr 209 (BK)
490 (BK); S. Damapong 55 (PNU); S. Pomicong 335 (QBG); W. S. 68 (BKF)

ภาพ 58 ม้งกรแดง *Malaxis orbicularis* (W. W. Sm. & Jeffrey) Tang & F.T. Wang
 1 ต้น 2 ดอกด้านหน้า 3 ดอกด้านหลัง 4 ใบประดับย่อย 5 กลีบเลี้ยงบน
 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 กลีบปาก 9 เส้าเกสร 10 ฝาปิด 11 กลุ่ม
 เรณู (S. Damapong 55)

16. สกุล *Monomeria* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl. 61. 1830; Seidenf., Opera Bot. 89: 169. 1986; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 60. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง เหง้าเลื้อย รากเกิดจากข้อของเหง้า ลำลูกกล้วยมี 1 ปล้อง อยู่ห่างกันบนเหง้า ใบมี 1 ใบ โคนใบสอบเข้าเป็นก้าน แผ่นใบแบน หนา ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ข้อดอกแบบกระจะ เกิดจากส่วนโคนของลำลูกกล้วย ดอกในซอมีหลายดอก หรือมีจำนวนมาก ดอกขนาดค่อนข้างเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ บานแผ่ออก กลีบเลี้ยงแยกจากกันเป็นอิสระ รูปร่างต่างกัน กลีบเลี้ยงข้างขนาดใหญ่ เชื่อมติดกับส่วนปลายของโคนเส้าเกสร กลีบดอกกลีบมีขนาดเล็ก สั้นแต่กว้าง ส่วนโคนเชื่อมติดกับบริเวณด้านข้างของโคนเส้าเกสร กลีบปากขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง รูปไข่โกลนหรือรูปรี เชื่อมติดกับโคนเส้าเกสร เคลื่อนไหวได้ ไม่มีเดือยเส้าเกสรสั้นและหนา ด้านข้างแผ่ออกเป็นปีกและขยายยาวยื่นขึ้นไปด้านบนเป็นเขี้ยว ส่วนโคนขยายยาวออกไปเป็นโคนเส้าเกสร กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 2 หรือ 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 3 ชนิด พบประเทศไทย 2 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 2 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. กลีบปากส่วนโคนมีรยางค์คล้ายเดือย บนแผ่นกลีบมีครีบบาง 2 ครีบ	1. <i>M. barbata</i>
1. กลีบปากส่วนโคนไม่มีรยางค์ บนแผ่นกลีบมีปุ่มเล็กหนาแน่น	2. <i>M. longipes</i>

1. *Monomeria barbata* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 61. 1830; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 458. fig.339. 1961; Seidenf., Opera Bot. 89: 170. fig. 112. 1986. (ภาพ 59)

ลำลูกกล้วยรูปไข่ ยาว 4 – 5 ซม. กว้าง 2.5 – 3 ซม. อยู่ห่างกันบนเหง้าประมาณ 5 – 6 ซม. เหง้ามีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. รากออกตามข้อบริเวณโคนลำลูกกล้วย มีขนยาวห่างสี่เทา ใบรูปขอบขนานแกมรูปแถบ ยาว 18 – 23 ซม. กว้าง 4 – 5 ซม. ปลายใบมน เว้ามุม ขอบเรียบ ก้านใบ ยาว 4 – 5 ซม. แผ่นใบเกลี้ยง หนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง หลังใบเว้า ท้องใบนูน ข้อดอกมี 1 ข้อ ตั้งขึ้น ยาวน้อยกว่าความยาวของใบ ก้านข้อดอกอวบหนา ยาว 10 – 15 ซม. มีกาบหุ้ม 3 – 5 กาบ แต่ละกาบยาว 6 – 10 มม. แกนกลางยาว 5 – 8 ซม. ดอกในซอมีจำนวน 4 – 8

ดอก โปรง ใบประดับย่อยรูปไข่ ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 1.5 ซม. สีเหลืองมีจุดสีน้ำตาลหรือแดงอ่อนทั่วกลีบดอก ยกเว้นกลีบปากมีวงคล้ำ ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 7 – 10 มม. กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 – 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่ ตั้งขึ้นและรุ่ม ยาว 1 – 1.3 ซม. กว้าง 5 – 6 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนาน ยาว 1.7 – 2 ซม. กว้าง 7 – 9 มม. เชื่อมติดกับคางเส้าเกสร ผิวนอกมีขนสาขานานแน่น กลีบดอกเป็นครีบริฐสามเหลี่ยมเบี้ยว ยาวประมาณ 1 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบเป็นชายครุย ส่วนโคนแนบกับคางเส้าเกสร มีเส้น 3 เส้น เส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ เส้นคู่ข้างสั้นมาก กลีบปากรูปลิ้น สีครีม ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายมนและโค้งลง ขอบเรียบ โคนกลีบมีรยางค์คล้ายเคียวขนาดใหญ่ ตั้งขึ้น บนแผ่นกลีบมีครีบบางๆ 2 ครีบ ยาวจากโคนกลีบสอดเข้าหากันเกือบถึงปลายกลีบ เส้าเกสรอ้วนสั้น สีเหลือง ยาว 2 – 3 มม. กว้าง 3 – 4 มม. คางเส้าเกสรยาว 7 – 8 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ฝ่าปิตรูปคล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. เกือบ ปลายเป็นติ่งหนามเล็กน้อย กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ก้านรูปแถบ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. แป้นเหนียวรูปไข่หรือรูปรี ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม.

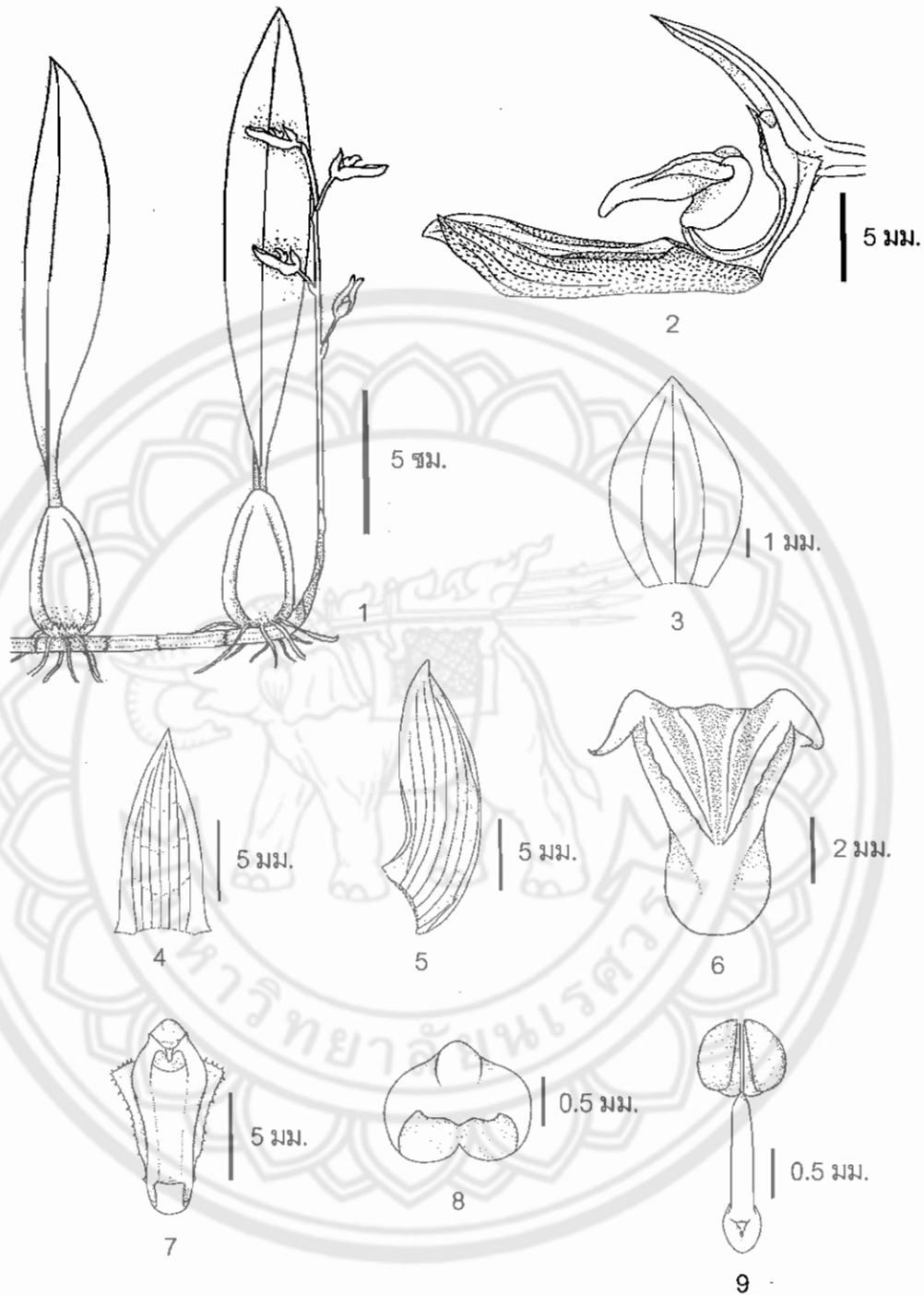
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ) เชียงราย (ดอยลังกา) พิชณุโลก (ภูหินร่องกล้า) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (เขาสอยดาว) ตราด (เขากวน) ภาคใต้ ระนอง (Khao Pawta Luang Keo) กระบี่ (พนมเบญจา)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) อินเดีย จีน พม่า

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามกิ่งไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.– กำมปุม้า (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Kerr 703 (BK); 778 (BK), 815 (BK); Koonkhunthod *et al.* 232 (BKF); Put 3405 (BK); S. Damapong 134 (BKF, PNU); S. Watthana & P. Suksathan 1656 (QBG); T. Smitinand 3206 (BKF), 3245 (BKF)

ภาพ 59 กำมปุม้า *Monomeria barbata* Lindl.

1 ต้น 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน

5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบปาก 7 เส้าเกสรและกลีบดอก

8 ฝาปิด 9 กลุ่มเรณู ก้านและแป้นเหนียว

(S. Damapong 134)

2. *Monomeria longipes* (Rchb.f.) Aver., Opred. Orkhid. V'etnama: 285. 1994. –*M. longipes* (Rchb.f.) Garay, Hamer & Siegerist, Nord. J. Bot. 14, 6: 641. 1994; Seidenf., Opera Bot. 124: 56. 1995. –*Bulbophyllum longipes* Rchb.f., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 407. fig. 308. 1961; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 168. fig. 8. 1967; Seidenfaden, Dansk Bot. Ark. 33, 3: 99. fig. 58. 1979. (ภาพ 60)

ลำลูกกล้วยรูปไข่ ยาว 2 – 3 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. มีสันมน 4 สัน เกือบอยู่ห่างกันบนหน้า 1.5 – 2 ซม. หน้างามีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3 – 4 มม. มีกาบหุ้ม 2 – 3 กาบ ใบรูปขอบขนาน ยาว 7 – 10 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายมนหรือแยกเป็นสองแฉกตั้ง ขอบเรียบ ก้านใบยาว 5 – 8 มม. ผิวเกลี้ยง เนื้อใบหนาเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกมี 1 – 2 ช่อ ก้านช่อดอกยาว 5 – 10 ซม. ส่วนโคนมีกาบหุ้ม 1 หรือ 2 กาบ แกนกลาง ยาว 8 – 12 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 10 – 15 ดอก ใบประดับหลุดร่วงง่าย ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 1 ซม. สีเหลืองอ่อน ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 2 – 2.5 ซม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่แกมรูปรี ยาว 8 – 9 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนาน ยาว 1 – 1.3 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบมนเข้าด้านใน กลีบดอกเป็นครีบก ส่วนโคนขยายยาวขนานไปกับคางเส้าเกสร ยาวประมาณ 1 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ไม่มีเส้นที่ชัดเจน กลีบปากรูปปลี ยาว 8 – 9 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบจักฟันเลื่อย บนแผ่นกลีบมีปุ่มเล็กหนาแน่น เส้าเกสร ยาว 2 – 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. มีปีกแผ่ออกทั้งสองข้างรูปขอบขนานยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม คางเส้าเกสร ยาว 3 – 4 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ฝ่าปัดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ปลายตัด ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่รูปไข่แกมรูปกระบอก ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. อันเล็กรูปแถบแคบ ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 ซม. กว้างประมาณ 3 มม. ก้านฝักยาวประมาณ 4 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ห้วยใจ) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, อมก๋อย) ภาคตะวันออก นครราชสีมา (เขาใหญ่)

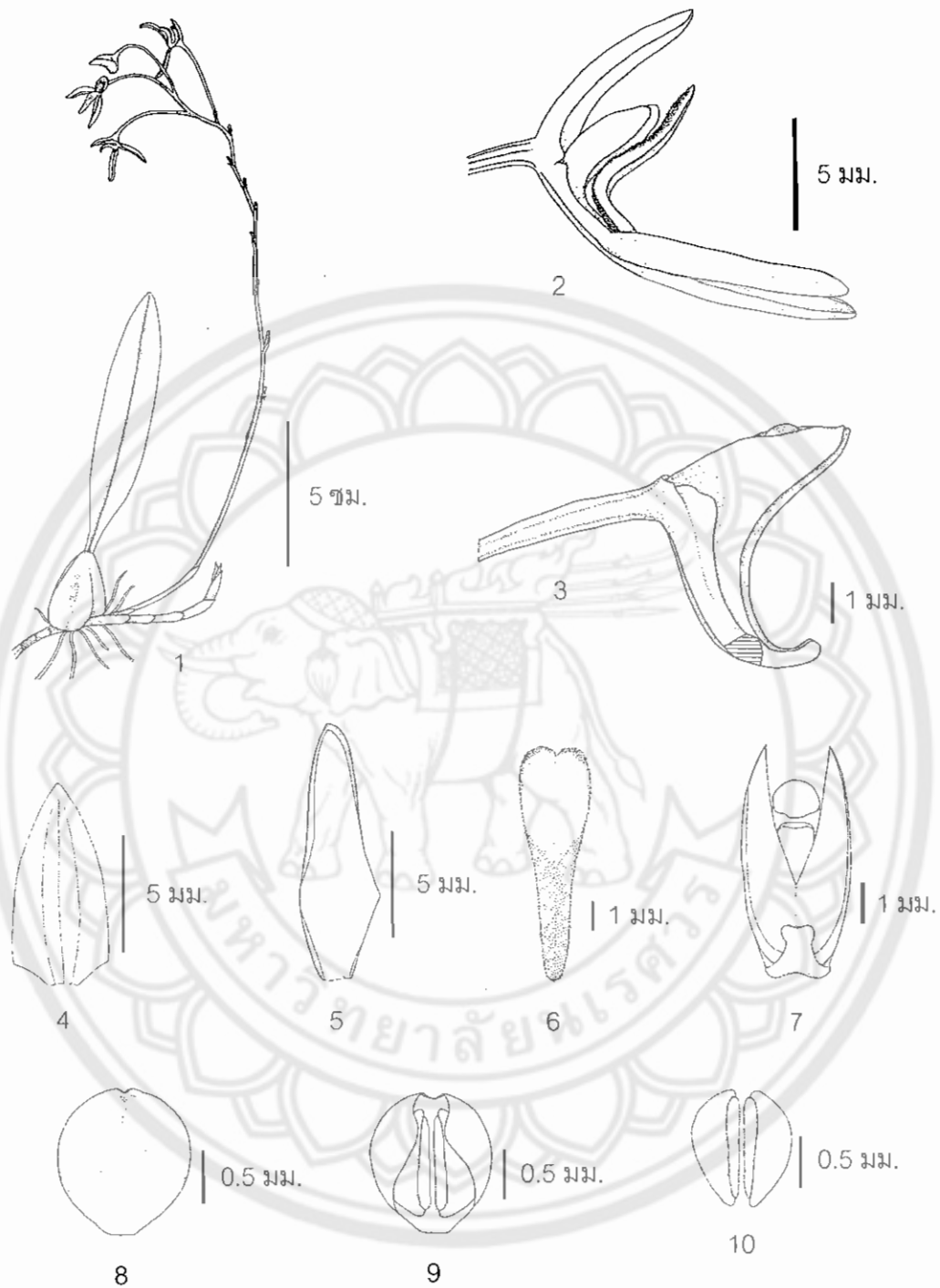
การกระจายพันธุ์.– พม่า (type)

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าสน ป่าดิบเขาต่ำ และป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,600 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนมีนาคม – เมษายน ติดฝักเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

ชื่อท้องถิ่น.– ก้ามปูเล็ก (ก้ามปูเล็ก)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Cumberlege 1316 (BKF); Kerr 406 (BK); P.Triboun 866 (BK);
S. Damapong 09 (PNU, QBG),151(BKF, PNU); TDBS 12949 (BKF)

ภาพ 60 ก้ามปูเล็ก *Monomeria longipes* (Rchb.f.) Aver.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 เส้นเกสรและกลีบดอก
 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบปาก 7 เส้นเกสร
 8 ฝาปิดด้านบน 9 ฝาปิดด้านล่าง 10 กลุ่มเรณู

(S. Damapong 151)

17. สกุล *Nervilia* Comm. ex Gaudich. in Freyc. , Voy. Autour du monde, Bot., nom. cons.: 421. 1829; Pettersson, Orchid Monogr. 5: 40. 1991; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 61. 2000.

กล้วยไม้ดินมีหัว (แบบมันฝรั่ง) สะสมอาหารใต้ดิน รูปกลม หรือรูปไข่ ใบมี 1 ใบ รูปเกือบกลม หรือรูปหัวใจ มีก้านใบ ผิวใบมีขนหรือเกลี้ยง หรือมีจุดประ ขอบใบเรียบ เป็นคลื่น หรือเป็นซี่คล้ายเขาสัตว์ (cornutely toothed) ปลายใบแหลมหรือมน ใบอ่อนม้วนตามยาว แผ่นใบพับจีบคล้ายพัด ใบแก่ไม่ร่วง แต่มักจะไม่มีใบในช่วงมีดอก ช่อดอกมักจะเกิดในฤดูฝนก่อนมีใบ ส่วนปลายของก้านช่อดอกมีกาบรูปทรงกระบอกหุ้ม ดอกในช่อมีจำนวน 2 – หลายดอกหรือมีดอกเดียว ใบประดับย่อยมักเรียวยาวเล็ก ดอกขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ก้านดอกย่อยพอมและโค้งลง กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ รูปร่างคล้ายกัน กลีบปากอยู่ด้านล่างหรือด้านบน เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรยอมเรียวยาว รูปกระบอก ไม่มีครีบ ไม่มีคางเส้าเกสร กลุ่มเรณูมี 2 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย ไม่มีเยื่อหรือก้านกลุ่มเรณู ปลายไม่มีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 65 ชนิด พบในประเทศไทย 8 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritz) Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32 (2): 151. 1978; Pettersson, Orchid Monogr. 5: 44. fig. 55. 1991; Seidenf., Opera Bot. 114: 74. 1992; Seidenf., Opera Bot. 124: 14. 1995. – *N. crispata* (Bl.) Schltr. Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. I (Prelim.list): 66. fig. 46. 1959. – *N. prainiana* (King & Pantl.) Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32 (2): 149. fig. 91. 1978. (ภาพ 61)

ลำต้นตั้งขึ้น สูง 1.5 – 10 ซม. หัวรูปรีหรือค่อนข้างรูปกลม ขนาดประมาณ 5 – 15 มม. ผิวขรุขระ ใบรูปหัวใจมี 5 หรือ 7 มุม ยาว 3 – 5 ซม. กว้าง 3 – 5 ซม. ปลายแหลม มีเส้น 5 – 7 เส้น ก้านใบยาว 2 – 4 ซม. หลังก้านใบเป็นร่องตามยาว มีก้านหุ้มส่วนโคน 1 กาบ ใบอ่อนม้วนตามยาวและมักมีสีม่วงแล้วค่อยเปลี่ยนเป็นสีเขียวเมื่อแก่ เกลี้ยง ช่อดอกมี 1 ช่อ ก้านช่อดอกตั้งขึ้น ยาว 5 – 7 ซม. มีกาบหุ้ม 3 กาบ มีดอกเดี่ยว ดอกบานแผ่อก ขนาดประมาณ 2 ซม. สีขาว ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 1 – 1.5 ซม. มักโค้งลง กลีบเลี้ยงรูปแถบแกมรูปลิ้น (linear-ligulate) ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 หรือ 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 4 – 5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 4 – 5 มม. กลีบดอกรูปแถบ ยาว 2 – 2.5 ซม. กว้าง 2.5 – 3 มม. ปลายแหลมถึงเรียวยาวแหลมเล็กน้อย ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง รูปขอบขนานแกมรูปลิ้น ยาว 1.7 – 2 ซม. กว้าง

1.2 – 1.5 ซม. มีสามแฉก แฉกกลางรูปไข่กลับ ปลายมน ขอบหยักมนถี่ (crenulate) เป็นคลื่น หรือเป็นชายครุย กลางกลีบสีเหลือง ปลายกลีบสีม่วง แผ่นกลีบปกคลุมด้วยขน และขนหนาเรียงเป็นสามแถวบริเวณกลางกลีบ แฉกข้างรูปขอบขนานแกมรูปรี ปลายมน ยาว 4 – 6 มม. กว้างประมาณ 3 มม. เส้นแวงยาวรูปทรงกระบอกแกมรูปคล้ายกระบอง ยาว 7 – 9 มม. กว้าง 1 – 2 มม. เกือบกลม ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ด้านล่างเป็นติ่งแหลม ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ฝาปิดรูปกรวยแกมรูปขอบขนาน ยาว 2 – 3 มม. กว้าง 1 – 2 มม. กลุ่มเรณู ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ, ดอยเตี้ยดง, สะเมิง, แม่แตง) ลำปาง (แจ้ห่ม) ตาก (บ้านมูเซอ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูกระดึง) ภาคตะวันออก อุบลราชธานี (Chiet) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ปราจีนบุรี

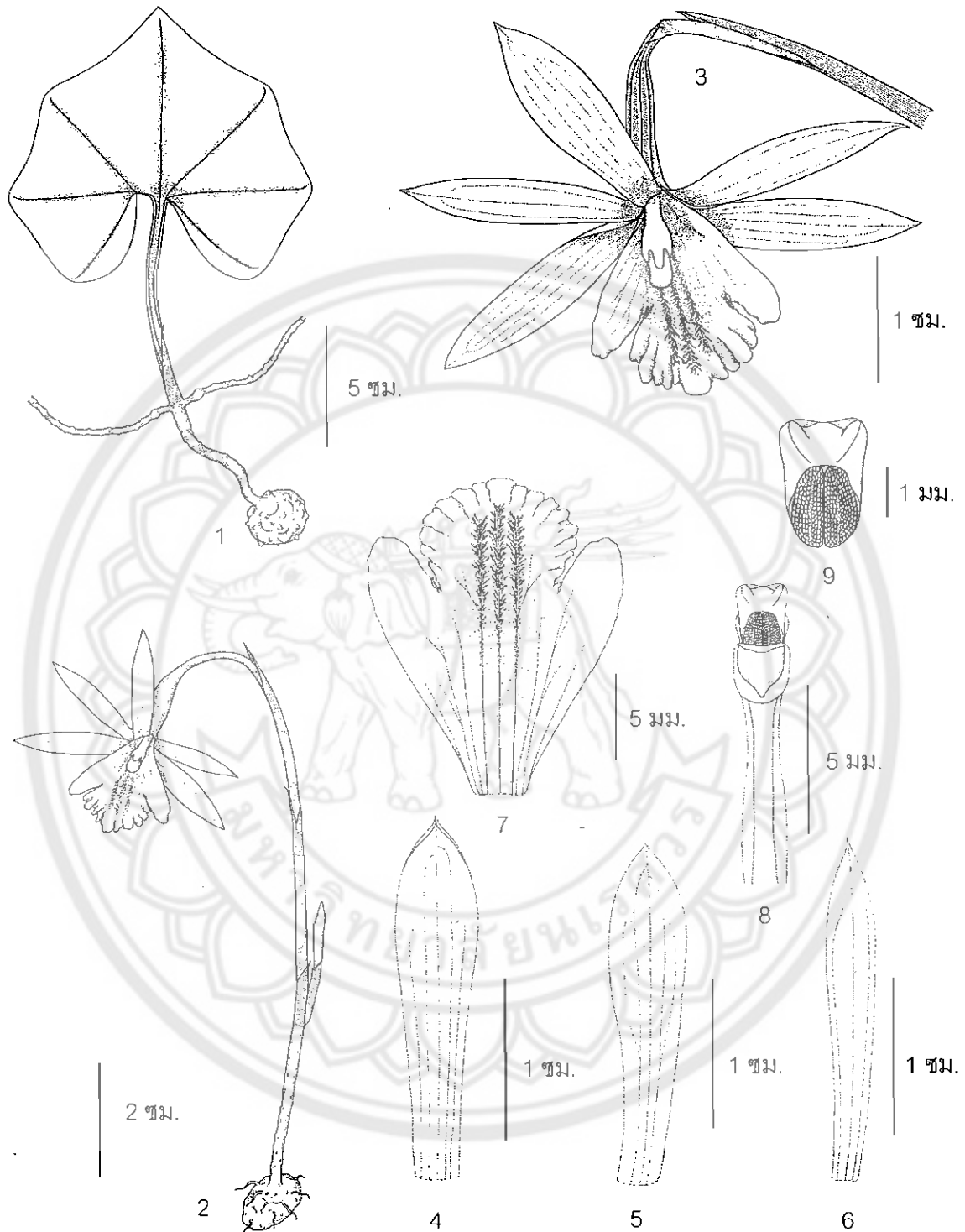
การกระจายพันธุ์.– เนปาล อินเดีย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย (type) ฟิลิปปินส์ นิวกีนิ ออสเตรเลีย (ควีนแลนด์) และแอฟริกา

นิเวศวิทยา.– กล้ายไม้ดินชื้นตามที่ร่มขึ้นในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,700 ม.จากระดับน้ำทะเล ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องใบบัวบก (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– J. F. Maxwell 96-974 (BKF), 02-233 (BKF); L. Q. Bao 9 (BKF); S. Damapong 48 (PNU, QBG), 50 (PNU), 70 (PNU, QBG), 178 (PNU), 186 (BKF, PNU, QBG)

ภาพ 61 เห็องไบบัวบก *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf.

1 ต้นและใบ 2 ต้นและดอก 3 ดอก 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝาปิดและกลุ่มเรณู
(1 จาก S. Damapong 50, 2 - 9 จาก S. Damapong 186)

18. สกุล *Oberonia* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl. 15. 1830; Ansari & Balakrishnan, Orchid Monogr. 4: 7. 1990; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 62. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มักขึ้นเป็นกระจุก ต้นสั้นมากหรือต้นยืดตัวยาว หรือไม่มีต้นที่ชัดเจน ใบมี 2 – 3 หรือหลายใบ เรียงตัวเป็น 2 แถว โคนใบเป็นกาบ แผ่นใบอวบ เกลี้ยง แบนทางด้านข้าง รูปทรงกระบอก หรือรูปไข่เมื่อผ่าตามขวาง โคนใบเป็นข้อหรือไม่เป็นข้อ ข้อดอกแบบกระจะหรือข้อเชิงลาด ใบประดับย่อยติดคงทน ดอกในข้อมีจำนวนมาก บานจากปลาย ข้อไปสู่โคน ดอกขนาดเล็กจนถึงเล็กมาก มักจะเรียงตัวเป็นวงเป็นชั้น กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ กลีบดอกแผ่ออก หุบเข้าหรือม้วน กลีบปากอยู่ทางด้านล่างหรืออยู่ในทิศทางอื่น เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรขนาดเล็ก รูปทรงกระบอก ทรงกลมหรือรูปจาน (disciform) มีครีบหรือไม่มี ไม่มีคางเส้าเกสร กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อหรือก้านกลุ่มเรณู ปลายไม่มีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 300 ชนิด พบในประเทศไทย 36 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 5 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. โคนใบไม่เป็นข้อ	3. <i>O. obcordata</i>
1. โคนใบเป็นข้อ	2. <i>O. langbianensis</i>
2. ใบทรงกระบอก	
2. ใบแบนด้านข้าง	
3. ดอกไร่ก้าน แนบติดกับแกนข้อดอกที่อวบอ้วนมาก	4. <i>O. pachyrachis</i>
3. ดอกมีก้าน	
4. กลีบปากแยกเป็น 3 แฉก แฉกกลางแยกเป็น 2 แฉกเล็กรูปค้อนไปทางรูปขอบขนาน ถึงเกือบกลม ปลายมน	1. <i>O. acaulis</i>
4. กลีบปากไม่แยกเป็น 3 แฉก ปลายกลีบแยกเป็น 2 แฉกเล็กรูปใบหอกกว้าง ปลายแหลม	5. <i>O. pyrulifera</i>

1. *Oberonia acaulis* Griff., Not. Pl. Asiat. 3: 275. 1851; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 33, 1: 20. fig. 11. 1978; Opera Bot. 114: 154. 1992; Ansari & Balakrishnan, Orchid Monogr. 4: 26. fig. 21. 1990. –*O. quinquelobata* Kerr, Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 162. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 764. 1964. (ภาพ 62)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน สูง 15 – 20 ซม. ต้นสั้นและเห็นไม่ชัดเจน ใบมี 3 – 4 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปเคียว แบนด้านข้าง ยาว 5 – 15 ซม. กว้าง 6 – 10 มม. ปลายเรียวแหลมยาว ขอบเรียบ โคนใบเป็นข้อ ผิวเกลี้ยงเป็นมันเล็กน้อย เนื้อใบอวบหนา เส้นใบไม่ชัดเจน ช่อดอกมี 1 ช่อ ตั้งขึ้น เกิดจากด้านข้างหรือค่อนมาทางกลางใบ ก้านช่อดอก ยาว 5 – 8 ซม. ส่วนล่างมีใบประดับย่อยขนาดเล็กจำนวนมาก แกนกลาง ยาว 7–16 ซม. ดอกในช่อแน่นมีจำนวนนับร้อยดอก เรียงเป็นวงรอบแกนกลาง ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 2 – 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม ขอบเป็นชายครุยไม่สม่ำเสมอ มีจุดใสทั่วกลีบ ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 2 มม. มีสีน้ำตาลแกมเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาวประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ ไม่มีเส้น มีจุดใสประปรายค่อนไปทางปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่แกมรูปรี เป็นอู้ง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. ปลายมนหรือเว้าตื้นเล็กน้อย ขอบเรียบ มีจุดใสประปรายค่อนไปทางปลายกลีบ ไม่มีเส้น กลีบปากเป็นสามแฉก ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. แฉกกลาง แยกเป็นสองแฉกลึก รูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ แฉกข้างรูปค่อนไปทางรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาว 0.4 – 0.5 มม. กว้าง 0.3 – 0.4 มม. ปลายมน ขอบส่วนปลายเป็นคลื่นเล็กน้อย มีจุดใสหนาแน่น บริเวณมุมระหว่างแฉกกลางกับแฉกข้าง เส้นเกสรอันสั้น ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปค่อนไปทางรูปครึ่งวงกลม ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ-ปุย, ดอยพี, อมก๋อย) เชียงราย (ดอยลังกา, ดอยแจ) ลำปาง (แจ้ห่ม) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคใต้ นครศรีธรรมราช (ห้วยยาง)

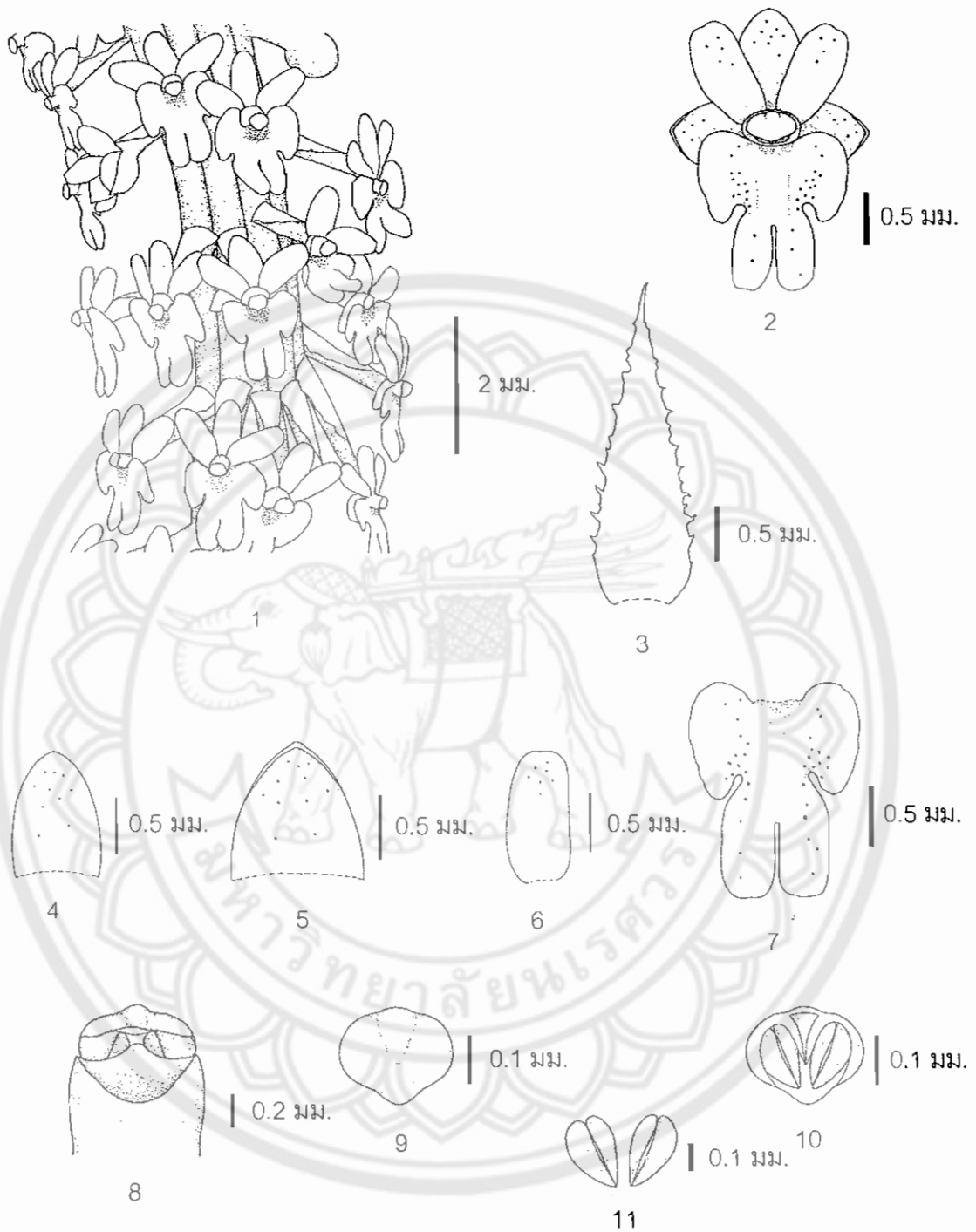
การกระจายพันธุ์.– เนปาล อินเดีย (type) จีน พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม.
ออกดอกเดือนกรกฎาคม – กันยายน ติดฝักเดือนตุลาคม – ธันวาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องหางช้าง (เชียงใหม่) เอื้องแพนไบโค้ง (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Adisai 680 (BK); Beusekom & Phengkklai 2796 (BKF); C. Phengkklai *et al.* 11000 (BKF); Garrett 348 (BK); J. F. Maxwell 88-1357 (BKF), 96-1650 (BKF), 97-1401 (BKF); Kerr 199 (BK); P. Suksathan 2031 (QBG); Put 3446 (BK); R. Geesink *et al.* 7991 (BKF); S. Damapong 202 (PNU), 208 (PNU); S. Intamusik 157 (QBG) T. Putthai s.n. (BKF); T. Smitinand *et al.* 7627 (BKF), 11825 (BK); Wichien s.n. (BKF); W. Nanakorn 1105 (BKF)

ภาพ 62 เอื้องหางช้าง *Oberonia acaulis* Griff.

- 1 ช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร
 9 ฝาปิดด้านบน 10 ฝาปิดด้านล่าง 11 กลุ่มเรณู
 (S. Damapong 202)

2. *Oberonia langbianensis* Gagnep., Bull. Soc. Bot. France 79: 168. 1932; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 33, 1: 11. fig. 3. 1978; Opera Bot. 114: 151. fig. 91. pl. 10c. 1992. (ภาพ 63)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน สูง 9 – 13 ซม. ต้นสั้น ยาวประมาณ 1 ซม. ใบมี 2 – 4 ใบ รูปทรงกระบอก สีเขียวเข้ม ยาว 5 – 10 ซม. กว้าง 6 – 10 มม. ปลายเรียวแหลมยาว ขอบเรียบ โคนใบเป็นข้อ อวบน้ำ ผิวเกลี้ยงเป็นมัน ช่อดอกมี 1 ช่อ เกิดจากส่วนปลายของลำต้น แต่ส่วนโคนเชื่อมติดกับใบทำให้มองคล้ายออกจากขอบด้านในของใบ ก้านช่อดอก ยาว 3 – 5 ซม. ตั้งแต่โคนก้านช่อดอกถึงด้านล่างแกนกลางมี ใบประดับหมันรูปใบหอก ยาว 1 – 2 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ แกนกลางยาว 5 – 10 ซม. ดอกในช่อมีได้มากกว่า 100 ดอก เรียงเป็นวงรอบแกนกลาง ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 2 – 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเป็นชายครุย ไม่มีเส้น ดอกบานแผ่ออกขนาดประมาณ 2 มม. สีน้ำตาล ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาวประมาณ 1 มม. กลีบเลี้ยงปลายแหลม ขอบเรียบ ไม่มีเส้น มีจุดสีประปรายค่อนข้างไปทางปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่ ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่ กว้าง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. กลีบดอกรูปไข่ ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเป็นชายครุย มีจุดสีประปรายค่อนข้างไปทางปลายกลีบ มีเส้น 1 เส้น ยาวถึงประมาณกึ่งหนึ่งของความยาวกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ แฉกกลางรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 ปลายเว้าลึก แฉกเป็นสองพู ปลายมน ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ แฉกข้างรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ เส้นเกสรรูปทรงกระบอกสั้น ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ส่วนบนขยายออก ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ยาวประมาณ 0.1 มม. กว้าง 0.2 มม. ฝักรูปไข่กลับกว้าง ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปกระบอกแกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม. ฝักรูปไข่แกมรูปรี ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก ดอยปุย, แม่แจ่ม)

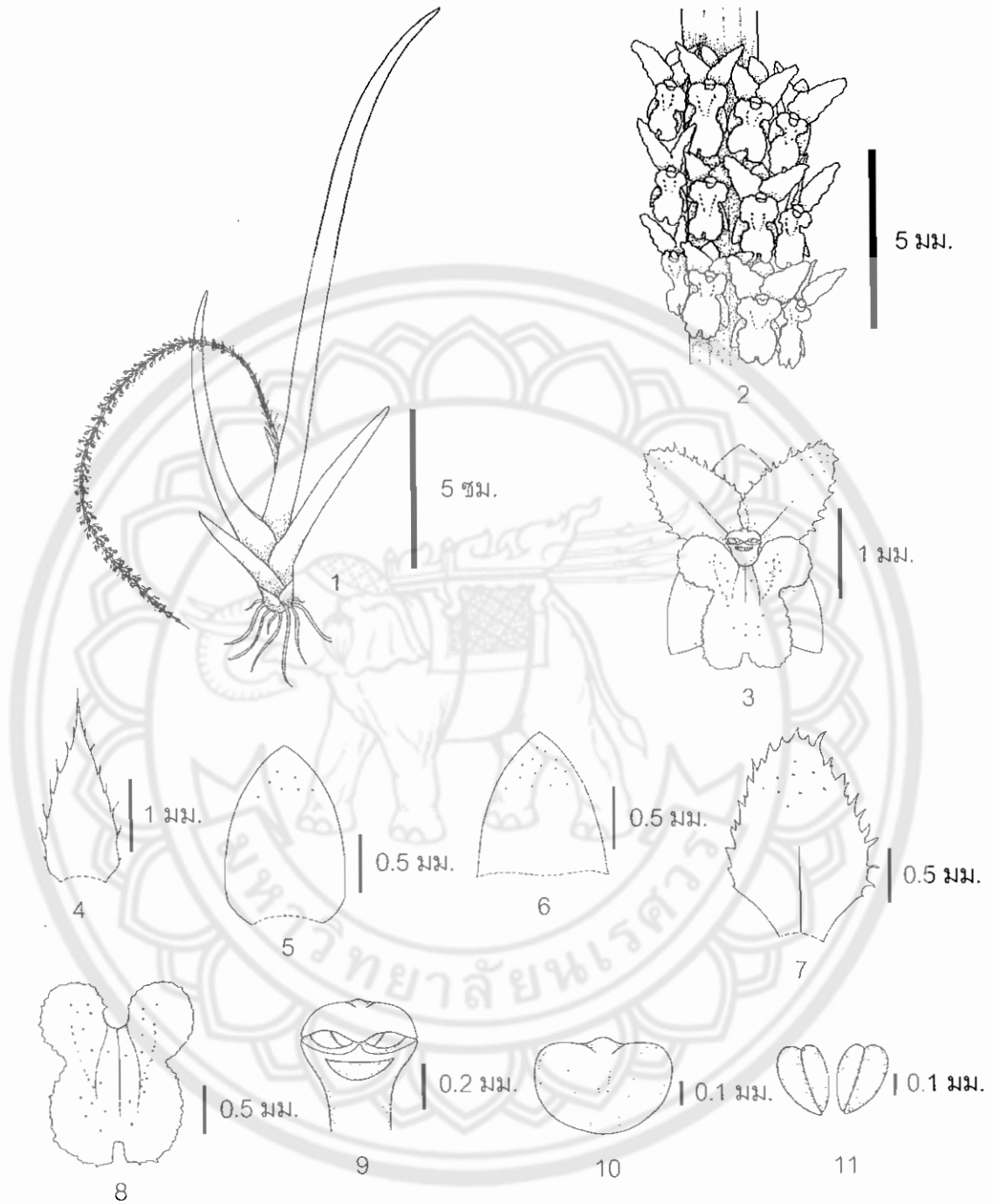
การกระจายพันธุ์.- เวียดนาม (type)

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำที่ระดับความสูง 1,500 – 1,700 ม. ออกดอกเดือนสิงหาคม – ตุลาคม ติดฝักเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องฉัตรทอง (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– S. Damapong 81 (PNU), 95 (PNU), 98 (PNU), 102 (BKF, PNU, QBG), 115 (PNU, QBG), 133 (PNU)

ภาพ 63 เอื้องฉัตรทอง *Oberonia langbianensis* Gagnep.

1 ต้นและช่อดอก 2 ช่อดอก 3 ดอก 4 ใบประดับย่อย

5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 กลีบปาก

9 เสาเกสร 10 ฝาปิด 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 102)

3. *Oberonia obcordata* Lindl., Fol. Orch. 8: 7. 1859; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 33, 1: 30. fig. 19. 1978; Ansari & Balakrishnan, Orchid Monogr. 4: 40. fig. 38. pl. 3c. 1990. (ภาพ 64)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน ต้นสั้น ยาวประมาณ 1 ซม. ใบมี 2 – 4 ใบ รูปแถบแกมรูปเคียว แบนด้านข้าง ยาว 5 – 10 ซม. กว้าง 5 – 8 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนใบไม่เป็นข้อ ผิวเป็นมัน เนื้อใบหนา ข้อตอกมี 1 ข้อ เกิดจากส่วนปลายของลำต้น ข้อตอกมีใบประดับหุ้มรูปใบหอก ยาวประมาณ 2 มม. เรียงเป็นวงรอบก้านช่อดอก จำนวน 2 – 3 วง ก้านช่อดอก ยาว 1 – 2 ซม. แกนกลาง ยาว 3 – 5 ซม. ดอกในช่อมีมากกว่า 50 ดอก เรียงเวียนบนแกนกลาง ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 1 – 2 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ ไม่มีเส้น ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 2 มม. สีน้ำตาลเข้มหรือสีเลือดนก ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 1 – 2 มม. กลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลม ขอบเรียบ ไม่มีเส้น มีจุดสีประปรายค่อนข้างดำ ปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. กลีบดอกรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. กลีบปากเป็นสามแฉก ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. แฉกกลางรูปหัวใจกลับ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายเว้าตื้น ขอบเรียบ แฉกข้างรูปรี ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ยอดเกสรเพศเมียเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.3 มม. เส้าเกสรอันสั้นและหนา ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปไข่กลับกว้าง ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ปลายเว้าตื้น ผิวบนเกลี้ยง ส่วนท้ายมีสันนูน 2 สัน กลุ่มเรณูรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม.

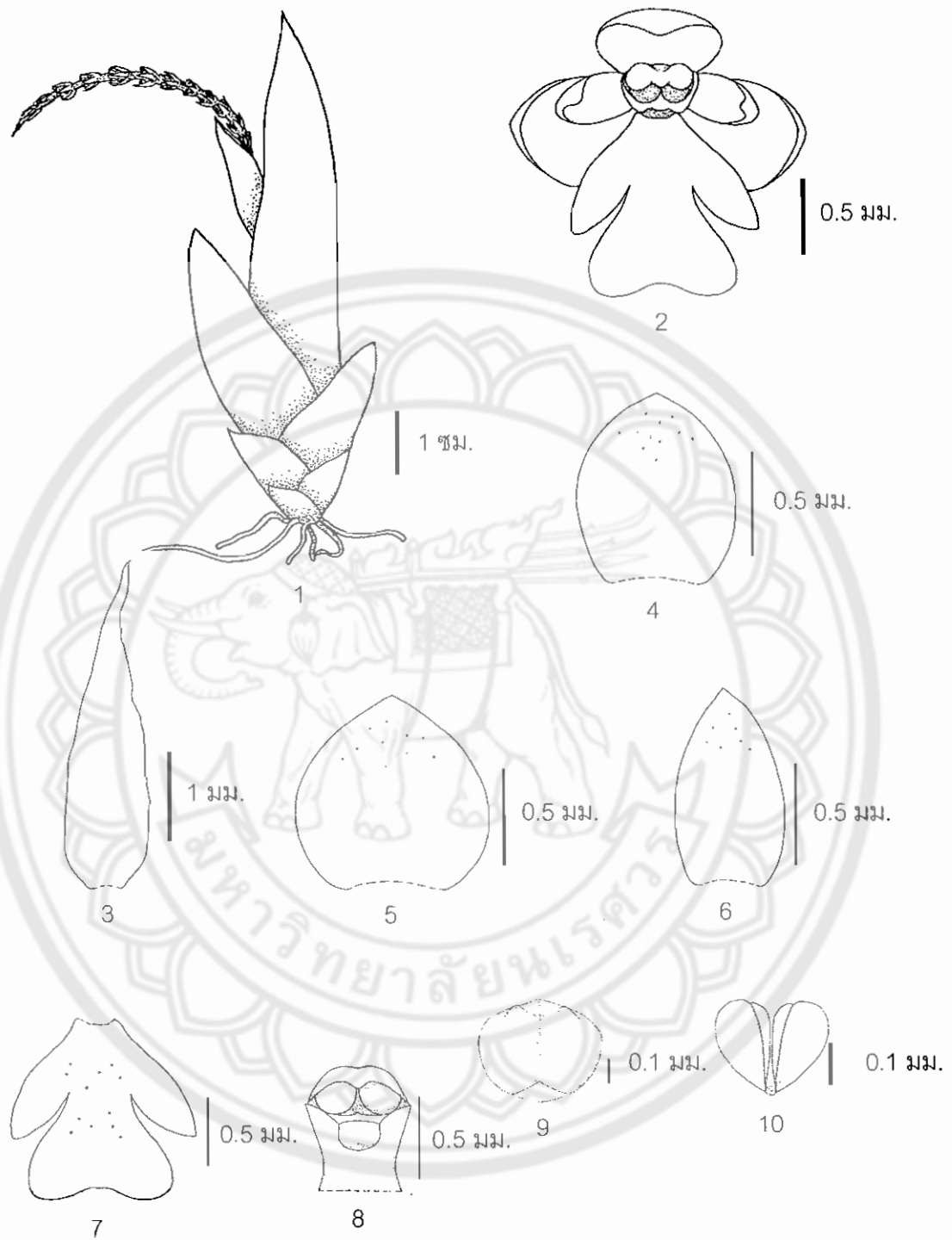
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, อมก๋อย)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล ภูฏาน อินเดีย (type) จีน

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนสิงหาคม – กันยายน

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องแพนลันดำ (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– S. Damapong 64 (PNU), 79 (PNU, QBG); Tagawa *et al.* T-2574 (BKF)

ภาพ 64 เอื้องแพนลีนดำ *Oberonia obcordata* Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร
9 ฝาปิด 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 79)

4. *Oberonia pachyrachis* Rchb. f. ex Hook.f., Fl. Brit. India 5: 681. 1890; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 33, 1: 11. fig. 4. 1978; Ansari & Balakrishnan, Orchid Monogr. 4: 10. fig. 3. 1990. –*O. umbraticola* Rolfe, Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 163. 1959. (ภาพ 65)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน สูง 6 – 15 ซม. ต้นสั้น ยาวประมาณ 1 ซม. ใบมี 2 – 4 ใบ รูปแถบแกมรูปเคียว แบนด้านข้าง ยาว 5 – 15 ซม. กว้าง 6 – 15 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนใบเป็นข้อ ผิวใบเกลี้ยงเป็นมัน เนื้อใบอวบหนา เส้นใบไม่ชัดเจน ช่อดอกมี 1 ช่อ ก้านช่อดอกยาว 1 – 2 ซม. แกนกลางอวบหนา ยาว 4 – 13 ซม. สีเขียว แบนหนาค้ำใบ เชื่อมติดกับใบ มองดูคล้ายเกิดจากด้านข้างค่อนไปทางด้านบนของใบ ดอกในช่อมีมากกว่า 100 ดอก เรียงเวียนบนแกนกลาง ทำให้มีลักษณะคล้ายช่อดอกแบบช่อเชิงลด ใบประดับย่อยรูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ ไม่มีเส้น ดอกบานแผ่อกไม่เต็มที ขนาดประมาณ 1.5 มม. สีน้ำตาลอ่อน ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาวประมาณ 0.5 มม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ ไม่มีเส้น มีจุดไลประปรายค่อนไปทางปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่หรือรูปรี ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ปลายแหลม กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ไม่มีเส้น มีจุดไลประปรายค่อนไปทางปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่แกมรูปวงกลม (ovate-orbicular) ไม่แยกแฉก ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ส่วนโคนมีติ่ง ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.2 มม. เส้าเกสรอันสั้นและหนา ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปไข่กลับกว้าง ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปกระบองแกมรูปใบหอกยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปไข่แกมรูปรี (subovate-elliptic) ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, ดอยงามอมก๋อย) ลำปาง (ดอยหลวง) ตาก (ดอยมูเซอ, แม่สอ)

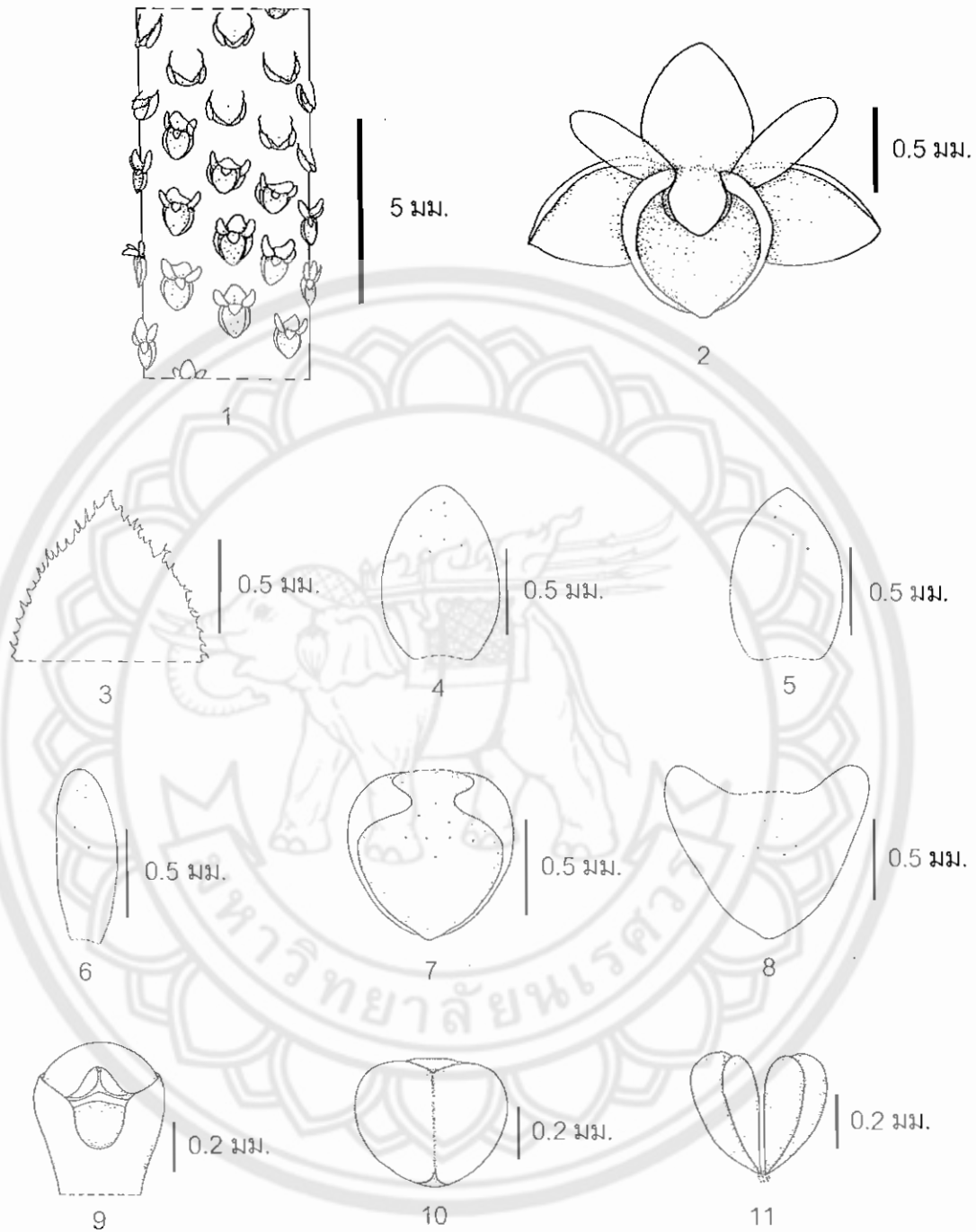
การกระจายพันธุ์.– ภูมิภาค อินเดีย (type) จีน พม่า

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,700 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน ติดฝักเดือนธันวาคม – มกราคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องแพนดอกจิว (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– J. F. Maxwell 97-276 (BKF); Kerr 208 (BK), 227 (BK); S. Damapong 94 (PNU), 108 (PNU, QBG), 126 (PNU); S. Phusomsaeng 56 (BKF); T. Smitinand & Anderson 7255 (BKF)

ภาพ 65 เอื้องแพนดอกจิว *Oberonia pachyrachis* Rchb. f. ex Hook.f.

1 ช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง
6 กลีบดอก 7-8 กลีบปาก 9 เส้าเกสร 10 ฝาปิด 11 กลุ่มเรณู
(S. Damapong 108)

5. *Oberonia pyrulifera* Lindl., Fol. Orch. 8: 3. 1859; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv 33, 1: 23. fig. 13. 1978; Ansari & Balakrishnan, Orchid Monogr. 4: 30. fig. 26. 1990. (ภาพ 66)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน สูง 5 – 8 ซม. ต้นสั้น ยาวประมาณ 1 ซม. ใบมี 2 – 5 ใบ รูปคล้ายเคียว แบนด้านข้าง ยาว 6 – 10 ซม. กว้าง 5 – 8 มม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม ขอบเรียบ โคนใบเป็นข้อ ด้านล่างยับย่น (crispate) เมื่อแห้ง ผิวใบเกลี้ยงเป็นมัน เนื้อใบอวบหนา เส้นใบไม่ชัดเจน ช่อดอกมี 1 ช่อ เกิดระหว่างใบบนสุดบริเวณปลายลำต้น ก้านช่อดอก ยาว 2 – 3 ซม. ไม่มีคิรีบแกนกลาง ยาว 3 – 8 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 20 – 50 ดอก เรียงเวียนรอบแกนกลาง ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยมหรือรูปใบหอก ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ (erose) ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 2 มม. สีเหลืองแกมเขียวอ่อน ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาวประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ ไม่มีเส้น มีจุดใสประปรายค่อนข้างไปทางปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ไม่มีเส้น มีจุดใสประปรายค่อนข้างไปทางปลายกลีบ กลีบปากรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. โคนมีติ่งเล็กรูปค่อนข้างไปทางรูปมน ปลายกลีบแยกเป็นสองแฉกลึก แฉกเล็กรูปใบหอกกว้าง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายแหลม แยกห่างออกจากกัน บริเวณกลางกลีบมีจุดใสประปราย ยอดเกสรเพศเมียรูปครึ่งวงกลม ขนาดเล็ก เส้าเกสรอันสั้น ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปคล้ายผลชมพู ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ผิวบนเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปกระบอกแกมรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม. ฝักรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ก้านฝักยาวประมาณ 1 มม.

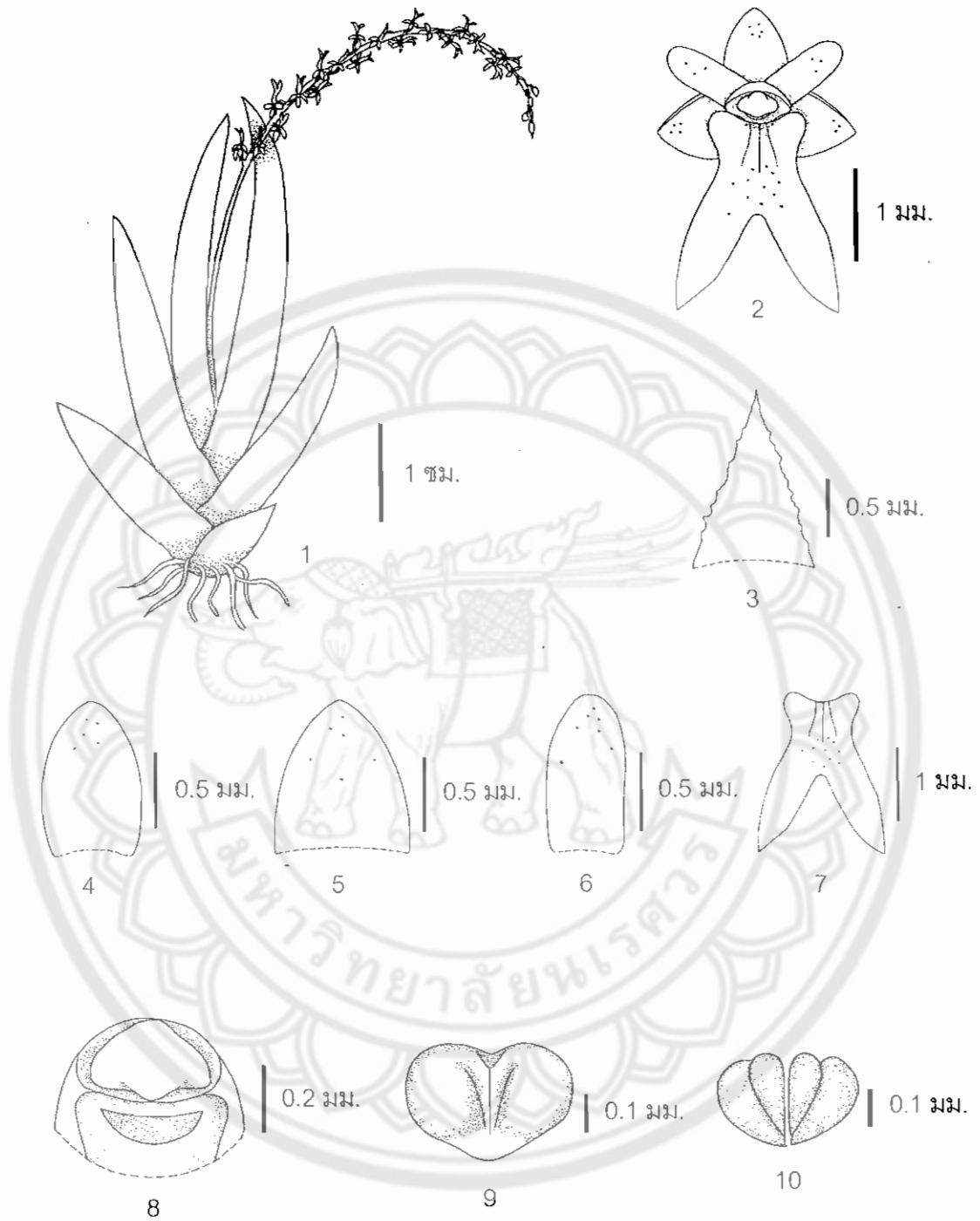
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, อมก๋อย, บ่อหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง, ภูกระดึง) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ศรีสวัสดิ์)

การกระจายพันธุ์.– ภูมิภาคอินเดียน (type) จีน

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนสิงหาคม – กันยายน ติดฝักเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องแพนปากแจก (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– M. Tagawa *et al.* T-1930 (BKF); S. Damapong 80 (PNU), 96 (BKF, PNU, QBG), 139 (PNU); T. Smitinand 7419 (BKF)

ภาพ 66 เอื้องแพนปากแจก *Oberonia pyrulifera* Lindl.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝักปิด
 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 96)

19. สกุล *Ornithochilus* (Lindl.) Wall. ex Benth., Gen. Pl. 3: 478. 1883; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 62. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเติบโตทางยอด ต้นสั้น แข็ง มีกาบใบหุ้ม ส่วนโคนมีรากอากาศที่อวบแบน ใบอวบมี 2 – 6 ใบ เรียงเป็น 2 แถว แบน กว้าง ส่วนโคนสอบเข้าและมีข้อเชื่อมต่อกับกาบใบ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง **ช่อดอก**แบบกระจะหรือช่อแยกแขนง ออกข้างลำต้น ห้อยลู่ลง แยกแขนงหรือไม่แยกแขนง มีหลายดอก ดอกขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ รูปร่างต่างกัน กลีบเลี้ยงข้างเบี้ยวเล็กน้อย กลีบดอกแคบ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวได้ มี 3 แฉก แฉกข้างขนาดเล็ก ตั้งขึ้น แฉกกลางขนาดใหญ่กว่า รูปร่างเกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือมีรูปคล้ายพัด ขอบแหงน เป็นจัก เป็นคลื่นหรือหยักมนถี่และโค้งขึ้น บริเวณส่วนกลางของแฉกกลางมีสันหนึ่งสัน ช่วงกลางกลีบปากมีเดือยรูปทรงกระบอก โกล่ปากเดือยมีเนื้อเยื่อหนูนเป็นแท่งที่มีขนภายในเดือยผิวเรียบ ใ้แก่สรอ้วนสั้น จะงอยเล็กยาว แยกเป็น 2 แฉก **กลุ่มเรณู**เป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน มี 2 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมี 3 ชนิด พบในประเทศไทย 2 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 2 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. แฉกกลางของกลีบปากขอบแหงนเป็นรูปนิ้วมือยาว (long-fringed)	1. <i>O. difformis</i>
1. แฉกกลางของกลีบปากขอบเป็นคลื่นหรือหยักมนถี่	2. <i>O. yingjiangensis</i>

1. *Ornithochilus difformis* (Wall. ex Lindl.) Schltr., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. Beih. 4: 277. 1919; Tsi, Acta Phytotax. Sin. 22 (6): 478, 1984; Seidenf., Opera Bot. 95: 43. fig. 23. pl.3d. 1988; Opera Bot. 114: 357. 1992. –*O. delavayi* Finet, Seidenf., Opera Bot. 95: 43. fig. 22a. 1988; Opera Bot. 114: 359. fig. 241. 1992. –*O. fuscus* Wall. ex Lindl., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 1 (Prelim.list): 545. fig. 405. pl. 23. 1963; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 821. 1964; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 170. 1963. –*Sarcochilus difformis* (Wall. ex Lindl.) Tang & F.T.Wang, Acta Phytotax. Sin. 1, 1: 48 & 92. 1951. (ภาพ 67)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน สูง 8 – 13 ซม. ต้นยาว 2 – 4 ซม. กว้างประมาณ 5 มม. รากรูปทรงกระบอก แบนเล็กน้อย ยาว 10 – 50 (– 70) ซม. กว้าง 2 – 4 มม. สีเขียวแกมเทา ใบมี 2 – 5 ใบ รูปขอบขนานหรือรูปไข่กลับเบี้ยวเล็กน้อย ยาว 7 – 16 ซม. กว้าง 5 – 6 ซม. ปลายแหลมและโค้ง

ลง ขอบเรียบ โคนสอบแคบแล้วแผ่ออกเป็นกาบใบหุ้มลำต้นแน่นยาวประมาณ 1 ซม. ด้านบนสีเขียวเข้มด้านล่างสีเขียวอ่อน ช่อดอกมี 1 – 3 ช่อ ห้อยลง ช่อดอกมักยาวกว่าใบ ก้านช่อดอก ยาว 4 – 8 ซม. มีกาบหุ้มขนาด 3 มม. แขนกลาง ยาว 10 – 16 ซม. ดอกในช่อมีจำนวนมาก ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม อวบน้ำเล็กน้อย ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานแผ่กางออก ขนาดประมาณ 1 ซม. สีเหลืองมีแถบตามยาวสีน้ำตาลแกมแดง กลีบปากสีน้ำตาลแกมแดง ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1 – 1.2 ซม. กลีบเลี้ยง ปลายมน ขอบเรียบ สีเหลือง มีแถบสีน้ำตาลแกมแดง 4 แถบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนาน ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ขอบด้านบนงุ้มเล็กน้อย กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยวเล็กน้อย ยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 3 มม. กลีบดอกรูปขอบขนานแคบ ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ สีเหลือง มีแถบสีน้ำตาลแกมแดง 2 แถบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากแยกเป็น 3 แฉก ยาว 8 – 9 มม. กว้าง 7 – 8 มม. แฉกกลางรูปคล้ายสมอเรือ โค้งเข้าหาเส้าเกสร ขอบแหง และโค้งขึ้น (upcurved) ส่วนโคนแผ่นกลีบปากมีสันอวบน้ำรูปสามเหลี่ยม เตี้ยรูปทรงกระบอก ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 1 มม. โค้งไปข้างหน้า ปากเดือยมี สันและขนยาวห่าง (pilose lid) 1 อัน บริเวณส่วนกลางของปลายแฉกกลางมีสีเหลืองอ่อน ส่วนบริเวณอื่นมีสีน้ำตาลแกมแดง แฉกข้างรูปค้อนไปทางรูปไข่ ตั้งขึ้น ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. เส้าเกสรอันสั้น สีม่วงน้ำตาล ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ด้านหน้าบริเวณรอบยอดเกสรเพศเมียมีขนฝาดรูปคล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ปลายแหลม ผิวเกลี้ยง ก้านรูปลิ้นแฉกรูปไข่ ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. เป็นเหนียวรูปไข่ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. ปลายเว้าตื้น กลุ่มเรณูรูปกลม ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.6 มม. อันเล็กเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.3 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง, ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ, อมก๋อย, ดอยสะเก็ด) เชียงราย (แม่สรวย, บ้านสันสะอาด) ตาก (ห้วยเขาแหลม) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาใหญ่) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ศรีสวัสดิ์, คลิตี้-ห้วยบ้านกาญจน์) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (มะขาม) ภาคใต้ ระนอง (บางย่น)

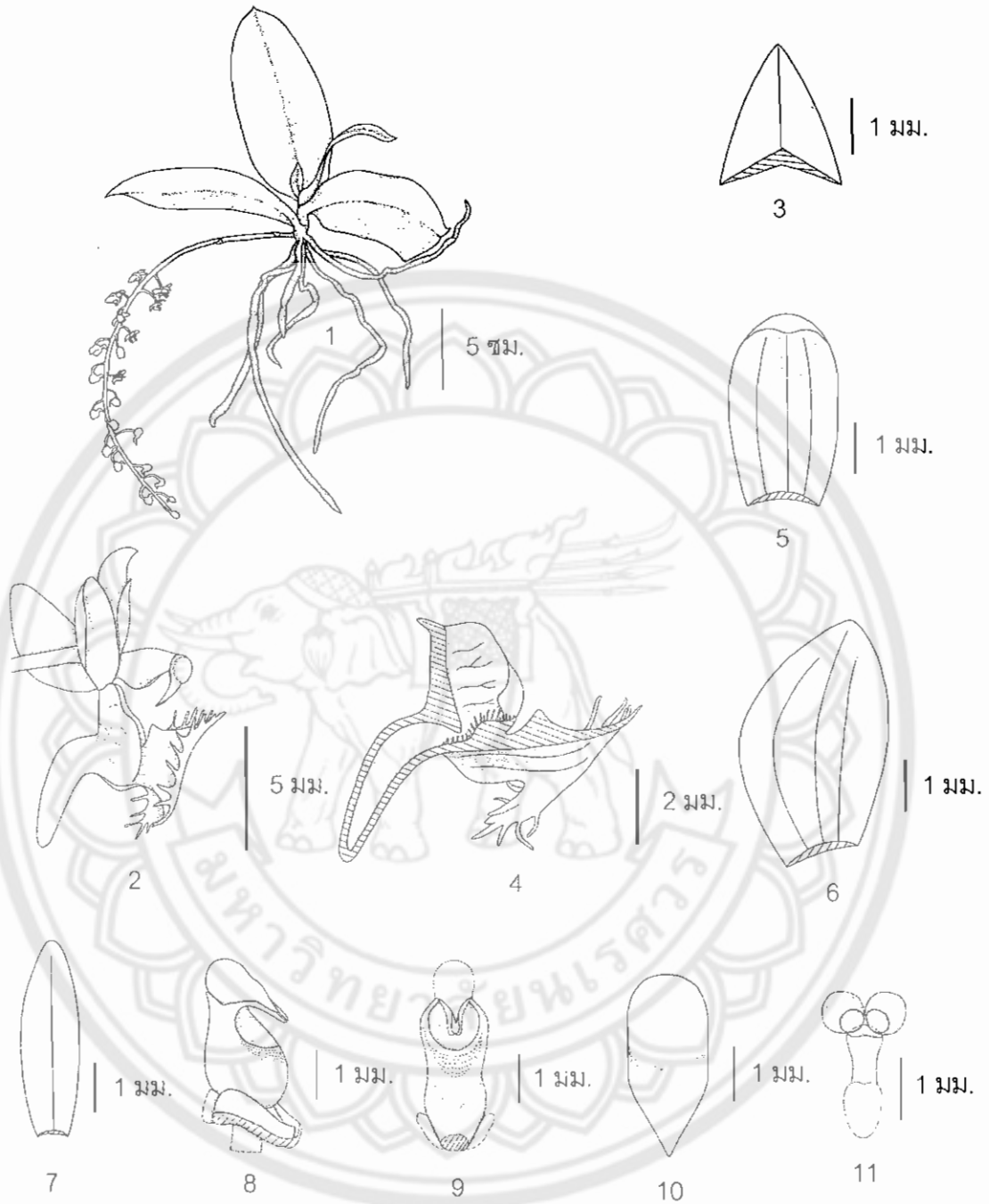
การกระจายพันธุ์.- เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา บอร์เนียว อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,600 ม.
ออกดอกเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องก่อ (เชียงใหม่) มังกรทอง สร้อยทอง (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– B. S. 252 (BKF); J. F. Maxwell 88-802 (BKF); Kasem 409 (BK);
K. Bunchuai & B. Nimanong 1446 (BKF); K. Larsen *et al.* 31832 (BKF), 33837 (BKF);
Prayad 948 (BK); R. Geesink & C. Phengklai 6241 (BKF); S. Damapong 68 (PNU); S.
Pumicong 204 (QBG); Soradet 38 (BKF)

ภาพ 67 เอื้องก่อ *Ornithochilus difformis* (Wall. ex Lindl.) Schltr.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบปากผ่าครีตามยาว
 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 เส้าเกสรด้านข้าง
 9 เส้าเกสรด้านหน้า 10 ฝักปิด 11 กลุ่มเรณู (2 - 11 จาก
 S. Damapong 68)

2. *Ornithochilus yingjiangensis* Z.H.Tsi, Acta Phytotax. Sin. 22 (6): 479, fig. 2 (12 – 14). 1984; Seidenf., Opera Bot. 95: 43. fig. 22b. 1988. (ภาพ 68, 92 (6))

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน สูง 8 – 13 ซม. ต้นยาว 2 – 4 ซม. กว้าง 6 – 10 มม. รากยาว 10 – 70 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. สีเขียวแกมเทา ใบมี 2 – 4(– 6) ใบ รูปขอบขนานเบี้ยว (obliquely oblong) ยาว 10 – 18 ซม. กว้าง 2.7 – 4.5 ซม. ปลายแหลมและโค้งลง ขอบเรียบ ด้านบนสีเขียว ด้านล่างสีเขียวอ่อน ข้อต่อมี 1 – 2 ข้อ ห้อยลง ก้านช่อดอก ยาว 5 – 10 ซม. แกนกลางยาว 9 – 20 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 17 – 40 ดอก ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ติดคงทน ก้านดอกสีเหลืองอ่อนมีแถบสีแดงแกมน้ำตาล ดอกบานแผ่ออก ขนาด 1.3 – 1.5 ซม. ก้านดอกย่อยและรังไข่สีเขียวอ่อน ยาว 1.2 – 1.4 ซม. กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ สีเหลืองอ่อนปนเขียว มีแถบสีม่วงแกมน้ำตาล 4 แถบ มีเส้น 3 – 4 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่หรือรูปไข่แกมรูปรี ยาวประมาณ 6 มม. กว้างประมาณ 4 มม. ปลายงุ้ม กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยว ยาวประมาณ 7 มม. กว้างประมาณ 5 มม. กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ สีเหลืองอ่อนแกมเขียว มีแถบสีม่วงแกมน้ำตาล 2 แถบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากมี 3 แฉก แฉกกลางรูปไตแกมรูปหัวใจ (reniform-cordate) ยาวประมาณ 6 มม. กว้างประมาณ 7 มม. ปลายเว้าต้นกว้าง ขอบหยักมนหรือเป็นคลื่น โค้งเข้าด้านใน บริเวณกลางกลีบปากมีสัน 1 สัน เดือยรูปทรงกระบอก ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ค่อนข้างตรง บริเวณปากเดือยมีตุ่มขน 1 อัน แฉกข้างเป็นหูตั้งขึ้น ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อยและโค้งเข้าด้านใน เส้าเกสรอันสั้น สีเหลืองอ่อนแกมเขียว ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. เกสรเพศเมียรูปค่อนไปทางรูปไข่กลับ กว้าง ยาวประมาณ 1.8 มม. กว้างประมาณ 1.6 มม. ฝาปิดรูปค่อนไปทางรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายเรียวแหลม กลุ่มเรณูรูปเกือบกลม ขนาดไม่เท่ากัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ก้านรูปลิ้มยึดยาวออก ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนไปทางรูปสี่เหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ฝักรูปขอบขนานแกมรูปทรงกระบอก ยาว 2.8 – 3.5 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. ก้านยาว 6 – 10 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก)

การกระจายพันธุ์.– จีน (type)

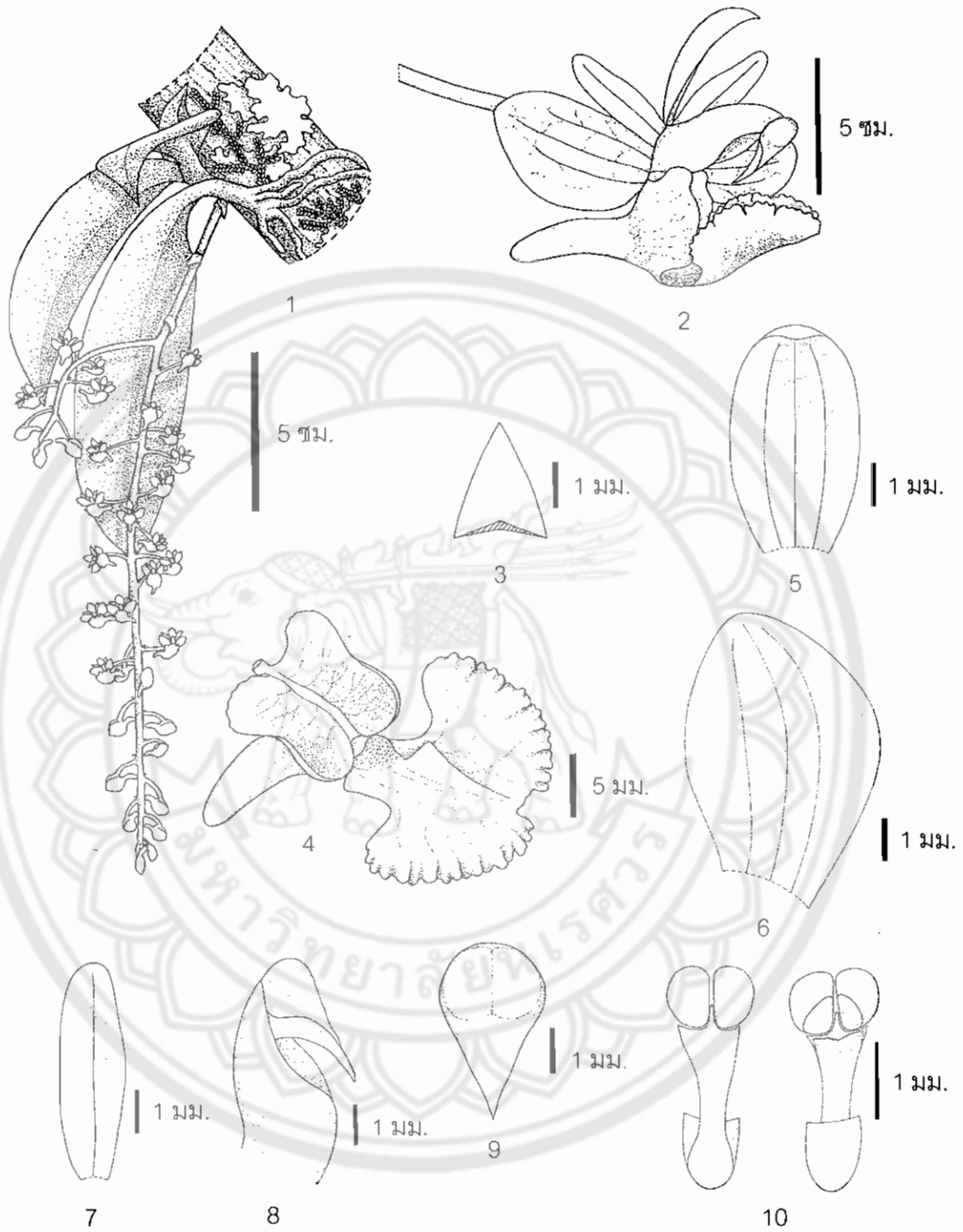
นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามกิ่งไม้ที่มีมอสขึ้นปกคลุม ในป่าดิบเขาต่ำที่ระดับความสูง 1,700 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม ติดฝักเดือนกันยายน – ตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องปากนก (ผู้วิจัย)

หมายเหตุ.- เป็นกล้วยไม้พบใหม่ (new record)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- S. Damapong 52 (BKF, PNU, QBG), 103 (QBG), 190 (BKF)

ภาพ 68 เอื้องปากนก *Ormithochilus yingjiangensis* Z.H.Tsi
 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบปาก
 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก 8 เส้าเกสร
 9 ฝักปัด 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 52)

20. สกุล *Otochilus* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl. 35. 1830; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 62. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มีเหง้ายาว ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก เจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง เชื่อมต่อกันเป็นลำต้นยาว มักห้อยลง ลำลูกกล้วยใหม่เกิดใกล้ยอดของลำเก่า รากเกิดบริเวณข้อ ใบมี 2 ใบ โคนใบไม่แผ่เป็นกาบ แต่สอดเข้าเป็นก้านสั้นๆ แผ่นใบเกลี้ยง พับจีบตามยาว ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ร่วง ข้อดอกแบบกระจะ เกิดที่ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก (synanthous) ส่วนโคนหุ้มด้วยกาบ ดอกในช่อมีจำนวนมาก ใบประดับย่อยร่วงเร็ว (fugacious) ดอกมีขนาดเล็ก ออกสลับระนาบเดียว ดอกบานแผ่ออก กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ กลีบดอกขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย โคนกลีบปากเป็นแฉ่ง มีหูกลีบปากที่โอบล้อมโคนเส้าเกสรไว้ แผ่นปลายกลีบปากแบน ขอบเรียบ เส้าเกสรตั้งขึ้นหรือโค้งไปข้างหน้า ผอมยาว มักแผ่ออกไปเป็นครีบทั้งสองข้าง ปลายแผ่และงุ้ม ไม่มีคางเส้าเกสร กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ มีหรือไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่ไม่มีก้านและแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 5 ชนิด พบในประเทศไทย 3 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 2 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. กลีบเลี้ยงบน ยาวน้อยกว่า 10 มม. แฉกข้างของกลีบปากม้วนโอบล้อมส่วนโคนของเส้าเกสร ผิวด้านนอกมีปุ่มเล็ก 1. *O. albus*
1. กลีบเลี้ยงบน ยาวมากกว่า 12 มม. แฉกข้างของกลีบปากตั้งขึ้น ผิวด้านนอกไม่มีปุ่มเล็ก 2. *O. porrectus*

1. *Otochilus albus* Lindl., Wallich Cat. no. 1967. 1829, nom. nud.; Seidenf., Bot. Tidsskr. 71: 10. fig. 9. 1976; Opera Bot. 89: 91. fig. 51. 1986; Chen & Luo, Acta Phytotax. Sin. 40, 2: 152. 2002. –*O. alba* Lindl., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 145. fig. 111. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 760. 1964; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 110. 1967. (ภาพ 69)

ลำต้นยาวได้ถึง 2 ม. ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 2.5 – 10 ซม. กว้าง 6 – 12 มม. ปลายทั้งสองด้านสอบแคบลงเล็กน้อย ลำลูกกล้วยอ่อนทรงกระบอกกลม ลำแก่มีสันหรือเหลี่ยมตามแนวยาว จะเห็นชัดเจนขึ้นเมื่อเหี่ยว ผิวเกลี้ยงและเป็นมัน สีเขียวอ่อนแกมเหลืองหรือออกน้ำตาลเล็กน้อยเมื่อแห้ง ส่วนโคนมีกาบสีน้ำตาลบาง ๆ หุ้ม รากสีน้ำตาล ออกตามข้อ ใบมี 2 ใบ รูปรีถึงรูปไข่แกมรูปรี ยาว 15 – 20 ซม. กว้าง 5 – 9 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ โคนสอบเป็นก้านใบ ยาว 1 – 2.5 ซม. ผิวเกลี้ยงและเป็นมัน ใบเหนียวค่อนข้างหนา ข้อดอกมี 1 ข้อ เกิดระหว่างใบของลำลูกกล้วยที่ยังเจริญเติบโตไม่เต็มที่ ก้านช่อดอกยาว 2 – 4 ซม. แกนกลางยาว ยาว 8 – 15 ซม. ชิกแซกไปมาเล็กน้อย ดอกในช่อมักมีมากกว่า 10 ดอก อาจมีมากถึง 30 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่กลับ ยาว 8 – 12 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นกลีบบางคล้ายกระดาษและมักมีขนเป็นท่อ โอบหุ้มก้านดอกย่อยและรังไข่ไว้เมื่อหลุดร่วง ดอกบานแผ่ออกขนาดประมาณ 8 มม. สีขาว ยกเว้นส่วนโคนของกลีบปากสีเหลืองแกมน้ำตาล ก้านดอกย่อยและรังไข่สีเหลืองอ่อนแกมน้ำตาล ยาว 8 – 10 มม. กลีบเลี้ยงรูปรี ปลายแหลม ขอบเรียบ หลังกลีบเป็นสัน มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 3 – 4 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 3 – 3.5 มม. กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาว 7 – 8 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลมมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากขอบขนาน ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 2 – 3 มม. เป็น 3 แฉก แฉกกลางรูปขอบขนานหรือรูปค้อนไปทางรูปรี ยาว 4 – 6 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายเรียวแหลมหรือเป็นติ่งแหลม ขอบเรียบ โคนกลีบสอบแคบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ แฉกข้างรูปติ่งหู โอบโคนเส้าเกสรไว้ ปลายมน ขอบเรียบ ผิวด้านนอกมีปุ่มเล็ก เส้าเกสรยาวเรียว โค้งไปด้านหน้า ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 1 – 1.5 มม. ปลายแผ่ออกเป็นปีกทั้งสองข้าง ปีกกว้างประมาณ 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่กลับกว้าง ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ฝาปิดรูปค้อนไปทางรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ส่วนปลายขยายยื่นยาวออก ปลายมน ผิวบนเกลี้ยง จะงอยเล็กรูปสามเหลี่ยมคล้ายปากนก โค้งลง กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.15 มม. ฝักรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 5 – 6 มม.

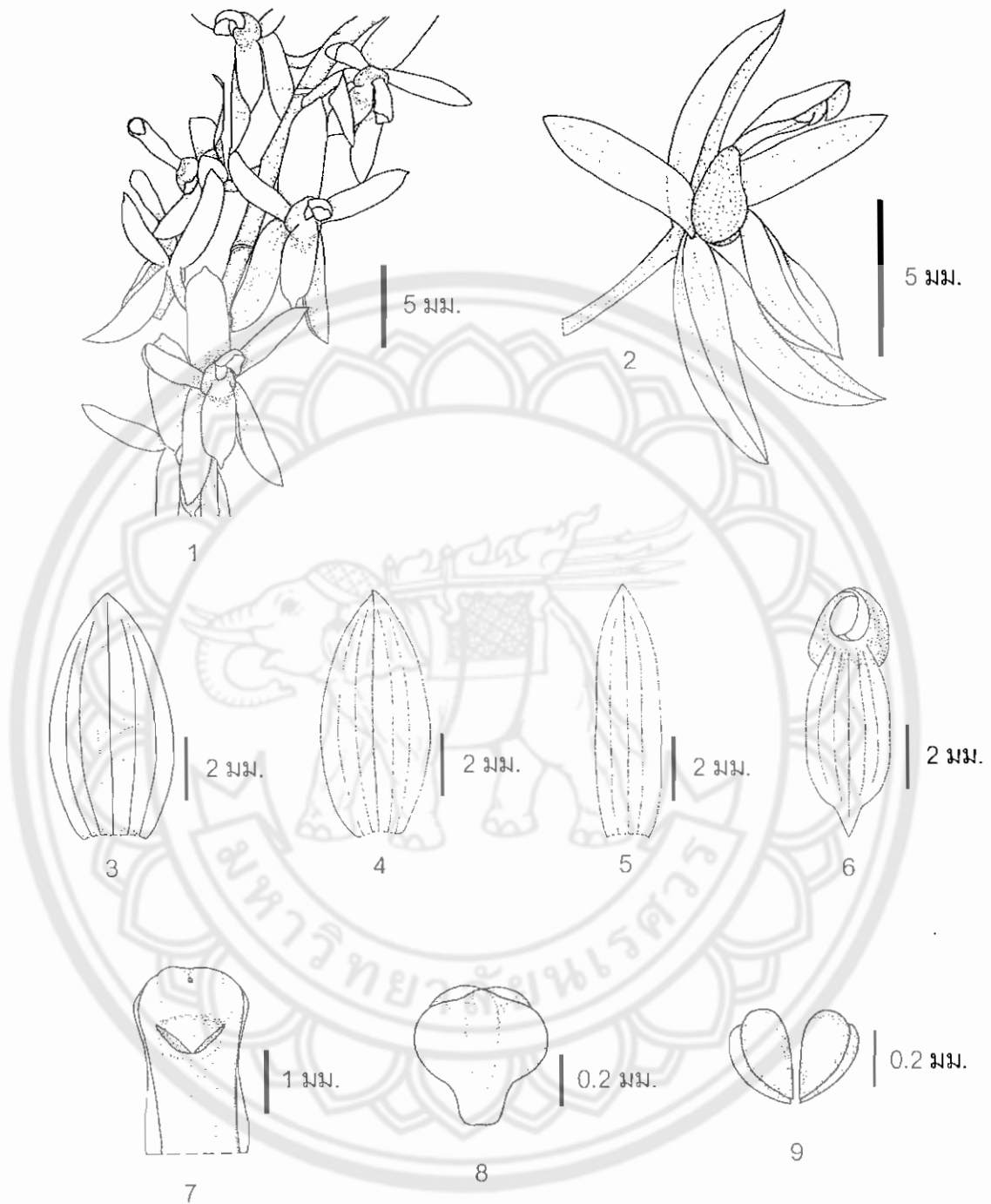
ประเทศไทย.–ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (บ้านภูเฒ่า) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยสุเทพ ดอยผ้าห่มปก, ดอยปุย, ดอยช้าง, แม่แจ่ม, แม่แตง, ปางดาว) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ศรีสวัสดิ์) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (เขาสอยดาว)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) อินเดีย จีน พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูงที่ระดับความสูง 1,600 – 2,100 ม. ออกดอกเดือนเมษายน – พฤษภาคม

ชื่อท้องถิ่น.– สร้อยระย้า (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Garrett 507 (BKF); H. Koyama T-61064 (BKF), 61067 (BKF); H. Koyama *et al.* T-39828 (BKF); H. Takahashi T-62506 (BKF), T-62527 (BKF), T-62614 (BKF), T-62911 (BKF); J. F. Maxwell 88-657 (BKF); Kerr 408 (BK); M. Tagawa *et al.* T-2442 (BKF); M. Tamura T-60026 (BKF); N. Fuguoka T-62495 (BKF); Put 3758 (BK), 3915 (BK); S. Damapong 23 (PNU), 39 (BKF, PNU), 171 (BKF, PNU, QBG); T. Smitinand 6698 (BK); T. Smitinand & G. Seifenfaden 8096 (BK)

ภาพ 69 สร้อยระย้า *Otochilus albus* Lindl.

- 1 ช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง
5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เส้าเกสร 8 ฝักปัด
9 กลุ่มเรณู (S. Damapong 23)

2. *Otochilus porrectus* Lindl., Wallich Cat. no. 1968. 1829, nom. nud.; Seidenf., Bot. Tidsskr. 71: 10. fig. 10. 1976; Opera Bot. 89: 91. fig. 52. 1986. (ภาพ 70)

ลำต้นยาวน้อยกว่า 1 ม. ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 2.5 – 10 ซม. กว้าง 8 – 12 มม. ปลายทั้งสองด้านสอบแคบลงเล็กน้อย สีเขียวอ่อนแกมเหลืองมีรอยย่นตามยาวประปราย มีรากจำนวนมากตามข้อ ใบรูปรีถึงรูปรีแกมรูปใบหอกแคบ ยาว 7 – 20 ซม. กว้าง 2 – 4 ซม. ปลายมนหรือแหลม ขอบเรียบโคนสอบเข้าเป็นก้านใบ ยาว 1 – 2.5 ซม. ผิวเกลี้ยง เส้นกลางใบเห็นชัดเจน ข้อดอกเกิดจากลำลูกกล้วยที่ยังเจริญไม่เต็มที่ หรือเกิดระหว่างใบบริเวณปลายยอดของลำลูกกล้วยที่เจริญเต็มที่แล้วระหว่าง ก้านข้อดอก ยาว 4 – 8 ซม. แกนกลางยาว 10 – 20 ซม. โค้งลง ดอกในซอมีมากกว่า 10 อาจมีมากถึง 40 ดอก อยู่ห่างกัน ดอกบานแผ่ออกขนาดประมาณ 6 มม. สีขาว บางครั้งโคนกลีบปากมีแถบสีเหลือง ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 6 – 8 มม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนยาว 11 – 13 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 10 – 12 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบดอกรูปแถบ ยาว 9 – 11 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปาก ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 3 – 4 มม. เป็นสามแฉก แฉกกลางรูปไข่แกมรูปรี ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบโคนเป็นดั่ง มีสันหนา 3 หรือ 5 สัน ยาวจากส่วนโคนของอู่ไปถึงส่วนโคนของแฉกกลาง มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ แฉกข้างรูปขอบขนาน ตั้งขึ้น ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 1 – 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ เส้นเกสรรูปแถบ ยาว 8 – 10 มม. กว้างประมาณ 1 มม. โค้งไปด้านหน้า ส่วนบนแผ่ขยายเป็นปีก ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่กว้างแกมรูปรี ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. ฝาปิดรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลมมน เกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ฝักรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาว 1.8 – 2 ซม. กว้าง 7 – 9 มม.

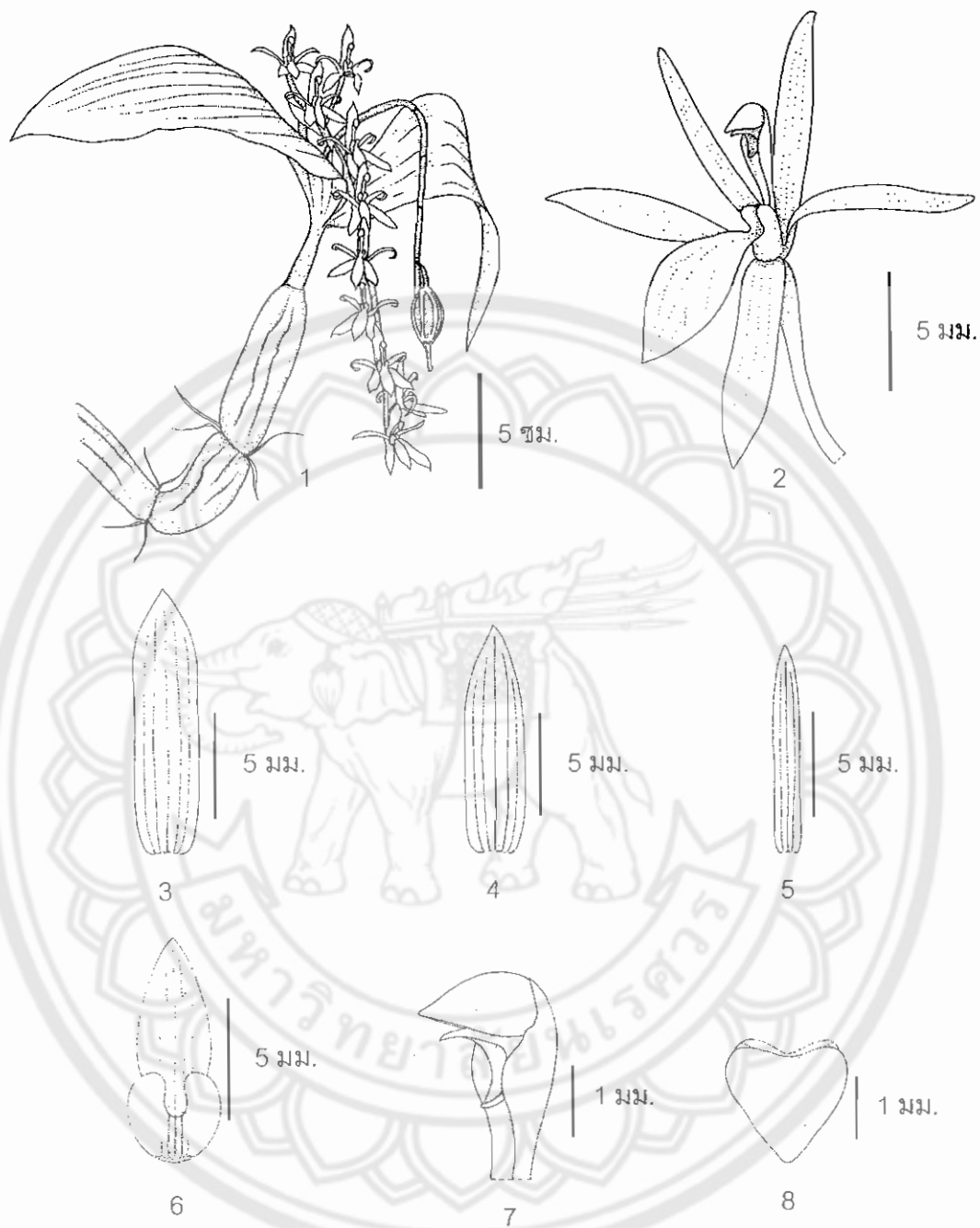
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก)

การกระจายพันธุ์.- ภูฏาน อินเดีย (type) จีน พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,700 – 2,200 ม. ออกดอกเดือนมีนาคม – พฤษภาคม ติดฝักเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.- สร้อยระย้า (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- H. Koyama et al. T-15416 (BKF); S. Damapong 07 (PNU); T. Smitinand & I. Alsterlund 6698 (BKF)

ภาพ 70 สร้อยระย้า *Otochilus porrectus* Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง

5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เส้าเกสร 8 ฝาปิด

(S. Damapong 07)

21. สกุล *Panisea* (Lindl.) Lindl., Fol. Orchid. 5: 1. 1854; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 63. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มีเหง้าสั้น ลำลูกกล้วยเจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง อยู่เป็นกลุ่มบนเหง้าที่แยกแขนง ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 1 หรือ 2 ใบ ใบมักมีรูปรีแคบ โคนไม่แผ่เป็น กาบ แต่สอบเข้าเป็นก้านสั้นๆ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ข้อดอกเกิดที่ ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก หรือจากบริเวณเหง้าที่อยู่ชิดกับโคนของลำลูก กล้วยเก่า หรือเกิดโดยตรงบนเหง้า ดอกในซอมน้อย และมักจะมีเพียงดอกเดียว ใบประดับย่อยมี ขนาดเล็ก ติดคงทน ดอกขนาดค่อนข้างเล็กถึงขนาดกลาง กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ รูปร่าง คล้ายกัน กลีบดอกมักจะคล้ายกลีบเลี้ยง แต่สั้นและแคบกว่า กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหว ไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรยาวปานกลาง ด้านข้างโดยเฉพาะส่วนปลายแผ่อก และงุ้มอยู่เหนืออับ เรณู ไม่มีคางเส้าเกสร ยอดเกสรตัวเมียเข้าด้านใน กลุ่มเรณูเป็นกลุ่มแน่น มี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่ไม่มีก้านและแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 7 ชนิด พบในประเทศไทย 4 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Panisea tricallosa* Rolfe, Bull. Misc. Inform. Kew 1901: 148. 1901; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 134. fig.103. 1959; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 759. 1964; Seidenf., Opera Bot. 89: 86. fig. 46. pl. 6c.1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 106. pl.6a. 1992. –*P. bia* (Kerr) Tang & Wang, Act. Phytotax. Sin. 1: 79. 1951. (ภาพ 71)

ลำลูกกล้วยตั้งขึ้นหรือเอน รูปไข่แคบหรือเกือบรี ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้าง 1 – 1.4 ซม. อยู่รวมกลุ่มเป็นกระจุกบนเหง้า เส้นผ่านศูนย์กลาง 2 – 3 มม. แยกแขนง มีรากออกตามข้อ มีกาบ หุ้ม ใบมี 1 ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ยาว 3 – 6 ซม. กว้าง 1 – 2 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเป็น ก้านใบ ยาว 4 – 13 มม. ข้อดอกเกิดจากส่วนโคนของลำลูกกล้วย ก้านข้อดอก ยาว 1 – 2 ซม. มี กาบหุ้ม 3 – 4 กาบ ดอกเดี่ยวหรือบางครั้งมี 2 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่ ยาว 3 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายแหลม เป็นแผ่นบางและแห้ง ดอกบานแผ่อก ขนาดประมาณ 1.5 ซม. สีขาวหรือสี เหลืองอ่อนแกมเขียว ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1 – 1.2 ซม. กลีบเลี้ยงรูปไข่ ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนยาว 1.2 – 1.5 ซม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายมน ด้านหลังของกลีบเป็นสัน (carinate) กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 1.3 – 1.5 ซม. กว้าง 6 – 7 มม. ปลาย แหลม กลีบดอกรูปขอบขนานยาว 1 – 1.3 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น

ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปขอบขนาน ยาว 1.2 – 1.5 ซม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายตัด เว้าตื้น เล็กน้อย ขอบเป็นคลื่นไม่ชัดเจน ส่วนโคนมีลักษณะเป็นอู้ง บนแผ่นกลีบมีเส้นหนาตามยาว 3 หรือ 5 เส้น มีสัน 3 สัน อยู่เยื้องไปทางด้านปลายกลีบ เส้นเกสรรูปขอบขนาน ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 1 – 1.5 มม. ด้านข้างแผ่ออกเป็นปีก ส่วนโคนแคบเข้า ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบครึ่งกลม ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ฝักรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายมน ด้านบนมีเส้นขนสั้นน้ำตาลดำประปรายบริเวณค่อนข้างไปทางด้านท้าย กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ฝักรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาว 1.8 – 2.2 ซม. กว้าง 1 – 1.3 ซม. มีสัน 3 สัน เป็นสันสูงขึ้นมาประมาณ 1.5 มม.

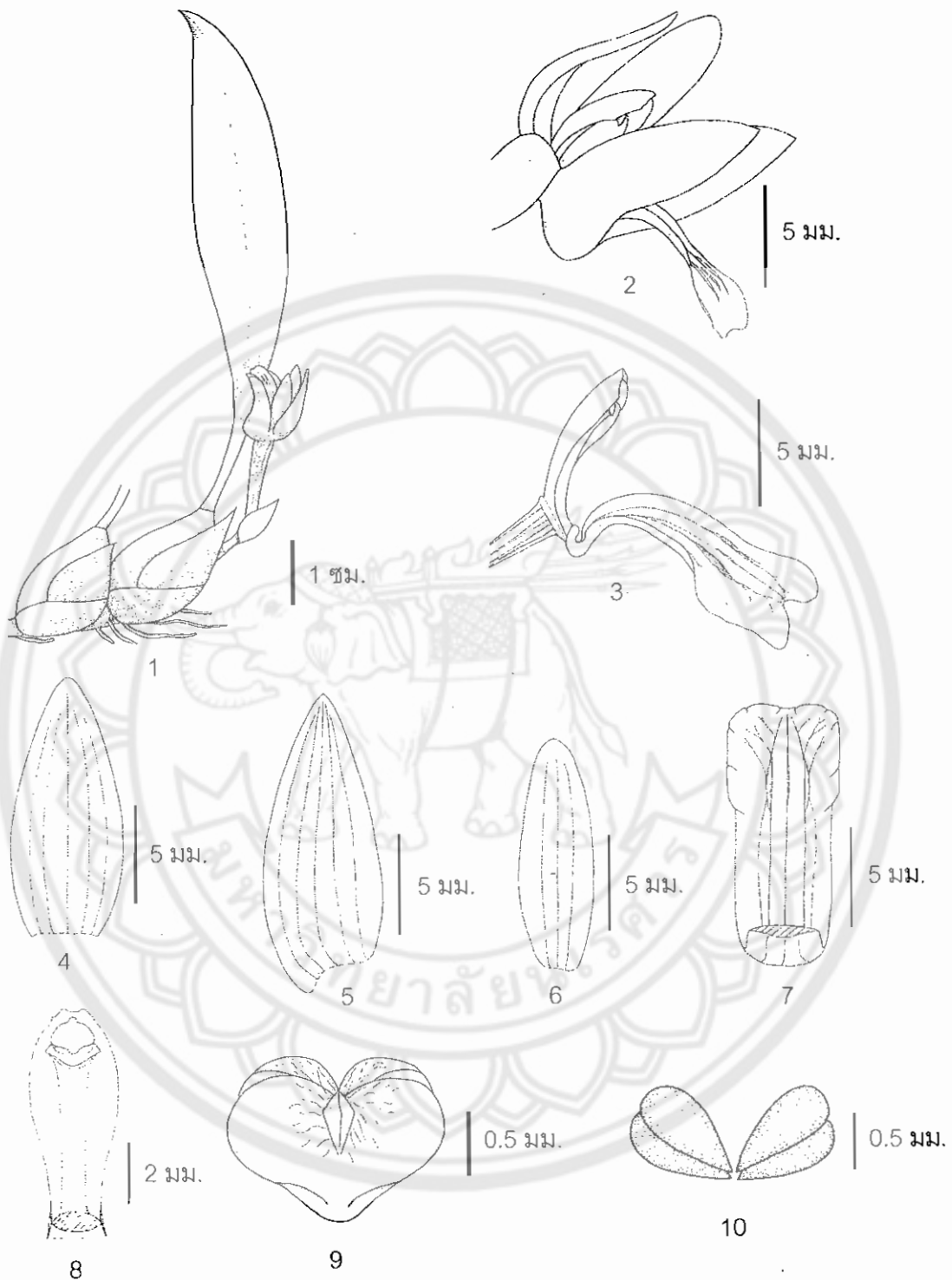
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ, ดอยเสา, แม่แจ่ม, บ้านเวียงดง)

การกระจายพันธุ์.- ภูฏาน อินเดีย (type) จีน พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามลำต้นของต้นไม้ใหญ่ในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม. จากระดับน้ำทะเล มักเกาะตามต้นไม้ที่มีผิวแตกเป็นร่องละเอียดตามยาว โดยเกาะอยู่ด้านที่ได้รับแสงสว่างทั่วถึง ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องรอรอง (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Garrett 623 (BKF); Kerr 419 (BKF); S. Damapong 36 (PNU), 169 (BKF, PNU, QBG)

ภาพ 71 เอื้องรอรอง *Panisea tricallosa* Rolfe

- 1 ต้นและดอก 2 ดอก 3 เส้าเกสรและกลีบปาก
 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก
 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสรด้านหน้า 9 ฝาปิดด้านบน
 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 169)

22. สกุล *Pholidota* Lindl. in W. J. Hook., Exot. Fl. 2: t. 138. 1825; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 66. 2000; Vogel, Orchid Monogr. 3: 4. 1988.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มีเหง้าสั้นไปจนถึงยาว ลำลูกกล้วยมี 1 ปล้อง รูปไข่หรือทรงกระบอก เกิดบนเหง้า ใบมี 1 – 2 ใบ โคนไม่มีกาบ ใบอ่อนม้วนตามยาว แผ่นใบเกลี้ยง บางชนิดพับจีบตามยาว ใบแก่กว้าง ช่อดอกแบบกระจจะ เกิดที่ยอดของแขนงพิเศษที่จะไม่เจริญให้ใบหรือหัวต่อไป หรือเกิดที่ยอดของแขนงอ่อนซึ่งใบและหัวยังเจริญไม่เต็มที่ หรือเกิดที่ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก หรือเกิดที่ยอดของต้นหรือหัวที่เจริญเต็มที่แล้ว แกนช่อดอก ชิกแซกเล็กน้อย ดอกในช่อมีจำนวน 2 – หลายดอก ดอกมีขนาดเล็กถึงขนาดกลาง กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระหรือเชื่อมติดกันเล็กน้อย กลีบดอกมักมีขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย ส่วนโคนเป็นแฉกคล้ายถ้วย ไม่มีหูกลิบปาก เส้าเกสรสั้น ส่วนปลายเป็นแผ่นคล้ายหมวก มักโอบล้อมอับเรณูไว้ กลุ่มเรณูมี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ มีเยื่อกลุ่มเรณู อาจมีหรือไม่มีก้าน ปลายไม่มีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 28 ชนิด พบในประเทศไทย 7 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 5 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. ลำลูกกล้วยใหม่เกิดบริเวณปลายลำลูกกล้วยเก่า	
2. ดอกออกสลับระนาบเดียว	1. <i>P. articulata</i>
2. ดอกออกด้านเดียว	5. <i>P. recurva</i>
1. ลำลูกกล้วยใหม่เกิดบริเวณโคนลำลูกกล้วยเก่า	
3. ลำลูกกล้วยแต่ละลำมีใบ 1 ใบ	
4. ใบหนา กลีบเลี้ยงข้างแยกเป็นอิสระไม่เชื่อมติดกัน	3. <i>P. imbricata</i>
4. ใบบาง กลีบเลี้ยงข้างส่วนโคนเชื่อมติดกัน	4. <i>P. pallida</i>
3. ลำลูกกล้วยแต่ละลำมีใบ 2 ใบ	2. <i>P. convallariae</i>

1. *Pholidota articulata* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 38. 1830; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 139. fig. 108. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 759. 1964; Seidenf., Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 21, 1 – 2: 63. 1966; Seidenf. & de Vogel, Opera Bot. 89: 96. fig. 54. pl. 7c. 1986; de Vogel, Orchid Monogr. 3: 21. fig. 8. pl. 2a – b. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 122. 1992. –*P. griffithii* Hooker f., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 140. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 759. fig. 5264. pl. 33. 1964; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 110. 1967. –*P. articulata* var. *obovata* (Hook. f.) Tang & Wang, Acta Phytotax. Sin. 1, 1: 40 & 79. 1951. –*P. sp.* (GT 426), Seidenf. In Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 140. fig. 109. 1959. (ภาพ 72)

ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก อวบ ยาว 4 – 10 ซม. กว้าง 5 – 10 มม. ต่อกันในลักษณะ หัวต่อท้าย มีรากสั้น ๆ บริเวณข้อ ใบมี 2 ใบออกที่ปลายของลำใหม่ เจริญเต็มที่เมื่อดอกร่วงไปแล้ว ใบรูปไข่กลับแกมรูปรี รูปรีแคบ หรือรูปขอบขนาน ยาว 7 – 15 ซม. กว้าง 2.5 – 6 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเข้าเป็นก้านใบ ยาว 1 – 1.5 ซม. ขอบเรียบ ใบพับจีบเล็กน้อย ข้อดอกเกิดที่ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก ก้านข้อดอก ยาว 2 – 4 ซม. แขนงกลางยาว 4 – 9 ซม. ดอกในข้อ มีมากกว่า 10 ดอก อาจมีถึง 20 ดอก เรียงสลับระนาบเดียว ดอกไม่แน่นอยู่ห่างกัน 4 – 5 มม. ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 5 – 7 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ บางคล้ายกระดาษ ดอกบานขนาด 7 – 10 มม. สีเขียวอ่อนแกมขาว หรือสีขาวปนชมพู เล็กน้อย ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 5 – 7 มม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ หลังกลีบเป็นสัน มีเส้น 3 หรือ 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรี เป็นอู่คล้ายเรือ ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยว ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแหลม กลีบดอกรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก รูปใบหอกกลับ หรือรูปรี ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ส่วนโคนสอบแคบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่ กว้าง ส่วนโคนเป็นอู่คล้ายเรือ มีครีบบาว 5 ครีบ ยาว 1 – 2 มม. ปลายสอบแคบแล้วแผ่ออกแยกเป็นสองแฉกรูปรีขวาง ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ขอบยับย่น เส้นเกสรอันสั้น สีขาวแกมชมพู ยาว 2 – 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแผ่ออกเป็นปีก กว้างประมาณ 1 มม. โอบล้อมอู่อันเรณู (clinandrium) จะงอยเล็กรูปไข่กว้าง ถึงเกือบกลม ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายเป็นติ่งหนามสั้น ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่แกมรูปรี ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ฝาปิดรูปค้อนไปทางรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1.5

มม. ปลายแหลมมน ผิวเกลี้ยง **กลุ่มเรณูรูปคล้ายเมล็ดพิททอง** ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ฝักรูปรี ถึงรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาว 10 – 13 มม. กว้าง 5 – 6 มม. มีสันนูน 3 สัน ก้านยาวประมาณ 2 มม.

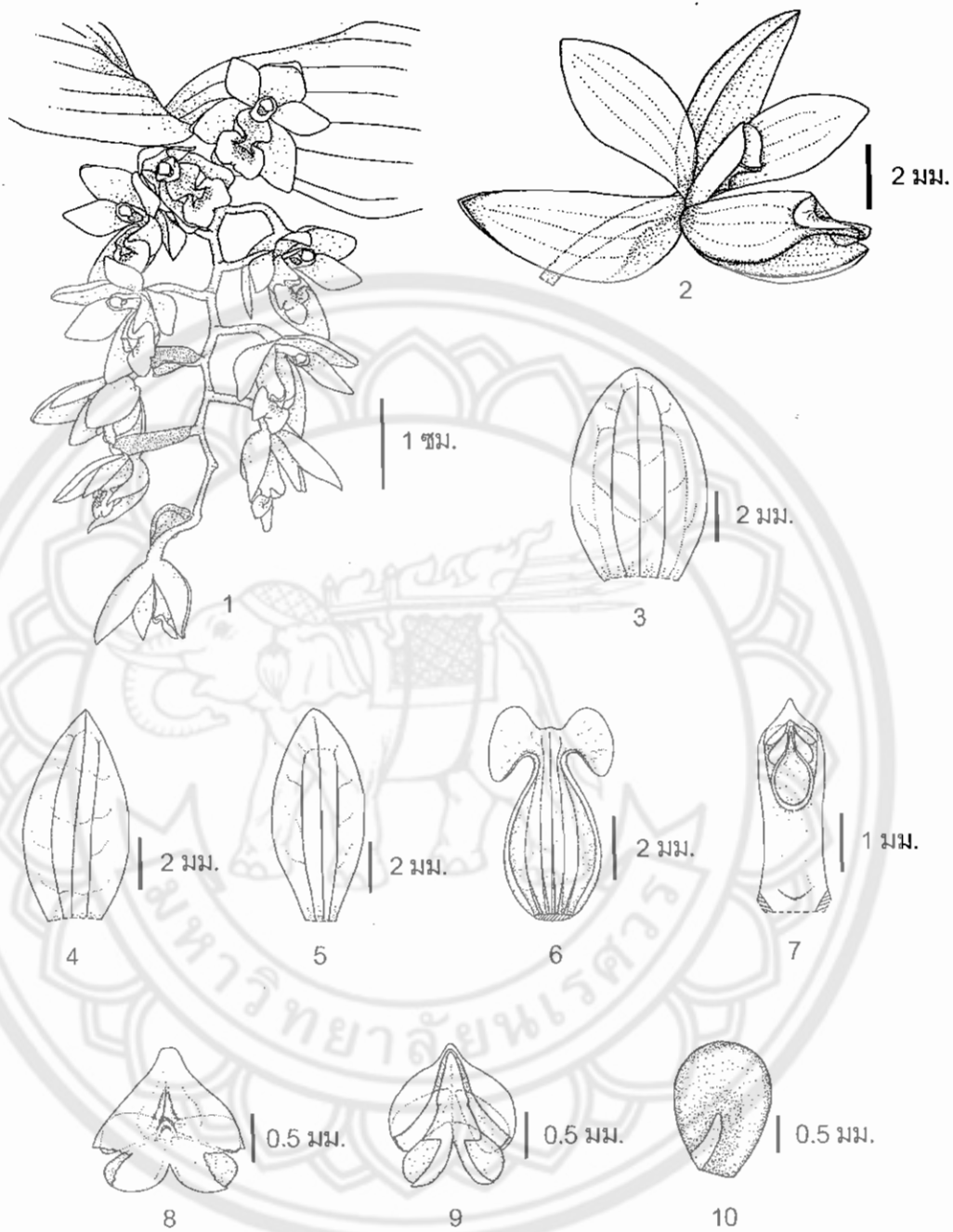
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง, ปางมะผ้า, ปาย) เชียงใหม่ (อมก๋อย ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงใหม่, ดอยสุเทพ, ดอยปุย, ผาเงา, ดอยสะเก็ด, บ่อหลวง) ตาก (แม่สอด, แม่ระมาด, อุ้มผาง, เข่าพะวา, บ้านมูเซอ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง) ภาคตะวันออก นครราชสีมา (เขาใหญ่) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ด้านเจดีย์สามองค์ เขาเด่น) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (มะขาม, เขาตอยดาว เขาสระบาป, บ่อไร่) ตราด (เขากอบ, คลองตะพานหิน) ภาคใต้ ระนอง (เมืองเลน) สุราษฎร์ธานี (บางเบา, บ้านกอบเก็บ) นครศรีธรรมราช (เขาหลวง)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สุมัตรา บอร์เนียว อินโดนีเซีย หมู่เกาะเซเลเบส

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าสน และป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ติดฝักเดือนสิงหาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องลำด่อ (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– A. Kostermans 405 (BK); Boonnak 162 (BKF); C. Chermisrivathana 1760 (BKF); Chira 1760 (BK); CN 2647 (BKF); Garrett 552 (BKF); G. Murata *et al.* T-16926 (BKF); H. Koyama *et al.* T-33418 (BKF); J. F. Maxwell 73-378 (BK), 88-653 (BKF), 88-957 (BKF) 97-182 (BKF), 98-597 (BKF); K. Lasen *et al.* 975 (BKF), 32311 (BKF); M. Tagawa *et al.* T-1555 (BKF); P. Srisanga 1414 (QBG); Put 170 (BK), 904 (BK); S. Bloembergen 46 (BK); S. Damapong 24 (PNU, QBG), 35 (PNU), 174 (PNU); S. Pumicong & M. Wongnak 268 (QBG); S. Suddee *et al.* 1824 (BKF); T. Santisuk 1015 (BKF); T. Smitinand 6046 (BKF); W. S. 96 (BKF)

ภาพ 72 เอื้องลำต้อ *Pholidota articulata* Lindl.

- 1 ช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง
5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เส้าเกสร 8 ฝาปิดด้านบน
9 ฝาปิดด้านล่าง 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 24)

2. *Pholidota convallariae* (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Hook. f., Hooker's Icon. Pl. 19: t. 1880,1889; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 137. fig. 105. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 759. 1964; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 161. 1963. Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 109. 1967; Seidenf. & de Vogel, Opera Bot. 89: 104. fig. 58. pl. 8c.1986; de Vogel, Orchid Monogr. 3: 70. fig. 29. pl. 6d. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 128. 1992. (ภาพ 73)

ลำลูกกล้วยรูปไข่แคบ ยาว 2.5 – 5 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. อยู่ห่างกันบนเหง้า 2.5 – 4 ซม. เหง้าเลื้อย เส้นผ่านศูนย์กลาง 6 – 8 มม. ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 2 ใบ ใบรูปรี ยาว 15 – 20 ซม. กว้าง 2 – 2.5 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเข้าเป็นก้านใบยาว 1 – 2 ซม. ขอบเรียบ ช่อดอกเกิดที่ยอดของแขนงอ่อนซึ่งใบและห้วยังเจริญไม่เต็มที่ หรือเกิดที่ยอดแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก ก้านช่อดอกยาว 3 – 5 ซม. ส่วนโคนหุ้มด้วยใบที่ม้วนอยู่ แกนกลาง ยาว 5 – 10 ซม. ดอกในช่อมีมากกว่า 10 ดอก อาจมีได้ถึง 25 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่ หรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ดอกบานแผ่ออกขนาด 5 – 6 มม. สีขาว ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 4 – 5 มม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนานหรือรูปรี ยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่เบี้ยว ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายแหลม กลีบดอกรูปไข่แกมรูปรี ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน กลีบปากเป็นอุ้ง ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายกลีบเว้าตื้น ส่วนโคนด้านในมีสันตามแนวยาว 3 สัน ยาวประมาณ 1 มม. มีเส้น 3 หรือ 5 เส้น เส้นเกสรรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายเป็นปีกแผ่สูงกว่่าับเรณูประมาณ 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปรีขวง ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. บริเวณขอบด้านหน้าโค้งขึ้นเล็กน้อย ปลายเว้าตื้น กลุ่มเรณูรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ฝักรูปรี ยาว 9 – 13 มม. กว้าง 5 – 6 มม. มีสันนูน 3 สัน ก้านยาวประมาณ 2 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, ดอยเงา, ดอยผาม่อน, แม่แจ่ม) ตาก (ดอยหัวหมด) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (เขาเขียว) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ อุทัยธานี (ลานสัก) เพชรบุรี (แก่งกระจาน) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่)

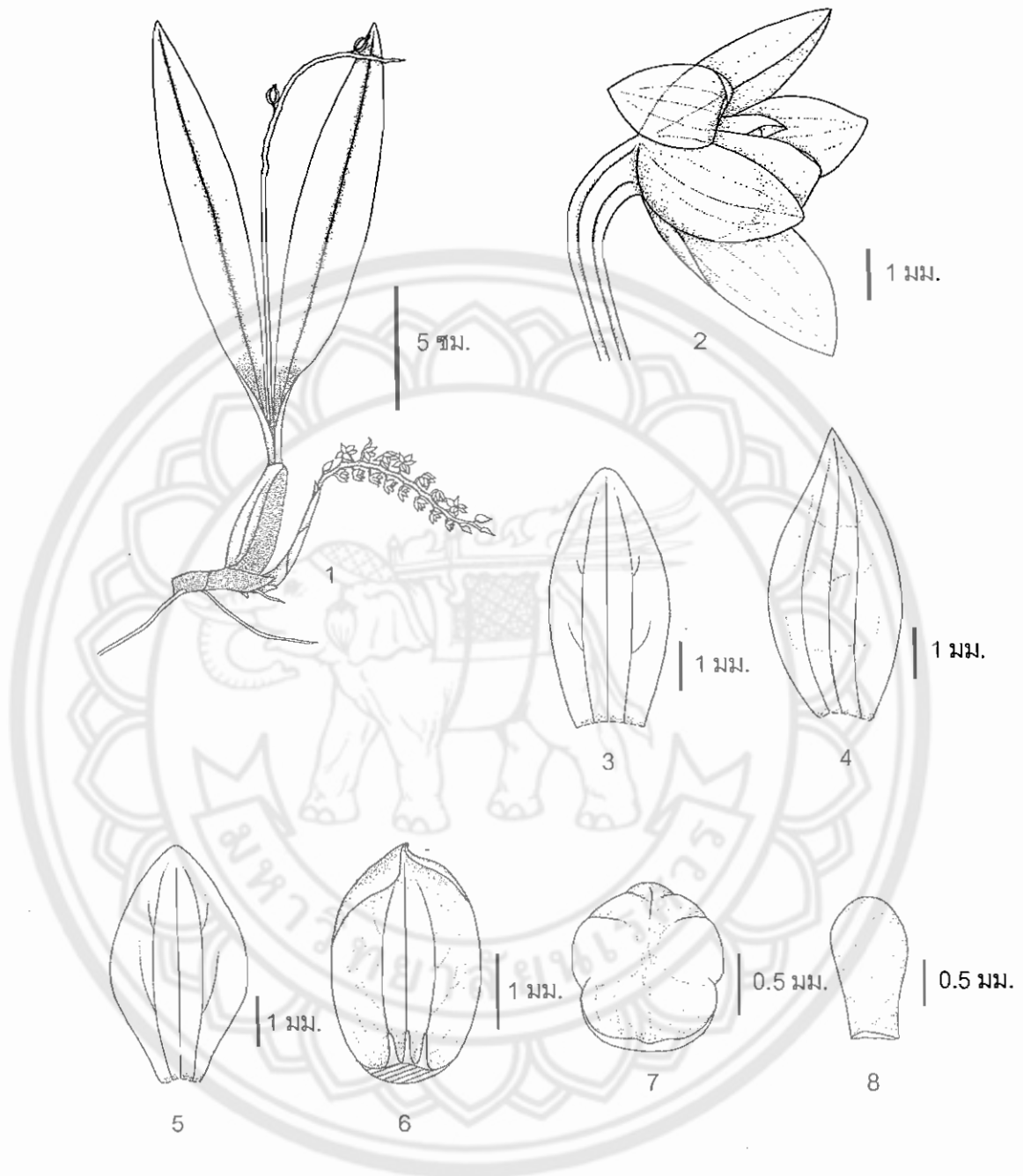
การกระจายพันธุ์.– อินเดีย (type) จีน พม่า เวียดนาม สุมาตรา อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามลำต้นของต้นไม้ใหญ่ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. มักพบอยู่บริเวณที่ได้รับแสงสว่างทั่วถึง ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ติดฝักเดือนสิงหาคม – กันยายน

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องลำต่อเล็ก (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Garrett 557 (BKF); J. F. Maxwell 88-665 (BKF), 96-185 (BKF); Kerr 90 (BK), 421 (BK); Martin van de Bult 583 (BKF); Middleton *et al.* 3280 (BKF); M. Tagawa *et al.* T-2446 (BKF); S. Damapong 34 (PNU), 164 (BKF, PNU, QBG); S. Watthana 1233 (QBG); T. Santisuk 1014 (BKF); W. S. 94 (BKF)

ภาพ 73 เอื้องลำต่อเล็ก *Pholidota convallariae* (C.S.P. Parish & Rchb.f.) Hook.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง 5 กลีบดอก
6 กลีบปาก 7 ฝักปัด 8 กลุ่มเรณู (1 จาก S. Damapong 164, 2 – 8
จาก S. Damapong 34)

3. *Pholidota imbricata* Lindl. in W.J.Hooker, Exot. Fl. 2: t. 138. 1825; Seidenf. & de Vogel, Opera Bot. 89: 98. fig. 56. pl. 8a. 1986; de Vogel, Orchid Monogr. 3: 58. fig. 26. pl. 6a. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 122. 1992. –*P. imbricata* var. *henryi* (Kranzl.) Tang & Wang., Acta Phytotax. Sin. 1: 40 & 79. 1951. –*P. pallida* auct. non Lindl., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 137. fig. 106. 1959. (ภาพ 74)

ลำลูกกล้วยรูปขอบขนาน ยาว 2.5 – 8 ซม. กว้าง 1.5 – 3 ซม. มีสันมนเกลี้ยง 4 สัน ปลายลำสอบเข้า สีเขียวเข้ม อยู่ชิดติดกันบนเหง้า เหง้าเลื้อย เส้นผ่านศูนย์กลาง 5 – 7 มม. มีหลายข้อ มีกาบหุ้มแน่น รากมีจำนวนมาก ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 1 ใบ ใบรูปขอบขนาน ยาว 7–25 ซม. กว้าง 2 – 8 ซม. ปลายใบมน แแหลมหรือเป็นติ่งแหลม โคนสอบเข้าเป็นก้านใบ ยาว 1.5 – 5 ซม. ขอบเรียบ ใบพับจีบเล็กน้อย แผ่นใบหนา แข็ง เหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกห้อยลง เกิดที่ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก ใบจะเริ่มสมบูรณ์เมื่อดอกใกล้จะร่วงแล้ว ก้านช่อดอกยาว 3 – 5 ซม. แกนกลาง ยาว 10 – 20 ซม. ดอกออกสลับระนาบเดียว มีมากกว่า 50 ดอก อาจมีได้ถึง 100 ดอก อยู่ชิดกันแน่น ใบประดับย่อยรูปไข่กว้าง ยาว 8 – 9 มม. กว้าง 8 – 9 มม. ปลายแหลมเล็กน้อย ขอบเรียบ มีเส้นจำนวนมากอยู่ชิดกันหนาแน่น ดอกบานขนาดประมาณ 6 มม. สีขาวครีม ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 5 – 8 มม. กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ ด้านหลังกลีบเป็นสัน มีเส้น 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่ ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 4 – 5 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปรี ยาว 6 – 8 มม. กว้าง 3 – 4 มม. กลีบดอกรูปแถบเบี้ยว ยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากเป็นอุ้งลิก ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 4 – 5 มม. มี 3 แฉก แฉกกลางรูปไข่ ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายกลีบเว้าเป็นสองแฉก มีสัน 3 สันตรงโคนกลีบ แฉกข้างตั้งขึ้นรูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1.5 มม. etail เกสรยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 3 มม. มีปีกแผ่ออกไปทั้ง 2 ข้าง เมื่อดูจากด้านหน้ารูปเกือบกลม ฝักรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1.5 มม. ปลายมน กลุ่มเรณูรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ฝักรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาวประมาณ 1.5 ซม. กว้างประมาณ 1 มม. ก้านยาว 2 – 4 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (ห้วยแก้ว, ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก ดอยเชียงใหม่, ดอยสุเทพ) ตาก (บ้านนุเชอ) พิษณุโลก (ทุ่งแสงหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หนองคาย (บึงคล้า) สกลนคร (ภูพาน) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ทองผาภูมิ, ศรีสวัสดิ์, บ้านไร่) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี (โป่งน้ำร้อน, น้ำตกตะกาม) ตราด (เขาสมิง, เกาะช้าง)

ภาคใต้ ระนอง (คลองนางอยู่) สุราษฎร์ธานี (เขาหลังเต่า) กระบี่ (กาทองไท) นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) พัทลุง (เขาเต็ง) ตรัง (เขาช่อง, เขาวัง, น้ำโท) สงขลา (น้ำตกบริพัตร)

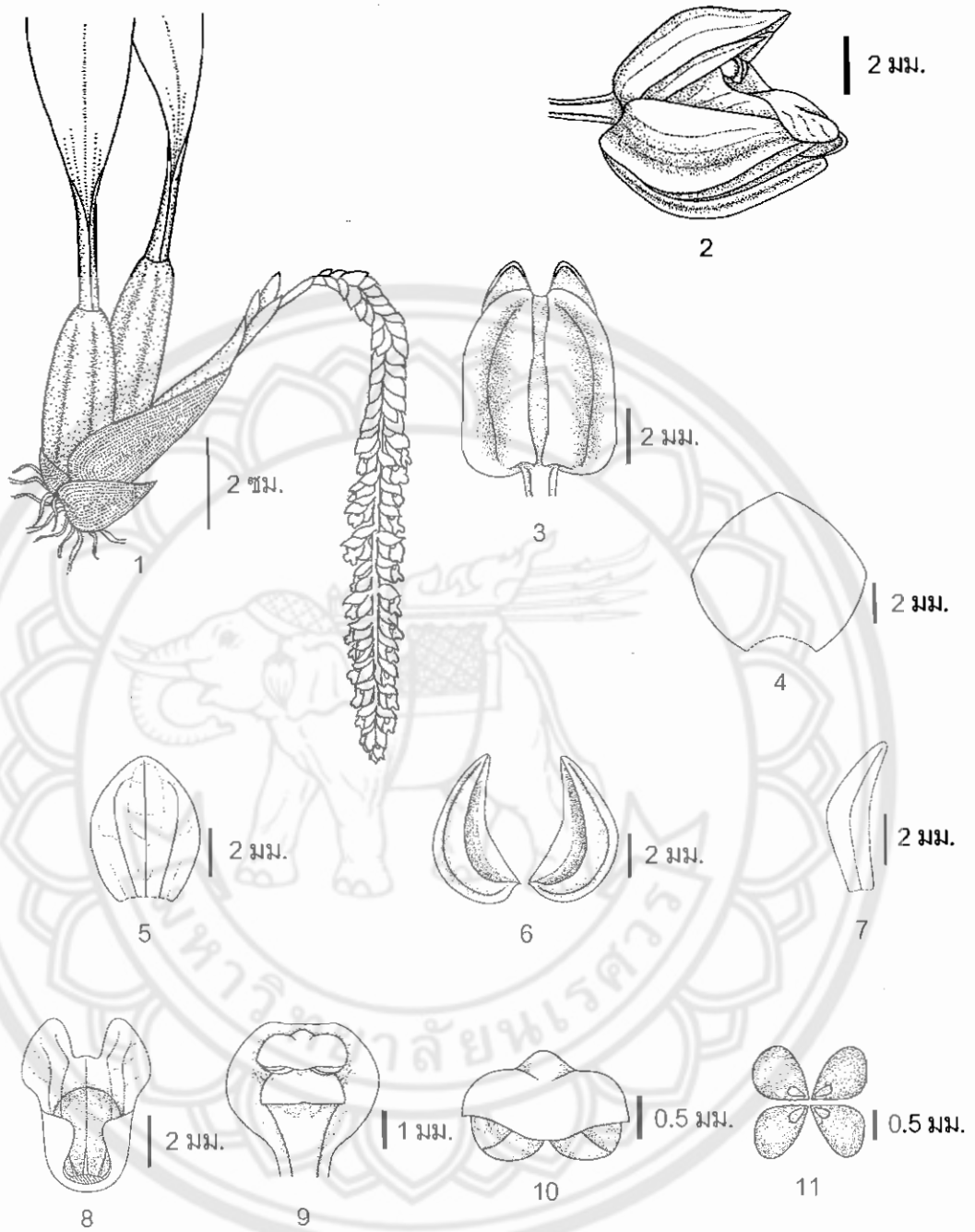
การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย ศรีลังกา นิวกินี ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบชื้นที่ระดับความสูง 1,400 – 1,700 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม ติดฝักเดือนกันยายน – ตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องกานดอก เอื้องสายสร้อย หางกระดิ่ง (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Bunchuai 829 (BKF), 881 (BKF); Ch. Charoenphol 3655 (BKF); C. Niyomtham 4887 (BKF); C. Phengkklai *et al.* 6813 (BKF); J. F. Maxwell 74-864 (BK), 76-622 (BK), 76-864 (BKF), 84-327 (BKF), 88-859 (BKF); Kerr 577 (BK); K. Larsen *et al.* 31977 (BKF), 31978 (BKF); M. R. Henderson 25241 (BK); Put 162 (BK); R. Geesink *et al.* 7469 (BKF); R. Pooma Orchid 18 (BKF); Sanan 1056 (BKF); S. Damapong 191 (PNU); S. Intamusik 161 (QBG); S. Watthana 1353 (QBG); T. Smitinand 3498 (BKF); T. Smitinand & H. Sleumer 1296 (BKF)

ภาพ 74 เอื้องกาบดอก *Pholidota imbricata* Lindl.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอกด้านข้าง 3 ดอกด้านล่าง
 4 ใบประดับย่อย 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง
 7 กลีบดอก 8 กลีบปาก 9 เส้าเกสร 10 ฝาปิด
 11 กลุ่มเรณู (S. Damapong 191)

4. *Pholidota pallida* Lindl., Edward's Bot. Reg. 21: t. 1777, 1835; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 161. 1963; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 110. 1967; de Vogel, Orchid Monogr. 3: 65. fig. 27. pl. 6b – c. 1988. –*P. bracteata* auct. non Seidenf.: Seidenf. in Seidenf. & de Vogel, Opera Bot. 89: 100. fig. 57. pl. 8b. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 123. 1992. –*P. sp.* GT 2828 Seidenf., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim. list): 139. 1959. (ภาพ 75)

ลำลูกกล้วยรูปขอบขนานถึงขอบขนานแกมรูปไข่ ยาว 3 – 5 ซม. กว้าง 1.6 – 3 ซม. มีสันมน 4 สัน อยู่ชิดกันบนเหง้า เหง้าสั้น เส้นผ่านศูนย์กลาง 5 – 6 มม. มีกาบหุ้มแน่น มีรากจำนวนมาก ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 1 ใบ ใบรูปรีแคบแกมรูปใบหอกกลับ ถึงรูปขอบขนานแกมรูปใบหอกกลับ ยาว 10 – 25 ซม. กว้าง 2.5 – 5 ซม. ปลายแหลม และมีติ่งหนาม ขอบเรียบ ก้านใบ ยาว 1 – 4 ซม. ขอบเรียบ ใบพับจีบเล็กน้อย แผ่นใบบาง ช่อดอกห้อยลง เกิดที่ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก ใบจะเริ่มสมบูรณ์เมื่อดอกใกล้จะร่วงแล้ว ก้านช่อดอก ยาว 3 – 5 ซม. แกนกลาง ยาว 10 – 18 ซม. ดอกออกสลับระนาบเดียว มีได้มากถึง 50 อยู่ชิดกันแน่น ใบประดับรูปไข่กว้างและรุ่ม ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแหลม ดอกบานขนาดประมาณ 5 มม. สีขาว ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 3 – 4 มม. กลีบเลี้ยงขอบเรียบ ด้านหลังกลีบเป็นสันหรือโค้งนูน มีเส้น 3 หรือ 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปขอบขนาน ปลายรุ่ม ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่กว้างแกมรูปขอบขนานเบี้ยว ยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ส่วนโคนเชื่อมติดกันประมาณ 1 ใน 4 หรือ 1 ใน 3 กลีบดอกรูปไข่แกมรูปรีเบี้ยวเล็กน้อย ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้นยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากเป็นอุ้งลึก ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างตั้งขึ้นรูปไข่ ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. แฉกกลางเป็นอุ้ง ยาวประมาณ 3 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ลึกประมาณ 1.5 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก รูปไข่เบี้ยว ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ส่วนโคนของอุ้งมีสันหนา 3 สัน เส้นเกสรยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. มีปีกแผ่ออกทั้งสองข้างยาวไปถึงข้างบนสูงกว่าฝาปิด ขอบด้านบนอาจหยักซี่ฟันไม่เป็นระเบียบเล็กน้อย ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขอบนูนและม้วนออก ขนาดประมาณ 2 มม. ฝาปิดรูปคล้ายหมวกทหาร ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายตัด กลุ่มเรณูรูปไข่ ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ฝักรูปรีถึงรูปไข่กลับ ยาว 9 – 13 มม. กว้าง 5 – 7 มม. ก้านยาว 2 – 3 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก ดอยสุเทพ, บ่อหลวง, บ้านเวียงดง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง, ภูกระดึง) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ทองผาภูมิ, คลิตี้)

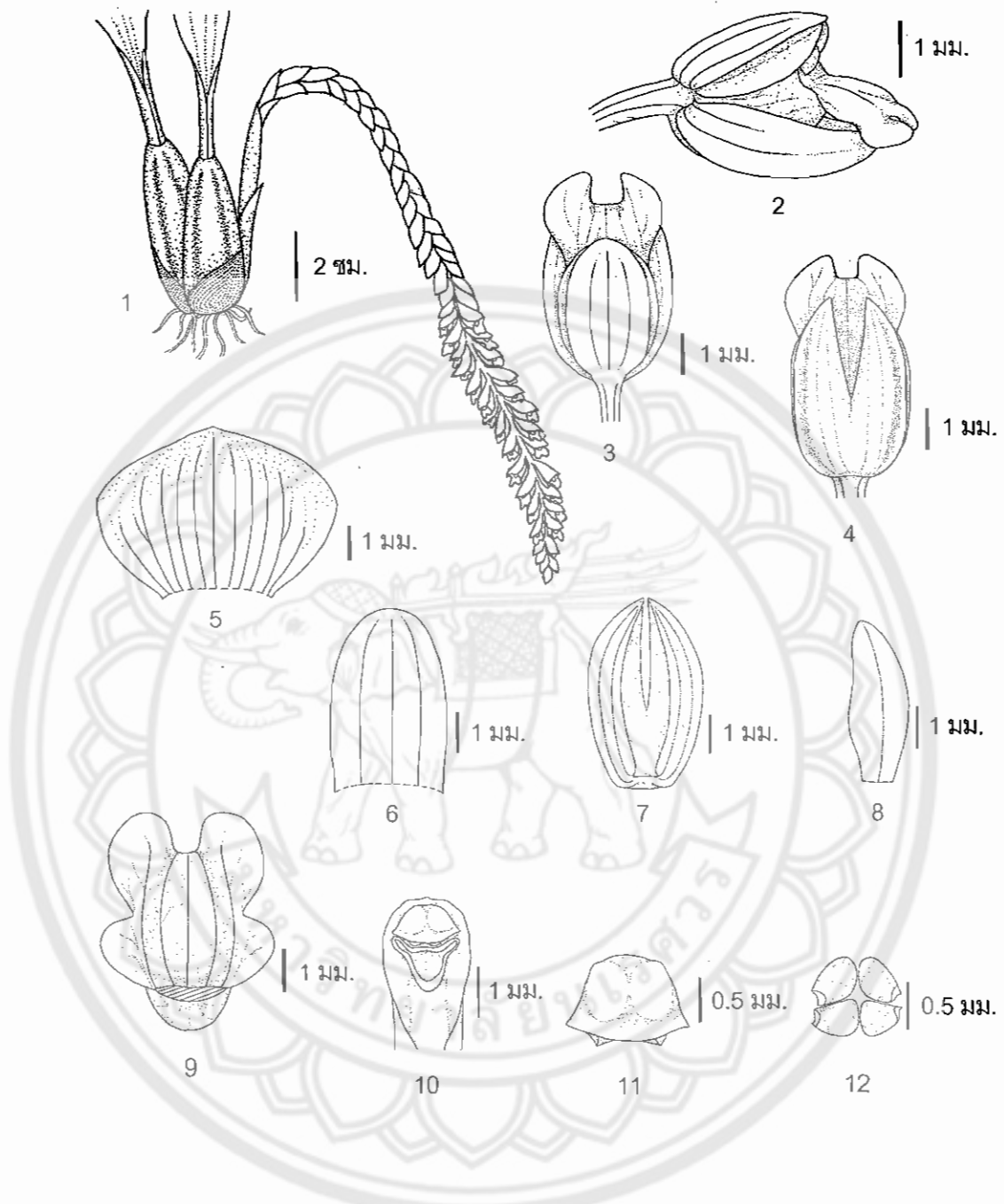
การกระจายพันธุ์.- เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย จีนพม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,800 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม ติดฝักเดือนกันยายน – ตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องกาบดอกเล็ก (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Garrett 528 (BKF); H. Koyama T-31224 (BKF); Kerr 233 (BK); M. Tagawa *et al.* T-1551 (BKF); R. Geesink & C. Phengklai 6182 (BKF); Sakol 2634 (BK); S. Damapong 56 (PNU), 59 (BKF, PNU)

ภาพ 75 เห็องกาบดอกเล็ก *Pholidota pallida* Lindl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอกด้านข้าง 3 ดอกด้านบน 4 ดอก
ด้านล่าง 5 ใบประดับย่อย 6 กลีบเลี้ยงบน 7 กลีบเลี้ยงข้าง
8 กลีบดอก 9 กลีบปาก 10 เส้าเกสร 11 ฝักปิด 12 กลุ่มเรณู
(2 - 12 จาก S. Damapong 56)

5. *Pholidota recurva* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 37. 1830; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 161. fig. 6. 1963; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 759. fig. 566. 1964; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 110. 1967; Seidenf. & de Vogel, Opera Bot. 89: 97. fig. 55. pl. 7d. 1986; de Vogel, Orchid Monogr. 3: 26. fig. 10. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 122. 1992. (ภาพ 76)

ลำลูกกล้วยรูปขอบขนาน ยาว 4 – 7 ซม. กว้าง 8 – 12 มม. มีสันเหลี่ยม 4 สัน มีหลายปล้อง ต่อกันในลักษณะหัวต่อท้ายคล้ายไส้กรอก ยาวได้ถึง 1 ม. ผิวเรียบเป็นมัน สีเขียวแกมเหลืองถึงสีน้ำตาลอ่อน บริเวณข้อมีรากแข็งสีเทาถึงสีน้ำตาล ปลายลำใหม่มีใบ 2 ใบ ใบรูปรี หรือรูปใบหอก ยาว 4 – 6 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายใบแหลม ก้านใบ ยาว 5 – 10 มม. ขอบเรียบ แผ่นใบค่อนข้างบางแต่เหนียว ข้อดอกโค้งห้อยลง เกิดที่ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก ก้านข้อดอก ยาว 1 – 1.5 ซม. แกนกลาง ยาว 4 – 8 ซม. ดอกในข้อแน่น เรียงตัวด้านเดียวบนแกนกลาง จำนวน 20 – 30 ดอก ใบประดับย่อยรูปเกือบครึ่งวงกลม ยาว 6 – 8 มม. กว้าง 7 – 9 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้นจำนวนมากเรียงชิดกัน ยาวไม่ถึงปลายกลีบ แผ่นกลีบบางคล้ายกระดาษ เรียงซ้อนเหลื่อมกันตลอดข้อ ดอกบานขนาดประมาณ 4 ซม. สีเขียวแกมเหลืองถึงเหลืองส้ม ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 3 – 5 มม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. เป็นอู่เล็กน้อย ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนานเบี้ยว ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม หลังกลีบเป็นสัน กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 3 มม. เป็นอู่เล็ก ปลายแยกเป็นแฉกกลมสองแฉก โคนกลีบมีสัน 5 สัน ยาวประมาณ 1 มม. เส้าเกสรยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.8 มม. ฝาปิดรูปรีขวางคล้ายหมวก ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบและโค้งขึ้นเล็กน้อย ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปไข่แกมรูปรี หรือรูปรี ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก ดอยสุเทพ) น่าน (ดอยภูคา) ตาก (บ้านมูเซอ) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง) ภาคตะวันออก เชียงเหนือ เลย (ภูหลวง, ภูเรือ) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออก เชียงใต้ ปราชินบุรี (เขาใหญ่)

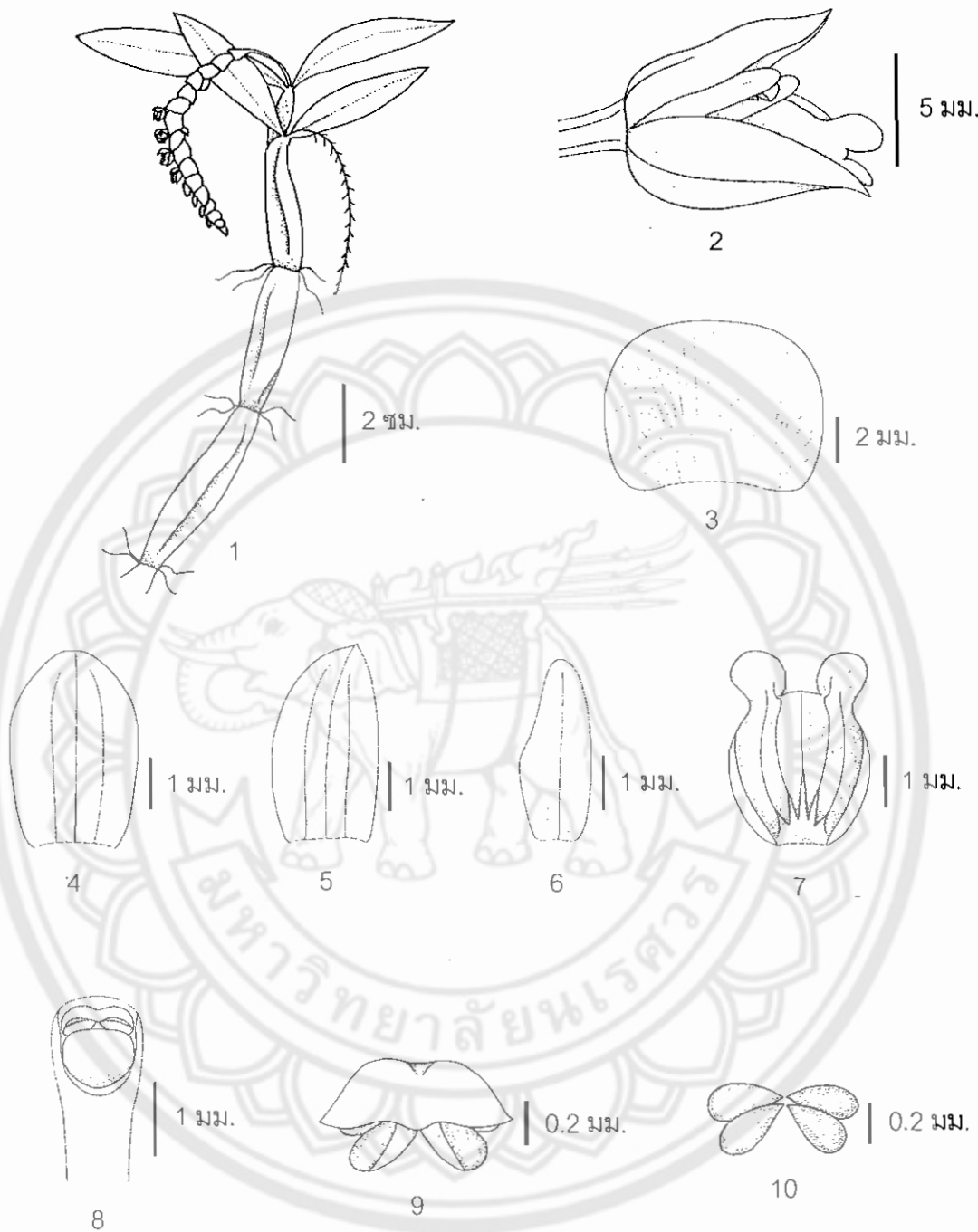
การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม.
ออกดอกเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม ติดฝักเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องต่อลำเหลี่ยม (ภาคกลาง) เอื้องข้อต่อ (นครนายก)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– C. Charoenphol *et al.* 4267 (BKF); FTP 1007 (BKF); Kasem 400 (BK); K. Larsen *et al.* 34 (BKF); 4267 (BKF), 4291 (BKF), 2790 (BKF); M. Tagawa *et al.* T-1202 (BKF); P. Srisanga 1930 (QBG); S. Damapong 193 (BKF, PNU); T. Smitinand 6046 (BKF); T. Smitinand & H. Sleumer 8334 (BKF); W. S. 30 (BKF)

ภาพ 76 เอื้องลำต่อเหลี่ยม *Pholidota recurva* Lindl.

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร
 9 ฝาปิดด้านหน้า 10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 193)

23. สกุล *Platanthera* Rich., De Orchid. Eur. 20. nom. cons. 1817; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 67. 2000.

กล้วยไม้ดินหรือกล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มีหัว (แบบมันฝรั่ง) สะสมอาหาร ต้นสั้นหรือยืดยาว ตั้งขึ้น ใบมีจำนวนน้อย ออกสลับ โคนใบเป็นกาบ ใบอ่อนม้วนตามยาว แผ่นใบเกลี้ยง ใบแก่ไม่ร่วง ช่อดอกแบบกระจจะ เกิดที่ยอด ดอกในช่อบางชนิดมีน้อยถึงมาก ดอกขนาดเล็ก มักมีสีขาวหรือเขียว กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงบนมักแนบชิดกับกลีบดอกเป็นรูปคู่ กลีบเลี้ยงข้างแผ่ออก โค้งพับลง ยาวกว่ากลีบเลี้ยงบน กลีบดอกมักแคบกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ แผ่นกลีบแผ่ออก มักมีรูปแถบหรือรูปเส้น ไม่แยกแฉก มีเดือยสั้นหรือยาว เส้าเกสรสั้น ไม่มีคางเส้าเกสร อับเรณูตั้งขึ้น มี 1 อันอยู่ขนานกันหรือแยกออกเป็น 2 ช่องที่เชื่อมต่อกัน กลุ่มเรณูมี 2 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย มีเยื่อกลุ่มเรณู ปลายมีปุ่มเหนียว แต่ไม่มีก้าน ส่วนโคนของจะงอยเล็กมีแขนยื่นออกไป 2 อัน ยอดเกสรเพศเมียมีอันเดียว เกสรตัวผู้ที่เป็นหมัน 2 อันอยู่ส่วนฐานของอับเรณูทั้งสองข้าง

ทั่วโลกมีประมาณ 150 ชนิด พบในประเทศไทย 2 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Platanthera angustilabris* Seidenf., Opera Bot. 124: 11. fig. 2. pl. 1c. 1995.
(ภาพ 77, 92 (4))

กล้วยไม้อิงอาศัยต้นสูง 10 – 18 ซม. หัวรูปขอบขนาน ยาว 2.5 – 4 ซม. กว้าง 1 – 2 ซม. อวบอ้วน ใบมี 2 - 4 ใบ รูปขอบขนานหรือรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 6 – 10 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายแหลมและโค้งลง โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ขอบเรียบ แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ผิวเป็นมันเล็กน้อย ช่อดอกมี 1 ช่อออกจากส่วนปลาย ก้านช่อดอกยาว 1.5 – 2 ซม. แกนกลาง ยาว 4 – 8 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 4 – 10 ดอก ออกเรียงสลับระนาบเดียวบนแกนกลาง ใบประดับย่อยรูปใบหอก คล้ายใบ ยาว 1.5 – 3 ซม. กว้าง 5 – 10 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานขนาด 1 – 1.5 ซม. สีเหลืองอ่อนแกมเขียว กลีบเลี้ยงบนและกลีบดอกตั้งขึ้นเรียงตัวเป็นอู่คล้ายหมวกคลุมศีรษะ (hood) ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 8 – 12 มม. บิดเวียนทวนเข็มนาฬิกา กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่กว้าง ยาว 7 – 9 มม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนานแกมรูปเคียว ยาว 10 – 12 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน กลีบแผ่ออกและบิดม้วนไปด้านหลังเล็กน้อย กลีบดอกรูปใบหอก เบี้ยวแกมรูปเคียว ยาว 8 – 9 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 2 เส้น กลีบปากรูปขอบขนาน ยาว 1.2 – 1.5 ซม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ไม่แยกแฉก เดือยรูป

ทรงกระบอกเรียว ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้างประมาณ 2 มม. เส้นเกสรสั้นหนา ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ยอดเกสรตัวเมียมีลักษณะเป็นแฉ่งรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 4 มม. กลุ่มเรณูรูปรี ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ตั้งขนานกันบนเส้นเกสร เยื้องกลุ่มเรณูอยู่ในท่อรูปทรงกระบอก ยาว 2 – 3 มม. เป็นเหนียวรูปค้อนไปทางรูปกลม ขนาดประมาณ 0.8 มม. ฝักรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.3 ซม. กว้างประมาณ 5 มม. ก้านยาวประมาณ 2 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเที้ยงดาว)

การกระจายพันธุ์.– ไทย (type)

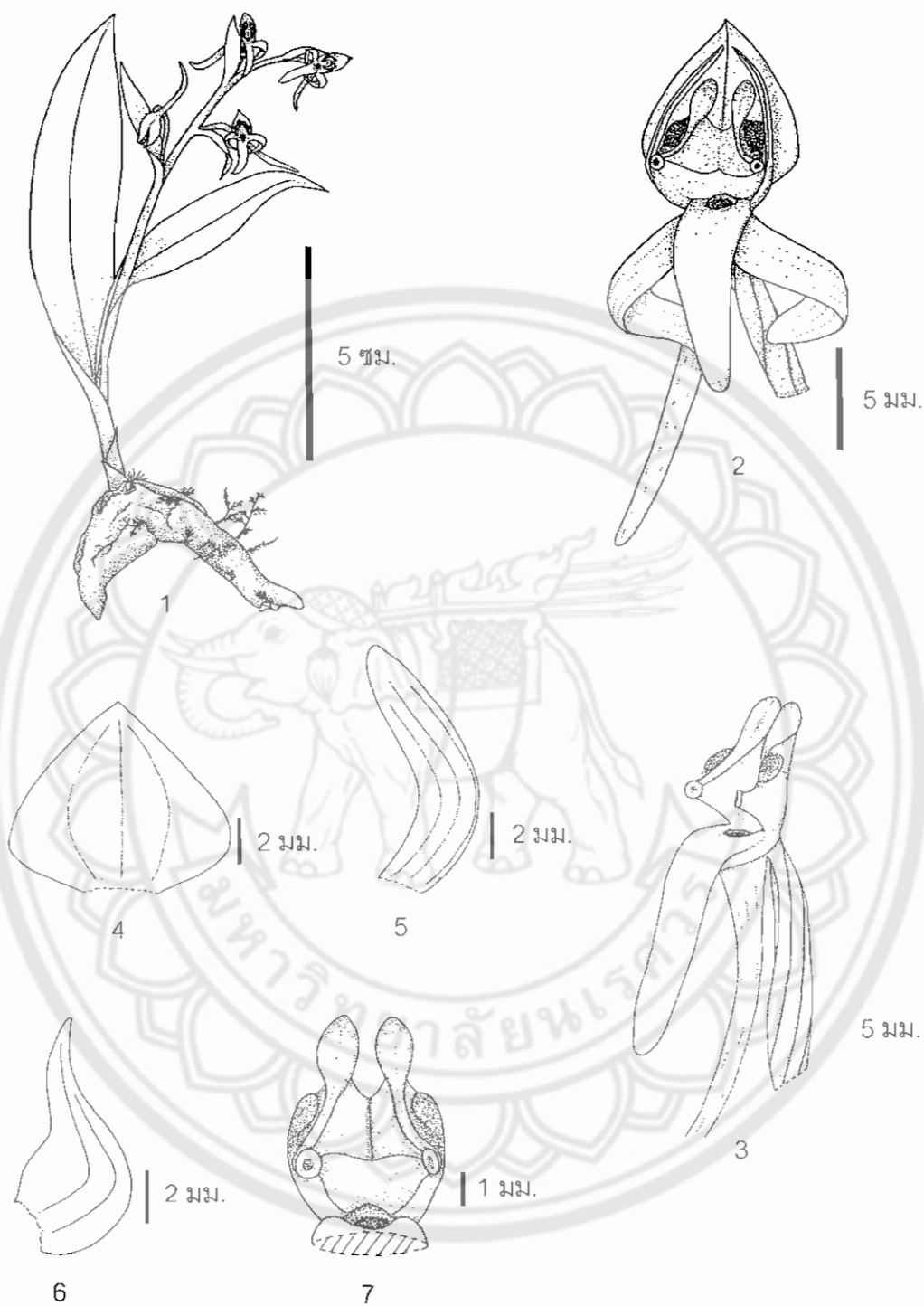
นิเวศวิทยา.– เเกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำและป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,700 – 2,200 ม. ออกดอกเดือนสิงหาคม – กันยายน (– ตุลาคม) ติดฝักเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม

ชื่อท้องถิ่น.– อ้วเกาะไม้ (ภาคกลาง)

หมายเหตุ.– เป็นกล้วยไม้ถิ่นเดียว

ตัวอย่างที่ศึกษา.– S. Damapong 84 (BKF, PNU), 89 (PNU, QBG)

ภาพ 77 อ้วกเกาะไม้ *Platanthera angustilabris* Seidenf.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ดอกด้านข้างแสดงเส้าเกสร
กลีบปากและเดือย 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง
6 กลีบดอก 7 เส้าเกสร (S. Damapong 84)

24. สกุล *Polystachya* Hook., Exot. Fl. 2: t. 103. nom. cons. 1824; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 69. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง ต้นสั้น ส่วนโคนหนาและมีหัว (แบบมันฝรั่ง) หรือลำลูกกล้วยเล็กๆ ใบมีจำนวนน้อย ออกสลับระนาบเดียว โคนใบแผ่เป็นกาบ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกแบบแยกแขนงเกิดที่ยอด ดอกดก ขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงบนเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคาง กลีบดอกรูปรางคล้ายกับกลีบเลี้ยงบนหรือแคบกว่าเล็กน้อย กลีบปากอยู่ทางด้านบน เชื่อมติดกับส่วนปลายของคางเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ ส่วนโคนเป็นข้อ ไม่มีเดือย เส้าเกสรสั้น มีคางเส้าเกสร กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน มี 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อหุ้มกลุ่มเรณู แต่มีก้านและแผ่นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 150 ชนิด พบ ในประเทศไทย 1 ชนิด พบบริเวณดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H.R.Sweet, Orquideologia, 9, 3: 206. 1974; Seidenf., Nord. J. Bot. 1, 2: 208. 1981; Opera Bot. 95: 14. fig. 1. pl.1a. 1988; Opera Bot. 114: 319. fig. 213. 1992. – *P. flavescens* (Bl.) J. J. Sm., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 326. fig.248. 1960; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 167. 1963; Seidenf., Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 21, 1 – 2: 64. 1966; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 115. 1967. (ภาพ 78)

ลำต้นตั้งขึ้น สูง 10 – 25 ซม. ลำลูกกล้วยรูปไข่ถึงรูปกรวย มักแบนข้าง ยาว 1 – 2 ซม. กว้าง 5 – 15 มม. มี 2 – 3 ปล้อง มี 3 – 5 ใบ ใบรูปขอบขนานแคบถึงรูปไข่แกมรูปใบหอกแคบ ยาว 8 – 18 ซม. กว้าง 1.2 – 3.5 ซม. ปลายมนหรือแยก 2 แฉกเบี้ยว ขอบเรียบ โคนสอบเข้าเป็นก้านและเป็นครีบก กาบใบยาว 1 – 3 ซม. ผิวเกลี้ยง เนื้อใบเหนียว ช่อดอกมี 1 ช่อ เกิดจากส่วนยอด แขนงมีจำนวน 1 – 4 แขนง น้อยมากที่ไม่แยกแขนง แต่ละแขนงยาว 1.5 – 4 ซม. ก้านช่อดอกยาว 3 – 5 ซม. แกนกลาง 4 – 12 ซม. ดอกในช่อมักมีมากกว่า 10 ดอก อาจมีได้ถึง 25 ดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอกแคบถึงรูปค้อนไปทางรูปลิ้นแคบ ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2. มม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานขนาดประมาณ 4 มม. สีเหลืองอ่อนหรือเหลืองแกมเขียว ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 5 – 8 มม. กลีบเลี้ยงปลายแหลมหรือเรียวแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปไข่ ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยมเบี้ยว ยาว 4 – 5

กว้างประมาณ 4 มม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสรเกิดเป็นคางรูปทรวงขนาดประมาณ 2 มม. กลีบดอกรูปแถบ ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีลายรังผึ้งทั่วกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก ยาว 4 มม. กว้าง 3 – 4 มม. แฉกกลางรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 3 มม. ปลายเว้าตื้น ขอบเป็นคลื่น ส่วนโคนสอบเข้าและเชื่อมติดกับส่วนปลายของคางเส้าเกสร กลางกลีบส่วนโคนมีบริเวณโหนกนูน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. แฉกข้างรูปไข่แกมรูปรี ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ โคนเว้าด้านใน เส้าเกสร ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกลมขนาดประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปคล้ายผลชมพู ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายเว้าตื้น ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปไข่ ขนาดต่างกัน อันใหญ่ ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. อันเล็ก ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ก้านรูปเกือบสี่เหลี่ยม ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ปลายแหลมมน เป็นเหนียวรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ฝักรูปรี ยาว 1.2–1.5 ซม. กว้าง 5–6 มม. ก้านยาวประมาณ 2 มม.

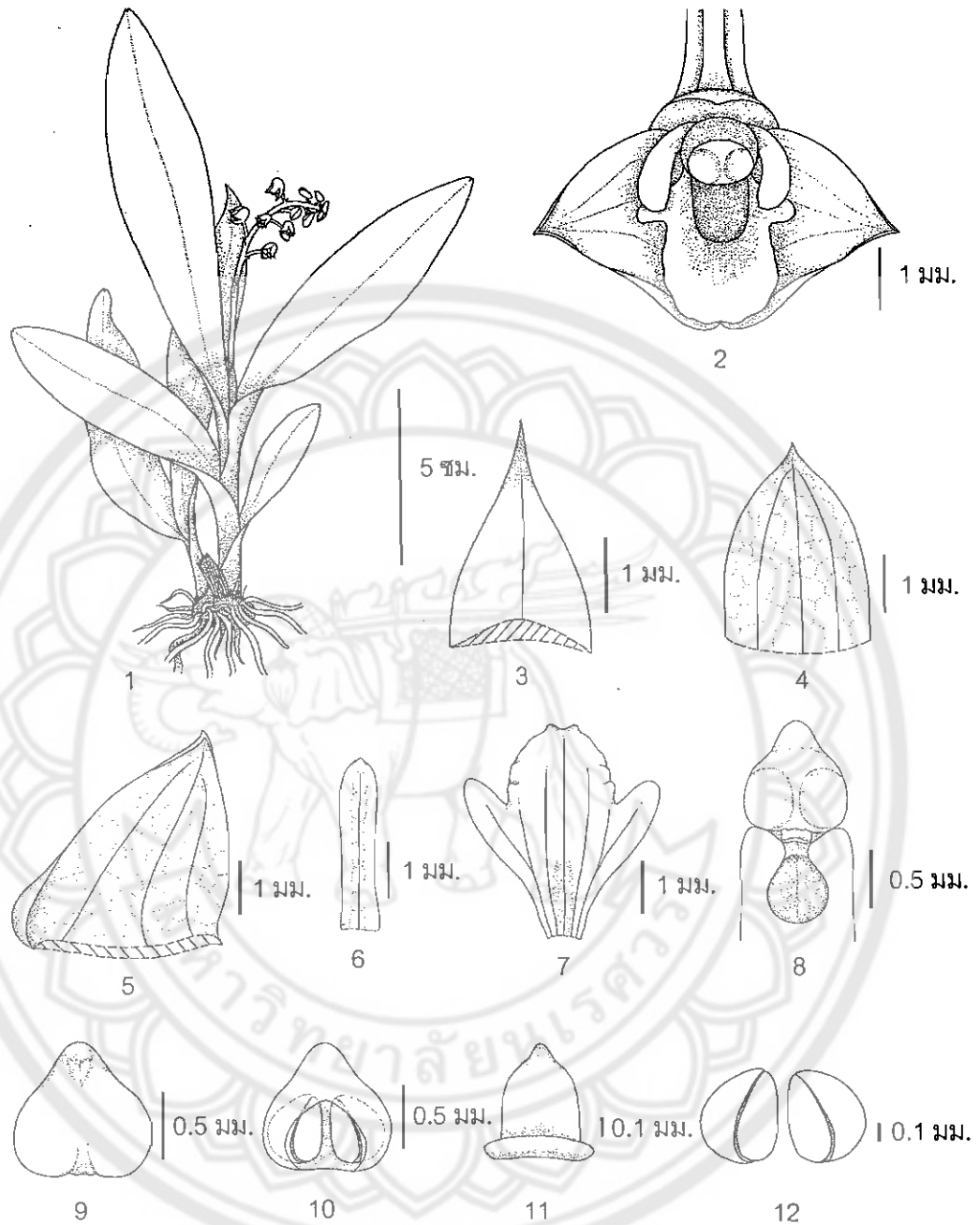
ประเทศไทย.— ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สนาม, ขุนยวม) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงใหม่, ดอยสุเทพ, ดอยดำ, อมก๋อย, บ่อหลวง) น่าน (ดอยภูคา) พิษณุโลก (ทุ่งแสงหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูกระดึง, ภูหลวง) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ไทรโยค, ศรีสวัสดิ์, เขาบุง) ประจวบคีรีขันธ์ (ห้วยยาง) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) สระบุรี (หินกอง) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ปราจีนบุรี (เขาใหญ่, แก่งกระจาน) ภาคใต้ ชุมพร (หลังสวน) ระนอง (เมืองแลน) สุราษฎร์ธานี (เขาหลัก, บ้านกาบแก้ว) พังงา กระบี่ (แหลมนาง) ตรัง (ควาง) สงขลา (เมืองซา)

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย จีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา บาหลี บอร์เนียว เซเลเบส ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา หมู่เกาะนิโคบาร์

นิเวศวิทยา.— เกาะอาศัยตามต้นไม้ในที่ร่ม ในป่าสนและป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือน กรกฎาคม – สิงหาคม ติดฝักเดือนกันยายน – ตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.— หวายเขียว เอื้องคางอ้ม (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.— Chira 1539 (BK); C. Phengkklai *et al.* 2991 (BKF); J. F. Maxwell 73-237 (BKF), 87-102 (BKF); Kerr 940 (BK); Middleton *et al.* 3286 (BKF); Ploenchit 874-A (BKF); P. Srisanga *et al.* 852 (QBG); Put 1851 (BKF); S. Damapong 67 (PNU), 82 (BKF, PNU); S. Inthamusik 61 (QBG); TDBS 7328 (BKF); T. Smitinand 4951 (BKF), 7400 (BKF); T. Smitinand & H. Sleumer 1202 (BKF); T. Santisuk 1235 (BKF)

ภาพ 78 หวายเขี้ยว *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H.R.Sweet
 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝาปิด
 ด้านบน 10 ฝาปิดด้านล่าง 11 ก้านและแป้นเหนียว 12 กลุ่มเรณู
 (S. Damapong 82)

25. สกุล *Porpax* Lindl., Edward's Bot. Reg. 31(Misc.): 62. 1845; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 69. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยขนาดเล็กเจริญทางข้าง ลำลูกกล้วยอยู่ชิดกันบนเหง้า เจริญมากจากปล้อง 1 ปล้อง ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 2 ใบ ใบรูปรี หรือรูปไข่ โคนใบแผ่เป็นกาบ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ข้อดอกเกิดที่ยอดของแขนงอ่อนซึ่งใบและหวั้งเจริญไม่เต็มที่ หรือเกิดที่ยอดของแขนงใหม่ที่ใบเจริญไปพร้อมๆ กับดอก หรือเกิดที่ยอดของต้นหรือหัวที่เจริญเต็มที่แล้ว มีดอกเพียง 1 หรือ 2 ดอก ดอกมีขนาดเล็ก มักมีสีแดง กลีบเลี้ยงทั้ง 3 เชื่อมติดกันอย่างน้อย 3 ใน 4 จากโคนเกิดเป็นหลอด กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกันจนเกือบถึงปลายกลีบหรือถึงปลายกลีบ เชื่อมติดกับโคนเส้าเกสรและโค้งงอไปข้างหน้าเป็นตุ่มสั้นๆ ผิวด้านนอกมีขน กลีบดอกสั้นและแคบกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากขนาดเล็ก ซ่อนอยู่ในหลอดกลีบเลี้ยง ส่วนโคนเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร ปลายโค้งลงเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรสั้นมีคาง กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นคล้ายขี้ผึ้ง มี 8 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้าน และไม่มีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 11 ชนิด พบในประเทศไทย 7 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Porpax lanii* Seidenf., Nord. J. Bot. 1: 206. fig. 12. 1981; Seidenf., Opera Bot. 89: 120. fig. 69. pl. 10a. 1986. (ภาพ 79, 92 (5))

ลำลูกกล้วยรูปกลมแบน เส้นผ่านศูนย์กลาง 4 – 6 มม. มีกาบบางคล้ายตาข่ายหุ้ม ใบผลิอกหลังจากดอกโรยแล้ว ใบรูปไข่กลับ รูปรีหรือรูปเกือบขอบขนาน ยาว 1.5 – 2.5 ซม. กว้าง 8 – 14 มม. ปลายมนหรือแหลมเล็กน้อย ขอบเรียบ ส่วนโคนมีกาบบางๆ หุ้ม 2 กาบ โคนสอบเข้าเป็นก้าน ยาว 2 – 4 มม. แผ่นใบมีขนสั้นนุ่ม ข้อดอกเกิดระหว่างใบ มี 1 หรือ 2 ดอก ใบประดับย่อยขนาดเล็ก ดอกสีแดง รูปทรงกระบอก ขนาด 5 – 7 มม. ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 2 – 3 มม. มีขนสั้นนุ่ม (pubescent) กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันสองในสามส่วน ผิวบนมีจุดเล็กๆ สีเงินและปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม ส่วนโคนเป็นตุ่มคล้ายคางรูปกรวย ขนาดประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงบนรูปไข่ ยาว 1 – 1.3 ซม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแยกเป็นสองแฉกเล็กน้อย กลีบเลี้ยงข้างรูปช้อน ยาว 1 – 1.4 ซม. กว้าง 5 – 6 มม. ปลายแหลมและโค้งขึ้น กลีบปากรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายเป็นติ่งแหลมและโค้งลง (cuspidate) ขอบเป็นชายครุย ส่วนโคนสอบเข้า ส่วนกลางขยายออกกว้างกว่าทุกส่วน เส้าเกสรอ้วนสั้น ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.7 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปคล้ายนม ปลายมน ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ผิวด้านบนและข้างมีปุ่มหนามเรียงเป็นแถว กลุ่มเรณูรูป

กระบอง ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปรี ยาว 5 – 8 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ก้าน ยาว 1 – 2 มม. มีขนสั้นนุ่มหนาแน่น

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง)

การกระจายพันธุ์.- ไทย (type)

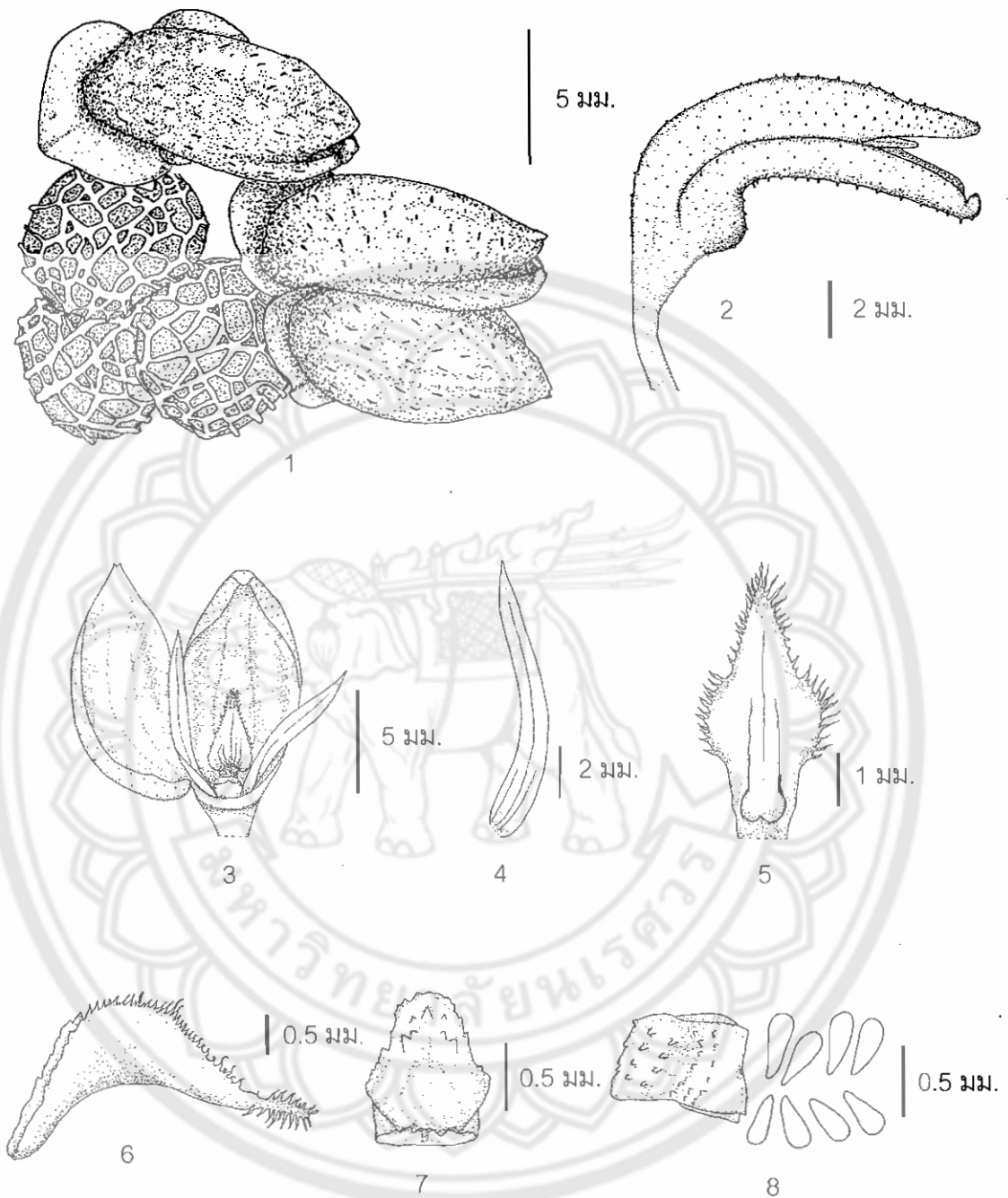
นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามกิ่งไม้หรือต้นไม้ที่มีมอสขึ้นอยู่หนาแน่น ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม ติดฝักเดือนสิงหาคม – กันยายน

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องกระดุมลาย (เลย) เอื้องเลน (ภาคกลาง)

หมายเหตุ.- เป็นกล้วยไม้ถิ่นเดียว

ตัวอย่างที่ศึกษา.- S. Damapong 46 (BKF, PNU, QBG)

ภาพ 79 เอื้องกระดุมลาย *Porpax lanii* Seidenf.

1 ต้นและดอก 2 ดอกด้านข้าง 3 ดอกผ่าตามยาวแสดง
กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้างที่เชื่อมติดกัน 4 กลีบดอก
5 กลีบปากด้านบน 6 กลีบปากด้านข้าง 7 ฝาปิดด้านบน
8 ฝาปิดด้านข้างและกลุ่มเรณู (S. Damapong 46)

26. สกุล *Rhynchostylis* Blume, Bijdr. 6: 285. 1825; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 72. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเติบโตทางยอด ต้นค่อนข้างสั้น มีรากแข็ง ใบมีจำนวนมาก เรียงตัวเป็นสองแถว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง มักมีรูปร่างคล้ายริบบิ้น (tapelike) โค้งลง มักพับเข้าหากันเป็นรูปตัววี ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง มีข้อตรงโคนกาบใบ ช่อดอกแบบกระจจะเกิดทางด้านข้างของลำต้น ดอกแน่นบานไปสู่ปลายช่อ ก้านช่อดอกและแกนกลางอวบ มีสันหลายสัน ดอกขนาดกลางแต่เด่น บานแผ่ออก กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกัน กลีบดอกแคบ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ เชื่อมติดกับส่วนปลายของคางเส้าเกสร ส่วนโคนมีเดือย เดือยแบนด้านข้าง ปลายโค้งไปข้างหลัง แผ่นปลายกลีบปากเป็นแผ่นแบน เส้าเกสรสั้น มีคางเส้าเกสร กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน มี 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีร่องเว้า ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู ก้านกลุ่มเรณูแคบยาว มีแป้นเหนียวเล็กหรือ

ทั่วโลกมี 4 ชนิด พบในประเทศไทย 3 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume, Bijdr.: 286. fig. 49. 1825; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 171. 1963; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 1 (Prelim.list): 555. fig. 413. pl. 24. 1963; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 823. 1964; Seidenf., Opera Bot. 95: 214. fig. 133. pl. 23b. 1988; Opera Bot. 114: 418. 1992. (ภาพ 80)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือโค้งเล็กน้อย สูง 20 – 30 ซม. ต้นแข็ง ยาว 3 – 10 ซม. กว้าง 8 – 15 มม. ไม่แยกแขนง มีหลายข้อ หุ้มด้วยกาบใบแน่น รากอวบ ยาว 20 – 40 ซม. กว้าง 3 – 5 มม. สีเขียวแกมเทา ใบรูปแถบ ยาว 15 – 30 ซม. กว้าง 1.5 – 3 ซม. ปลายตัด แยกเป็นสองแฉกไม่เท่ากัน ขอบเรียบ เรียงเป็นสองแถวชิดกัน (connivent) เรียงสลับซ้ายขวาและโค้งลง (recurved) มีกาบหุ้มที่ส่วนโคน ผิวใบเกลี้ยง เป็นมันเล็กน้อย แผ่นใบค่อนข้างหนา เหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอก มี 1 – 3 ช่อ มักยาวเท่ากับใบหรือยาวกว่า ห้อยลง ส่วนโคนมีกาบรูปไข่กว้าง 2 – 4 กาบหุ้ม ก้านช่อดอก ยาว 5 – 10 ซม. แกนกลาง ยาว 15 – 25 ซม. ดอกในช่อหนาแน่น อาจมีถึง 100 ดอก เรียงเป็นระเบียบคล้ายพวงมาลัย ใบประดับย่อยรูปไข่กว้าง ยาว 3 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ดอกบานแผ่ออก ขนาด 1.5 ซม. สีขาวและมีจุดสีม่วงทั่วดอก มีกลิ่นหอม ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 8 – 10 มม. กลีบเลี้ยงปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนรูปรี ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 4 – 5 มม. โคนสอบ กลีบเลี้ยงข้างรูปขอบขนานเบี้ยว ยาว 8 –

10 มม. กว้าง 5 – 6 มม. โคนสอบแคบและเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร กลีบดอกรูปขอบขนานแคบ ยาว 8 – 10 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 3 หรือ 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปาก แบ่งเป็นสองส่วน ส่วนโคนเป็นถุงหรือเดือย ยาวประมาณ 8 มม. กว้างประมาณ 4 มม. เชื่อมติดกับคางเส้าเส้าเกสร มีเส้นโค้งคันศร (arcuate) 3 เส้น ส่วนปลายเมื่อคลี่ออกรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาว 6 – 8 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแยกเป็นสามแฉกไม่ชัดเจน ขอบเรียบ กลีบโค้งขึ้น ขนานกับเส้าเกสร ส่วนโคนมีสัน 4 สัน ส่วนกลางค่อนไปทางปลายกลีบสีม่วง กลางกลีบค่อนมาทางโคนกลีบสีขาว มักพับเข้าหากัน มีเส้น 5 หรือ 7 เส้น เส้นกลางยาวถึงปลายกลีบปลาย เส้าเกสรสีขาวแกมชมพู รูปทรงกระบอก ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. จะงอยเล็กมีขนาดเล็ก แยกเป็นสองแฉกเล็กน้อย ยอดเกสรเพศเมียรูปรี ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ฝาปิดรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ผิวบนเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปกลม ขนาดประมาณ 0.8 มม. มีร่องโค้งลึก ก้านรูปแถบ ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ส่วนปลายขยาย (dilated) และเป็นกระจุก (capitate) แป้นเหนียวรูปใบหอกกลับ ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายมน ฝักรูปรีแกมรูปทรงกระบอก ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้าง 1 – 1.3 ซม. มีสัน 3 สัน ก้านฝักยาวประมาณ 1 ซม.

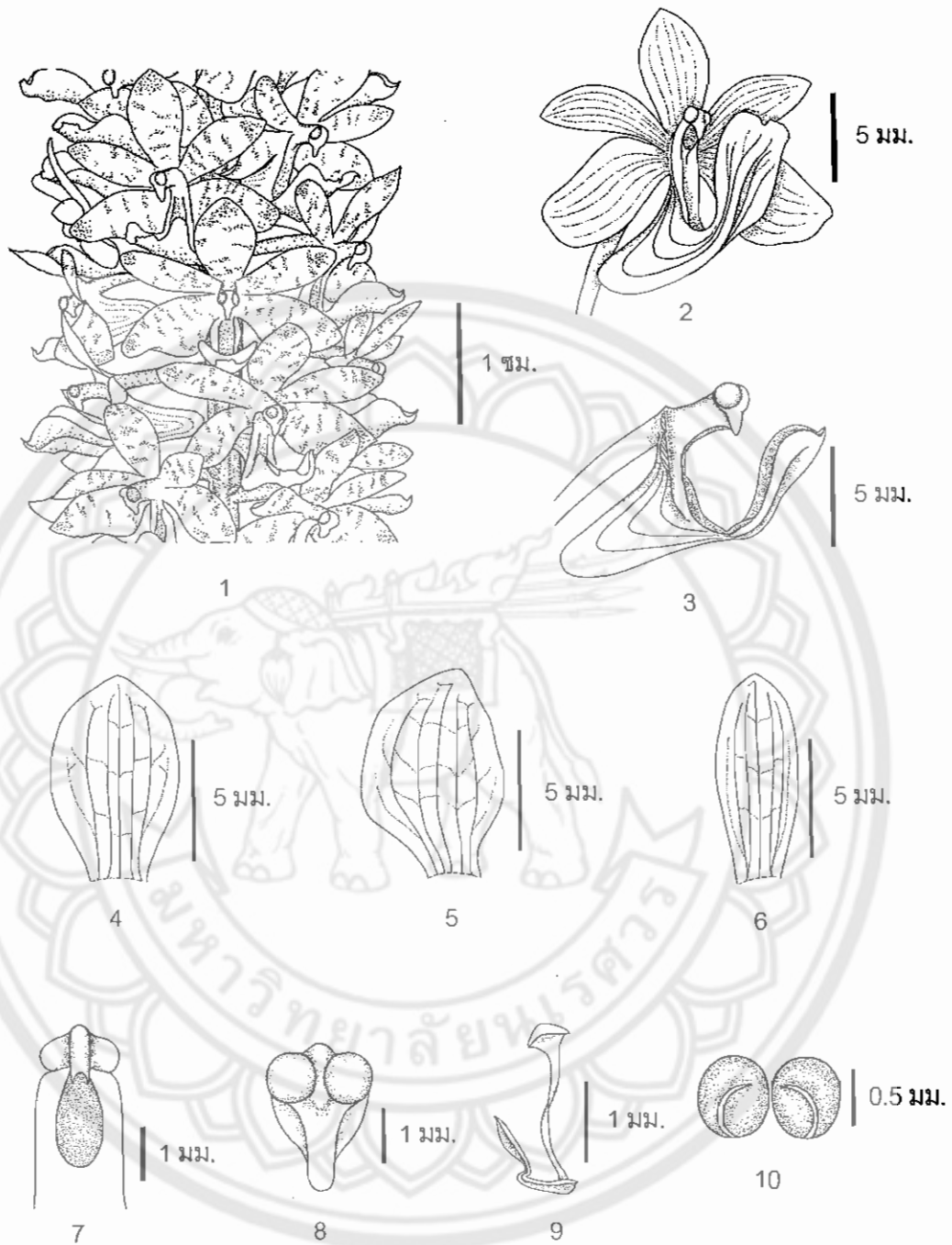
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ดอยยาว, ปาย) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก) ลำปาง (ดอยขุนตาน) แพร่ (เด่นชัย) ตาก (แม่ระมาด, แม่สอด, อุ้งผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสงหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นครพนม ภาคตะวันออก บุรีรัมย์ (นางรอง) อุบลราชธานี (วารินทร์) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ด่านเจดีย์สามองค์) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี (มะขาม, สอยดาว) ภาคใต้ ชุมพร (ปะทิว) ระนอง (เขาพระไม้) สุราษฎร์ธานี (บางเบา) กระบี่ (นายช้าง) นครศรีธรรมราช (เขาหลวง, ทุ่งสง) ตรัง (ห้วยยอด) สตูล (ทะเลบัน, Bukit Raja Wang)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา บอร์เนียว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,600 ม. ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ติดฝักเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม

ชื่อท้องถิ่น.– ไอยเรศ (กรุงเทพฯ), เขื่องพวงหางฮอก พวงมาลัย (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– CN 6771 (BKF); Jaray 65 (BK); Kerr 743 (BK); Khanchai 1018 (BKF); Lakshnakara 883 (BK); Put 163 (BK); Sanan 238 (BKF); S. Damapong 31 (PNU) 168 (PNU)

ภาพ 80 ไอยเรศ *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume

1 ช่อดอก 2 ดอก 3 ดอกด้านข้างแสดงเส้าเกสรและกลีบปาก 4 กลีบเลี้ยงบน 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 เส้าเกสร 8 ฝาปิด 9 ก้านและแป้นเหนียว 10 กลุ่มเรณู
(S. Damapong 168)

27. สกุล *Robiquetia* Gaud. Voy. Uran.: 426. 1829; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 72. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเติบโตทางยอด ต้นยาว แข็ง มีหลายข้อและหุ้มด้วยกาบใบเรียงเป็นสองแถวหลวม ๆ ใบรูปขอบขนาน กาบใบหุ้มลำต้นและส่วนโคนเป็นข้อ ใบเรียงตัวเป็น 2 แถว ทางออกในระนาบเดียวกัน โคนใบเป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง พับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ข้อดอกแบบกระจะหรือแยกแขนง ออกทางด้านข้าง มักออกตรงข้ามใบ ตั้งขึ้นหรือห้อยลง ดอกขนาดเล็กมีจำนวนมาก และเรียงตัวกันแน่น กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ คล้ายกัน กลีบดอกเล็กกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง แยกเป็น 3 แฉก โคนกลีบเชื่อมติดกับเส้าเกสร มีเดือยรูปทรงกระบอก ส่วนกลางคอดเข้าและขยายออกตรงส่วนปลาย เส้าเกสรสั้นและหนา ไม่มีคางเส้าเกสร จะงอยเล็กขนาดใหญ่หรือเล็ก ปลายแยกเป็น 2 แฉก กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน มี 2 กลุ่ม รูปกลม แต่ละกลุ่มมีร่องเว้า ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านเรียวและปลายมีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 40 ชนิด พบในประเทศไทย 3 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Robiquetia pachyphylla* (Rchb.f.) Garay, Bot. Mus. Leaflet. 23: 197. 1972; Seidenf., Opera Bot. 95: 227. fig. 140. pl. 24c. 1988.—*R. fuerstenbergiana* (Schltr.) Schltr., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 1 (Prelim.list): 645. fig. 486. 1963. (ภาพ 81, 94 (6))

ลำต้นตั้งขึ้นหรือเอน สูง 10 – 15 ซม. ต้นรูปทรงประบอก ยาว 3 – 8 ซม. กว้างประมาณ 5 มม. แข็ง ปล้องยาวประมาณ 2 ซม. ส่วนโคนมีรากซึ่งเจริญดี ใบรูปขอบขนาน ยาว 6 – 12 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายมนและเว้ามุม ขอบเรียบ ออกสลับระนาบเดียว อวบน้ำ ด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีเขียวแกมม่วง ข้อดอกมี 2 – 3 ข้อ ออกตรงข้ามใบ มักยาวกว่าใบ ก้านข้อดอก ยาว 3 – 5 ซม. แกนกลาง ยาว 5 – 10 ซม. แขนงมี 1 – 4 แขนง ดอกในข้อมีจำนวน 20 – 60 ดอก ทอยอบานจากโคนข้อดอกไปหาปลายข้อ ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานเมื่อออกขนาด 1 ซม. สีม่วงชมพู ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 8 – 12 มม. กลีบเลี้ยงรูปไข่ ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น กลีบเลี้ยงบน ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม กลีบดอกรูปไข่กลับ ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบจักฟันเลื่อยเล็กน้อย มีเส้น 2 – 3 เส้น เส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ มีจุดสีหนาแน่นค่อนข้างไปทางปลายกลีบ กลีบปากมี 3 แฉก แฉกกลางรูป

สามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ แฉกข้างรูป
 สามเหลี่ยมฐานกว้างเบี้ยว ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบมุม
 เล็กน้อย เดือยรูปทรงกระบอกตรง ยาว 8 – 10 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน เส้นเกสรอัน
 ล้น ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1
 มม. ฝ่าปิดรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายเป็นติ่งแหลม
 กลุ่มเรณูรูปกลม ขนาดประมาณ 0.8 มม. มีร่องแยกโค้งยาวเกือบครึ่งหนึ่งของก้านกลุ่มเรณู ก้าน
 รูปแถบ ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้าง
 ประมาณ 0.4 มม. ปลายแยกเป็นสองแฉก

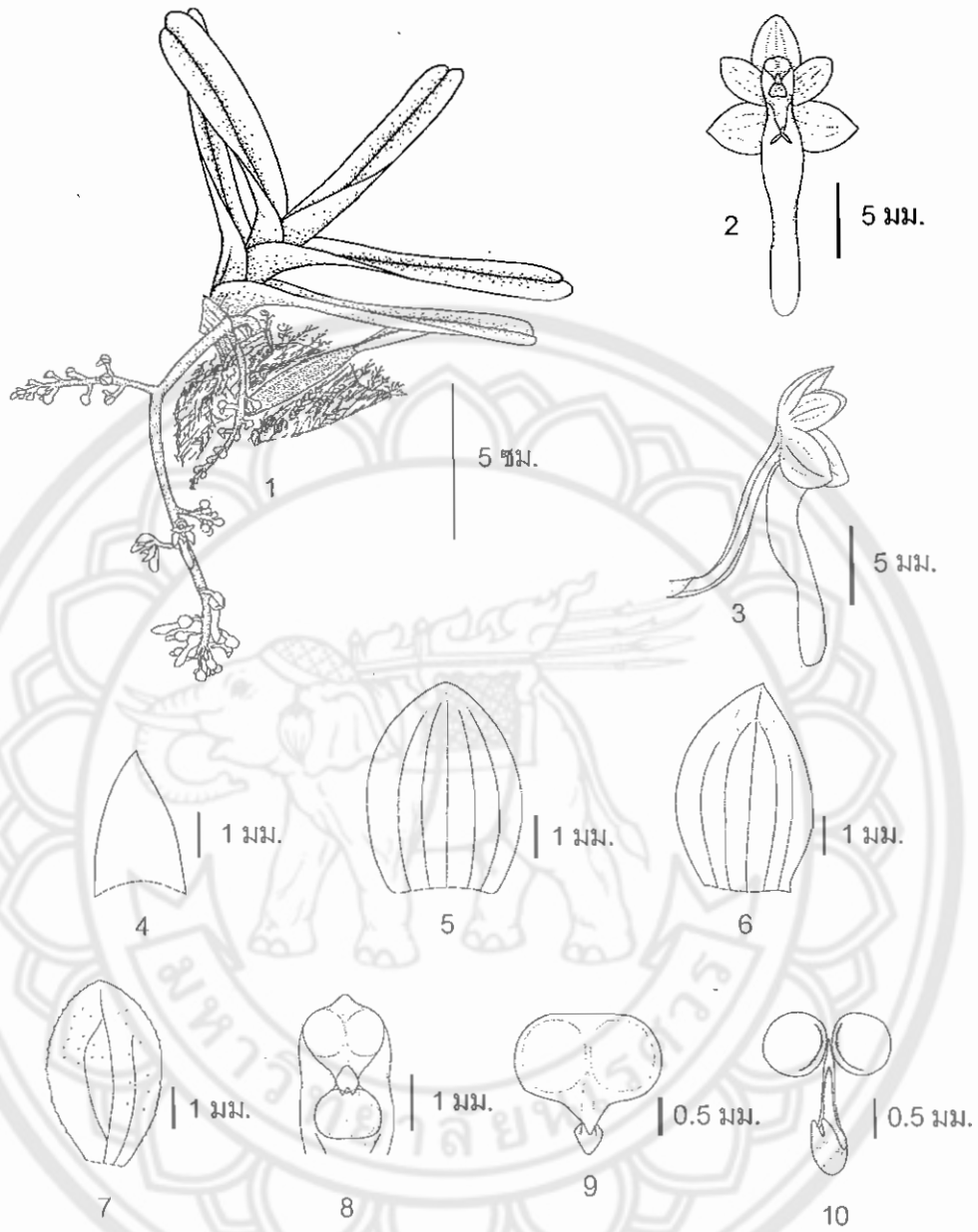
ประเทศไทย.- ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สนาม, ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก
 ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ)

การกระจายพันธุ์.- พม่า (type)

นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม.
 ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องระย้า (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Kerr 438 (BK); S. Damapong 40 (PNU, QBG)

ภาพ 81 เอื้องระย้า *Robiquetia pachyphylla* (Rchb.f.) Garay

1 ต้นและช่อดอก 2-3 ดอกด้านหน้าและด้านข้างตามลำดับ

4 ใบประดับย่อย 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก

8 เส้าเกสร 9 ฝักปัด 10 กลุ่มเรณู ก้านและแป้นเหนียว

(S. Damapong 40)

28. สกุล *Schoenorchis* Reinw. ex Blume, Bijdr.: 361. 1825; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 73. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเติบโตทางยอด ต้นสั้นมาก หรือบางชนิดต้นยาว รูปทรงกระบอก ห้อยลงหรือตั้งขึ้น มีหลายข้อ ใบมีจำนวนมาก เรียงตัวเป็น 2 แถว โคนใบเป็นกาบ และเป็นข้อ แผ่นใบแบนหรือกลมยาว พับกลางตามยาวเป็นรูปตัววี ผิวเกลี้ยง ใบแก่ร่วง ข้อดอกแบบกระจะหรือแยกแขนงเกิดทางด้านข้าง ดอกขนาดเล็กไปจนถึงเล็กมาก ดอกอวบ บานไม่แผ่ออกมาก กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ รูปร่างคล้ายกัน กลีบดอกเล็กกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เชื่อมติดกับโคนเส้าเกสรเล็กน้อย เคลื่อนไหวไม่ได้ มี 3 แฉก มีเดือยรูปทรงกระบอก หรือรูปรี ภายในผิวเรียบ เดือยมักขนานไปกับรังไข่ เส้าเกสรสั้นและหนา ไม่มีคางเส้าเกสร ฝาปิดรูปเกือบกลม ปลายยื่นยาว ออกและโค้งขึ้น กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน มี 4 กลุ่ม เรียงตัวเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 20 ชนิด พบในประเทศไทย 8 ชนิด พบที่คอยผ้าหมักปก 1 ชนิด

1. *Schoenorchis gemmata* (Lindl.) J. J. Sm., Nat. Tijdschr. Ned. Ind. 72: 100. 1912; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 171. 1963; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 1 (Prelim.list): 612. fig.461. 1963; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 828. 1964; Seidenf., Opera Bot. 95: 71. fig. 39. pl. 7a. 1988; Opera Bot. 114: 369. 1992; (ภาพ 82)

ลำต้นห้อยลง ยาว 15-30 ซม. ต้นรูปทรงกระบอกแข็ง ยาว 5-20 ซม. กว้าง 5-8 มม. ไม่แยกแขนง ปล้องห่างกัน 8-15 มม. มีกาบหุ้มติดคงทน ใบรูปแถบ เรียงพับซ้อนคล้ายเคียว โค้งลง ยาว 5-15 ซม. กว้าง 5-12 มม. ปลายมนและแยกเป็นแฉก ขอบเรียบ กาบใบส่วนโคนซ้อนทับกัน เนื้อใบหนาและเหนียว ข้อดอกแยกแขนง มี 1-3 ข้อ เกิดจากง่ามใบ มักยาวกว่าหรือยาวเท่ากับใบ ก้านข้อดอก 4-6 ยาว แฉกกลาง ยาว 3-6 ซม. ดอกในข้อมีจำนวน 20-50 ดอก ใบประดับย่อยรูปค้อนไปทางรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ดอกบานขนาดประมาณ 2 มม. สีม่วงชมพู ยกเว้นกลีบปากสีขาว ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาวประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายมน ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบนยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. หลังใบเป็นสัน กลีบดอกรูปไข่กลับแกมรูปรี ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้าง

ประมาณ 1 มม. ปลายตัดและเว้าตื้น ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปช้อน (spatulate) ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน มี 3 แฉก แฉกกลางรูปช้อน อวบน้ำ ยาวประมาณ 2.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน แฉกออก เป็นคลื่นเล็กน้อย เดือยรูปกรวย ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน สีม่วงชมพูปากเดือยมีโครงสร้างรูปคลื่น อวบน้ำ 1 อัน ยื่นเข้าไปในเดือย แฉกข้างสีม่วงชมพูรูปไข่ ตั้งขึ้น ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. เส้าเกสรสีเหลืองแกมน้ำตาล ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.15 มม. ปลายด้านบนแหลม ฝาปิดสีเหลืองแกมน้ำตาล ขนาดประมาณ 0.5 มม. ปลายเว้าบุ๋มและโค้งขึ้น ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปไข่ถึงเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปค้อนไปทางรูปไข่ ยาว 5–6 มม. กว้าง 2–3 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง) ภาคตะวันออก นครราชสีมา (เขาแหลม) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (เขาสอยดาว)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล ภูฏาน อินเดีย (type) จีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม

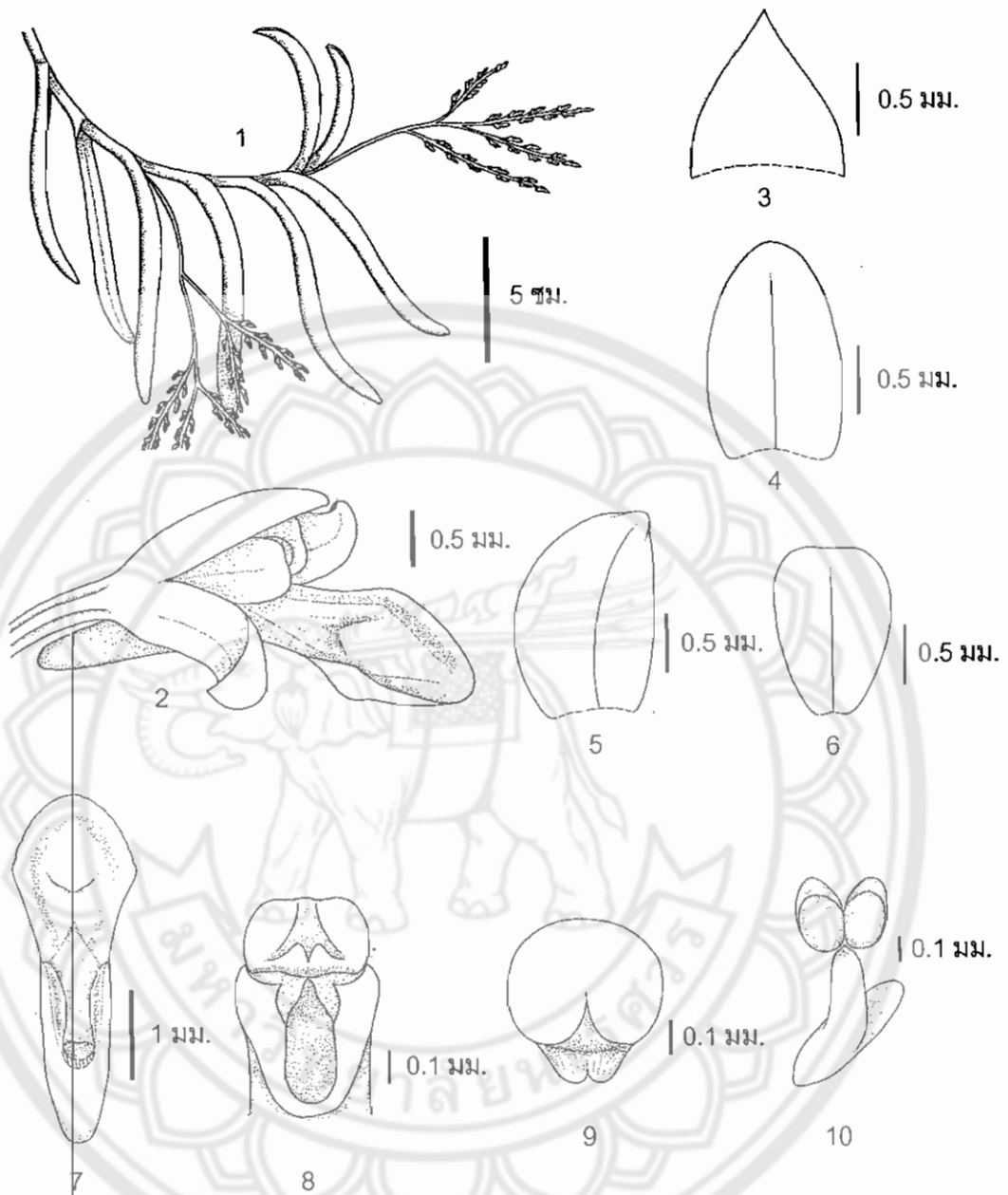
นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,600–1,800 ม.

ออกดอกเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม ติดฝักเดือนกันยายน – ตุลาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องมณี (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– B. Sangkhachand 32 (BKF); Kerr 212 (BK); Put 2979 (BK), 3752 (BK); S. Damapong 65 (PNU)

ภาพ 82 เห็องมณี *Schoenorchis gemmata* (Lindl.) J. J. Sm.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน

5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝาปิด

10 กลุ่มเรณู ก้านและแป้นเหนียว (2 - 10 จาก S. Damapong 65)

29. สกุล *Sunipia* Lindl., Orch. Scel. 14. 1826; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 76. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มีเหง้าชัดเจน ลำลูกกล้วยเจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง เรียงตัวอยู่ห่างกันบนเหง้าหรืออยู่ชิดติดกันเป็นกลุ่ม ใบมี 1 ใบ โคนใบไม่แผ่เป็นกาบ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกแบบกระจะหรือเป็นกระจุก เกิดจากส่วนโคนลำลูกกล้วย ดอกขนาดเล็กไปจนถึงค่อนข้างใหญ่ มี 1 หรือหลายดอก กลีบเลี้ยงรูปร่างคล้ายกัน กลีบดอกมักจะต่างจากกลีบเลี้ยงมากและมีขนาดเล็กกว่า กลีบปากอาจจะอยู่หรือไม่อยู่ทางด้านล่าง มักมีรูปคลื่น ยาวกว่ากลีบดอก เชื่อมติดกับคางเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรสั้น มีคางสั้นหรือไม่มีคาง จะย่อยเล็กแยกเป็น 2 แฉก โค้งลง อับเรณูมีสองห้องเชื่อมติดกัน กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นคล้ายขี้ผึ้งมี 4 กลุ่ม เรียงตัวเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่ละคู่มีก้าน อาจจะมีหรือไม่มีแป้นเหนียว หรือมีแป้นเหนียวร่วมกัน

ทั่วโลกมีประมาณ 22 ชนิด พบในประเทศไทย 14 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 4 ชนิด

รูปวิธานแยกชนิด

1. ดอกในช่อมีจำนวนมากกว่า 20 ดอก	4. <i>S. scariosa</i>
1. ดอกในช่อมีจำนวน 1 – 8 ดอก	
2. ก้านช่อดอกยาวมากกว่า 2 ซม.	2. <i>S. bicolor</i>
2. ก้านช่อดอกยวน้อยกว่า 1.5 ซม.	
3. กลีบเลี้ยงยาวน้อยกว่า 10 มม. กลีบปากส่วนโคนทรงกลมหรือรี ส่วนปลายสอบแคบ เรียวแหลม	1. <i>S. andersonii</i>
3. กลีบเลี้ยงยาวมากกว่า 12 มม. กลีบปากรูปรีกว้าง ปลายแหลม	3. <i>S. grandiflora</i>

1. *Sunipia andersonii* (King & Pantl.) P. F. Hunt, Kew Bull. 26: 183. 1971; Seidenf., Opera Bot. 89: 172. fig. 113. 1986; Opera Bot. 114: 318. 1992. – *S. bifurcatoflorens* (Fukuyama) P.F.Hunt, Kew Bull. 26, 1: 183. 1972. – *S. flavescens* (Rolfe) P.F.Hunt, Kew Bull. 26, 1: 184. 1972. – *S. purpurata* (Braid) P.F.Hunt, Kew Bull. 26, 1: 184. 1972. – *S. sasakii* (Hayata) P.F.Hunt, Kew Bull. 26, 1: 184. 1972. – *S. andersonii* King & Pantl., Seidenf., Bot. Tidsskr. 64: 209. 1969. – *S. andersonii* (King & Pantl.) var. *flavescens* (Rolfe) Tang & F.T.Wang, Acta Phytotax. Sin. 1, 1: 47 & 90. 1951. . – *S. flavescens* Rolfe, Kew Bull.: 373. 1914; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 448. 1961. – *S. purpurata* Braid, in Braid & Ridley, Kew Bull. : 202. 1924; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 448. 1961. – *S. sasakii* Hayata, Seidenf., Bot. Tidsskr. 64: 209. 1969. (ภาพ 83)

ลำลูกกล้วยรูปไข่ ยาว 1 – 1.5 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. มักมีรอยย่นเป็นวงคล้ายกันหอย ลำลูกกล้วยอยู่ห่างกันบนเหง้า 3 – 4 ซม. เหง้าเดี่ยวรูปทรงประบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 มม. ใบรูปขอบขนาน ยาว 5 – 6 ซม. กว้าง 7 – 10 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยง เหนียว ช่อดอกมี 1 ช่อ ดอกในช่อมีจำนวน 1 – 3 ดอก ก้านช่อดอก ยาวประมาณ 1 ซม. มีกาบบาง ๆ หุ้ม 1 – 2 กาบ ใบประดับรูปไข่หรือรูปขอบขนาน ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายเรียวแหลมหรือเป็นติ่ง ขอบเรียบ ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 1.5 ซม. สีเหลืองอ่อนแกมเขียว มีแถบสีม่วงแดงตามยาว 3 – 5 แถบ ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 8 – 10 มม. กลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลมและโค้งไปด้านหลัง ขอบเรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 7 – 9 มม. กว้าง 5 – 6 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 8 – 10 มม. กว้างประมาณ 5 มม. กลีบดอกรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 8 – 9 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบกลีบตั้งแต่ส่วนโคนถึงครึ่งหนึ่งของกลีบเป็นชายครุย มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่ ยาว 7 – 8 มม. กว้าง 3 – 4 มม. แยกเป็นสองส่วน ส่วนโคนรูปไข่กว้าง มีแคลลัส รูปครึ่งวงกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.8 มม.1 อัน ส่วนปลายปลายสอบแคบเรียวแหลม ปลายมน เส้นเกสร ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ฝักรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.6 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน กลุ่มเรณูรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.4 มม. ก้านรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ส่วนโคนยึดยาวออก เป็นเหนียวรูปขอบขนาน ยาว

ประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปไข่ ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม.
ก้านยาวประมาณ 2 มม. เกลี้ยง

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ)

การกระจายพันธุ์.- ภูฏาน (type) อินเดีย จีน พม่า เวียดนาม ไต้หวัน

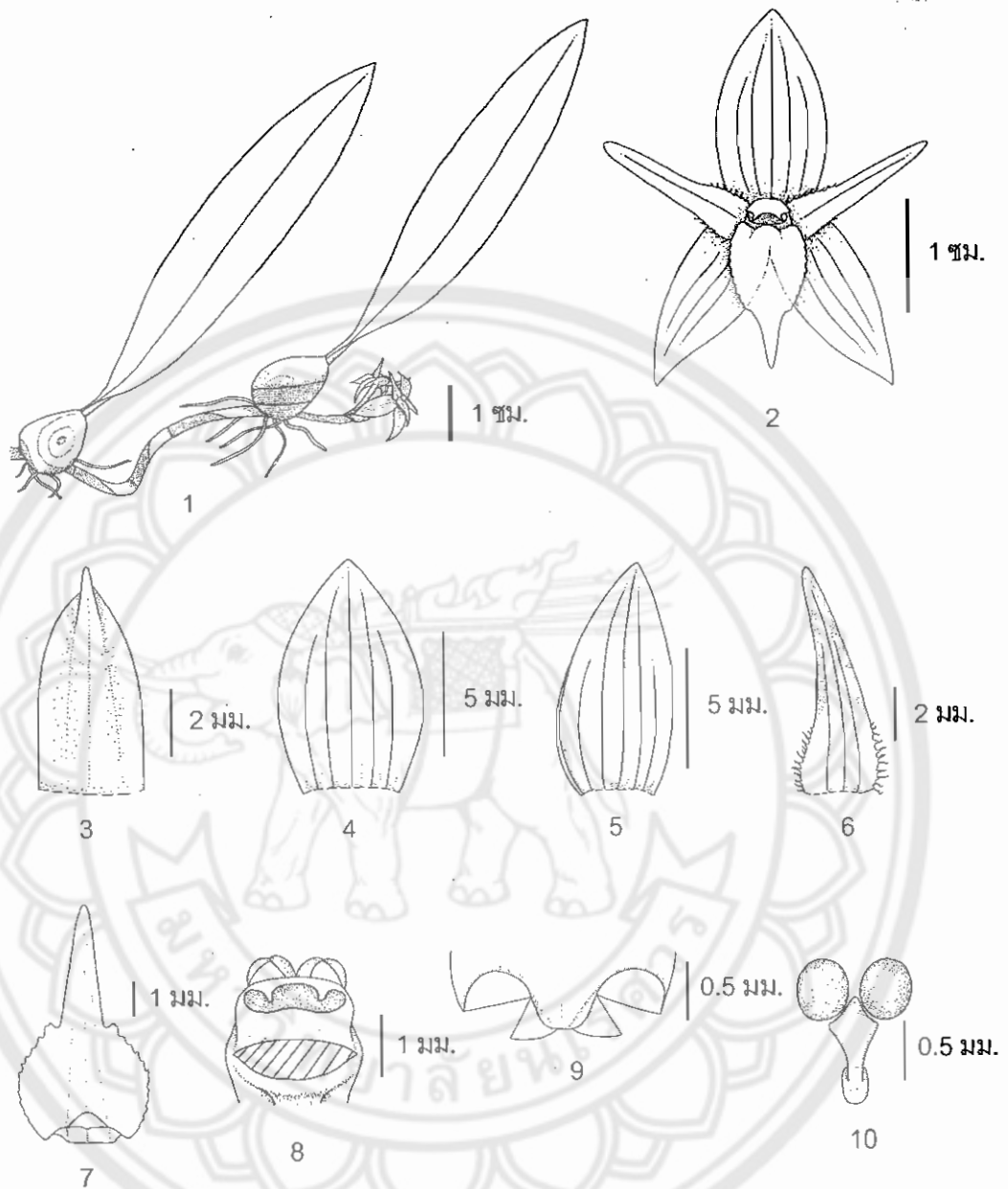
นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นไม้ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,700 ม.

ออกดอกเดือนสิงหาคม – กันยายน ติดฝักเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน

ชื่อท้องถิ่น.- เอื้องแมวลาย (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- Kerr 86 (BK), 186 (BK); S. Damapong 83 (BKF, PNU, QBG)

ภาพ 83 เอื้องแมวลาย *Sunipia andersonii* (King & Pantl.) P. F. Hunt
 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
 5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้นเกสร 9 ฝักปิด
 10 กลุ่มเรณู ก้านและแป้นเหนียว (S. Damapong 83)

2. *Sunipia bicolor* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 179. 1833; Seidenf., Opera Bot. 89: 176. fig. 116. 1986. (ภาพ 84)

ลำลูกกล้วยรูปไข่ ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้างประมาณ 1 ซม. อยู่ห่างกันบนเหง้า 2 – 3 ซม. เหง้าเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. โคนมีกาบหุ้ม ใบรูปขอบขนาน ยาว 3 – 5 ซม. กว้าง 8 – 15 มม. ปลายเว้าแหลม ขอบเรียบ ก้านใบ ยาว 3 – 5 มม. แผ่นใบเกลี้ยง เหนียว ข้อดอกตั้งตรง มี 1 – 2 ข้อ ก้านข้อดอก ยาว 2 – 3 ซม. มีกาบรูปทรงกระบอกหุ้ม 2 – 4 กาบ แกนกลาง ยาว 2 – 4 ซม. ดอกในข้อมีจำนวน 3 – 9 ดอก ใบประดับย่อยรูปใบหอก ยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวถึงปลายกลีบ ดอกบานแผ่ออกไม่เต็มที่ ขนาดประมาณ 3 มม. สีม่วงแดง ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 3 – 4 มม. กลีบเลี้ยงรูปไข่แกมรูปใบหอก ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 6 – 8 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 6 – 8 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ส่วนโคนกลีบเชื่อมติดกัน ส่วนปลายแยกจากกัน กลีบดอกรูปรี ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายมน ขอบจักฟันเลื่อย มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไวโอลิน (pandurate) ยาว 4 – 6 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน ส่วนโคนมีติ่งสองอัน กลางกลีบมีสันหนา 1 สันยาวจากส่วนโคนถึงปลายกลีบ ส่วนปลายของสันหนาที่สุด ขอบกลีบแหงน เส้าเกสรอันสั้น ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. คางเส้าเกสร ยาวประมาณ 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปขอบขนานแกมรูปรี ขวาง ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.6 มม. ฝาปิดรูปขอบขนาน ขวาง ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 1 มม. กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ก้านและแป้นเหนียว รูปแถบแคบ ยาวประมาณ 0.4 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม. ฝักรูปรี ยาวประมาณ 5 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ก้านยาวประมาณ 1 มม.

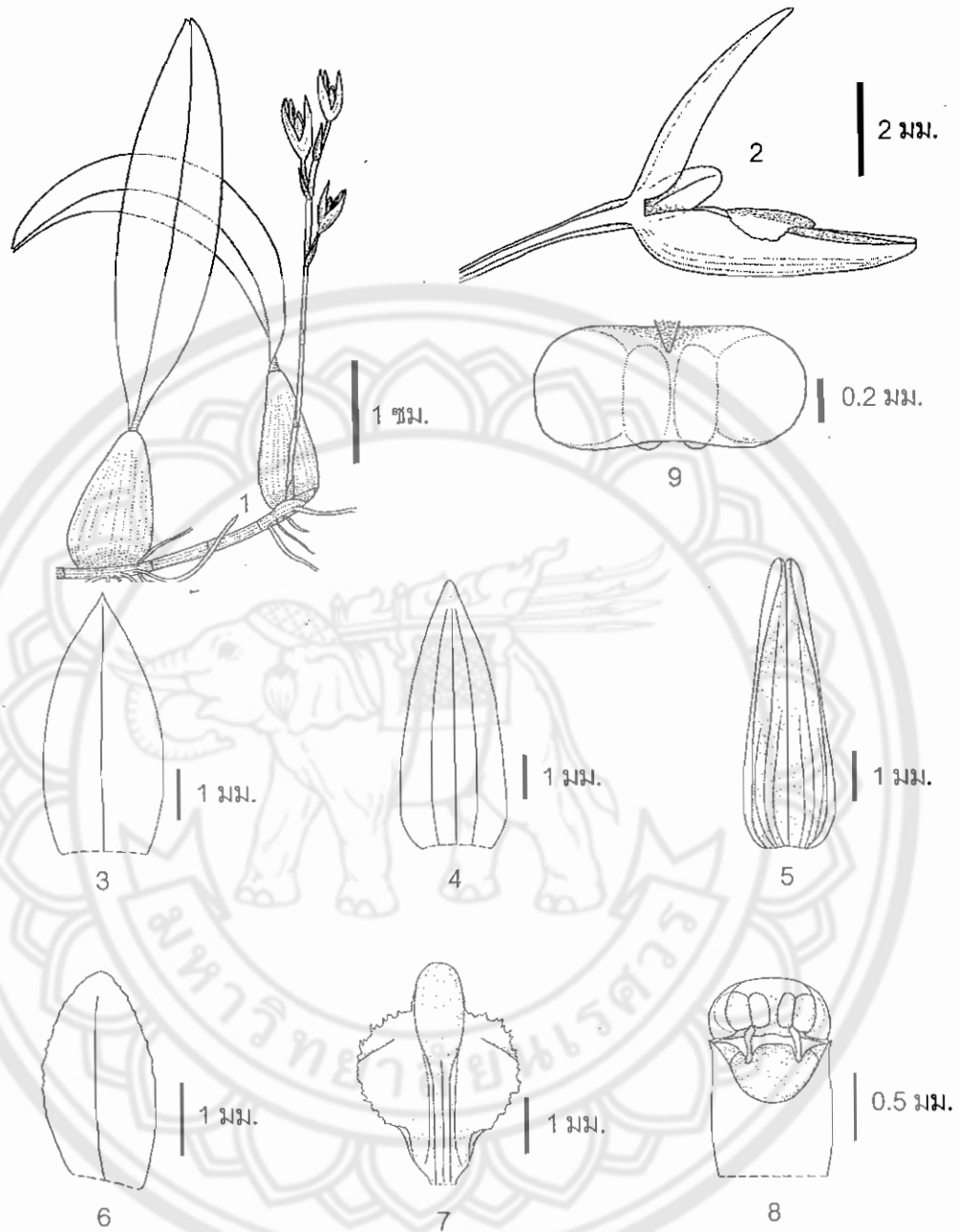
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก) เชียงราย (ดอยขุนแจ)

การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) ภูฏาน อินเดีย บังคลาเทศ จีน พม่า

นิเวศวิทยา.– อาศัยตามต้นไม้ในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม ติดฝักเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องนางกรายเล็ก (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– J. F. Maxwell 97-1390 (BKF); S. Damapong 116 (PNU)

ภาพ 84 เอื้องนางกรายเล็ก *Sunipia bicolor* Lindl.

1 ต้น 2 ดอกด้านข้าง 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสรด้านหน้า
แสดงฝาปิดและกลุ่มเรณู 9 ฝาปิด (S. Damapong 116)

3. *Sunipia grandiflora* (Rolfe) P. F. Hunt, Kew Bull. 26: 184. 1972; Seidenf., Bot. Tidsskr. 67, 1 – 2: 113. fig. 30. 1972; Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 28: 3. 1980; Opera Bot. 89: 173. fig. 114. 1986. – *lone. grandiflora* Rolfe, Kew Bull.: 413. 1908; Seidenf., Bot. Tidsskr. 64: 211. fig. 20. 1969. (ภาพ 85)

ลำลูกกล้วยรูปไข่ ยาว 1 – 1.5 ซม. กว้าง 8 – 10 มม. เกือบอยู่ห่างกันบนเหง้า 1 – 3 ซม. เหง้ารูปทรงประบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 มม. ใบรูปขอบขนาน ยาว 5 – 6 ซม. กว้าง 7 – 10 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยง เหนียว ช่อดอกมี 1 ช่อ ก้านช่อดอกยาว ประมาณ 5 มม. มีกาบบาง ๆ หุ้ม มี 1 ดอก ใบประดับย่อยรูปขอบขนาน ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 2 ซม. กลีบดอกบางใสสีขาว มีแถบสีม่วงแดง กลีบปากสีม่วงแดง กลางกลีบสีขาว ก้านดอกย่อยและรังไข่ ยาว 5 – 7 มม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 7 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 1.5 – 1.7 ซม. กว้าง 5 – 6 มม. กลีบมันวนไปด้านหลัง กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 1.4 – 1.6 ซม. กว้าง 6 – 8 มม. กลีบดอกรูปใบหอก ยาว 1.2 – 1.5 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ขอบเป็นชายครุย มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่ ยาว 1.2 – 1.5 ซม. กว้าง 7 – 9 ซม. ขอบหยักฟันเลื่อย ปลายเป็นติ่งแหลม กลางกลีบปากนูนขึ้นและมีปุ่มเล็กกระจายอยู่ทั่ว ส่วนโคนมีแคลลัส 1 อัน รูปครึ่งวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ด้านบนมีรยางค์รูปเคียว ยาวประมาณ 0.8 มม. ปลายหยักฟันเลื่อย ยอดเกสรเพศเมียรูปรีขาว ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 1.3 มม. ฝาปิดรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 2 มม ปลายเว้าตื้น กลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.7 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. มีก้านและแป้นเหนียวรูปแถบ ยาวประมาณ 0.8 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม.

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก) ดาก (ห้วยเขาแหลม)

การกระจายพันธุ์.- พม่า (type)

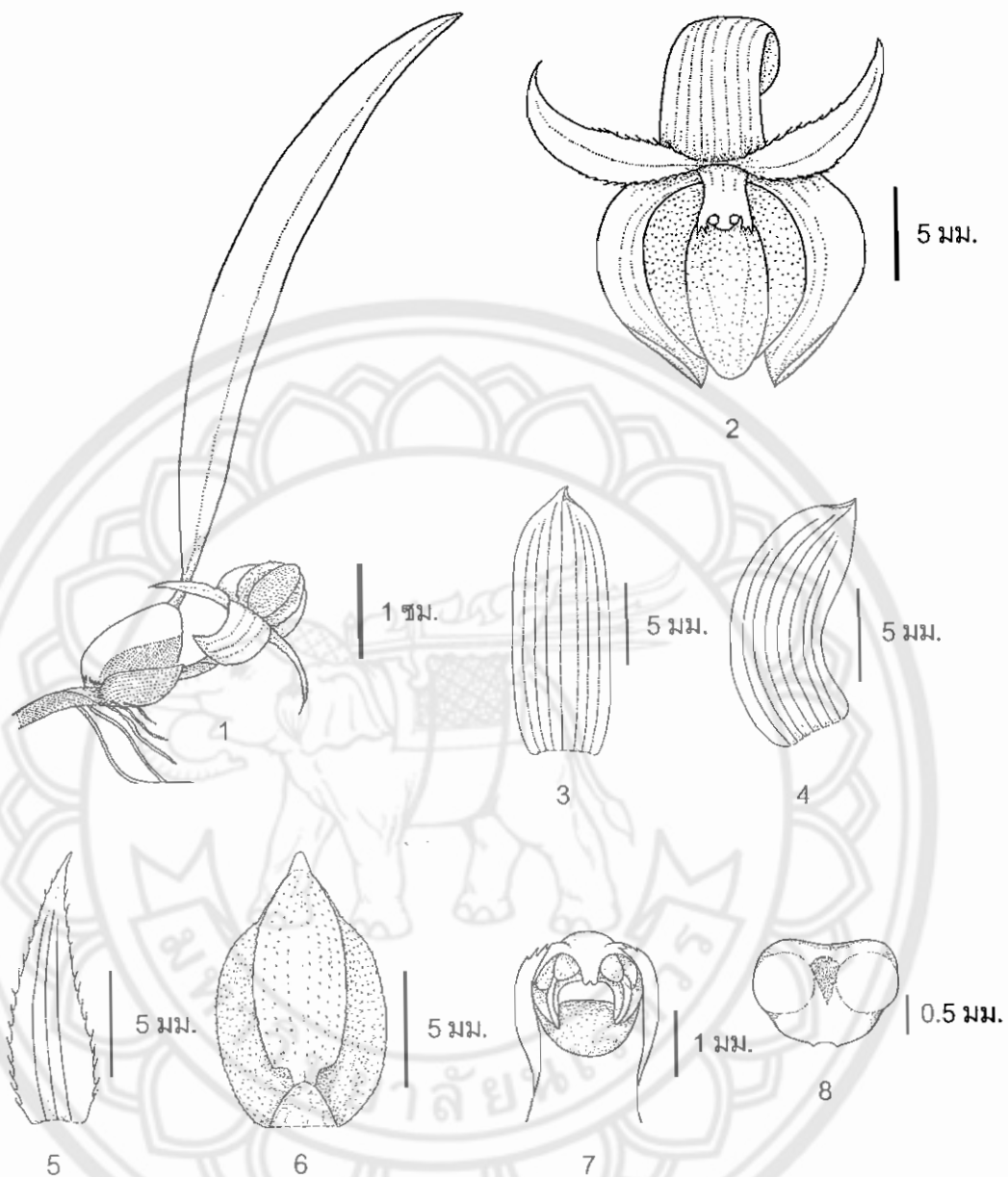
นิเวศวิทยา.- เกาะอาศัยตามต้นในป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,700 ม.

ออกดอกเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน

ชื่อท้องถิ่น.- ศิริลักษณ์ (ผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.- S. Damapong 101 (PNU)

ภาพ 85 ศิวิลักษณ์ *Sunipia grandiflora* (Rolfe) P. F. Hunt

1 ต้น 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง 5 กลีบดอก
6 กลีบปาก 7 เส้าเกสร แสดงกลุ่มเรณู ก้านและแป้นเหนียว
8 ฝักปัด (S. Damapong 101)

4. *Sunipia scariosa* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 179. 1833; Seidenf., Opera Bot. 124: 55. 1995. – *S. racemosa* (J. E. Sm.) Tang & F.T.Wang, Acta Phytotax. Sin. 1, 1: 90 – 91. 1951; Seidenf., Opera Bot. 89: 182. fig. 124. 1986; Opera Bot. 114: 318. 1992. – *lone racemosa* (J.E.Sm.) Seidenf., Bot. Tidsskr. 64: 227. fig. 12 – 16. 1969. – *l. scariosa* (Lindl.) King & Pantl., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 814. fig. 611. 1964. – *l. siamensis* Rolfe, Kew Bull.: 413. 1908; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 452. fig. 334. 1961. – *l. spp.* Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 452 – 456. fig. 335 – 337. 1961. (ภาพ 86)

ลำลูกกล้วยรูปไข่หรือรูปไข่เบี้ยว ยาว 2 – 3 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. อยู่ห่างกันบนเหง้า 3 – 4 ซม. เหง้ามีเส้นผ่านศูนย์กลาง 3 – 4 มม. โคนมีกาบหุ้ม ใบรูปขอบขนาน ยาว 10 – 15 ซม. กว้าง 1.5 – 2 ซม. ปลายมนและเว้าบวมเล็กน้อย ขอบเรียบ ก้านใบ ยาว 1 – 1.5 ซม. ผิวเกลี้ยง แผ่นใบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอกมี 1 ช่อ ยาว 20 – 30 ซม. ก้านช่อดอกยาว 8 – 15 ซม. ส่วนโคนมีกาบหุ้ม แกนกลาง ยาว 10 – 22 ซม. ดอกในช่อออกสลับระนาบเดียว มีมากกว่า 20 ดอก อาจมีมากถึง 50 ดอก ใบประดับย่อยรูปไข่กว้าง ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 4 – 5 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นกลีบบาง ดอกบาน ขนาด 3 – 4 มม. สีเหลืองอ่อนแกมเขียว หุ้มด้วยใบประดับย่อย ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 2 – 3 มม. กลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลมหรือเป็นติ่งแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น กลีบเลี้ยงบนเป็นอู้ง ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบดอกรูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 3 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมนเป็นติ่งแหลม เล็กน้อย ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย มีเส้น 1 เส้น ยาวถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปคลื่น ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ส่วนโคนถึงกลางกลีบเป็นอู้งเล็กน้อย กลางกลีบมีสันมน 1 สัน เส้นเกสรอันสั้น ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ฝาปิดรูปคล้ายผลชมพู ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปไข่แกมรูปรี ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ก้านรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.1 มม. แป้นเหนียวรูปขอบขนานขวาง ยาวประมาณ 0.2 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม.

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (แม่สนาม, ปาย, เขาค่าม้า, ห้วยโฮ) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสุเทพ, ดอยปุย, ปางดาว, บ้านเวียงดง) ตาก (บ้านมูเซอ) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง)

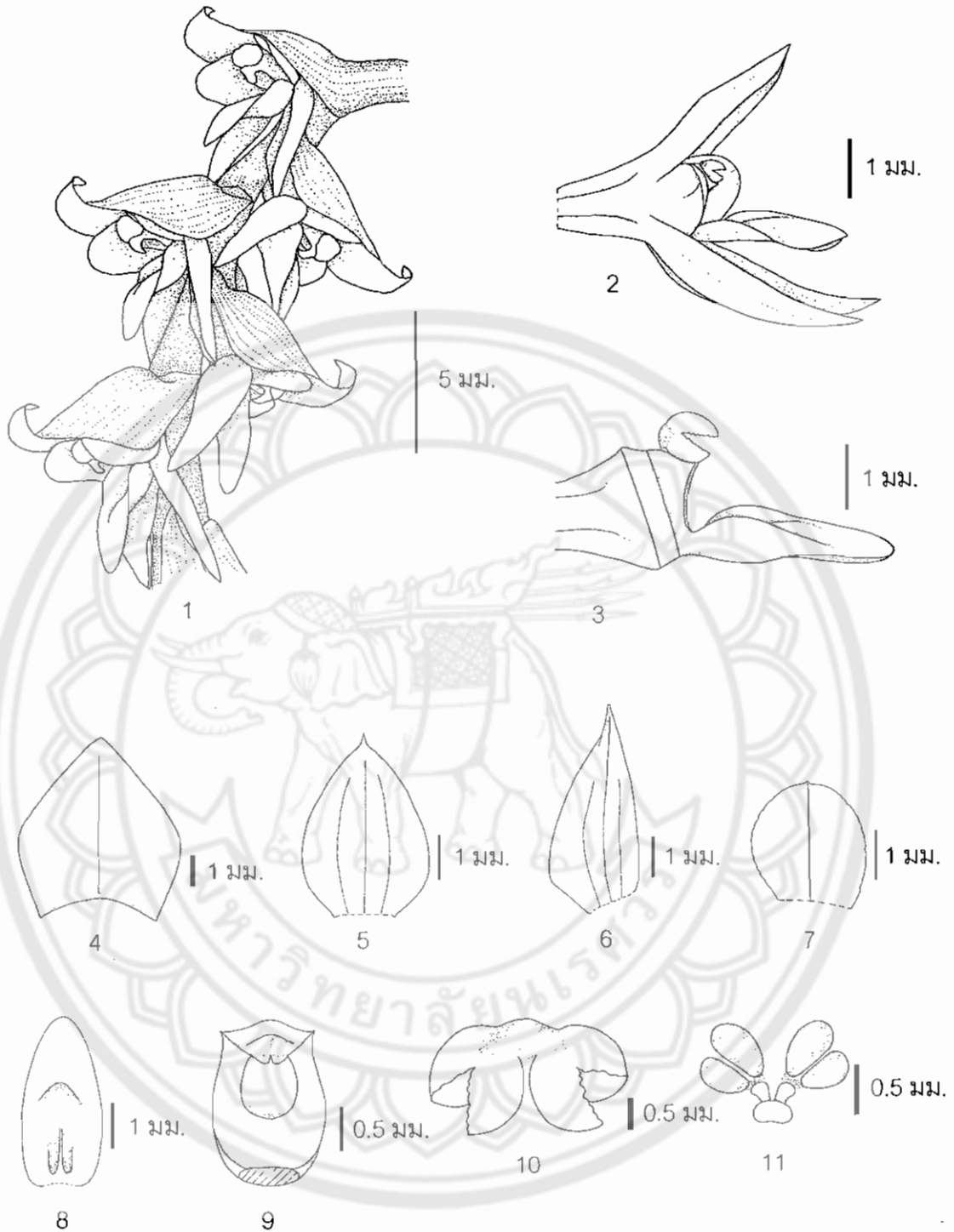
การกระจายพันธุ์.– เนปาล (type) อินเดีย จีน พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าสน และป่าดิบเขาต่ำ ที่ระดับความสูง 1,500 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนเมษายน – พฤษภาคม

ชื่อท้องถิ่น.– เอื้องพันปลา (ภาคกลาง) เอื้องตาเข็ม (เชียงใหม่, เลย)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– C. Chemsirivathana 1218 (BKF); J. F. Maxwell 88-664 (BKF); Kerr 88 (BK); P.Triboun 240 (BK); Put 3854 (BK); S. Damapong 14 (PNU, QBG); S. Pumicong 244 (QBG); Th.Wongprasert et al. 045-50 (BKF)

ภาพ 86 เอื้องฟันปลา *Sunipia scariosa* Lindl.

1 ช่อดอก 2 ดอก 3 เสาเกสรและกลีบปาก 4 ใบประดับ-
ย่อย 5 กลีบเลี้ยงบน 6 กลีบเลี้ยงข้าง 7 กลีบดอก
8 กลีบปาก 9 เสาเกสร 10 ฝ่าปิด 11 กลุ่มเรณู
(S. Damapong 14)

30. สกุล *Thelasis* Blume., Bijdr. 8: 385. 1825; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 78. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มีเหง้าสั้นหรือยาว ปลายลำลูกกล้วยมีใบ 1 หรือ 2 ใบเรียงตัวเป็น 2 แถวบนลำต้นสั้นๆ ใบพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกแบบกระจะหรือแบบช่อเชิงลดเกิดจากโคนของหัวหรือทางด้านข้างของต้น ดอกขนาดเล็ก มีจำนวนมาก มักอยู่ชิดกัน กลีบเลี้ยงรูปรางคล้ายกัน ส่วนโคนมักเชื่อมติดกัน หรืออยู่ชิดกันแต่ส่วนปลายแยกเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างมักมีสันที่ด้านหลังกลีบ กลีบดอกมักมีขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย กลีบปากไม่แยกเป็นแฉก อยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรสั้น ไม่มีคางเส้าเกสร จะงอยเล็กตั้งขึ้น ปลายแยกเป็น 2 แฉกเรียวแหลม กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นคล้ายขี้ผึ้ง มี 8 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 ชุด ชุดละ 4 กลุ่ม มักเชื่อมกันด้วยเยื่อกลุ่มเรณูบางๆ ไม่มีก้าน ปลายมีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 20 ชนิด พบ ในประเทศไทย 5 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Thelasis pygmaea* (Griff.) Blume, Fl. Jav.: 23. 1858; Seidenf., Opera Bot. 89: 156. fig. 101. pl. 14b. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 193. 1992. –*T. triptera* Rchb. f., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. III (Prelim.list): 458. fig. 340. 1961; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 169. 1963; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 815. 1964. (ภาพ 87)

ลำลูกกล้วยรูปถ้วย ยาว 8 – 17 มม. กว้าง 7 – 12 มม. อยู่เป็นกลุ่มบนเหง้า เหง้าสั้น เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ใบรูปขอบขนาน ยาว 4 – 7 ซม. กว้าง 5 – 12 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉกสั้น ก้านใบ ยาว 2 – 5 มม. ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง แผ่นใบอวบ หนาเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ใบเล็ก (leaflet) รูปขอบขนาน ยาว 8 – 15 มม. กว้าง 4 – 6 มม. ช่อดอก มี 1 – 2 ช่อ เมื่อยังเจริญไม่เต็มที่ยาวเพียง 1 – 2 ซม. และขยายยาวออกเป็น 4 – 8 ซม. เมื่อเจริญเต็มที่แล้ว มักโค้งลง ก้านช่อดอก ยาว 4 – 6 ซม. เรียวเล็ก มีกาบหุ้ม 2 – 3 กาบ แกนกลาง ยาว 2 – 4 ซม. ใบประดับย่อยรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาว 2 – 3 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ติดคงทน ดอกบานไม่แผ่ออก ขนาดประมาณ 2 มม. สีเหลืองแกมเขียว ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 2 – 3 มม. กลีบเลี้ยงรูปใบหอก ขอบเรียบ หลังกลีบเป็นสัน มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาวประมาณ 3 มม. กว้าง 1 – 2 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายแหลมมน กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบ

เรียบ มีเส้น 1 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปรี ยาวประมาณ 3 มม. กว้างประมาณ 2. มม. ปลายแหลม เป็นคลื่นเล็กน้อยและโค้งเข้าด้านใน มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ เล้าเกสรยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 1 มม. ไม่มีคางเล้าเกสร ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ฝาปิดรูปใบหอก ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.5 มม. ปลายเรียวแหลม ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปไข่หรือรูปรี ยาวประมาณ 0.3 มม. กว้างประมาณ 0.2 มม. ฝักรูปขอบขนานแกมรูปรี ยาว 4 – 5 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ก้านยาวประมาณ 1 มม.

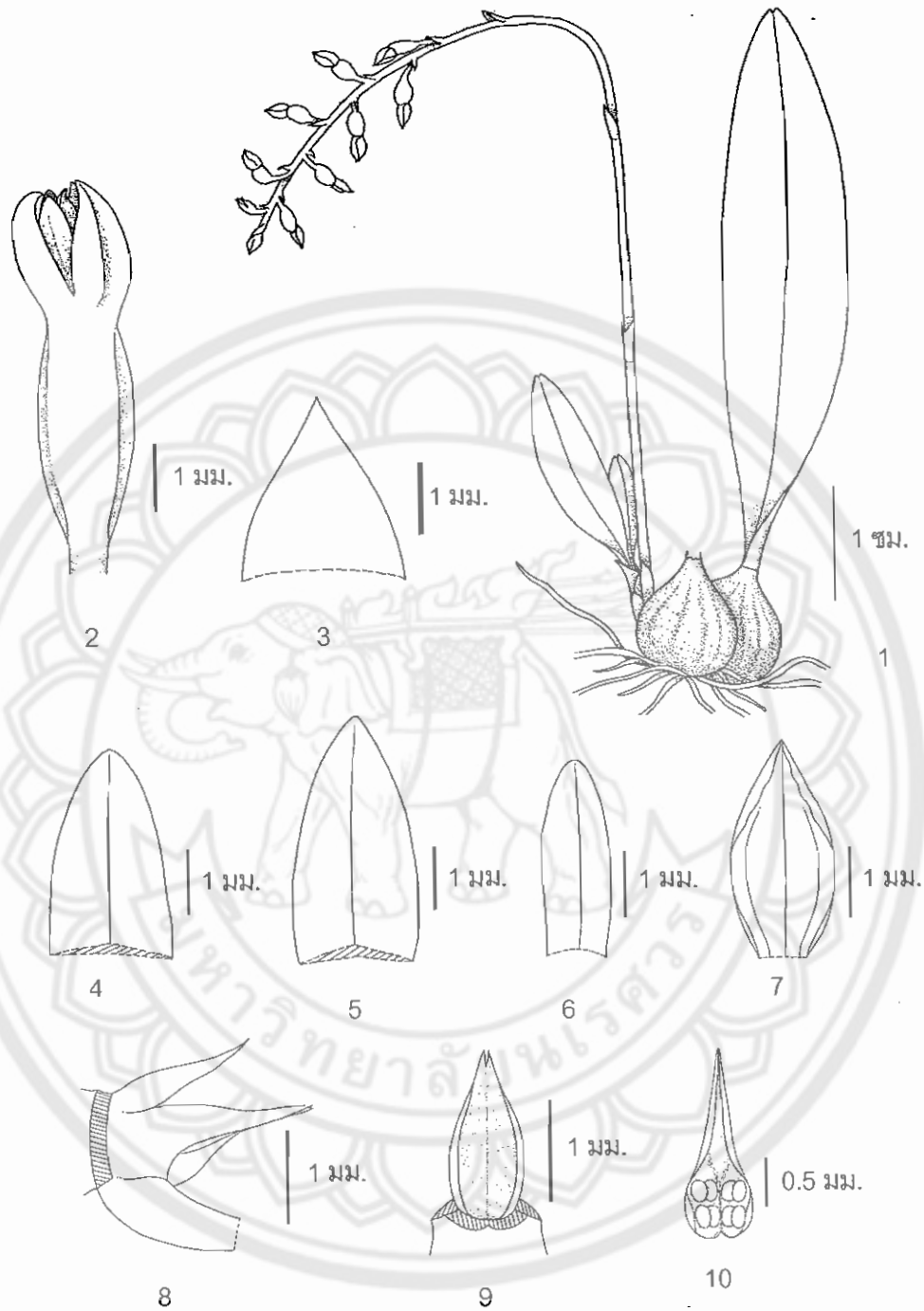
ประเทศไทย.— ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ดอยยาว, ปาย, ปางมะผ้า, บ้านห้วยผา) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว) ตาก (อุ้งผาง, ห้วยเขาแหลม) พิษณุโลก (ทุ่งแสงหลวง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพชรบูรณ์ (หล่มเก่า) หนองคาย (นุ่งคล้า) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ไทรโยค, ศรีสวัสดิ์, ดอนตาทอม) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคใต้ ชุมพร (หลังสวน, เกาะเวียง) ระนอง (เมืองลาน) สุราษฎร์ธานี (เกาะนอแดง, บ้านเขาเก็บ) พังงา (เขาถ้ำทองกลาง) กระบี่ (แหลมนาง) นครศรีธรรมราช (เขาหลวง, ทัพช้าง) พัทลุง (เขาสอยดาว) ตรัง (เกาะลิบง) สตูล (ทุ่งน้อย) สงขลา (เกาะเต่า, บ้านวังไทร) ยะลา (บันนังสตา) นราธิวาส (สุโหงปาดี, ใต้แดง)

การกระจายพันธุ์.— เนปาล (type) อินเดีย จีน พม่า เวียดนาม ใต้หวัน มาเลเซีย สุมาตรา บอร์เนียว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มินดาเนา

นิเวศวิทยา.— เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบเขาสูง ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนกันยายน – ตุลาคม ติดฝักพฤศจิกายน – ธันวาคม

ชื่อท้องถิ่น.— เอื้องจุกนม (ภาคกลาง) กระสุนพระอินทร์ (นราธิวาส)

ตัวอย่างที่ศึกษา.— Adisai 1056 (BK); C. F. van Beusekom & C. Phengklai 3658 (BKF); C. Phengklai & T. Smitinand 1226 (BKF); Garrett 1391 (BKF); J. F. Maxwell 85-610 (BKF), 85-871 (BKF), 86-480 (BKF); Kerr 38 (BKF), 399 (BKF), 405 (BKF), 425 (BKF), 456 (BK), 549 (BKF), 612 (BK), 647 (BK), 832 (BK); M. Tagawa *et al.* T-4466 (BKF); Phloenchit 400 (BKF); Put 1604 (BK); S. Damapong 90 (BKF, PNU, QBG); S. Pumicong 153 (QBG); T. Smitinand 2706 (BKF)

ภาพ 87 เอื้องจุกนม *Thelasis pygmaea* (Griff.) Blume

- 1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 ใบประดับย่อย 4 กลีบเลี้ยงบน
5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้นกึ่งกลางข้าง
9 เส้นกึ่งกลางบน 10 ฝาปิด (S. Damapong 90)

31. สกุล *Thrixspermum* Lour., Fl. Cochinch. 519. 1790; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 78. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางยอด ต้นสั้นไปจนถึงยาวมาก ตั้งขึ้นหรือห้อยลง ใบมีจำนวนน้อยไปจนถึงมาก เรียงเป็น 2 แถว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง พับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกแบบกระจจะ เกิดทางด้านข้าง ช่อสั้นหรือยาว มีจำนวน 2 – หลายดอก ใบประดับย่อยติดคงทน มักจะแบนทางด้านข้าง เรียงตัวกันแน่นสลับระนาบเดียวหรือเรียงเวียน ดอกขนาดเล็กไปจนถึงขนาดกลาง บานคราวละดอกไปสู่ปลายช่อ ดอกบานแผ่ออก กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบดอกและกลีบเลี้ยงรูปร่างคล้ายกัน กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เชื่อมติดกันคางเส้าเกสรเคลื่อนไหวไม่ได้ แยกเป็น 3 แฉก ส่วนโคนเป็นถุงหรือคล้ายเดือย แต่ไม่ใช่เดือย ช่วงกลางกลีบเป็นแอ่ง และมักจะมีเนื้อเยื่อหนูน เส้าเกสรสั้นและหนา มีคางเส้าเกสรกว้าง กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็งคล้ายกระดูกอ่อน มี 4 กลุ่ม เรียงตัวเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้าน ปลายมีแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 140 ชนิด พบในประเทศไทย 15 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Thrixspermum centipeda* Lour., Fl. Cochinch. 520. 1790; Seidenf., Opera Bot. 95: 152. fig. 92. pl. 15c. 1988; Opera Bot. 114: 402. fig. 269. pl. 28c. 1992. –*T. arachnites* (Bl.) Rchb f., Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 169. 1963; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 1 (Prelim.list): 519. fig. 383. pl. 22. 1963; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 819. 1964; Seidenf., Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 21, 1 – 2: 65. 1966. Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 117. 1967. (ภาพ 88)

ลำต้นตั้งขึ้นหรือห้อยลง ต้นสั้นและแข็ง รูปทรงกระบอก ยาว 8 – 15 ซม. กว้างประมาณ 5 ซม. ต้นมักจะโค้ง มีหลายข้อ ปล้องยาว 1 – 1.5 ซม. มีกาบแข็งหนาสีน้ำตาลหุ้ม รากออกตามข้อ ใกล้โคนต้น สีเขียวแกมเทา ใบขอบหนาเรียงสลับระนาบเดียวข้างลำต้น รูปขอบขนาน ยาว 10 – 15 ซม. กว้าง 1.5 – 2.5 ซม. ปลายมนและแยกเป็นสองแฉกไม่เท่ากัน ขอบเรียบ เกลี้ยง โคนสอบ แฉกเป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบค่อนข้างหนาและเหนียว ผิวบนสีเขียว มีจุดสีน้ำตาลดำหรือน้ำตาลเข้มเล็กน้อย ผิวล่างสีเขียวอ่อน ช่อดอกตั้งขึ้นหรือเอียงเล็กน้อยมี 1 – 2 ช่อ ออกตรงข้ามใบ ก้านช่อดอก ยาว 5 – 10 ซม. แบนเล็กน้อยมักจะมีปีกบางใส (transparent wings) แผ่ออกเป็นขอบทั้งสองข้าง แกนกลาง ยาว 5 – 8 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 2 – 3 ดอก ใบประดับย่อยยอบคล้ายเกล็ด ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ เรียงพับซ้อนเป็นสองแถวสลับซ้ายขวา

ค่อนข้างถี่ ดอกบานแผ่ออกขนาด 3 – 3.5 ซม. สีขาวนวลถึงสีเหลืองอมส้ม บานประมาณ 3 วัน
 ก้านดอกย่อยและรังไข่ยาว 1 – 1.5 ซม. กลีบเลี้ยงรูปเคียวแกมรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ขอบ
 เรียบ มีเส้น 5 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 2.5 – 3.5 ซม. กว้าง 2 – 4
 มม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 2.5 – 3.5 ซม. กว้าง 3 – 5 มม. กลีบดอกรูปเคียวแกมรูปใบหอกแคบ ยาว
 2.5 – 3.5 ซม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น เฉพาะเส้นกลางยาวถึง
 ปลายกลีบ กลีบปากเป็นสามแฉก ยาว 1 – 1.2 ซม. กว้าง 1 – 1.2 ซม. แฉกกลางอวบหนา รูป
 กรวย ยาว 4 – 5 มม. กว้าง 3 – 5 มม. ปลายมน ขอบเรียบ กลางแผ่นด้านบนมีแคลลัส 1 อัน ส่วน
 โคนเป็นตุ่มตัน แฉกข้างรูปไข่ ยาว 2 – 3 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน ขอบเรียบ เส้นเกสรรูปขอบ
 ขนาน ยาว 2 – 3 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปรีถึงเกือบกลม ขนาดประมาณ 1
 มม. ฝักรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 2 มม. ปลายเว้าตื้น ขอบเรียบ ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูขนาดไม่
 เท่ากัน อันใหญ่รูปขอบขนานแกมรูปรี ยาวประมาณ 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. อันเล็กรูป
 ขอบขนาน ยาวประมาณ 1.3 มม. กว้างประมาณ 0.4 มม. ก้านรูปไข่กว้าง ยาวประมาณ 1 มม.
 กว้างประมาณ 0.8 มม. ปลายเว้าตื้น แป้นเหนียวรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. กว้าง
 ประมาณ 0.5 มม. ฝักรูปขอบขนานแคบ ยาว 3.5 – 4.5 ซม. กว้าง 6 – 8 มม. มีครีบ 6 ครีบ
 ก้านยาว 5 – 10 มม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ, ดอยเงา, ดอยผาดำ, ผาง,
 แม่แจ่ม, บ่อหลวง) ลำปาง (ดอยขุนตาน) พิชณุโลก (ทุ่งแสงหลวง, ภูเมียง) ภาคตะวันออกเฉียง
 เหนือ เลย (ภูหลวง, ภูกระดึง) เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว) ภาคตะวันตก
 เชียงใต้ ประจวบคีรีขันธ์ (ห้วยยาง) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (มะขาม, สอยดาว) ชลบุรี (ศรี-
 ราชา) ตรัง (เกาะช้าง, เขากวบ, เขาสมิง) ภาคใต้ ชุมพร (หลังสวน, นาลัก) ระนอง (เมืองเลน)
 พังงา กระบี่ (กาบทองไท) ตรัง (จวาง, Khao Phapa) สงขลา (โตนงาช้าง) นราธิวาส (เวียง)

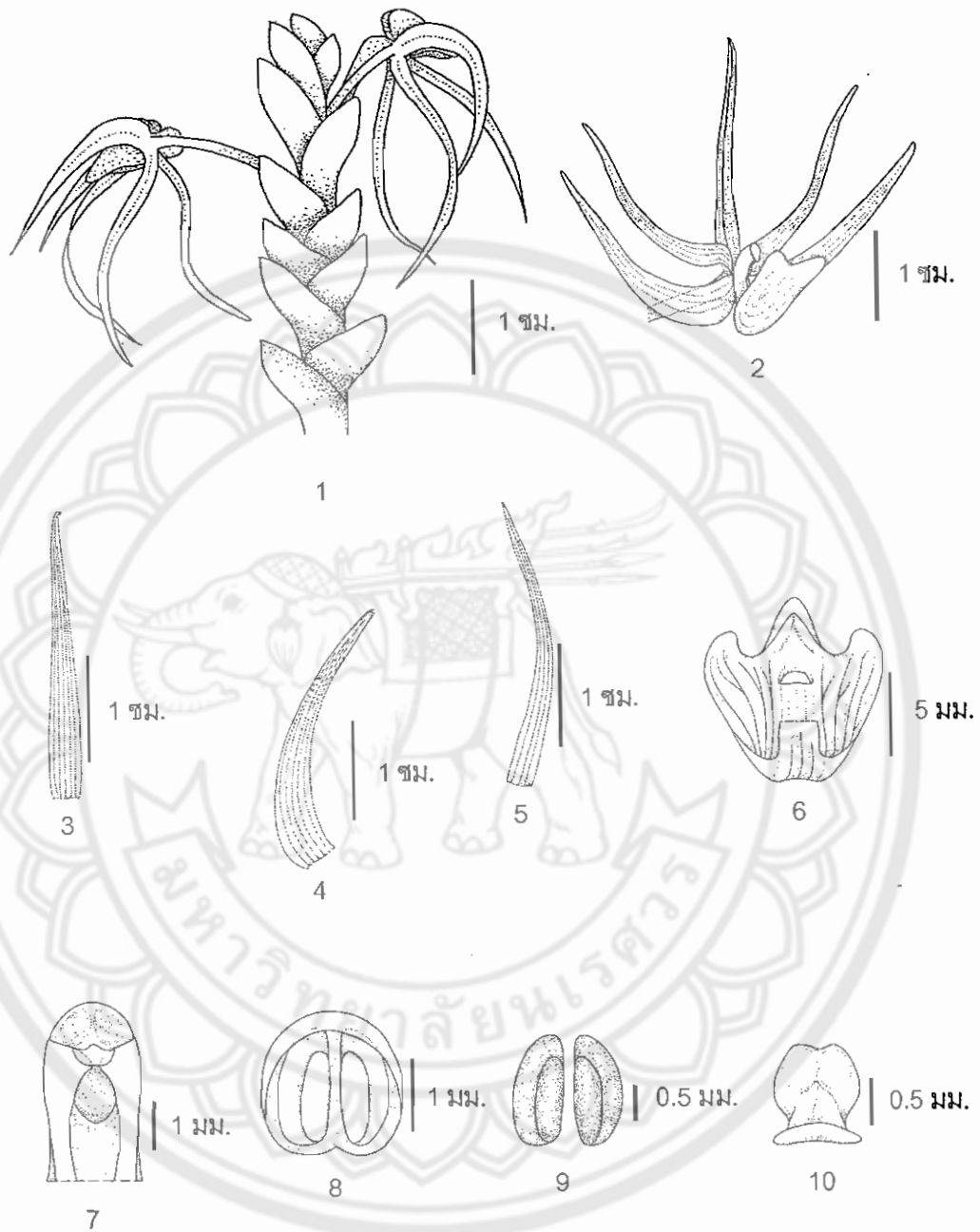
การกระจายพันธุ์.— ภูฏาน อินเดีย จีน พม่า ลาว เวียดนาม (type) กัมพูชา มาเลเซีย
 สุมาตรา บอร์เนียว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เซเลเบส ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.— เกาะอาศัยตามต้นไม้ ในป่าดิบสน ที่ระดับความสูง 1,400 – 1,700 ม. ออก
 ดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ติดฝักเดือนสิงหาคม – กันยายน

ชื่อท้องถิ่น.— เอื้องตะขาบ เอื้องปากนก (ลำปาง) เอื้องแมงมุมขาว กระต่ายหูเดียว เอื้อง
 กลีบผอม ตะขาบเหลือง (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– C. Niyomtham 3045 (BKF); C. Phengklae 521 (BKF); K. Iwasuki & N. Fukuoka T-7473 (BKF); K. Larsen *et al.* 32724 (BKF); Put 150 (BKF); S. Damapong 25 (PNU, QBG); S. Pumicong 229 (QBG); T. Smitinand 382 (BKF), 558 (BKF)

ภาพ 88 เอื้องตะขาบ *Thrixspermum centipeda* Lour.

1 ช่อดอก 2 ดอก 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยงข้าง 5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7 เส้าเกสร 8 ฝาปิดด้านล่าง 9 กลุ่มเรณู 10 ก้านและแป้นเหนียว (S. Damapong 25)

32. สกุล *Thunia* Rchb f., Bot. Zeitung (Berlin) 10: 764.1852; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 79. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัยหรืออาจจะขึ้นบนดินหรือหินเจริญทางข้าง มีเหง้าสั้นมาก ต้นยาว อวบ รูปทรงกระบอก มีหลายข้อ ไม่แยกแขนง มักขึ้นเป็นกระจุก ใบมีจำนวนมาก เรียงตัวเป็น 2 แถว โคนใบเป็นกาบและมีข้อ ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ร่วงหลังจากติดฝักแล้ว ช่อดอกแบบ กระจุก เกิดที่ยอด บานไปสู่ปลายช่อ ใบประดับย่อยติดคงทน ดอกใหญ่ เต็ม กลีบเลี้ยงและกลีบ ดอกแยกกันเป็นอิสระ รูปร่างคล้ายกัน แต่กลีบดอกมักเล็กและแคบกว่าเล็กน้อย กลีบปากอยู่ ทางด้านล่าง มีขนาดใหญ่กว่า เชื่อมติดกับส่วนโคนของเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ โคนกลีบปาก มักจะโอบเส้าเกสร โคนกลีบมีเดือยสั้น เส้าเกสรยาวเรียว ช่วงปลายแผ่แผ่ออกเป็นปีกแคบๆ ทั้ง สองด้าน ส่วนบนงุ้ม ไม่มีคางเส้าเกสร กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 8 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 ชุด ชุดละ 4 กลุ่ม หรือมีกลุ่มเรณู 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 ชุด ชุดละ 2 กลุ่ม ไม่มีเยื่อและก้านกลุ่มเรณู ปลายไม่มีเป็น เหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 5 ชนิด พบในประเทศไทย 3 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Thunia alba* (Lindl.) Rchb. f., Bot. Zeit. 10: 764. 1852; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 1 (Prelim.list): 184a. 1959; Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 770. 1964; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 163. 1963; Seidenf., Opera Bot. 89: 14. fig. 2. 1986; Opera Bot. 114: 77. 1992. (ภาพ 89)

ลำต้นตั้งขึ้นหรืออน สูง 50 – 70 ซม. อาจสูงได้ถึง 100 ซม. ขึ้นเป็นกอตามพื้นดินหรือ บนต้นไม้ มีเหง้าสั้นและหนา มีกระจกรากออกเป็นฝอยจำนวนมาก ลำลูกกล้วยรูปทรงกระบอก ยาว 30 – 55 (– 100) ซม. กว้าง 1.5 – 2.5 ซม. มีใบเป็นระยะตลอดต้น ออกสลับกันประมาณ 10 คู่ หรือมากกว่า มีกาบใบหุ้มลำไว้ ทั้งใบหลังจากออกดอก ต้นที่เหี่ยวเป็นลำ ปลายเรียวคล้ายงาข้าง ใบรูปรีหรือรูปใบหอกแกมรูปรี ยาว 8 – 20 ซม. กว้าง 2 – 5 ซม. ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบและ มักจะม้วน โคนใบเป็นกาบหุ้มต้น แผ่นใบสีเขียว ค่อนข้างบางและอ่อน ช่อดอกมี 1 ช่อ ก้านช่อ ดอก ยาว 2 – 3 ซม. แขนกลาง ยาว 4 – 10 ซม. ดอกในช่อมีจำนวน 2 – 6 ดอก บานเกือบพร้อมกัน ใบประดับย่อยรูปรีหรือรูปรีแคบ ยาว 5 – 5.5 ซม. กว้าง 2.5 – 3 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ คล้าย แผ่นหนังบางๆ ดอกบานไม่แผ่ออก ขนาด 5 – 7 ซม. สีขาว กลางกลีบปากสีเหลือง ก้านดอกย่อย และรังไข่ ยาว 2.3 – 3 ซม. กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขอบเรียบ มีเส้น 11 – 13 เส้น

ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน ยาว 4.5 – 5 ซม. กว้าง 1.3 – 1.5 ซม. กลีบเลี้ยงข้าง ยาว 4.5 – 5 ซม. กว้าง 1.3 – 1.5 ซม. กลีบดอกรูปขอบขนาน ยาว 4.5 – 5 ซม. กว้าง 1.3 – 1.5 ซม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลมเล็กน้อย ขอบเรียบ มีเส้น 9 – 11 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปไข่ กว้าง ยาว 4.5 – 5 ซม. กว้าง 2.5 – 3 ซม. ปลายแหลม ขอบด้านบนย่น เป็นชายครุย หรือหยักไม่เป็นระเบียบ กลางกลีบปากช่วงปลายมีขนเรียงเป็นแถวบนครีบ มี 5 – 7 ครีบ บริเวณนี้มีขีดสีเหลืองหรือเหลืองอมส้ม เดือยทรงกระบอก ยาว 1.8 – 2 ซม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายมน เส้าเกสรรูปทรงกระบอก ยาว 1.8 – 2 ซม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายขยายแผ่ออกเป็นปีกกว้างประมาณ 2 มม. สูงกว่าฝาปิด ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่แกมรูปรี ยาวประมาณ 4 มม. กว้างประมาณ 2.5 มม. ขอบนูนและม้วนออก ฝาปิดรูปคล้ายหมวก ยาวประมาณ 6 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยง กลุ่มเรณูรูปคล้ายกระบอง ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. ฝักรูปรี ยาวประมาณ 4 ซม. กว้างประมาณ 2 ซม. ก้านยาวประมาณ 1 ซม.

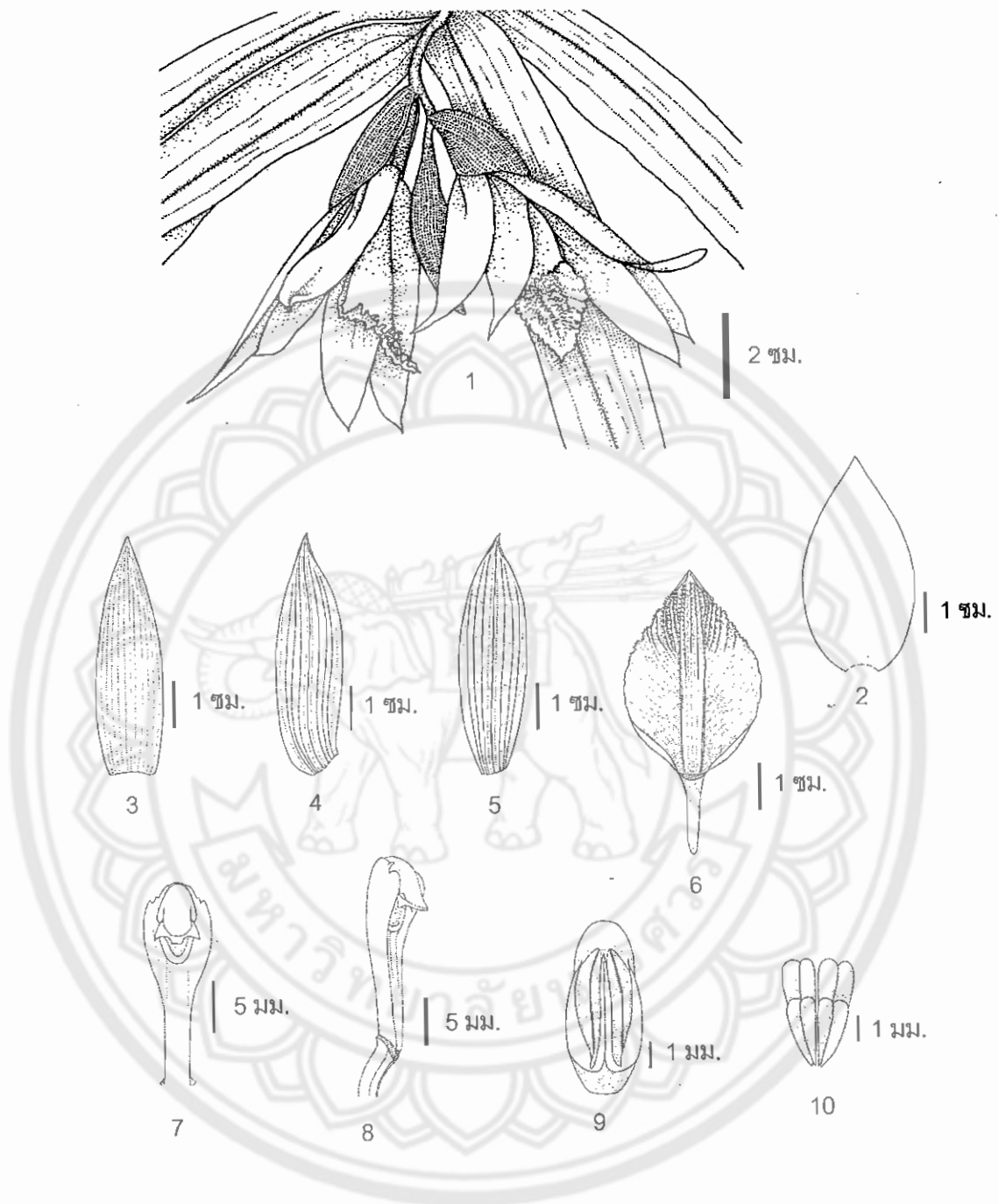
ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (ดอยกิ่วลม, ปาย) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์, ดอยผ้าห่มปก, ดอยเชียงดาว, ดอยสองพี่น้อง, ดอยผาม่อน, แม่แจ่ม) น่าน (ดอยภูคา) ตาก (ดอยพี) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี (ดอยดาว) ภาคใต้ สตูล

การกระจายพันธุ์.– จีน อินเดีย (type) เนปาล เวียดนาม พม่า ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.– พบในป่าดิบเขาต่ำ บนไม้ยืนต้นหรือขอนไม้ผุ ที่ระดับความสูง 1,600 – 1,800 ม. ออกดอกเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม ติดฝักเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน

ชื่อท้องถิ่น.– ช้างงาเดียว (ภาคกลาง) เสวตสอดดี (กรุงเทพฯ) เอื่องงาช้าง (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Boonnak 3251 (BKF); B. S. 45 (BKF); C. Phengkhai *et al.* 7033 (BKF); Garrett 881 (BKF); Kerr 427 (BK); P. Srisanga 778 (QBG); Sangkhachand 45 (BKF); S. Damapong 44 (PNU); Th. Wongprasert s. n. BKF 119841 (BKF); S. Watthana 1269 (QBG)

ภาพ 89 ช้างงาเดียว *Thunia alba* (Lindl.) Rchb. f

1 ช่อดอก 2 ใบประดับย่อย 3 กลีบเลี้ยงบน 4 กลีบเลี้ยง-
ข้าง 5 กลีบดอก 6 กลีบปาก 7-8 เส้าเกสรด้านหน้าและ
ด้านข้างตามลำดับ 9 ฝาปิดและกลุ่มเรณู 10 กลุ่มเรณู
(2-10 จาก S. Damapong 44)

33. สกุล *Trichotosia* Blume, Bijdr.: 342. 1825; Schuiteman & Vogel, Orch. Gen. Thailand Laos Cambodia Vietnam: 80. 2000. –*Eria* sect. *Trichotosia* Blume, Mus. Bot. 2: 183. 1856; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 285. 1960.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางข้าง มีเหง้าสั้น มีหลายข้อ ไม่มีลำลูกกล้วย ลำต้นมักจะยาว ต้นไม่อวบ มักมีขนปกคลุมอย่างน้อยบริเวณกาบใบหรือช่อดอก ใบมักจะมีจำนวนมาก เรียงตัวเป็น 2 แถว โคนใบเป็นกาบ แผ่นใบมีขนหรือมีที่กาบใบ ใบพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกแบบกระจะ หรือดอกเดี่ยว เกิดทางด้านข้าง มักออกตรงข้ามใบ ใบประดับย่อยขนาดใหญ่ ดอกขนาดเล็กไปจนถึงขนาดกลาง กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ หลังกลีบมีขนยาวห่าง กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมกับคางเส้าเกสรเห็นเป็นคางชัดเจน กลีบดอกขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรและคางเส้าเกสรสั้นหรือยาว กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 8 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้านและแป้นเหนียว

ทั่วโลกมีประมาณ 50 ชนิด พบในประเทศไทย 8 ชนิด พบที่ดอยผ้าห่มปก 1 ชนิด

1. *Trichotosia dasyphylla* (C.S.P.Parish. & Rchb. f.) Kraenzl., Pflanzenr. 50: 138. 1911; Seidenf., Opera Bot. 62: 12. fig. 1. pl. 1a. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 163. 1992. –*Eria dasyphylla* Par. & Rchb. f., Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. II, 2 (Prelim.list): 285. fig. 213. 1960; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thail. IV, 2 (Prelim.list): 780. 1965; Cumberlege & Cumberlege, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 165. 1963; Smitinand, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 22, 1 – 2: 113. 1967. (ภาพ 90)

ลำต้นทอดเลื้อย ยาวได้ถึง 15 ซม. เหง้ามีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5–2 มม. เมื่ออ่อนมีกาบหุ้ม แล้วจึงร่วงไป รากออกตามข้อ ไม่มีลำลูกกล้วย ใบรูปรีถึงรูปไข่กลับ ยาว 1 – 1.8 ซม. กว้าง 5 – 8 มม. ปลายมน ขอบเรียบ ออกเป็นกระจุก 2 – 5 ใบ โคนสอบ บริเวณที่ต่อกับก้านใบเป็นข้อ แผ่นใบอวบและแข็ง มีขนหยาบแข็งสีเทาขาวแกมน้ำตาลปกคลุมตลอดทั้งด้านบนและล่าง ช่อดอกเป็นดอกเดี่ยวออกปลายหน่อใหม่ ก้านช่อดอก ยาว 5 – 10 มม. มีกาบบางรูปแตรหุ้มอยู่ที่บริเวณส่วนโคน 2 กาบ ก้านดอกย่อยและรังไข่สั้น มีขนหยาบแข็งสีเทาแกมน้ำตาลปกคลุม ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ส่วนโคนแผ่เป็นกาบ ติดคงทน ดอกบานแผ่ออก ขนาดประมาณ 8 มม. สีเหลือง กลีบเลี้ยงขอบเรียบ มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ ด้านนอกกลีบปกคลุมด้วยขนยาวแน่น กลีบเลี้ยงบนรูปไข่แกมรูปรี ยาว 3 – 4 มม.

กว้าง 2 – 3 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้างรูปสามเหลี่ยมเบี้ยว ยาว 5 – 6 มม. กว้างประมาณ 4 มม. ปลายแหลม โคนเชื่อมติดกับโคนเส้นเกสรเกิดเป็นเดือยรูปกรวย ขนาดประมาณ 3 มม. กลีบดอก รูปไข่กลับ ยาว 3 – 4 มม. กว้างประมาณ 2 มม. ปลายมน ขอบเรียบมีขนยาวประปราย มีเส้น 3 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ กลีบปากรูปขอบขนาน ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายตัด ทั่วพื้นเล็กน้อย ขอบเป็นขนครุย มีเส้น 5 เส้น ยาวไม่ถึงปลายกลีบ บนแผ่นกลีบมีขนยาวเล็กน้อย กลางกลีบมีแต้มสีแดงประปราย เส้นเกสรรูปทรงกระบอก ยาวประมาณ 2 มม. กว้างประมาณ 1.5 มม. ส่วนบนขยายออกเล็กน้อย คางเส้นเกสร ยาว 3 – 4 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือบกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ฝาปิดรูปกรวย ยอดเรียวมน ปลายตัด ยาวประมาณ 1 มม. กว้างประมาณ 0.8 มม. กลุ่มเรณูรูปกระบอก ยาวประมาณ 0.5 มม. กว้างประมาณ 0.3 มม. ฝักรูปรี ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ก้านยาวประมาณ 2 มม. ทั้งฝักและก้านมีขนยาวหนาแน่น

ประเทศไทย.– ภาคเหนือ แม่ฮ่องสอน (เขาค้อม้า, ขุนยวม, ปาย, ห้วยโฮ) เชียงใหม่ (ดอยผ้าห่มปก, ดอยสุเทพ-ปุย, ดอยสันยาว, ดอยผาดำ, ดอยผาม่อน, ดอยสันจู้, ดอยสะเก็ด, แม่แจ่ม บ่อหลวง) เชียงราย (ดอยลังกา) น่าน (ดอยภูคา, ดอยเงา) ตาก (ดอยหัวหมด) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลย (ภูหลวง, ภูเรือ, ภูกระดึง) ภาคตะวันออก ชัยภูมิ (ภูเขียว) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ กาญจนบุรี (ศรีสวัสดิ์) ภาคกลาง นครนายก (เขาใหญ่) ภาคใต้ ระนอง, ตรัง (เกาะช้าง, เขาช่อง) สตูล

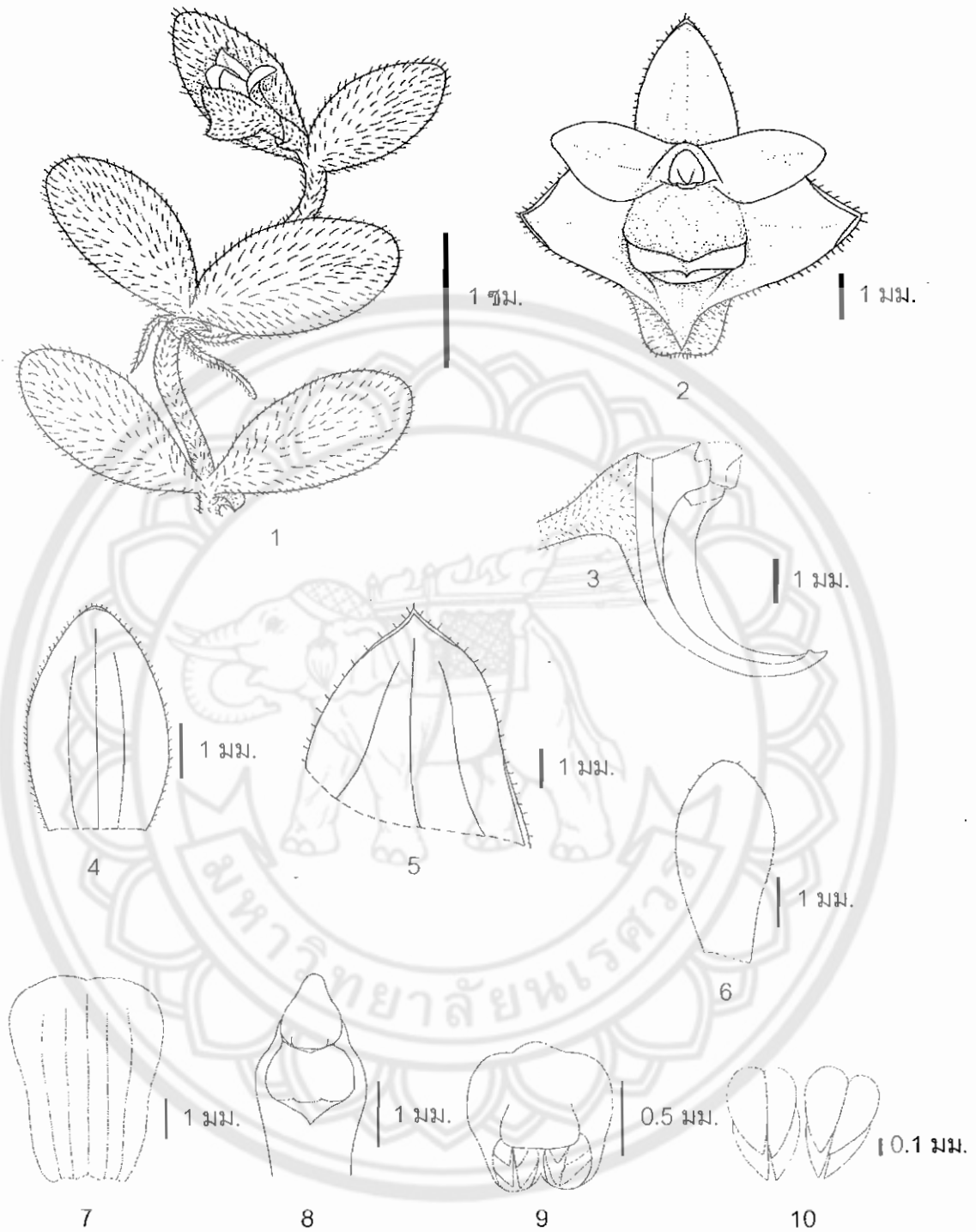
การกระจายพันธุ์.– เนปาล อินเดีย จีน พม่า (type) ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.– เกาะอาศัยตามต้นไม้ในป่าดิบเขาสูง ตามที่โล่งและมีแสงรำไร ที่ระดับความสูง 1,900 – 2,000 ม. ออกดอกเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ติดฝักเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม

ชื่อท้องถิ่น.– สามก้อม (ภาคเหนือ) เอื้องเบี้ยไม้ใบขน เอื้องเบี้ยไม้ (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ศึกษา.– Chemsrivathana 914 (BKF); Chira 914 (BK); FTP 2538 (BKF); Garrett 565 (BKF), 793 (BKF); J. F. Maxwell 88-100 (BKF); Kerr 256 (BK), 280 (BKF), 481 (BK); K. Iwasuki & N. Fuguoka T-2579 (BKF), T-3661 (BKF); K. Larsen *et al.* 2137 (BKF), 2538 (BKF), 3697 (BKF), 30714 (BKF), 46300 (BKF); Mark Newman 38 (BKF); M. Tagawa *et al.* T-2579 (BKF); P. Palee 231 (BKF); P. Triboun 476 (BK), 1526 (BK) ; S. Damapong 38 (PNU, QBG); S. Pumicong 422 (QBG); S. Pumicong & M. Wongnak 307 (QBG); T. Santisuk 606 (BKF); T. Smitinand 7415 (BKF), 7756 (BKF)

ภาพ 90 สามก้อม *Trichotosia dasyphylla* (C.S.P. Parish. & Rchb. f.) Kraenzl.

1 ต้นและช่อดอก 2 ดอก 3 เส้าเกสรและคางเส้าเกสร 4 กลีบเลี้ยงบน

5 กลีบเลี้ยงข้าง 6 กลีบดอก 7 กลีบปาก 8 เส้าเกสร 9 ฝาปิด

10 กลุ่มเรณู (S. Damapong 38)